ANTOINE GALLAND

İSTANBUL'A AİT GÜNLÜK ANILAR

(1672—1673)

ŞERHLERLE YAYINLAYAN

CHARLES SCHEFER

II. Cilt

(1673)

1881'DE PARİS'TE ERNEST LEROUX KİTAPEVİ TARAFINDAN BASILAN
NÜSHADAN DİLİMİZE ÇEVİREN
NAHİD SIRRI ÖRİK

Birinci baskı : 1973
İkinci baskı : 1987

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
II. DİZİ — Sa. 16 a1

ANTOINE GALLAND

İSTANBUL'A AİT GÜNLÜK ANILAR
(1672 — 1673)

ŞERHLERLE YAYINLAYAN
CHARLES SCHEFER

II. Cilt
(1673)

2. Baskı

1881'DE PARİS'TE ERNEST LEROUX KİTABEVİ TARAFINDAN BASILAN
NÜSHADAN DİLİMİZE ÇEVİREN

NAHİD SIRRI ÖRİK

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1987

İÇİNDEKİLER

Andoine Galland'ın Günlük Anıları (1673) 1

Son Zeyil 114

Kaymakam Kara Mustafa Paşa'nın menşeine, yükselmesine ve dairesinin bugünkü haline ait tam tarifname 129

Zamanımızda Akdeniz Adaları ile Yunanistan'da kalmış antikiteler hakkında muhtıra 145

Genel Dizin :

I. Cilt 155

II. Cilt 168

ANTOINE GALLAND

İSTANBUL'A AİT GÜNLÜK ANILAR

(1672—1673)

ŞERHLERLE YAYINLAYAN

CHARLES SCHEFER

II. Cilt

(1673)

1881'DE PARİS'TE ERNEST LEROUX KİTAPEVİ TARAFINDAN BASILAN
NÜSHADAN DİLİMİZE ÇEVİREN

NAHİD SIRRI ÖRİK

Antoine Galland'ın Günlük Anıları

1673

1 Ocak Pazar

Bay Büyükelçi, dinî âyini refakatinde bütün Fransız kolonisi bulunduğu halde Galata'da Saint Benoist Kilisesinde dinledi. Cizvitler, cemiyetlerinin almış olduğu Jésuo[1] isminin azametine hürmeten bu kilisede geniş imtiyazlara sahiptirler.

İmparatorun Bâbıâlî'deki sabık elçisi Sinyör de Casanova'nın veda etmek üzere sultan tarafından kabul edilmeksizin, yerine Kirchberg baronunu bırakarak Almanya'ya döndüğünü öğrendim. İmparatorun işleri için burada bulunmasının pek lüzumlu olduğunu zannederek dönme iznini daha birkaç yıl ikametini uzattırmak ümidiyle istemiş; fakat kendisine bu müsaade hemen verilmemişti. Esasen oldukça garip ve hattâ vahşi bir adamdı ve bu halleri daha birçok vesilelerle görülmemiş olsa, Rumların şaraplı ekmek hususundaki imanları hakkında Ekselansa şehadette bulunmayı reddedişinden bunu anlamak kabildi. Kendisi âdi bir ailedendir ve aslen Milanoludur.

Yerli dili öğrenen Fransız çocukların hocası, bana Kanunname isimli ve önsözü, adı yazılı olmayan bir Türk imparatoruna hitap eden bir Türkçe kitap getirdi. Kitap, imparatorun sarayı ile imparatorluğunun hali ve âdilâne hükümet etmek için takibi gereken bazı yollar hakkında bilmesi icap eden şeyleri kendisine kısaca öğretmektedir. Yaldızlarla zenginleştirilmiş nesih yazısı ile yazılı olup muharrir adını söylemeyi münasip görmemiş bulunuyordu, lisanı sade, zarif ve samimî idi[2].

[1] İsa.

[2] Türk edebiyatı, Qanoun Nameh (Nizamnameler) ismini taşıyan oldukça büyük sayıda risalelere sahiptir. Bunların bazıları mülkî veya askerî idareye, adliyeye, zabıtaya taalluk eden emirname mecmualarıdır; diğerleri, imparatorluğun durumunu anlatmak ve gerek hükümetlerinde, gerek saraylarında yapılabilecek olan ıslahatı göstermek üzere sultanlara takdim edilmiş muhtıralardır.

Bu ikinci nevi eserlerden ikisi bilhassa alâkaya lâyıktır ki biri Sadrazam Lûtfi Paşa (950-1543) tarafından kaleme alınmış olup Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir

2 Ocak Pazartesi

Keyfiyeti sabahleyin baştercümanını yollayıp istedikten sonra, Bay Büyükelçi Venedik Balyozu tarafından kabul edildi. Onun nezdine merasimle, Fransız milletinden kalabalık bir heyet kendisini takip ettiği halde gitti ve bu heyeti Balyoz muhteşem bir ziyafetle tekrim etti. Son Ekselans, Sinyor Quirini'yi tatyip etmek için bu ziyarette bulundu. Zira, Sinyor Quirini, kendisinin gelişi münasebetiyle verilmiş ziyafete M. de Nointel'in iştirak etmiş olmasını mukabeleten bir ziyareti icap ettirmez bir hareket olarak kabul etmiş ve Son Ekselansa bundan bir müddet sonra yapmış olduğu ziyarete M. de Nointel tarafından bir ziyaretle mukabele edilmesi icap ettiğini iddia eylemişti. Bay Büyükelçi de kendisine her itibarla bir şikâyet sebebi vermek istemedi.

Venedik cumhuriyeti tebası bulunan Dalmaçyalı Stephani isminde bir adam, Satel Fornese'de yapılan son mübadelede hürriyetini kazanıp karısının bulunduğu Istanbul'a dönmüş ve Fransız olup ismi André Béraut olan baş zindan yazıcısının yerini para kuvvetiyle elde etmişti; hür bir vaziyette olmasına rağmen aldığı bu mevkii kendisine kazandıran hediyeleri olmuştu; fakat bu mevkiden çok istifade etmedi, zira henüz hür olmayan aynı Béraut, Bay Büyükelçinin kaptan paşa nezdindeki itibarı sayesinde bugün makamına iade olundu. Kaldı ki, nefsini bir nevi esaret mecburiyetlerine tabi kılmak üzere hürriyetinden âdeta vazgeçmek istediği için herkes bu Stephani'yi takbih etmişti. Söylendiğine göre bir intikam arzusu ile istemiş olduğu makama varmak üzere vermiş bulunduğu bütün takdimelerden dolayı da kendisine kimseler acımadı.

Ekselans kendisine Halep'ten gönderilmiş bulunulan bir mektubun bir kısmını okudu. Bu mektupta Ermenilerin dört patrikleri olup bunların en eskileri olan Eçmiyazin'le Sis, Canzar ve Isfahan patrikleri

---

ve diğeri Koçi Bey tarafından 1041 (1631) de Sultan IV. Murad için yazılmıştır. Galland'ın burada zikrettiği bu ikinci eserdir. Pétis de la Crois'ca tercüme olunmuş ve şu: Canon de Sultan Suleiman, représenté à Sultan Mourad IV pour son instruction, ou Etat politique et militaire, tiré des archives les plus secrétes des princes Ottomans, traduit du turc en français par M. P** (Sultan Süleyman'ın IV. Sultan Murad'a bilgisi için takdim edilmiş kanunu, yahut Osmanlı hükümdarlarının en gizli evrak hazinelerinden alınmış siyasî ve askerî vaziyet, Türkçeden Fransızcaya tercümesi M. P** tarafından) başlığı altında yayınlanmıştır. Türkçe metin Wathes tarafından 1277 de (1860) Londra'da in-12 31 sahife olarak basılmıştır.

olduğu bildiriliyor ve Sis şehrinin Halep'ten tam bir günlük yolda bulunup yolunun pek dağlık olduğu, senenin ancak sekiz ayında meskûn bulunduğu ve hüküm süren aşırı sıcaklardan dolayı bura ahalisinin dört ay ayrılarak bir günlük mesafede havası daha serin bir yere çekildikleri anlatılıyordu.

Capucin'lerin Reisleri Peder, Felemenk elçisine yeni yıl kutlama dileğiyle gittiğinde, pek mevsuk olmaması gereken ve elçinin Sivurno'daki muhabirlerinden yollandığını söylediği bir haber duymuştur ki, "M. de Turenne'in ordusunun mağlûp edilmiş bulunduğu ve kendisinin de ölüm halinde yaralı olduğu" suretindedir. Bu haberin tarihi 30 Ekimdir. Halbuki, 20 Kasım tarihli olarak alınmış mektuplar böyle bir şeyden hiç bahsetmiyorlardı.

3 Ocak Salı

Mezhepleri dolayısiyle onlar bu âyini ancak ertesi günü icra edeceklerinden, Ekselans noel yortusunu tebrik etmek üzere başkâtibini bugün Istanbul patriğine yolladı.

4 Ocak Çarşamba

Venedik Balyozu Bay, Bay Büyükelçiyi ziyarete geldi. Beraberinde Venedikli tüccarlar vardı. Pek muhteşem bir sedye içinde geldi ve iki at uşağı, ancak üstündeki iri altın işlemeli haşa ile dikkate lâyık bulunan bir atı taşıyorlardı.

Duyduğuma göre, Sabbathai Sevi şehitlerinin Edirne'de dinlenilmelerinden ve bu şehir Yahudileri tarafından dört bin kuruşluk bir masrafta bulunulmasından sonra Orta Kapı denilen ve oraya hapsedilenlerin daima ölüme mahkûm sayıldıkları bir hapishaneye atılmış ve Türkler ramazan ayı içinde kan dökmemeye itina ettikleri için hakkında verilecek hüküm ramazandan sonraya bırakılmış. Fakat, bu vaziyete rağmen, Sabbathai Türk kanunu mucibince temiz ve saf olmak üzere hamama gitmek müsaadesini elde etmiş.

Birkaç ay evvel Kahire'den Halep yolu ile gelmiş olan Sinyör Delaunay ile görüştüm.

5 Ocak Perşembe

Kanunname isimli Türk kitabını B. Büyükelçi için bir ve çeyrek kuruşa satın aldım. Bir nüshasına sahip olup takdir ettiğini M. Fornetti söylediğinden, bu kitabın değerine kanaat getirdim.

6 Ocak Cuma

Ekselansın emriyle "Kanunname" isimli Türk kitabını Fransızcaya tercümeye başladım.

Bay Büyükelçi gelecek pazar günü akşam yemeğini gelip sarayında yemesini rica etmek üzere başkâtibini B. Venedik Balyozuna gönderdi. O da davetini kabul etti.

7 Ocak Cumartesi

Bay Büyükelçi Fransa'dan İzmir'e gelmiş mektuplar aldı. Paris'ten gelen en yeni mektuplar 6 Kasım tarihli idi; bu mektuplar Anjou dukasının ölümünü, Voerden ile Vart günlerinin büyük muvaffakıyetlerini teyit ediyor ve İmparatorla kararının isabetinden pek emin görünmeyen ve hareketinden dolayı biraz nadime benzeyen Brandebourg elektörünün yardımlarına rağmen Felemenklilerin içinde bulundukları güç durum hakkında izahat veriyordu.

8 Ocak Pazar

Bay Büyükelçi B. Venedik Balyozunu yemeğe davet etti. Kendisini fevkalade yemeklerle izaz ettikten sonra, adamlarına Komedi Fransez'in iki oyununu oynatmak suretiyle onu eğlendirdi. Oyunlar, masrafı Son Ekselansca verilmiş pek güzel bir sahne üstünde oynandı. Oyuncular ikisi de Molière'in piyesleri olan Défrit amoureusxc[3] ile Cocu imaginaire'i[4] seçmişlerdi ve elbiselerdeki düzgünlük ve zenginlikten, ihtişamdan ayrıca bu iki piyesin oynanışları da o kadar mükemmel oldu ki, sade en hoş noktalarda kahkahalarla gülerek B. Balyoz duyduğu hazzı alenen göstermekle kalmadı, fakat düşmanlarımız Flamanlara kadar bütün milletlerin tüccarlarından, Beyoğlu ile Galata'nın başlıca Rumlarından ve hassaten kendileri için vücude getirilmiş bir amfiteatra yerleştirilmiş olan haylı kalabalık bir kadın cemaatinden mürekkep bulunan bütün seyirciler fevkalâde memnun kaldı.

Birçok masal ihtiva eden Kelile ve Dimne isimli bir Türk kitabı gördüm[5].

[3] İnfial-i Aşk.

[4] Muhayyel boynuzlu.

[5] Türk yerine Arap okumalıdır. Kelile ve Dimne masalı Pehleviden Arapçaya Abdullah Bin Mukaffa tarafından tercüme edilmiştir.

(Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque impériale = Imparatorluk Kütüphanesi Yazmalarından Hulâsalar ve İktibasların IX. ve X. ciltlerinde, M.

9 Ocak Pazartesi

"Kanunname" adlı başka bir Türk kitabı gördüm[6], fakat bunun mevzuu yukarıda söylenileninkinden tamamiyle farklıdır, çünkü bu kitapta adaletin tatbikinden, para cezalarından, işkencelerden, padişahın maliyesinin kaynaklarından, vergilerden, gümrüklerden, müruriyelerden, kadıların, tımarların, zeametlerin mahiyetlerinden vesaireden bahsedilmektedir; fakat, kitap eski olduğundan, içinde şimdi hepsi de değişmiş birçok usuller dikkatimi celbetti. Bu eser hiç değilse padişahın imparatorluğunun eski idaresi hakkında insanı bilgi sahibi kılmaya hizmet edebilir.

Bana bedestenden muharrir ismi olmayıp فرج بعد شدت isimli başka bir kitap getirdiler. Bu kitap kırk iki masalı ihtiva etmektedir, yahut daha doğrusu vaka eşhasınca anlatılmış kırk iki hikâyeyi muhtevi bulunup bu eşhas bunları oldukça zarafetle ve kabil olduğu kadar alâkaya lâyık bir şekilde anlatmaktadırlar. Bu kitap in-folio, dur[7].

10 Ocak Salı

Felemenk elçisinin zevcesi bir erkek evlât doğurdu.

11 Ocak Çarşamba

Venedik Balyozu Büyükelçiye bir gün evvel Venedik'ten almış olduğu haberlerin bir suretini yolladı; fakat bu haberler eskiydi ve en tazeleri ancak ekim ayına ait bulunuyordu. Bu haberler Balyoza kara yolu ile gelmişti.

Yukarıda bahsedilen kitapta Bim[8] şehrinin bir mimarının hikâye yahut masalını okudum. Bu adam memleketinde kendi sanatı saye-

---

Silvestre de Sacy bu hikâyeler mecmuasının tercümeleri hakkında malûmat vermiştir. Bununla beraber, M. de Sacy XIII. asırda Selçuk Prensi Keykubat için şiirde mahlâsı Kâni olan Ahmed Bin Muhammed et -Tusî tarafından yapılmış tercümeden haberdar değildir (616-634, 1219-1236). 950 de (1543) ölmüş olan Ali bin Salih'in tercümesi Hümayun- name unvanını taşır.

[6] Galland'ın burada bahsettiği "Kanunname" nin Sultan II. Mehmet tarafından neşredilmiş olup Sultan I. Murad ve Sultan I. Bayezid taraflarından vazedilmiş nizamnameleri ihtiva eden eser olması muhtemeldir.

[7] Unvanı "Faradj ba'ad ech chiddéh" (Kederden sonra sevinç) olan eser, hakikaten kırk iki hikâyeyi muhtevi bulunan on üç fasla ayrılmıştır. Muhammet Bin Ömer el-Halebi'nin kalemi mahsulüdür.

[8] Bemn şehri mimarının hikâyesi Faradj ba'ad ech chiddéh'in üçüncüsüdür.

sinde hayatını kazanamıyormuş, karısının gaybubeti esnasında kendisine ihanet etmeyeceği hakkında teminat vermesi üzerine çalışmak üzere başka bir yere gitmek kararını vermiş. Ve kalkıp kralın kendisine başkent ittihaz etmiş bulunduğu Kişmir şehrine gitmiş. Orada ilk önce usta mimar ve müteahhitlerin kimler olduklarını soruşturmuş, fakat krala istediği gibi bir saray bina edememiş olduklarından dolayı cümlesinin hapiste bulunduklarını kendisine bildirmişler. Ehliyetini tanıttıktan sonra bu sarayı inşa etmeye girişmiş ve bunu o derecede muvaffakıyetle başarmış ki, derhal kralın teveccühüne mazhar olmuş. Kralın kendisine teveccühü o kadar büyük olmuş ki, vezirlerinden üçü bu hâli kıskanmışlar ve ilk önce kendisinin ayyaş olduğunu, hattâ krala ait bir odada içtiğini iddia ederek ondan kurtulmağa teşebbüs etmişler; fakat mimar bu iftiradan zahmetsizce nefsini temize çıkardığından, vezirler başka bir yola sapmışlar ve mimarın faziletini sena etmiş bulunduğu karısını baştan çıkaracaklarını iddiaya girişip kendisini endişe ve ıztıraba düşürmüşler. Hakikaten de birbirlerinin ardından Bim şehrine giderek bir kocakarı vasıtasiyle kadının evine girmişler. Fakat kendisinden hiç bir şey elde edememişler; bilâkis, kadın onları sarhoş ettikten sonra yer altında bir yere götürüp kapamış. Nihayet kral da vezirlerinin ne olduklarını ve neden dolayı dönemediklerini anlamak isteyerek bizzat oraya gitmiş. Mimarın karısiyle karşılaştığı vakit kendisini kadın ilk önce tanıyamamış, sonra kral olduğunu konuşmasından anlayınca ayaklarına kapanıp af dilemiş. Kral mimarına karşı besledikleri kinden dolayı üç vezirini tekdir etmiş ve Kişmir'e kendileriyle birlikte dönüşünde ilk iş olarak üç vezirini asmış, sonra da mimarı onların yerlerine tayin ederek Kişmir'e getirttiği karısına da hareminin kâhyalığını tevcih etmiş.

12 Ocak Perşembe

Son Ekselans kendilerini ilk önce muhteşem bir yemekle taltif ettiği İngiltere kâtibi ile İngiliz tüccarlarının önünde Dépit amoureuxc ile Cocu imaginaire'in ikinci temsilini verdirdi. Doğruca Trablustan gelen bir haberciden orada bir kıyam vukua gelerek Paşanın kâhyasının öldürülmüş olduğu, aynı hale uğramaktan korkarak Paşanın da bunun üzerine kendisini zehirlediği ve bu şehirde yerleşmiş bulunan bütün dönme Sakız'lıların öldürülmüş ve parçalanmış oldukları öğrenildi. Aynı vasıta ile, gemi teçhizatçısı Beninville'in Trablus'lular tarafından ele geçirildiği haber alındı.

15 Ocak Pazar

Son Ekselans, Ceneve elçisi ile Latinlerin patrik vekilini birlikte akşam yemeğine davet etti ve ondan sonra kendilerini –arzu edilebilecek bütün muvaffakıyetle temsil edilen - La femme juge et partie komedisiyle Cocu imaginaire'in temsiliyle ağırladı[9].

17 Ocak Salı

Bedestenden bana üç kitap getirdiler, biri Türkçe olup ismi تسهيل حاجى پاشا فى الطب idi. Bu üç kısma ayrılmış bir tıp kitabıdır; ilk kısım iki fasla ayrılmış olup birinci fasıl tıp ilmini bilmeye ve ikincisi bunun tatbikini öğretmeye hizmet etmektedir. İkinci kısım gıdalarla şuruplardan bahseder ve üçüncü kısım hastalıkların sebeplerini, alâmetlerini ve devalarını öğretir. İfadesi oldukça saf ve gayetle samimîdir[10].

İkinci kitabın adı[11]:

هذا الكتاب الصحيح المسمى بجامع التواريخ ترجمه افقر العباد المحتاج الى رحمة الله الملك المتعال محمد بك الزعيم بنده سلطان مراد خان دام بقاه

Bu unvandan, müellifin Süleymanın oğlu Selimzade Sultan Murad'ın zamanında yaşadığı anlaşılmaktadır. Yedi iklime ait eski teşkilâta uygun şekilde tekmil dünyanın coğrafî tarifini yaptıktan sonra, bütün eserini beş kısma ve bu kısımların her birini birkaç fasla ayırmıştır. Bunlar oldukça kalın bir cilt teşkil etmekte olup muharrir dünyanın başından kendi zamanına kadar İran, Arabistan, Türkmenistan ve Mısır'ın muhtelif hanedanlara mensup krallarını tasvir ve bütün dediklerinin mukaddemede zikrettiği en iyi müelliflerden alınma olduklarını temin eylemektedir. Kitabını İran Kralı Tahmas'ın oğlu Mehmet Huda-

[9] La femme juge et partiel = Hem hâkim, hem davacı kadın, Montfleury'nin bu beş perdelik manzum eseri, 2 Mart 1669 da Burgonya Konağının tiyatrosunda temsil edilmişti. Histoire du théâtre français depuis son origine jusqu'à présent = Fransız tiyatrosunun menşeinden bugüne kadarki tarihi. Paris, 1748, cilt X, sahife 403.

[10] Tıbbın Tahsilini Kolaylaştırmak İçin Usul. Bu tıp eseri, Hacı Paşa lâkabiyle maruf olan Hızır bin Ali bin el Hattab tarafından vücude getirilmiştir. Kendisi Aydın'da doğmuş ve 800 de (1399) orada ölmüştür.

[11] Bu eser, Divan Kâtibi Mehmed Bey tarafından vücude getirilmiş olan Camiüttevarih unvanlı umumî tarih hulasasıdır. Mehmed Bey, Sultan III. Murad'ın sarayında yaşardı. Eserini 982 ramazanında (ocak 1757) bitirerek bu hükümdara ve Sadrazam Tavil Mehmed Paşa'ya ithaf etti.

bende'ye ithaf etmiştir [12]. Şark milletlerinden daima pek uzakta bulunmuş oldukları için kendilerini lâyıkıyle bilmelerine imkân olmayan muharrirlerimize muhtaç kalmaksızın bu milletlerin tarihlerine vukuf kesbetmek için bu kitap, öyle sanıyorum ki pek mükemmel ve fevkalâde faydalı bir eser.

Üçüncü kitap, Gülistan ile Bostan müellifi Sadi'nin bütün yazılarını cami bir mecmua olup bunlar arasında öteki iki eserde mevcuttu ve eserlerin yekûnu on yediye varıyordu. Kitap, Hicretin 950 [13] sinde güzel bir Fars hattiyle yazılmış kalın bir octavo idi ve her kısmın başında yaldızlı çiçekler vardı. Kıymeti yirmi beş kuruş takdir ediliyordu.

19 Ocak Perşembe

Son Ekselans Ceneviz elçisini ziyaret etti ve elçi kendisiyle refakatinde bulunanlara bir ziyafetle ikramda bulundu. Bir Rum, B. Büyükelçiye kendisine Halep'ten yollanmış bir küçük kutu ikram etti. Bu kutunun içinde üzerleri nakışlı seksen üç taş mevcut olup bunlar arasında ehemmiyetlileri azdı, yahut hiç yoktu, fakat on dört gümüş madalya mevcut olup bunlardan biri İskender'in biraderi Aridée'ye ait bulunuyordu ve üzerinde şu yazı vardı :

ΒΑΣΙΑΕΩΣΑΡΙΔΡΙΟΥ
ΕΥΣΕΒΟΥΣ

20 Ocak Cuma

Türkler bir gün evvel saraydan atılan toplarla bildirilmiş olan bayramı tesit ediyorlar.

21 Ocak Cumartesi

B. Ceneviz elçisi B. Büyükelçi tarafından kabul edildi.

22 Ocak Pazar

Son Ekselans La femme juge et partie'yi ikinci defa, Paris'te bulunduğum zaman İtalyan komedyacılar tarafından oynandığını gördüğüm birçok piyeslerden vücude getirdiğim bir farsı da ilk defa olarak oynattı. Bu fars büyük bir muvaffakıyetle oynandı ve seyircileri umduğumdan ziyade güldürdü.

[12] Şah Tahmasp'ın oğlu olan Şah Sultan Mehmed Hudabende Safevî 982 de (1574) biraderi Şah İsmail'i istihlâf etti. On sene altı ay müddet saltanat sürdü.

[13] 1543.

23 Ocak Pazartesi

Halep'ten yollanmış olan yazılı taşları daha yakından muayene ederken bazılarının oldukça kıymetli olduklarını gördüm. İçlerinde bir tane miğferli İskender, bir mumma, oldukça güzel iki maske, bir santor, bir kanatlı at, yarı kartal bir arslan, bir miğfer ve üzerlerindeki hakler antik sayılmalarına imkân veren başka taşlar var.

24 Ocak Salı

Honorius'un bir sekino ve yirmi buğday tanesi ağırlığındaki bir altın madalyasını gördüm. Bu madalya oldukça iyi muhafaza edilmiş olup üzerinde D. N. Honorius. P. P. Avg ve arkasında bir dal tutan bir zafer işaretiyle Victoria, Avg. Conob yazılı bulunuyordu.

Bana gene iki Türk kitabı getirildi ki, bunların her ikisi Hoca Efendi'nin Tarihi idi, fakat ikisinden daha iyi yazılmış olan tarihin ancak yarısını, diğeri ise tamamını ihtiva ediyordu. İlkinin kıymeti on yedi kuruş ve diğerininki otuz beş kuruş olarak takdir edilmekte idi. Bu tarih, Osman Gazi'den başlıyarak büyük Süleyman'ın babası Sultan Selim'in ölüm yılı olan 975 (1567) senesinde nihayet bulur. Eser şu beyitlerle başlamaktadır :

ابتدی بسم رب المتعال مالك الملك واهب الامال [14]

Üslûp zarif, fakat hiç bir luzumu bulunmayan Arapca, Türkce ve Acemce şiirlerle fazla şişkin ve doludur. Müellif aynı zamanda kendisini pek methederek molla yahut âlimlerle şeyhlerden bahsetmekte ve yazmış bulundukları kitapları da zikrcylemektedir.

25 Ocak Çarşamba

Bir geminin Marsilya'dan İzmir'e gelmiş olduğu öğrenildi. 3 Aralık tarihli bir mektupta M. de Turenne'in imparatorluk kuvvetlerini mağlûp ettiğini, bildiriyor, fakat keyfiyet hakkında katî bir kanaat vermiyordu.

Lehlilerin Kaminiça dışında Türklerin işgal etmekte oldukları bütün yerleri istirdat ettikleri ve bu şehri mahsur tuttukları, bundan

[14] Allahımın adını zikrederek başlıyorum. Her saltanata sahip olan ve her ümidi yerine getiren odur.

dolayı da Padişahın oraya dönmek üzere çadırlarını çıkarmayı düşündüğü rivayeti dolaşmaktadır.

Birlikte ciltlenmiş Acemce bir sarf ve lûgat satın aldım. Bu, Ali Bey'den gelen oldukça fena yazılmış, fakat pek iyi bir kitaptı.

26 Ocak Perşembe

لغت منتخب isminde ve bin beş yüz kelime ihtiva eden Arapça ve Türkçe bir lügat satın aldım. Bana bir kuruşa maloldu.

Ertesi günü ava gitmek isteyen M. Picard, temizlemek üzere tüfengini eline alır; fakat harbiyi biraz kuvvetle çekerken ayağını ağız otu tavasının üstüne kor ve sarfettiği gayretle tüfeğin horozuna kadar yetişir, kalkmış olan horoz düşer. Eğer yan durmuş bulunmasaydı çıkan kurşun kendisini muhakkak öldürürdü. Sade yüzünün sağ tarafında bir çizinti olmuş, kulağının memesi kopmuş ve delinen kulak derisinin dikilmesi icap etmiş. Kurşun sonra şapkasının kenarını delmiş ve yerde kaybolmuş.

27 Ocak Cuma

Kitapçıların başı olan sahafbaşıya gittim. Bana henüz istinsahı nihayet bulmamış bir Hoca Efendi Tarihi gösterdi ve on altı sahife ihtiva eden her defterin yazılması için yetmiş akça vermekte olduğunu söyledi. Bana bir çok da Iran minyatürü gösterdi ki, bunlar arasında pek güzelleri ve pek iyi tersim edilmişleri vardı ve bilhassa Roma üslûbunda olup bana fevkalâde görünen bir minyatür gösterdi. Taberî'nin[15] farsçasına ve Beydavî'nin Farsca tarihine sahip olduğunu Sahafbaşı söylemektedir.

[15] 310 da (923) ölen Ebu Cafer Mehmed bin Cerir -üt- Tabarî'nin tarihi, Samanî Hükümdarı Mansur bin Nuh'un veziri Ebu Ali Mehmet Belami tarafından Farscaya hulâsa şeklinde tercüme edilmiştir (352-963).

Farsca şeklinin Fransızcaya bir tercümesi Londra'daki "Translation Fund" hesabına M. H. Zotenberg tarafından yayınlanmıştır. Paris, 1867-1874, 4 cilt. 80°

Nasıruddin Ebu Hasan Ali el Beyzhaui'nin tarihî hulâsası Âdem'den 21 Muharrem 674'e (15 Temmuz 1275) kadar cihan tarihinin bir telhisidir. Ebu Hasan Ali Şiraz yakınında Beyzha Köyünde doğmuştu. Şiraz'da, sonra da, 685 de (1287) öldüğü Tebriz'de kadılıkta bulundu. Kur'an hakkında muteber bir tefsirin de müellifidir. Tarihî eseri (Nizamü't-tevarih) unvanını taşır. M. de Sacy, "Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothéque nationale = Millî Kütüphane Yazmalarından Hulâsalar ve İktibaslar" eserinin dördüncü cildinde bu müellif hakkında kısaca malûmat vermiştir. Paris, VII, s. 672-700.

28 Ocak Cumartesi

Trablus'luların gemilerinde getirmiş oldukları Beninville'in padişaha gösterilmek üzere Gelibolu'dan Edirne'ye götürüldüğünü bana söylediler.

29 Ocak Pazar

B. Büyükelçi, B. Ceneviz elçisinin, İngiltere kâtibinin ve gerek Beyoğlu ve gerek Galata halkından pek büyük bir Frenk, Rum ve kadın kalabalığının karşısında Cid, Ecole des maris [16] ve geçen pazar temsil edilmiş olan küçük farsı oynatarak kendilerini izaz etti. Cid'deki kadınları temsil edecek olan kimseleri giydirmek üzere, Rum üslûbunda ve gayet zengin kıyafetler ariyet alındı. Chiméne'in nedimesi yahut mahrem-i esrarı olan Elvire rolünü oynamak üzere giymiş bulunduğum ve bana M. Roboly'nin karısı tarafından verilerek kızlar tarafından vücuduma uygun hale getirilmiş elbise şöyle idi : İlk olarak muhtelif renklerde çizgileri olup ayaklarıma kadar inen bir canfes donum vardı. Bunun üzerine pamuk ipliğiyle yapılmış ve geniş kollu olup keza ayaklarıma kadar gelen bir gömlek giydirilmişti. Bundan sonra, asıl kumaşı kırmızı renkte ve altın ve gümüş sırma ile işlemeli, altın iplikli düğmelerle süslü bir entari giydirdiler ki, bunun kolları bileklere doğru gayet darlaşıyordu ve bilekler üstünde iki kat bir altın köstekle nihayet bularak bu köstekler bilezik hizmetini görüyorlardı. Bu gömleğin üzerine açık yaprak renginde, altın işlemeli düğmelerle süslü canfes bir kaftan giydim, bunu belimden yakut ve elmaslarla süslü pek güzel ve pek zengin bir kemer sarıyor ve az evvel de söylediğim veçhile topuklarıma kadar inen gömlek aradan görünüyordu. Ayaklarımda da memleket âdeti veçhile mestler ve beyaz papuçlar vardı. Bütün bunların üstüne bana samur kaplı ve haylı uzun bir al ferace giydirdiler ki, anlattığım öteki elbiseleri kapamaması için önünü oldukça açık bıraktım. Az kalsın söylemeyi unutuyordum: Eteğin altından göğsümün üzerine üç yahut dört havlu soktular ve bununla göğsümün o kısmı lâzım geldiği şekilde kabartılıp şişirilmiş oldu. İşte boyundan ayaklara kadar bu şekilde giydirildim. Fakat baş kısmı büyük bir dava oldu, çünkü ilk önce saçlarım gayet sıkı sarılan bir mendille sıkıldı ve ancak alnın her iki tarafından çıkmak üzere birer miktarı bırakıldı. Bundan sonra, başıma altı köşeli bir kırmızı tarpuş kondu ki, bunun içine gayetle

[16] Kocalar Mektebi.

ağır olup başımı aşağı düşürmemek için gayret sarfetmeye beni mecbur bırakan başka bir külâh soktular. Bu tarbuş alın cihetinden bir ipek sarıkla tutuldu. Bu sarığın üzerine altın ve gümüşten bir işleme parçası bağladılar ve bunun ortasına gayet güzel ve üst kısmı işlenmiş birçok yakutla süslü bir altın parçası koydular. Sonra kulak yerine normal büyüklükte ve armut biçiminde iki firuze küpe astılar ve bunları iki taraftan incilerle bağladılar. Bundan sonra da, aynı yerden göğse kadar bir nevi siyah ipek kumaşı saç yerine sarkıttılar. Bundan ayrıca da tarpuşun üzerine küçük gümüş ve altın işlemeleri olan başka bir ipek kumaş bağladılar ki, tarpuşu örten bu kumaşın kenarları ihmalkâr bir tarzda her iki taraftan sarkmaktaydı. Bütün bunlara ilâveten şurama burama nergisler takılmıştı ve bütün bu süslerle Rum hanımlarının evlerinde arzetmek itiyadında oldukları manzarayı almış bulunuyordum. Bu kılıkta fena bir manzara arzetmediğime ve kıyafetimin bana tamamiyle yakıştığına beni inandırmak istediler. Chiméne benimkinden de zengin bir kıyafetteydi. Kral kızı sıfatiyle prensesin inci ve elmasları daha muhteşemdi, nedimesi Léonore'unkiler de daha güzeldi, fakat elbiselerde fark yoktu.

30 Ocak Pazartesi

Lehlilerin Kamaniçayı geri aldıkları ve haberin kaymakama gelmiş bulunduğu şayiası dolaşıyordu. Vazifesi icabı daima Babıâli'de bulunmaya mecbur olan Sinyör Panaiotti iki buçuk yıllık bir fasıladan sonra Istanbul'a geldi [17].

31 Ocak Salı

İmparator tercümanı Senyör Marc Antonio sabahleyin kendisinden gidip istemiş olduğum beş cildi yemekten sonra bana yolladı. Bunlardan biri'nin –12 ve Coesarea legatio comitis de Leslie isimli olup [18] Son Ek-

[17] Devlet merkezinin o tarihlerde Edirne'de bulunduğunu burada hatırlamak lâzımdır.

[18] Coesarea legatio, quam mandante Augustissimo Rom: Imperatore Leopoldo I ad Portam Ottomanicam suscepit, perfecitque excellentissimus Dominus, Dominus Walterus S. R. J. Comes de Leslie, Dominus Pettovii et Neostadü ad Mettoviam, Sac: Coes: Majestatis à consilüs intimis et Auloe bellicis, Campi Mareschallus, et Confiniorum Sclavonioe et Petrinioe Gegeralis, etc, Succinta narratione exposita a R. P.- P. T. S. J. itineris comite et excellentissimi Oratoris capellano. Viennae Austriae, 1668, 1 c. in-12.

Bu eserin müellifi Cizvit Cemiyetinden Sayın Taffener Pederdir. Eserin 1672 de Viyana'da ikinci bir tab'ı çıkmıştır.

selansın görmek istediği bir küçük ciltti. Diğer dördü ise imparatorun Tarihçisi ve Hafızıkütübü Hamburg'lu Petrus Lambecius'un Commentarii de Augustissimâ Bibliothecâ Vindobonensi isimli eserinin ilk dört cildi idi[19]. Bana kataloğu verilmiş kitaplar arasından bunları Senyör Marc Antonio'nun Viyana'dan getirmiş olduğunu öğrenerli mezkûr eserleri görmeyi çok arzu etmekte idim. Leslie kontunun sefaretnamesine gelince, bu sefaretname şahsî rahibi olmak üzere seçtiği bir cizvite muavin bulunmuş olan P. T. adlı diğer bir cizvit tarafından vücuda getirilmişti. Bu son kitap 1668 yılında Viyana'da basılmıştır. Yazmak istediği şeyler hakkında müellif yeter derece malûmat toplamadığı için, bazı noktalarda yanılmıştır. Meselâ, hipodromda bulunan Sultan Ahmet Camiini köprüye bakan ve doğrudan doğruya Galata Kulesinin karşısında bina edilmiş olan Süleymaniye sanmaktadır. Aynı hipodromda bulunan sütunu da Çemberli Taş'la karıştırmaktadır. Leslie kontunun Istanbul'da bulunduğu sırada Istanbul'a gelmiş bulunan M. de la Haye'in ve onun geldiği geminin kumandanı olan M. d'Aplemont'un başlarına gelenler gibi bir takım şeylerden de kâfi derecede bilgiye sahip olmaksızın bahsetmektedir. Sultanın hırkasının kolunu büyükelçinin öptüğünü söylemesi de yanlıştır. Sadrazamın hırkasının kolunun ucunu öptüğünü söylemiş olsa daha doğru söylemiş olurdu. Kaymakamın davet ettiği bir ziyafetten döndüğü sırada Kızkulesinden toplar atılması da M. de la Haye'i selâmlamak için olmayıp nezdinde bulunduğu kaymakamı tevkir maksadiyle yapılmıştı.

[19] 1628 de Hamburg'ta doğmuş olan Pierre Lambecius ilk tahsilini bu şehirde yapmış ve bundan sonra Felemenk ve Fransa üniversitelerini ziyaret etmiştir. Sekiz ay Tuluz'da, bu şehir piskoposu Charles de Montchat'nın nezdinde oturdu. Vatanına dönüşünde sırasiyle tarih öğretmeni ve şehir kolejinin rektörü tayin edildi (1660).

Bahtsız bir izdivaç üzerine Viyana'ya çekildi ve oradan Roma'ya geçerek Papa VII. Alexandre tarafından iyi bir kabule mazhar oldu. Viyana'ya gene döndü ve imparator kendisini hafızıkütüp muavini ve 1663 mayısında Mathias Mauchter'in ölümü üzerine hafızıkütüp tayin etti. 1680 Nisanından ölümüne kadar bu hizmette kaldı. Nicéron Péder bu âlime tahsis etmiş olduğu hulâsada Lambecius'un eserlerinin listesini vermiştir. "Mémoires pour servir a l'histoire des hommes illustres dans la république des lettres – Edebiyat Cumhuriyetinde Şöhret Sahibi Adamların Tarihine Hâdim Malûmat" Paris, c. XXX, s. 80-95.

"Commentarii de Augustissima Bibliotheca Vindobonensi, 1665-1679 arasında intişar etmiş sekiz in-folio ciltten mürekkeptir. İlk dördü imparatorluk kütüphanesiyle burada bulunan Rumca yazmalara tahsis edilmiştir.

1 Şubat Çarşamba

Alim Lambecius'un Viyana kütüphanesi hakkındaki izahlarını memnunlukla tetkik ettim ve bu mükemmel eserin tafsilâtlı mukaddemesini okuyunca da bulmak ümidini daha Paris'te iken beslediğim tekmil şeyleri bu eserde buldum.

2 Şubat Perşembe

Bay Büyükelçiye Lambecius'un bu eserini gösterdim, kendisi kitabı pek beğendi ve en nadir Yunan yazmalarının neler olduklarını anlamak üzere bu eserden istifade etmek gerektiğini bana söyledi.

3 Şubat Cuma

Gerek Beninville'in gemisinde ve gerek Martegue'li bir gemi teçhizatçısının gemisinde ele geçirilmiş iki yüz Fransız esirini İskenderiye beyinin Istanbul'a getirmekte olduğu ve bunların orada bulunmakta olup sayıları kırkı aşmayan Fransız esirlerini arttırmak üzere zindana atılacakları temin ediliyordu.

4 Şubat Cumartesi

Istanbul'da bir cariye, efendisi tarafından tabanlarına birçok değnek atılmak suretiyle zulme uğramaktan o derecede büyük bir kedere düşer ki, bu suretle efendisinin gaddarlığını cezalandırmak, hem de kendini azat ettirmek üzere evvelâ evi ateşe verir, ondan sonra da kendi kendini asar. Ateş evden etrafa yayılır ve Valde Hanına doğru seksen kadar dükkânın yanmasına sebep olur. Ateşin içinde kalıp kaçmaya muvaffak olamayan bir takım kimseler yanarlar. Rüzgâr şiddetli olmadığı için yangın daha da fazla genişlemez ve bir iki saat sonra tamamen nihayet bulur. Bu misal, betbaht cariyeler hakkında hayırlı olabilir. Çünkü, bu cariyelerine zalimaneyi de aşan şiddetler gösterdikleri ve onların tahammüllerini tamamiyle tükettikleri takdirde kendilerinin de aynı felâkete düşebilecekleri hususunda bir ihtar teşkil edebilir.

Bay Büyükelçi on gümüş ve dört tunç madalya aldı. Gümüş madalyaların en mühimminin bir tarafında bir kaplumbağa ve bunun iki cihetinde AI harfleri mevcuttur ve keyfiyet, ön ve arka taraflarını tam büyüklükleri ve nisbetleriyle koyduğum bu madalyanın Aginète'lere ait bir para olduğuna beni temin etmektedir.

İkinci madalyada miğferiyle bir Pallas başı vardı ve arka tarafında mutat şu üç AΘE harfiyle bir baykuş bulunuyordu. Bu madalya burada görülen büyüklükte idi; diğer dört madalyanın ön ve arkaları eşti, fakat bu nümune ile de görüldüğü veçhile büyüklük tamamiyle farklıydı. Bununla beraber, içlerinden birinin arkası gösterdiğim şekilde hakkedilmişti ki, maharetle yerleştirilmiş bulunan şu üç AΘE harfi bunda görülmektedir. Tunç madalyaların ilki ötekiler gibi miğferli bir Pallas başı gösteriyordu ve burada kaba bir şekilde gösterdiğim veçhile arka tarafında şu AΘHNAIΩN kelimesiyle silâhlı bir Pallas tasvir ediliyordu.

Yapılış şeklinden de, bir Roma imparatoru zamanında basılmış olduğunu tahmin ediyorum.

İkincisi daha ufak olup iyi bir üstada ait bir Pallas başına sahip bulunuyordu ve arka tarafında bir baykuşla şu üç AΘH harfi bulunuyordu ki, bu münasebetle, bundaki üçüncü harfin ötekilerdeki gibi bir E olmayıp bir H olduğuna dikkat etmelidir. Bu madalya şu büyüklükteydi :

Diğer iki madalya, Bizans İmparatorluğu devri harcıâlem tuncundan olup biri Constantin'e ve diğeri Honorius'a ait idi.

5 Şubat Pazar

Son Ekselansa bir haberci İzmir'den bir paket getirdi ki, bunun içinde kendisine Trablusgarpten yollanan mektuplar vardı. Bu mektuplarda, askerin aleyhine ayaklandığını görerek Paşanın kendini zehirlediği ve yeğenlerinden ikisinin Jésus Maria derken parçalandıkları yazılı idi. (Paşa gibi onlar da Sakız adası ahalisinden hıristiyan Rumdular; fakat paşa dinini inkâr etmiş bulunuyordu). Bundan sonra âsi asker, paşanın yerine bir başkasını geçirmişti ve bunun memuriyetini tasdik etmesi sultandan iki gemi yollanarak rica ediliyordu. Bu gemilerde yüz bin ekülük bir hediye bulunup bunun bir kısmını kırk bin sekino geri kalanını da kumaşlar ve çuhalar teşkil ediyordu. Aynı vasıta ile, askerler ele geçirmiş bulundukları Téméricour şövalyesini de Padişaha yolluyorlardı. Trablusgarp askerinin Malta ile Livurno zindanlarındaki durumu taklitle zindanda mevcut kilise haricindeki kiliselere tahammül edemedikleri ve Trablusgarp şehrinde bulunan Observantin'lere mahsus bir kilise ile Rumların kiliselerini kapamış oldukları da B. Büyükelçiye bildiriliyordu.

Fransa Sarayında Cid ile L'Ecole des maris'nin ikinci bir temsili verildi, fakat bol yağan karın sebep olduğu kötü havadan dolayı bu ikinci temsil birincisi derecesinde büyük bir kalabalık huzurunda verilmedi.

6 Şubat Pazartesi

Trablusgarp haberlerinde, bir Mesinalının da bir müslüman kadınıyle münasebet halinde ele geçmesi üzerine boğulduğunu, surlar üzerinden atılıp yakıldığını, kadının da boğulduğunu bildiriliyordu.

Trablusgarpte bütün olup bitenler hakkında elime İtalyanca olarak geçen izahnameyi tam olarak veriyorum.

Trablusgarp milisinin 20 Aralık 1672 de ayaklanması; Osman Paşa ile Recep Bey'in ölümleri ve Bagli Day'ın makama getirilmesi).

Trablusgarp korsanları geçen eylül ayında korsanlık maksadiyle denize çıkarak iki Venedik gemisiyle küçük bir Fransız gemisini esir etmişlerdi. Ele geçirilen şeylerin kıymeti takriben yüz elli bin ekü hesap edilmişti. Kazanılmış mal, âdet veçhile taksim edildiği zaman, hasislik duygularına kapılan Osman Paşa kendilerine o derecede chemmiyetsiz bir hisse ayırdı ki, onun haksızlıklarından bezip usanmış olan bu adamlar bu hale bir son vermeyi kararlaştırdılar.

19 Aralık 1672 de Paşa askerlere dağıtılacak paraları reisin evine yolladı. Fakat bunlar dağıtılacak paranın ancak yirmi bin eküden ibaret bulunduğunu öğrenince hiç bir şey kabul etmemeye ekseriyetle karar verdiler. Paşanın tamahkârlığı hakkında türlü sözler söylemeye koyuldular. Pehlivan adında ve aslen Sofyalı bir Türk, askerlerde isyan duygularının alevlendiğini görmekle kendilerini paşaya karşı ayaklandırmak hususundaki tasavvurunu bazı Türklere açtı. Fikri tasvip edildi. Pehlivan ile arkadaşları düşündükleri şeyleri tatbik alanına koyarak büyük kışlada depo halinde bulunan silâhları ele geçirdiler ve aynı yerde bulunan iki yüz elli yeniçeriye de silâh dağıttılar. Bu yeniçeri kuvveti âsilere iltihak etti ve paşanın ve reis ile kâhyanın kellelerini onlarla birlikte istedi. Ayaklananlar çarşıya doğru yürüdüler ve muhtelif kollara ayrıldıktan sonra Amiral Ali'yi, bütün beyleri, Osman'ı, liman reisini, müftüyü, kadıyı ve şehrin bütün diğer mühim şahsiyetlerini ele geçirdiler. Bundan sonra Recep Bey'in yanına vardılar ve kendileriyle birlik olmasını ondan istediler. Recep Bey tekliflerini üç kere reddettiğinden, milisin hakkındaki sevgisi korkunç bir kine döndü.

Bey, ikâmetgâhını tahkim etmişti; fakat seher vaktinde milis kendisiyle vuruşmak üzere ikametgâhının önüne iki top sürükledi ve bir fitilli tüfek yaylımı açtı. Gayretlerinin netice vermediğini görünce de, burasını berhava etmek üzere bir lağım koymaya karar verdi. Ertesi gece lağımın hazırlanmasına tahsis edildi. Artık hiç bir mukavemete imkân bulunmadığını gören bey, kayıtsız şartsız teslim oldu. Kendisi kışlaya götürülerek orada zincire vuruldu. 22 Aralıkta sabahleyin kendisini boğdular ve kafasını kestiler. Ali Gerbi, Fransızdan dönme Ahmet, Arap Ciaux ve bey'in akrabasından olan Manuel ve Jacques Justiniani aynı akıbete uğradılar.

Bey'i esir ettikten sonra, paşanın kellesini elde etmek üzere milis kasrı ele geçirmeye karar verdi. Bu maksatla Dragut Kalesi ile Tabya üzerine bir batarya koydurdu. Kasır üzerine ateş açtı, Kasır da istihkâmlar üzerine ateş açmak suretiyle mükabele etti. Mücadele, her iki taraf için büyük bir tesiri mucip olmamak şartiyle sekiz gün sürdü.

Kasır Kalesi şehir cihetinden kuvvetle muhasara edilmiş vaziyette bulunmakla beraber, kırlarla serbest bir ittisal muhafaza ediyor ve o cihetten her türlü yardım temin ediyordu. Paşa, civardaki Araplara mektuplar yazdı. Araplar da kendisine yardım etmeyi ve şehri memleket içinden erzak celbetmesine mani olacak şekilde muhasara etmeyi vadettiler, şehir karşısında da karargâh kurdular. Silâhlı milis, donanma kumandanı Osman'ı, amiralle subaylarını tutuyor ve onları haberdar etmeksizin hiç bir şey yapmıyordu. Öldürülenin yerine Dilaver Ağa, bey ilân edildi ve Messia Kapısı kapalı bulunduğundan şehir dışı ile münasebet kurmak üzere milis başka bir kapı açtırdı.

Ertesi gün topçu ve tüfek ateşi oldu ise de büyük zararı dokunmadı. Milis, dokuz Türk taburu ile birlikte Hüseyin Ağa'ca ve beraberinde kalabalık bir piyade kuvveti ve Arap süvarisi bulunan Kör Abdullah'ca işgal edilen şehir dışına çıkmaya cüret etmiyordu. Dilaver, 26 Kasımda, Türklerden mürekkep küçük bir piyade ve süvari kuvvetiyle bir çıkış yaptı. Üç saat süren bir çarpışmadan sonra, paşanın adamları karargâhlarına çekilmek mecburiyetinde kaldılar. O gün milis paşanın kâtibi olan Belfaden ile diğer üç arabı idam etti.

Paşa, bütün ümidini, şehri mahsur tutmayı ve bu suretle milisi kıtlıkla alt etmeyi taahhüt etmiş bulunan Araplara bağlamış bulunuyordu. Fakat, milisin azmini görerek, Araplar şevklerinin büyük bir kısmını kaybettiler.

27 Kasımda, milis şefleri Arapların hiç bir harekette bulunmamakta olduklarından haberdar edildiler. İki yüz süvari ve iki bin piyade beraberinde olmak üzere Dilaver'e bir çıkarma yaptırdılar. Bunları gören Arapların karargâhında karışıklık oldu. Taraftarlarının büyük bir kısmiyle beraber Kör Abdullah teslim oldu. Şehre götürüldü ve teslimi şerefine şenlikler yapıldı. Düşman tarafının mağlûbiyetini görünce, şehir neşeye gark oldu. Paşa, şehir haricinin artık karşı koymadığını ve bu suretle kalenin her taraftan mahsur bulunduğunu görmekten o kadar büyük bir gazaba düştü ki, emir verip evleri iki saat topa tutturdu. Paşa'nın hiddet ve gazabı o derecede fevkalâde oldu ki, geceyi şiddetli ümitsizlik nöbetleri içinde geçirdikten sonra, 28 Kasımda, sabahtan iki saat önce vefat etti.

Kendisini zehirlemiş olduğu şayiası dolaştı. Bu söz doğru değildir. Yirmi beş yıl paşa olduktan sonra, yetmiş iki yaşında iken kederden öldü. Beş erkek evlâtla dokuz zevce bıraktı. Yaptırmış olduğu camie tamamiyle debdebesiz bir şekilde götürülüp gömüldü.

Paşa ölür ölmez, Hüseyin Bey derhal kaleden çıktı ve haberi milise götürdü. Yanında üç kişi bulunduğu halde Süleyman kâhya, Derviş'in evine iltica etti. Kale halkı kapıları açtılar ve kendilerine karşı hiç bir şiddet gösterilmedi.

Seher vakti milisin bir kısmı donanma kumandanı Osman'ı, paşa seçmiş ve kendisini paşaya mahsus makama oturtmuştu. Fakat, aradan bir saat geçtikten sonra, bütün milis artık Rumların hükmü altında kalmayı istemediğini feryatlarla ilân etti. Milis, Bagli Chiaux'yu kaleye götürdü ve Istanbul'dan yeni emirler gelinceye kadar kendisini bey ilân etti. İsyanın mürettibi bulunan Mustafa Pehlivan, Bey Kâhyası seçildi.

Ertesi günü, kaptanlık makamı Osman'ın elinden alınarak Yahya Reis'e tevdi edildi.

Amiral Ali zindan kumandanı ve Bayram amiral tayin edildi.

İsyanın bütün devamı müddetince şehrin pek büyük bir intizamla idare edildiğini görmek hayrete lâyıktı. Hiç bir ifrat gösterilmedi ve paşanın ölüm haberi alınır alınmaz her şey sükûna vardı.

Bagli Bey derhal milisin her askerine on beşer kuruşla birer kaftan mükâfat dağıttırdı.

Bundan başka, bey sıfatiyle ilânından itibaren beyliğin idaresi için güzel kanunlar vücude getirmekle meşgul oldu.

Bununla beraber zalimin ölümünün mucip olduğu sevinç ortasında milisin hislerindeki kararsızlığı gösteren üç olay zuhur etti. Serigo adalı Rum dönmesi olan Bahriye Kumandanı Osman, uğramış bulunduğu iki hakaretten sonra küçük bir yelkenliye binmek ve dilediği yere gitmek için emir aldı. Fakat henüz limanda bulunduğu sırada iki çavuş tarafından tevkif edildi ve kaleye götürülerek orada zincire vuruldu. On iki gün sonra, 14 Aralıkta boğduruldu.

Abdullah adamlariyle birlikte Trablusgarpten çıkarıldı, divan kendisine halef olarak Mansur'u seçti ve Mansur şehir dışındaki Arapların şefi tayin edildi. Dilaver Bey, mevkiinden azledildi ve yerine Şaban geçirildi.

İhtilâl patlamadan önce yola çıkmış davlumbazlı bir gemi, beyhude yere otuz gün denizde dolaştıktan sonra karışıklıklar esnasında Trablusgarp önünde göründü. Kendisine orada olup bitenleri haber vermek ve limanda kalenin topunun erişme sahasından uzakta demir atmasını emretmek üzere milisçe bir kayık yollandı. Derhal gemiden adam ve barutlar çıkarıldı. Fakat Türkler bu gemiyi limana sokmayı uzun zaman ihmal ettiklerinden, bir rüzgâr kendisini kayalıklar üzerine attı ve gemi orada paramparça oldu.

Papa, Observantin tarikatine mensup üç rahibi misyoner sıfatiyle üç seneden fazla bir zaman önce Trablusgarbe yollamıştı. Bunlar hıristiyan esirlerin tahsil ve terbiyeleriyle meşguldüler ve kiralamış oldukları mustakil bir evde oturuyorlardı. 30 Kasımda Dayı, kendilerine bir çavuş yollayarak evi tahliye etmelerini emretti ve esirlere mahsus zindana gitmedikleri takdirde kendilerini parça parça doğratmakla tehdit eyledi. Rahipler, İngiltere Konsolosu M. Bradley'e başvurdular. M. Bradley, kendilerini evine aldı ve onlara karşı fena bir muamelede bulunulmamasını istemek üzere gidip Dayı ile görüştü. Rahipler kendilerini hıristiyan memleketine götürebilecek bir gemiyi konsolosun evinde beklediler. Bu rahipler evlerinde bir kilise vücude getirmişlerdi. Rumların Saint Georges isimli kiliseleri gibi bu kilise de kapatıldı. Türkler hakkında da aynı muamelenin Maltada ve Livarno'da tatbik edildiğini iddia ederek, Türkler hıristiyanların dinlerine mahsus âyinleri zindanlar dışında icra etmelerine müsaade etmediler.

Dayı, istikbalde Trablusgarbin hıristiyan tüccarlar için açık ve serbest bir liman olmasını ve hıristiyanların burada diledikleri gibi alış veriş yapmalarını istediğini ilân etti. Şehir ahalisine de aynı

hakkı verdi. Bütün ticareti kendisine tahsis etmiş bulunan paşa zamanında, bu hak mevcut değildi.

Bundan başka, Türklerle Araplar kendi hesaplarına korsan silâhlandırmak müsaadesine de sahip oldular. Eğer İlâhî Majeste mukaddes kudretleriyle müdahale etmezlerse, hıristiyanlar bu suretle Trablusgarplilerden daha çok zarar göreceklerdir. 10 Aralıkta, beş Arap, Mansur'un tahrik ve nüfuzu ile boğuldular. Bunlar kendisinin uzun zamandan beri düşmanları idiler.

Aynı ayın 12 sinde, günlerden beri evinde uygunsuz bir kadın bulunmakta olan Antonio Pertuso isimli ve Mesinalı bir tüccar, yakılmaya mahkûm edildi. İlk önce boğduruldu, sonra ateşe atıldı; cesedi şehirde dolaştırıldı, sonra surlardan aşağı fırlatıldı. Kadın boğduruldu ve denize atıldı.

Aynı ayın 13 ünde, paşanın iki küçük yeğeni kalede boğduruldu. Kendileri Rum dönmesi idiler; 1667 de paşa, dinlerini bırakmaya onları mecbur etmişti. Ölüm halinde kendilerinin Meryem ve İsa'nın isimlerini telâffuz ettikleri duyuldu. Hıristiyan dindarlığına ait başka deliller de gösterdiler.

Paşanın ölümü üzerine Süleyman Kâhya, Dervişin evine sığınmıştı ve bu mukaddes mevkiin müslümanlara ilham etmekte olduğu hürmetten dolayı milise mensup hiç kimse ona karşı bir harekette bulunmaya cüret edememişti. Fakat kendilerine o kadar kötülük etmiş bulunan bu adama karşı gazaplı bulunan askerler, Süleyman'ı kovmaya Dervişi mecbur ettiler. 21 Aralıkta Süleyman Trablusgrabe götürüldü. Derhal zincire vuruldu ve 23 gecesinde kalede boğduruldu.

Baly Dayı, Sa Majeste Büyük Britanya Kralının Trablusgarpte konsolosu bulunan M. Nathaniel Bradley'e Sa Majeste ile müteveffa Osman Paşa arasında aktedilmiş olan muahedeyi tasdik etmeyi vadetmişti. Konsolos İngilizce olarak yazılmış maddeleri kendisine gösterdi ve Dayı hiç bir itirazda bulunmaksızın bunları Türk dilinde teyit ve tasdik etti. İstikbalde Sa Majestenin iyi dostu ve müttefiki olmayı istediğini ve İngiliz milletine karşı mazide tanınmış her hakka istikbalde de riayet edeceğini temin ederek muahedeye mührünü bastı.

Olup bitenler hakkında Istanbul'a malûmat götürmek üzere 3 Aralıkta Trablusgarpten iki gemi hareket etti. İki yüz bin eküden fazla değerde tahmin edilen hediyeler hazırlanmıştı ve bunun içinde kırk iki binliği

sultana ait bulunuyordu. Bu hediyeler İshak Ağa, Mehmet Çavuş, Müftü ve daha başka kimseler tarafından götürüldü.

Aynı günde, amirallik sonra da zindan beyliği etmiş olan Ali, ansızın gemiye götürüldü, ertesi günü bu gemi Derne'ye hareket etti. Ali Cerolero'lu Rum dönmesi idi ve pek çok yeniçeri kendisine karşı fevkalâde kin besliyorlardı. Hayatına kastedildiği zannolunuyor.

7 Şubat Salı

Bir Türkün elinde sarayın kendince yapılmış bir resmini gördüm, bu resim fena çizilmemişti, yahut, daha doğrusu, zekâsından ve fıtrî kabiliyetinden başka yardımcısı olmayan bir adamdan beklenebilecek azamî mükemmeliyetteydi.

8 Şubat Çarşamba

Türklerin Kaminiçaya imdat için bir kaç bin yeniçeri ile dolu bir kaç gemi hazırlamakta olduklarını duydum.

9 Şubat Perşembe

Son Ekselans Dépit amoureux ile Cocu imagnaire'i Ceneviz balyozu hazır bulunduğu halde bir kere daha oynattı. Balyoz bu iki piyesin ilkini henüz görmemişti.

Pravanslı bir asîlzade ve bahriye zabiti olan M. Le Vacher'den, Mademoiselle de Villedieu'nün "Les amours des grands hommes" (Büyük adamların aşkları) isimli dört ciltlik bir eser vücude getirdiğini ve bu eseri son zamanlarda neşrederek ziyadesiyle takdir kazandığını öğrendim [20].

10 Şubat Cuma

Erueisnome iruedassabman otifa cesnopsere lal fenud gertelj aliuqueiue pu medo iometi fapuarutnavari mudi adnargo uriziva [21].

[20] Mme de Villedieu (Marie-Hortense Desjardins) 1632 de Alençon'da doğmuş ve 1683 de ölmüş olup tiyatro piyesleri bırakmıştır ve bunlar nisyana uğramışlardır. Bundan başka çok sayıda roman yazmıştır ki, bunların içinden şunları zikretmekle iktifa edeceğim: "Les désordres de l'amour = Aşk Perişanlıkları", "Les galanteries Grenadines = Gırnata Sefahetleri,,' "Les Amours des grands hommes" "Les Mémoires du Sérail = Saray Hatıraları'' "Les Nouvelles Africaines = Afrika Hikâyeleri", "Asterie ou Tamerlan = Asterie yahut Tamerlan".

Mme de Villedieu'nün külliyatı 1710, 1711 de Barbin tarafından in-12 olarak on ciltte neşredilmiştir.

[21] B. Büyükelçi kısa bir müddet evvel sadrazamdan almış bulunduğu bir mektuba cevap verdi.

Bana, birinin adı بحر الغرائب لمولانا لطف الله حلیمی olan iki kitap gösterdiler. Bu Farsça ve Türkçe bir lügatti, fakat Golius ile Hottinger'in بیان لغت حلیمی dedikleri kitabın aynı olup olmadığını bilmiyorum. Önsözüne ve lügate şu بسم الله الرحمن الرحیم و بلطف‌الله العلیم الحکیم sözleriyle başlıyordu. Pek mufassal değildi; fakat iyi yazılmıştı ve kitabı satmak için bir kuruş isteniyordu. Diğer eser üç muhtelif kısımdan mürekkepti. İlki, Gülistanda bulunan tekmil Arapca kelimelerin kullanılış şekillerine göre Türkçe bir listesiydi.

İkincisi, Farsça ve Türkçe, pek muhtasar bir lügatti. Üçüncüsü, Sıhahu'l-acem isimli bir lügat olup müellifin önsözünde dediği gibi الصحاح الغریب isimli diğer bir nümuneye göre vücude getirilmişti. Fakat bunun, Sihah el Arabié serlevhası altında sahip bulunduğum eserin aynı ve daha mufassalı olduğunu anladım. Bunun kıymeti iki yüz akça olarak takdir ediliyordu.

Moyse adlı Yahudi, Sabathai Sevi'nin otuz günden beri Mora'ya sürülmüş bulunduğunu ve sadrazamın kendisini öldürtmesine ramak kalmış olup bundan idam kararını âdi bir sürgüne indiren sultanın himayesi sayesinde kurtulduğunu söyledi.

Yukarda bahsedilen Lutfullah'ın lûgatı hicretin 872 (1467-68) yılında Sultan Bayezid'in oğlu namına vücude getirilmiştir.

11 Şubat Cumartesi

Bu lügat bana bir zelote'a satıldı. Mr. Picard, aklı başında iken söylemeyeceği şeyleri kendisine söyleten pek nâhoş bir mahzunluğa düştü.

12 Şubat Pazar

Bir sadrazam biraderi olup, bu defa zaptından sonra paşalık haline konan Kaminiça'ya gitmek üzere Anadoludan gelen bir paşa, Üsküdar'da pek hastaymış.

La femme juge et partie ile l'Ecole des maris Fransa konağında Son Ekselansla Bay İngiliz elçsinin huzurlarında oynandı.

Bir gün evvel, Son Ekselans Hindistandan gelme yağlı boya bir resim satın aldı. Bu resimde yüzleri gayet güzel tersim edilmiş ve çıplaklıkları asla zayif olmayan insan şekilleri vardı. Bundan başka, gayet güzel tersim edilmiş kuşlar ve korkunç yüzlü mahlûklar görülüyordu.

13 Şubat Pazartesi

Son Ekselans, B. Ceneviz Balyozu ile İngiltere kâtibini yemeğe davet etti ve yemeği müteakip şereflerine l'Ecole des maris'yi, Quatre Trivelin (Dört Trivelin)'i ve Cocu imaginaire'i temsil ettirdi ki bunların oynanmaları saat dörtten akşamın sekizine kadar sürdü. Karnaval esnasında bu son oyunu teşkil etti, çünkü ertesi günü

14 Şubat Salı

tiyatro bozuldu ve B. Büyükelçi Ceneviz Balyozu tarafından yemeğe dâvet edildi. Sinyör de la Magdelaine'in iki uşak ve üç atla beraber dört gün önce Edirne'den geldiğini ve Sinyör de la Hague nezdinde kalmakta bulunduğunu orada öğrendim.

Sultanın ancak dört yahut beş yaşında bulunan kızı ile Musahip Paşa'nın düğünlerinin Edirne'de, fakat şatafatsız bir şekilde ve kimse çağrılmaksızın yapıldığını da öğrendim.

"Nimetu'llah" isimli Farsca lûgati bana gösterdiler, fakat bu pek kusurlu bir hulâsadan ibaretti.

15 Şubat Çarşamba

Bir gemi ile Moskof memleketinden bir memur geldiğini, Edirne'ye de gitmiş bulunduğunu öğrendim.

16 Şubat Perşembe

Trafanus Declus'un, ön tarafında Tanrı Serapis'in yüzü bulunup arkasında Gen... Vrici sözleri yazılı bulunan bir madalyasını gördüm. Altından olup iyi muhafaza edilmiş haldeydi.

17 Şubat Cuma

Son Ekselansın biraderinin geçirdiği şiddetli bir humma nöbeti kendisine daha çok dikkat edilmesine sebep teşkil etti.

M. Adracipu (Picard) meraklı ve gamlı hâlinden kurtuldu ve uğradığı kazadan evvelki şuurunu yeniden elde etti.

18 Şubat Cumartesi

Musahibin padişahın kızıyle yapılmış düğününün hakikî bir evlenme olmadığını katiyetle öğrendim.

19 Şubat Pazar

Son Ekselans B. Büyükelçinin biraderi Charle Henry Olier de Nointel, otuz altı yaşında istiskadan öldü. Ölümü, kendisini hakikî bir kardeş sevgisiyle seven biraderine büyük bir ıstırap verdi.

20 Şubat Pazartesi

Ceset hekimler huzurunda açıldı. Ciğer tamamiyle bozulmuş ve sertliklerle dolu, bağırsaklar siyah ve su ile dolu bir halde, kalbin sağ tarafında da on dirhem kadar kan bulundu.

21 Şubat Salı

Kendisi Capucin'ler bahçesinin bir köşesine gömüldü. Buraya Son Ekselans bir küçük kilise yaptırmak kararındadır. Bu merasim debdebesiz ve hiç kimse dâvet edilmemeksizin yapılmakla beraber, gene mükellef oldu. Bütün Fransız tebasiyle birlikte tekmil rahipler bulundular ve davet edilmemelerine rağmen birçok mühim şahsiyetler gelip müteveffaya karşı son vazifelerini eda ettiler.

22 Şubat Çarşamba

Son Ekselansın cerrahı, bir Rumdan, gudde üzerinden kamışa yaptığı bir yarma ile çakıl biçiminde ve oldukça yuvarlak iki taş çıkardı. Bu Rum taşların mevcudiyetlerini hiç farketmemişti. Fakat o gün bu taşlar idrar yoluna girmekle kendisi için o derecede büyük bir ıztırabı mucip olmuşlardı ki, eğer tez imdadına varılmazsa nefsini bizzat telef edecek bir hale gelmiş bulunuyordu. Bir Rum cerrah ameliyata başlamıştı, fakat bunu başaramadığını görerek aczini bilen namuslu bir adam sıfatiyle hareket edip Son Ekselansın kendisinden daha genç, fakat daha mahir olan cerrahı Sinyör Dantan'a gelmiş ve bu ameliyatı ikmal etmesini rica eylemişti. Sinyör Dantan da bu ameliyatı gayet maharetle yaparak hastayı kurtardı ve ameliyat sonunda hasta gayet bol idrar çıkardı.

23 Şubat Perşembe

Bir kimseden duyduğuma göre, Téméricour şövalyesi padişaha takdim edilmekle Sa Hotes ne kadar Türk esir ettiğini kendisinden sormuş. Şövalye ise gerek bu suale, gerek bundan sonraki sualine cevap vermediğinden itirafta bulunmak istemediği için kellesinin kesilmesini sultan emretmiş, bunun üzerine de bu emir umumî bir meydanda icra

olunmuş imiş. Fakat, aynı kimse, bu haberin doğru olmamasının mümkün bulunduğunu da ilâve ediyordu. Çünkü Türkler bu emir karşısında Téméricour şövalyesinin büyük bir para ile Malta'da bulunan on bin Türk esirini iade etmeyi teklif etmiş olduğu havadisini yayıyorlardı. Halbuki, kendisi Malta'da hele böyle bir işi başarmak kudretine asla sahip bulunmadığı gibi Malta'da bu kadar yüksek sayıda Türk esiri bulunduğu da doğru değildi [22].

B. Ceneviz Balyozu Son Ekselans tarafından kabul edildi ve B. biraderinin ölümü münasebetiyle taziyede bulundu. Son Ekselansın fevkalâde müteessir bulunduğunu görerek hazır olan bir kaç kişi ile

[22] Sarayın önündeki avluda, M. Le Commandeur de Binanville'in yeğeni olan M. le Şövalye de Téméricour'un cesedini altı gün gördüm. Şövalye de Téméricour, hüküm sürdüğü bütün Adalar Denizi bölgesinde Türklere dehşet saldıktan ve kendilerini daima mağlûp ettiği Trablusgarplılarla Cezayirlilere karşı birçok kereler harbettikten, Kahire kervanına ait birçok mühim gemiyi zaptettikten ve kıtadaki birçok yere büyük korkular verdikten ve şimalî Afrikalılarla daima onları bozmak şartiyle üç gün harbettikten sonra Şimal Afrikaya doğru ilerlemişti. Fakat, Malta'ya altmış mil mesafede bulunduğu sırada, söylediğim gibi fırtına kendisini mağlûp etti. Gemisi, içindeki değeri iki yüz bin eküyü mütecaviz ganimetleriyle birlikte mahvoldu ve bu merhametsiz unsurun dalgalarındaki dehşete terkedilmiş gördükleri geminin batmasını bekleyen Araplar, enkazı ele geçirmek üzere koştular. Bunların en kıymetlisi de bahtsız şövalyemiz idi. Kendisini Trablusgarbe götürdüler ve orada vereceği hürriyet cizyesinin müzakeresine girişildi. Fakat buranın, iktidarı paşa ile paylaşan milisleri bu hususta kendisiyle mutabık kalamadılar ve silâhlariyle tebasına dehşetler vermiş bir genç şövalyenin ele geçirilmesi sebebiyle Sa Hotes'ten büyük menfaatler umarak onu bir takdime şeklinde götürdüler. Osmanlı ordusu Kaminiça'dan dönerken, Edirne hapishanelerine konmuş olan bu kahramanın başına gelen meşum kazayı öğrendim, kendisinin yakın dostu olduğumdan dolayı da, onu orada görmeye gidip uşağı Paul ile zincire vurulmuş bulunduğunu gördüm. Bu Pierre'e gelince, hıristiyanlığı kabul etmiş bir Türk köle olup keyfiyet ancak geçen yıl, Tekirdağında ölümü sırasında anlaşılmıştır. Ölümüne kadar dostum şövalyenin yanında kalmak müsaadesini elde ettim ki, bu ölüm ertesi günü büyük divanın içtimaını takip etti. Sa Hotes elde ettiği muvaffakıyetler hakkında kendisine sualler sordurmuştu. O haylı karışık bir şekilde mukabele etti ve cevap verebilmek üzere ertesi güne kadar mühlet istedi. Bu mühletin verilmemesi üzerine de, gayet mühim bir cizye teklif etti ki, bunu sultan kabul edecekti. Fakat şövalyenin düşmanı olan Pannaiotty padişahı bundan vazgeçirdi. Pannaiotty'nin şövalyeye düşmanlığı ise bu Rumca Babıâlice verilen Mikono adasına şövalyenin bazen tecavüzlerde bulunmasından ileri geliyordu. Padişah kendisine dinini kabul etmek şartiyle hürriyeti vâdetti, red takdirinde de öleceğini bildirdi. Fakat bu esir vücut ölümü daima istihkar etmiş olan bir ruh taşıyordu ve ruhunun ölümüne bedeninin ölümünü tercih ettiği için başından derhal ayrılan bedeni gibi ruhu da vücudundan ayrıldı. Cesedi ise söylediğim gibi teşhir edildikten sonra dereye atıldı. Le Miroir ottoman = Osmanlı Aynası, s. 69-71.

birlikte muhtelif şeylerden bahsetmek üzere dört saat kadar kalmak iyiliğini de gösterdi. Hüznünün bir kısmını orada gidermesi için Karadeniz kanalı üzerinde bulunan evini de arzetti.

Son Ekselansın uğradığı kayıp karşısında pek teessür duymuş olduğunu İngiltere kâtibi de gelip bildirdi.

Venedik Balyozuna da, başkâtibi hasta bulunduğundan baş tercümanını gönderen Son Ekselans, B. biraderinin ölümü münasebetiyle onun başkâtibini yollayarak taziyelerini bildirmesinden dolayı teşekkür etmişti. İkinci tercümanı vasıtasiyle de Ceneviz ve Felemenk elçilerine karşı aynı harekette bulundu.

Ceneviz elçisi Edirne'ye Viyana'dan bir kuryenin bazı mektuplar getirmiş olduğunu söylüyor. Bu mektuplar, kralla imparatorun kuvvetleri arasında bazı çarpışmalar olmuşsa da rivayet edildiği şekilde esaslı bir muharebe geçmediğini bildiriyor ve Felemenklilerin Fransa kraliyle aralarında mevcut olup Pariste yapılacak bir muahede ile neticelenecek olan ihtilâfların halli hususunda İsveç'in tavassutundan hayır ummakta devam ettiklerini ilâve ediyorlarmış.

24 Şubat Cuma

Iztırabının bir kısmını dağıtmak maksadiyle birkaç gün geçirmek üzere B. Büyükelçi Saint Dimitre'ye İngiltere baştercümanı Senyör Drapens'in evine gitti.

Téméricour şövalyesinin ölüm haberi teeyyüt etmekte ve kendisinin Divan önünde ve Sultanın huzurunda idam edildiği ve Sultanın bizzat eline geçirmediği, fakat kendisine hediye edilmiş bir harp esirini idam etmek gibi bir barbarlık gösterdiği, Téméricour'un gemisinden diğer bazı esirlerle birlikte muavininin zindana yollanacakları ilâve olunmaktadır.

Başgümrükçü Hüseyin Ağa ile çıkmış bazı ihtilaflar münasebetiyle Felemenk elçisi dün kaymakamca kabul edilmiş ve büyük bir şey temin edememiştir. Aynı gün, Kaminiça'ya yollanmak üzere gemilere yeniçeriler bindirilmiştir.

25 Şubat Cumartesi

Bostancıbaşı nezdinde bulunduğu sırada, Fransa tercümanlarından biri kendisinin frenklere olduğu kadar Türklere de avın menedilmesi

hakkında padişahtan bir emir telâkki etmiş olduğunu ve emri tatbik etmek üzere Türklerin ellerindeki bütün tazıları müsadere etmeye başladığını öğrenmiştir.

Geçen cuma B. Ceneviz Balyozu Son Ekselansın nezdinde bulunduğu sırada, söz Felemenklilerin otellerindeki iyi şartları pek pahalı ödettiklerine geçmekle Senyör Cornelio[23] kendisini bedavaya iskân etmek suretiyle Sa Majeste'ye karşı büyük bir teveccüh göstermiş olduklarını söyledi.

26 Şubat Pazar

Son Ekselans atla çıktı ve kırlarda haylı uzağa gitti.

Il giasone era buffone e ando nel fundo, buffone suyun dibine gitmeyen yuvarlak camdan bir şişe manasına da gelir.

28 Şubat Salı

Çok yaşlı olan Müftü'nün ölümünü öğrendim. Kendisi bu makama gelmeden evvel Anadolu kazaskerliği etmişti[24].

Témericour şövalyesinin necat fidyesi olarak teklif ettiği yirmi beş bin ekü sözüne Edirne'de kulak kabartılmasına başlanmış bulunmakla beraber, kendisinin ölümünü sadrazamın katiyetle istemiş olduğu ve hatta orada bulunup cesedi isteyen Fransızlara bu cesedin verilmesine dahi muvafakat etmediği duyulmuştur.

[23] Galland'ın bu küçük ismiyle zikrettiği kimse, XVII. Asrın ilk yarısında Parma'da doğmuş bulunan Cornelio Magni'dir. Magni Yakın Şarkı ziyaret etmek üzere Livorno'dan ayrıldı. Lehistan seferi esnasında Türk ordusunda bulundu. Istanbul'a dönüşünde M. de Nointel'le münasebete girerek kendisine seyahatinde refakat etti. Büyükelçi ile birlikte Adaları ve Suriye'yi ziyaret etti. Ondan sonra, Atina ile Mora'ya gitmek üzere Kıbrıs'tan gemiye bindi. Dört yıl ayrılıktan sonra İtalya'ya döndü. Galland'ın eserinde kendisinden ileride de bahsedilecektir. Cornelio Magni şu eserleri neşretmiştir :

Relazione della Cita d'Atene colle provincie dell' Attica, Focea, Beozia, Negroponte vesaire. Parma, Galeazzo Rosati, 1688, portreler ve resimler.

Quanto di piu curioso e vago ha potuto raccogliere nel primo biennio da esso consumato in viaggie dimore per la Tarchia. Parma, Galeazzo Rosati, 1679, in-2, resimler.

Secondo biennio (1673-1674) Parma, Alberto Pazzoni, 1692, in-12, resimler.

Cornelio Magni'nin doğum ve ölüm tarihleri malûm değildir. Studj bibliografici et biografici sulla storia della geografia in Italia. Roma, 1875, s. 221-222.

[24] Minkarizade Yahya Efendi. Kendisi birçok kereler Kahire kadısı, Istanbul kadısı ve Rumeli kazaskeri olmuş ve şeyhülislâmlık makamına 1074 te (1663) erişmişti. Üsküdar'da tesis etmiş bulunduğu medreseye gömüldü (Devhatü'l-meşayih, Istanbul, s. 70).

1 Mart Çarşamba

Bazı işleri için Edirne'ye gitmiş bulunan Kudüs patriği, oradan dönüşünde Son Ekselansa rahiplerinden biri vasıtasiyle selâm ve hürmetlerini bildirdi ve kendisine Calviniste'lerce münakaşa mevzuu teşkil eden bazı noktalar hakkında Rum kilisesinin kanaati hakkında hazırlamakta olduğu bir eserin on yedinci faslını takdim ettirdi. Bunda Rum kilisesinin Eucharistie sırrına, bilhassa İsa'nın hakikî huzuruna taallûk eden kanaatlerini izah ediyor ve Latin kilisesinin hislerine tamamiyle uygun şeyler anlatıyordu. Yazıyı tetkik etmesi ve patriğe bir cevap verebilmesi için, bunu Son Ekselansın emriyle Latinceye tercüme ettim. Patrik bu cevabı hazırlamakta bulunduğu esere ilâve etmek arzusundadır.

2 Mart Perşembe

Son Ekselans Fransa'dan mektuplar aldı. Bu mektuplarda, Charleroy valisinin mevki haricine çıkmış bulunduğu sırada Marcin kontunun Orange prensinin ordusiyle birlikte ve altı bin kişilik bir kuvvetle yaklaştığını haber alınca kaleye girip beş yüz kişi alarak bu yardım ve garnizonla birlikte tekrar dışarı çıktığı, iki bin adam öldürdüğü ve düşmanın geri kalanını firara mecbur ettiği bildiriliyordu. Kral, bu yaklaşmayı duyunca Compiégné'e kadar ilerlemiş ve hayırlı muvaffakıyet haberini orada almıştı.

Kızlarından biri evleneceği zaman düğün gününden evvele rastlayan hemen bütün geceyi kızın bir divan üzerinde hareketsiz geçirmesi Beyoğlu ahalisi arasında bir âdettir. Bu duruşta o derecede mutlak bir hareketsizlik şarttır ki, eğer kız başını sağa yahut sola doğru kımıldatacak olursa, etrafında bulunan yaşlı kadıncağızlar bu kararsızlığı fena bir alâmet sayarak başı büyük bir dikkatle eski durumuna getirirler.

İzdivaç merasimine başlandığı zaman gelin, evet, demekten katiyen çekinir. Muvafakatini ancak en yakın hısımlarının kendisine zorla yaptırdıkları bir baş sallamasiyle bildirir. İzdivacın tahakkukuna gelince, zevcenin donunu çözmeye razı olmasından önce zevc ona bir hediye verir yahut bunu vâdeder. Bu hediyeye İtalyanlar arasında dormitura ve bu âdete daha dikkatle riayet eden Rumlar arasında καιμτοικὰ denir. Bu âdete Türkler arasında gayet kuvvetle riayet edilir. Bu Beyoğlu ahalisinin izdivaçları merasimi de kilisede değil fakat evde yapıldığından orada tesitten sarfınazar bütün mutat mera-

simle bir kuru âyin yapılır, yani evlenmenin ilânı hariç olmak üzere bütün merasim icra edilirdi. Fakat bu âdet birkaç yıldan beri kalkmıştır ve tatbik olunmamaktadır.

3 Mart Cuma

B. Biraderinin ölümünden giderken olduğu derecede müteessir ve betbahit olmak şartiyle Son Ekselans Saint-Dimitre'den Beyoğluna döndü.

Hoca Muzafferin lisan talebelerinin muallimi tarafından anlatılan sergüzeştlerini dinledim. Bu sergüzeştler cümlesinden olmak üzere, büyük bir seyyah olan bu Muzaffer bir kere Alemâbad şehrine varıp geceyi surlarının altında geçirir, şehrin sabahleyin erkenden dışarı çıkan büyükleri kendisine tesadüf ederek onu alır ve kralları yaparlar. Çünkü ölen kralın yerine sûr dışında ilk rastladıklarını geçirmek âdetleriymiş. Kendisini evlendirirler ve karısının az zaman geçince ölmesi üzerine, bir başka âdetleri mucibince kendisini tahttan indirir ve yer altında bir yere sokarak yemeğini her gün oraya yollarlar. Seleflerinden birinin kocası kendinden evvel öldüğü için aynı akıbete uğramış karısına Muzaffer bu yer altında tesadüf ederek bu kadınla evlenir ve ondan iki erkek evlâdı olur. Bu halde dört yahut beş yıl kaldıktan sonra fevkalâde büyük bir yılan bulundukları yerde görünür, bu yılanın toprağın içine daldığını görmeleri üzerine içlerinden birinin derhal kuvvetle onun kuyruğuna yapışmasına, ötekinn de yapışana sarılmasına hemen karar verirler. Bunda tam bir muvaffakıyet elde ederler, çünkü yılan kendilerini toprağın üstüne çıkarmakla derhal kaçmaya koyulurlar ve denizden pek uzakta bulunmayan bir yere kadar varırlar. Kadın elbiseleri yıkamak için deniz kenarına gider, fakat tam o esnada oradan bir gemi geçtiğinden, bu gemiyi idare edenlerce görülür. Bunlar karaya çıkar ve Hoca Muzaffer kendisini almaya gelmek üzere iken kadını kapıp götürürler. Hoca Muzaffer uzun bir zamandan beri karısını bekleyedursun, yalnız bırakmış olduğu çocuklarından birini bir kurt alıp götürür. Hoca Muzaffer kalan oğlu ile beraber bir dere kenarına kadar gelir, orada ne köprü ne de kayık bulmadığı için nehri çocuğu ile birlikte yüzerek geçmeye kalkar, fakat suyun fevkalâde hızlı akması kendisini çocuğunu bırakmaya mecbur eder, nefsini de güçlükle kurtarır. Kadına gelince, elinde kalmış birkaç elmas sayesinde hürriyetini kazandıktan başka erkek kıyafetine girerek bir de güzel dükkân açmaya

muvaffak olur. Bu suretle birçok seneler geçirir ve nihayet, o vakte kadar hep fukaralık ve sefalet içinde yaşamış olan kocası kendisinin bulunduğu şehre gelir. İlk önce kendisine fakirlere çok inayetlerde bulunan bir insan diye müracaat eder. Kadın onun kocası bulunduğunu anlar ve şehrin valisi ile kadının da kaybettikleri çocuklar oldukları anlaşılır. Bunların birincisi kurdun ağzından kralın çobanları tarafından kurtarılmış, diğeri de bir balıkçı tarafından kurtarılıp onun karısınca beslenip büyütülmüş imişler. Lisan hocasının bütün safhaları ve tafsilâtiyle çok daha uzun olarak anlattığı masalın hulâsası işte budur. Bu kadarını yazışım da tafsilâtiyle hatırlamak arzusundan ileri gelmektedir.

4 Mart Cumartesi

Bana دقائق الحقائق isimli Türkçe bir kitap gösterdiler, müellifinin adı İbn Kemal'dir. Bu bir nevi lügat olup bir çok Farsca kelimenin etimolojisini ve tam mânasını ihtiva etmektedir. Bu manalar birçok salâhiyetli âlimlerce tasdik edilmekle beraber, müeellif bunları çok kere onların fikirlerini tenkit ederek ve fikirlerini kabul etmediği başka müellifleri de zikrederek yazmaktadır. Önsözünün bir cümlesini aşağıya yazıyorum ki[25], bunda kitaba verdiği unvanın sebebini bildirmekte, eseri Sultan Süleyman'ın Sadrazamı İbrahim Paşa'ya ithaf ettiği de bu ifadesinden anlaşılmaktadır.

ادنی دقائق الحقائق وردم و مجلس صفا افزای متشابه لغتلرك حقیقتلرینه متعلق دقیقه‌لری مشتمل اولدیغندن

سلیمان زمان در تحفه لایق کوردوم آصف آرای حضرت ابراهیم پاشایه که صاحب دیوان

B. Büyükelçi Karadeniz kanalında dolaşmaya gitti ve evinin önünden geçerken B. Ceneviz Balyozunu görmekle karaya çıktı. Bu evin pek kullanışlı olan bütün dairelerini, hamamı, bahçeyi ve B. Balyozun bir kayalığı deldirerek yaptırdığı yolu gördü. Balyozun bu yolu yaptırmaktaki maksadı, deniz kenarında olup geçerken insanın alelekser Türklerin küstahlıklarına maruz kaldığı köylerden geçmeksizin kırlardan atla gelmek ve küçük bir sahadan dilediği zaman istifade etmekti. Bu küçük saha ise daha yüksekte olup Üsküdar'dan Hisarlara kadar Boğaz'a gayet güzel bir nezarete sahiptir.

[25] Dekaikül Hakayik (Hakikatlerin incelikleri) unvanını taşıyan lügat Mevlâna Şemsettin Ahmet bin Süleyman tarafından vücude getirilmiştir. Takdir edilmiş birçok eser vücude getirmiş bulunan bu müellif, Kemal Paşazade unvanı altında daha çok maruftur. 940 da (1533) ölmüştü .

Bu ev, Sultanın Kulebahçesi isimli olup Asya tarafında bulunan sarayının tam karşısındadır.

5 Mart Pazar

Santorin eveği Son Ekselansı ziyaret etmeğe geldi. Naksis eveği de aynı saygıyı bir gün önce gelip izhar etmişti. Her ikisi de Latindirler.

6 Mart Pazartesi

Marsilya limanına mensup olan tek yelkenli bir gemi Istanbul limanına girdi ve Bodengrave ile diğer iki mevkiin M. de Luxembourg tarafından alındığı ve Orange prensiyle Marcin Kontunun Charleroy önünden kale kumandanı Siyor de Montal tarafından şiddetle kovularak kaçtıkları, İmparatorluk kuvvetlerinin de Ren'den bir geçit bulmakta güçlüklere uğradıkları hakkında haberler getirdi.

Son Ekselans bu haberleri Venedik Balyozuna başkâtibi ve Ceneviz Balyozuna ikinci kâtibi vasıtasiyle bildirdi ve bu ikinciye Savoie dukasiyle Ceneviz cumhuriyeti arasında sulh aktedildiğini de haber verdi.

Bana hem Farsca hem Türkçe iki üç düstur ihtiva eden remile ait bir kitapla لغت مشكلات شاه نامه isimli Farsca ve Türkçe bir lügat getirdiler[26]. İsmini bildirmeyen müellif önsözünde Farsca olarak اين كتابرا لغت مشكلات شاه نامه نام نهادم i yazmış olduğunu zikretmektedir[27]. Alfabe sırasiyle ilk önce fiiller sıralanmış bulunmakta ve bunu aynı sıra dahilinde isimler takip etmektedir. Bu eser bana çok iyi göründü. Hicretin 970 yılında (1562) ve oldukça okunaklı bir yazı ile yazılmıştı.

7 Mart Salı

B. Ceneviz Balyozu Son Ekselansı görmeye geldi ve Fransaya ait haberleri ihtiva etmekte olup kendisine gönderdiği kâğıdı iade etti.

8 Mart Çarşamba

Patriğin geçen pazar perhizden bahsederken, Latinleri kastederek zıt mezhebe mensup olanlarla hiç bir münasebette bulunmamaya ve

[26] Abdülkadir bin Ömer el-Bağdadî bir lügat vücude getirmiş olup bu lügatte Firdevsî tarafından kullanılmış olan az malûm kelimeleri Türkçe olarak izah eder. Bu son eserin taribi Galland'ca zikredilen eserin tarihinden çok yenidir.

[27] Bu esere (Şahnamenin Güçlükleri) adını verdim.

hususiyle günah çıkartmak üzere onlara gitmemeye Rumları davet ettiğini ve hattâ, kendilerini aforozla tehdit ettiğini duydum.

9 Mart Perşembe

Sultanın Edirne'de daha esaslı bir şekilde yerleşmek üzere biraderleri ile valdesi sultanın ikametlerine mahsus olarak orada yeni bir saray yaptırmakta bulunduğunu duydum.

Padişahın biraderlerinden dolayı Istanbul'dan sürülen üç kazasker mazulünün, bu üç birader hâlen orada bulunmadıkları cihetle avdet müsaadesine mazhar olduklarını işittim.

Son Ekselans Marsilya yolu ile Fransadan gene mektuplar aldı. Bu mektuplar evvelki haberleri teyit ediyordu. Yollanmış gazetelerse, diğer bazı haberler arasında kral Jean Casimir'in Saint-Martin manastırında 16 Kasımda öldüğü ve ölümünden önce de Palatin prensesini mirascısı ve vasiyetnamesinin icracısı tayin ettiği vardı.

Mansıbına tayinine ait muamelenin yapılması için vezir kâhyasının patrikten kırk kese istediğini duydum.

İngiliz elçisinin Piyale Paşa camii[28] yakınında, bir αγιασμα'da, Eutychius isimli bir din kurbanına ait ölüm kitabesini bulduğunu haber aldım.

10 Mart Cuma

Son Ekselans vaızda, ondan sonra da Galata'da Saint-Pierre kilisesindeki duada hazır bulundu.

Yassı namazı[29] esnasında Ayasofya camiinde çan ve dümbelek sesleri duyulmuş olduğu ve bunun oradakilere büyük bir dehşet verdiği, hatta keyfiyetin padişaha yazılmış olduğu şayiası Türkler arasında dolaşıyordu. Fakat, hakikat, kubbenin üzerindeki bir camın rüzgârın şiddetinden tamamiyle kırıldığı ve camın kubbenin dışına düşmekle hasıl ettiği gürültünün bütün orada bulunanları şaşkınlığa uğratmış olduğudur.

[28] Piyale Paşa Camii Okmeydanı yakınındaki Kasımpaşa semtinde yükselir. Bu camiin inşaatı 981 (1573) de nihayet bulmuştur. Camiin avlusunda Piyale Paşa'nın, oğullarının ve kızlarının kabirleri görülür. Aslen Hırvat olan Piyale Paşa, 961 den 975 e kadar on dört yıl (1553-1567) Türk filolarının büyük amirali bulunmuştur. Adalar Denizinde altmış yedi adayı ve bu meyanda Sakızı Osmanlı hâkimiyeti altına koymuştu. II. Selim'in kızı Cevher Hanım'la evlenmişti. 987 de (1577) öldü.

[29] Yatsı namazı. Bu namaz güneşin batmasından bir buçuk saat sonra kılınır.

11 Mart Cumartesi

Oldukça sık vukua gelen bir kan tükürmesi ve beni sekiz on gün yatakta kalmaya mecbur bırakan tehlikeli bir inkibaz yüzünden, ruznamem bugünden aynı ayın salı 28 ine kadar inkitaa uğradı. Bu zaman içinde kayda lâyık olarak zuhur eden yegâne mühim şey, Kaptan Manére idaresinde bulunan bir ticaret gemisinin Bozcaada ile Boğaz'ın ilk kalcleri arasında Trablusgarplı iki gemi tarafından zaptedilmesidir. Geminin yirmi dört kişiden mürekkep olan bütün taifesi ikinci kalelere iltica etmişler ve Trablusgarplılar bunların kendi malları olduklarını söyleyip almak üzere arkalarından gelmişlerse de kale kumandanı teslimi reddetmiş. Keyfiyet Babıâlice öğrenilir öğrenilmez, alınan bütün şeylerin iade edilmesi ve geminin geri verilmesi, batırılmış olduğu takdirde ise bedelinin tesviyesi hususunda kaymakama, Trablusgarplıların tevkifi için de kalelerle Bozcaada kumandanlarına emir yollanmış.

29 Mart Çarşamba

Son Ekselans Ténèbre dualarını dinlemek üzere Galata'ya, Cizvitlerin idare ve işgalleri altında bulunan Saint-Benoit kilisesine gitti.

30 Mart Perşembe

31 Mart Cuma

Son Ekselans sarayına bitişik olan Capucin'ler kilisesindeki ruhanî âyinde hazır bulundu.

1 Nisan Cumartesi

B. elçilerin yortular esnasında birbirlerine yaptıkları cemileler cümlesinden olmak üzere, Son Ekselans bazı tebrikler aldı ve bunlara teşekkürle mukabele etti. B. Venedik balyozuna başkâtibi ve B. Ceneviz ve Felemenk elçilerine baştercümanı vasıtasiyle teşekkür etti. Son Ekselans Rum patriğinin iki metropolitle Rum büyüklerinden iki kişiyi yollayarak bildirdiği tebrikleri, zahiren bir rahatsızlıktan dolayı özür dileyerek, fakat hakikatte kendisinin Rumları Latinlerin ölüm merasiminde hizmetlerini kabul etmekten ve hattâ kendileriyle herhangi bir münasebette bulunmaktan aforoz tehdidi ile menettiği için kabul etmedi. B. Venedik balyozu da aynı şekilde hareket etti ve kabul etmeyişinin sebebini patriğin gönderdiği kimselerden gizlemedi.

2 Nisan Pazar

B. Büyükelçi, patrik vekili Calamine piskoposu tarafından papalık merasimine uygun bir şekilde yapılan âyinde bulunmak üzere merasimle Saint-François Kilisesine gitti[30]. Bu kiliseye gidişi, unutulmamak üzere kayda lâyık bir ihtişam manzarası arzetti. Önünden yasakçıları, muayyen kıyafetleriyle uşakları, aynı şekilde elbise giymiş olarak iskemlesini taşıyan iki adam, yeniçeriler, lisan öğrenen baylarla tercümanlar geliyor, bundan sonra da etrafında Rum elbiseleri giymiş dört seyis bulunduğu halde kendisi at üzerinde ilerliyordu. Rahibi, başkâtibi, maiyeti memurları ve tüccarlar hemen ardından geliyorlardı. Bunlardan sonra, bir seyis Son Ekselansın ahırından bir güzel binek atını yedekte götürüyordu. Tebanın geri kalan kısmı büyük bir çoğunluk olarak takip ediyordu .Âdet bu âyinde va'zetmekti, fakat karem esnasında va'zetmiş olan vaiz hastalandığı ve Dal pazarı Çile duası bile edemediği cihetle, vaız yapılmadı. Son Ekselans bir kere karemde bulundu ve hazır bulunan piskopos, B. Büyükelçi hazırken şahsını selâmlamakla, Son Ekselans bunun Fransa kralını temsil etmekte olan adam sıfatiyle kendisine ait bir hak teşkil ettiğini ve kendi hazırken piskoposun vâizi takdis etmekle iktifa ederek ayrıca da selâm istememesi icap ettiğini söylemiş ve bu hareket tarzından hiç memnun olmamıştı. Ve kendisine pek mevsuk misaller verilmesine ve kral hazır bulunduğu sırada Paris Başarşöveği B. vaızda hazır olursa selâmın kendisine değil fakat krala yapıldığı söylenmesine rağmen, piskopos iddiasından vazgeçmemiş, hayatını tehlikeye koymadan böyle bir müsaadede bulunamıyacağını söyleyip durmuştu.

[30] Saint François yahut da Papa X. Grégoire tarafından Michel Paléologue nezdine 1272 de yollanmış olan Francesco Girolamo d'Ascoli'ce inşa edilmiş olan Saint-François kilisesinin "pek zengin ve muhteşem bir şekilde inşa edilmiş olup içinin mozayiklerle süslü olduğunu, bu kilisenin yanında buna tabi başka bir kilise mevcut olup bunun Sainte Anne ismini taşıdığını ve bütün bu binaların 3 yahut 400.000 eküden çok fazlaya malolduklarını, M. de Bréves söyler. Bu kilise 16 Mart 1639 da yangından harap olmuştur. 1660 da ikinci bir yangından harap olarak 1670 de Balyoz Molino'nun gayretleri sayesinde yeniden bina edilmiştir. 1696 da üçüncü defa olarak yanmakla artık yeniden yapılmamış ve II. Mustafa'nın annesi olan sultan, yerine bir cami bina ettirerek bu camie Yeni Cami ismi verilmiştir. L'Histoire de l'Eglise latine de Constantinople, par M. Belin, Consul général prés l'Ambassade de France (Istanbul Lâtin Kilisesinin Tarihi, Fransa büyükelçiliğinde başkonsolos M. Belin tarafından) (Paris, 1872, s. 63-76) eserinde bu kilise hakkında etraflı malûmat mevcuttur. Keşiş tarikatinden Calamine piskoposu, Istanbul patrikliğine tabi ve patrik vekili olan P. Andréas Ridolfi, burasını 1661 den beri idare etmekteydi. 1677 de öldü.

3 Nisan Pazartesi

B. Büyükelçi aynı nizam dahilinde Saint-Pierre kilisesine gidecekti, fakat havanın fenalığı buna müsaade etmedi. Son Ekselans Edirne'deki tercümanı Siyör Fontaine'den Trablusgarplıların ele geçirmiş oldukları gemiyi ve ticaret eşyasını geri vermeleri için sadrazamın ikinci bir emir yollamış olduğu hakkında mektup aldı.

4 Nisan Salı (doğum günüm)

B. Büyükelçi Saint-Pierre Kilisesine[31] giderek başrahip tarafından yapılan âyinde hazır bulundu. Vâizin hastalığı hasebiyle va'zedilmedi. Fakat patrik vekilinin başrahibe va'zedildiği takdirde vâizin selâmına Büyükelçiden önce mukabele etmesi icap ettiğini bildirdiği ve başrahibin bu takdirde başına gelecekleri düşünerek va'zedilmemesini, vâizin de, belki tamamiyle sıhhatte bulunmasına rağmen, hasta olduğunu ilân etmeyi daha muvafık bulduğu söyleniyordu.

Panaioti'nin Latin mümessilleri baylarla arasını açacak bir harekette bulunmasındaki hatayı göstermek üzere patriğe oldukça şiddetli bir şey yazdığı ve patriğin işlemiş olduğu hatayı tamir çarelerini araştırmakta bulunduğu da rivayet olunuyordu.

5 Nisan Çarşamba

Son Ekselans Anastase, biraderle beraber Dominicain'lerin reisini çağırdı ve Fransız olan Siyör Méridan Exaudiat'dan sonra Domine salvum face regem'i terennüm etmek istediği zaman, onun yerine Domine salvum fac frontificem nostrum Clementum'u terennüm etmek için bu biraderin Scio isimli biriyle birlikte kendisini kimden emir alıp susturmuş olduğunu sordu. Bu iyi peder elinden geldiği kadar özür diledi, bunda hiç bir methali bulunmadığını ve bir gün önce de Saint François'da görülmüş olduğu veçhile, papa hakkındaki nutkunun kral hakkındakinden önce söylenmiş olduğu şekilde Méridan pederin de

[31] Dominicain'lerin ellerinde bulunan Saint-Pierre Kilisesi M. de Solignac'ın büyükelçiliği zamanında sultan I. Ahmed'in fermaniyle Fransa himayesine konulmuş sayılmıştır. Bu kilise 1660 ve 1731 yangınlariyle harap olarak Fransa büyükelçilerinin himmetleriyle yeniden yapılmıştı. Saint-Pierre kilisesi bugün Galata ile Istanbulun tek Latin kilisesidir.

Belin, Histoire de l'Eglise latine de Constantinople, s. 91-98.

Sa Majeste'den önce Sa Saintete[32] için duada bulunmayı daha muvafık görmüş olacağını söyledi. Fakat bu hususta piskoposun bir emri de bulunduğunda israr edilmektedir.

Trablusgarplıların ellerinden Manére gemisini, içindeki eşyayı ve yahut bunların bedellerini almak üzere Çanakkale istihkâmlarına gitmiş olan Siyör Roboly, hiç bir şey yapamadan döndü, çünkü vardığı zaman bu korsanlara ait iki gemi ele geçirmiş oldukları şeylerle yüklü olarak gitmiş bulunuyordu ve ancak paşayı götürecek olan kalmış olup onda da arananlardan hiç bir şey mevcut değildi. Gemiye binmiş bulunan paşa, özür diledi ve bir gün önce üç korsan gemisi görüldüğü için bu geminin de bir korsan gemisi olduğu sanılıp üzerine hücum edildiğini, esasen de bu geminin karaya oturduğunu ve içinden ancak elli kental kahve ile ..... kental biber çıkarılmış olduğunu söyledi. Kaptan paşaya cevap vermeyi ve vezir ağası ile tercümana ertesi günü avdetlerinde bu cevabı bildirmeyi gemi kaptanı vadetmişti. Fakat sözünde durmamış, çünkü kendilerini beklemeden demir almış ve yelken açıp gitmişti.

6 Nisan Perşembe

Manére gemisinin yirmi üç kişiden mürekkep bulunan personeli deniz yoluyla geldiler ve B. Büyükelçi geminin nasıl ele geçtiği hakkında izahat aldı. Namuslu bir adam sıfatiyle hareket eden kaptan şahsiyle beraber kurtarmaya muvaffak olduğu sekiz yüz elli üç sekinayı sefaret kalemine teslim etti.

Venedik Balyozu kendisine karadan gelen bir kurye vasıtasiyle haberler aldığından Son Ekselansa bunları bildirdi. Ancak, bu haberler, gayet eskimiş ve ehemmiyetini kaybetmiş şeylerdi.

Son Ekselans Manére gemisini iade ettirmek suretiyle yapmış olduğu hizmetten dolayı teşekkür etmek ve bu iş bitinceye kadar sahabetini esirgemeyeceği umudunda bulunduğunu söylemek üzere kaptan paşaya adam yolladı.

7 Nisan Cuma

Ceneviz elçisi Son Ekselansı ziyarete geldi.

[32] Papanın unvanı.

8 Nisan Cumartesi

Yukarıda söylenmiş sebeplerden dolayı Rum patriğine Son Ekselans yarın tesit edecekleri Pasques yortusu münasebetiyle tebrikâtta bulunmak üzere adam yollamadı.

9 Nisan Pazar

B. Büyükelçi Galata'daki Cizvitler kilisesine Pasques günü aynı merasimle ve aynı alayla gitti ve orada âyinde ve Cizvit pederlerinden biri tarafından verilen va'zda hazır bulundu.

Rumlar o gün kendi yortularını tesit etmekteydiler.

13 Nisan Perşembe

Edirne işi için Babıâliye yollanmış olan Tercüman Siyör Fontaine seyahatinden döndü. Son Ekselanstan bu hususta izin alarak, kapılarının önünden geçenlere karşı adamlarının yaptıkları küstahlıklardan ve kendisi de dahil olmak üzere komşulara yaptıkları yolsuz hareketlerden dolayı Felemenk elçisine hususî surette şikâyet etmeye giden Siyör Fornetti, umduğu şekilde bir alâka ile dinlenmedi. Elçinin kendisine fena mukabelede bulunduğunu görmesi üzerine de, bir Fransa baştercümanının kuvvet ve katiyetiyle mukabelede bulundu. Kısa bir zaman sonra aynı elçi bu ziyaret münasebetiyle kâtibini B. Büyükelçiye yolladı ve B. Büyükelçi kâtibe efendisinin daha iyi bir şekilde kabul etmesi icap eden tercümanına karşı gösterdiği muameleden hiç memnun olmadığını bildirdi ve sefirin maiyetine dahil beş altı rezilin sefaret kapısındaki sıralar üzerine, yolun ellerinden kurtulunulması imkânı bulunmayan dar bir noktasına oturarak gelene geçene hakaret etmelerinin ayıp bir şey teşkil ettiğini, bu kabil ahval hakkında evvelce iki kere şikâyette bulunmuş olduğunu ve üçüncüsünde ne yapması gerektiğini düşüneceğini söyledi.

14 Nisan Cuma

Hekim Mavrochordato'nun Edirne'de iyi bir şekilde kabul edilmediğini, fakat Istanbul'a dönmeye de muktedir bulunmadığını duydum.

15 Nisan Cumartesi

Bir ingiliz eşya gemisi limana girdi.

16 Nisan Pazar

17 Nisan Pazartesi

Sakız Capucin'leri başı olan Parisli Muhterem Urbain Peder, Manastır reisi ve başrahip olmak üzere Beyoğluna geldi. Bu iki vazife birleştirilmiş bulunmaktadır.

Lüğat-i Lâmiî isminde Türkçe bir kitap aldım. Bu kitap, Schaidy tesmiye edilen eser gibi manzum olarak yazılmıştır ve umumiyetle bir kere okunduktan sonra tekrar kendisine müracaat edilir.

18 Nisan Salı

Istanbul'da Mehmet Çelebi'yi ziyaret ettim. Bana eskilerin Türklerce hâlâ riayet edilen usulü mucibince yedi iklime ayrılmış olmak üzere iki dünyaya ait ve her memleketin ismi Türkçe yazılmış harita kopyaları gösterdi. Doğrusu bu harita bana pek doğru göründü ve coğrafyacılarımızdan birinin haritasından kopye edilmiş olmasından şüpheliyim. Bu haritada bulduğum hata, bu Türke de gösterdiğim veçhile, Kore'nin son senelerde yapılmış bir keşif mucibince kıtaya bağlı olacak yerde bir ada şeklinde çizilmiş bulunmasıydi. Kaptan Paşa bu haritadan iki sureti padişah için Babıâliye yollamış bulunuyordu. Kendisinin evinde bu haritadan başka tahta satıhlara yapıştırılmış ve bütün etrafı altın çivilerle bir cilt şeklini almış olan dört İtalyan deniz haritası gördüm. Bunlar 1545 de Giritte, Georges Calopode isminde biri tarafından vücude getirilmişti. Bir dünya haritasında, bu haritayı yapanın Taprobana ismini verdiği Seylan adasının ne vaziyetinden, ne büyüklüğünden, ne de şeklinden haberdar bulunmadığını farkettim. Çünkü bu adayı Cemorin burnunun ötesine koymaktadır ve onu yuvarlak olarak gösterecek yerde Maldiv adalarına çok benzeten müstatil bir biçimde göstermektedir. Aynı vesile ile, Türkçe bir tarih yazmış bulunan Hüseyin Efendi isminde bir Türk gördüm. Kendisini oldukça yakışıklı bir adam buldum ve boyu normalden uygun olmakla beraber hiç de çirkin gelmiyordu. Mehmet Efendi bana bir islote'a altmış sekiz oudjet[33] sattı ki, bunların ekserisi mihî hatla yazılmıştı. Aynı günde in-12 ebadında olup Türklerin din ve imanlarından bâhis, وصیت محمد بن پیر علی yani Pir

[33] Hüccetler, kadı'nın mahkemesince verilmiş kararlar yahut hukuki vesikalardır.

Ali oğlu Mehmet'in Vasiyetnamesi isimli bir Türkçe kitap gördüm[34].

Istanbul limanında bulunmakta olan küçük gemi Marsilya'ya müteveccihen hareket etti.

Siyor Fontaine'le birlikte Istanbul'dan gelmiş olan yeniçeriyi Son Ekselans tekrar Istanbul'a[35] gönderdi ve kendisine vezire vermesi için mektuplar tevdi etti ki, bunlarda Son Ekselans kapitülasyonların yenileşmelerine muvafakatini bildiriyor ve kabul edip Siyor Fontaine'le suretlerini göndermiş bulunduğu maddeleri ilâve ediyordu.

19 Nisan Çarşamba

B. Büyükelçi deniz yolu ile Fındıklı'nın[36] denize nazır bir bahçesine gitti. Bu bahçe, müftünün kazasker olduktan sonra İzmir kadılığı arpalık yahut mükâfat olarak kendisine verilen oğluna aitti. Bu adamın otuz bin ekü iradı bulunduğu söyleniyordu. Bu bahçe dağın sırtında bulunduğu için tamamiyle taraçalardan mürekkeptir. Bahçede birçok fıskiyeler mevcut olup memleket için oldukca güzel bir çeşme, birçok portakal ağacı ve haylı dikkate lâyık bir çiçek bahçesi vardır. Bu bağçede pek çok lâle bulunup içlerinde oldukça değişik çeşitlerini gördüm.

20 Nisan Perşembe

Gelecek pazar günü kızlarından birini İmparatorun tercümanı Siyor Marc Antonio ile evlendirecek olan Venedik Baştercümanı Senyör

[34] Bu eser dahi Risale-i Birgivî unvanını taşır. 929 da (1522) Pargada doğmuş, 981 de (1573) ölmüş olan Takiyüddin Mehmet bin Pir Ali tarafından vücude getirilmiştir. Bu müslüman itikatlarını anlatan bir eser olup Istanbul'da ilk defa 1218 de (1802) basılmıştır. Bu eserin Kadızade Istanbulî Ahmed Efendi tarafından vücude getirilmiş olan bir tefsiri de Istanbulda ve ilk defa 1219 da (1803) basılmış bulunmaktadır.

Bu eserin Fransızcaya bir tercümesi Brüksel'de 1704 tarihinde "Religion ou théologie des Turcs par Echialle Mufty avec la profession de la foi de Mahomet, fils de Pir Aly – Türklerin dinleri veyahut dinlerine ait ahkâm ile Pir Ali oğlu Muhamed'in imanına dair izahat, Echialle Mufty tarafından) (-in-12) unvanı ile intişar etmiştir. M. Garcin de Tassy bu eserin, "Exposition de la foi musulmane, traduite du Turc de Mohammed ben Pir Aly el Berkevi, avec des notes – Müslüman imanının teşrihi, Mohammed ben Pir Aly el Berkevi'nin Türkçesinden, notlarla). (Paris 1822) unvanını taşıyan yeni bir tercümesini vermiştir.

[35] Edirne olarak okunmalı.

[36] Fındıklı mahallesi Tophane ile Dolmabahçe arasındaki tepenin eteğine yayılmış bulunmaktadır. Burada Sultan Süleyman'ın otuz yaşında iken Halep'te ölen oğlu Cihangir'in anılması için yaptırdığı cami dikkati celbeder.

Tersia, memleketin oldukça tefahür mahsulü bir âdeti veçhile kızına vereceği eşya ve çeyizi teşhir etti. Ve bunların teşhirlerindeki gaye ancak görülmeleri olduğundan, eve ben de pek güçlük çekmeden girdim.

İşe en fevkalâde şeylerle başlamak üzere söyleyeyim ki, elmaslarla süslü bir altın kemer vardı ve harikulâde bir şeydi. Yakutlarla süslü ve daha ufak bir kemer de mevcut olup bu müstesna bir şey değildi. Küpelerin yakutları ile inci bilezikler dikkate alınmaya lâyık değillerdi. Fakat hiç değilse yirmi tane olan ve kimisi inci, kimisi mine, bazısı altın filigranlı düğmelerle müzeyyen sırmalı ipek ceket ve etekler, içleri samur ve kakım kaplı bulunan on veya on iki kaftan, gömlekler, donlar, mendiller, memleket işi altın veya gümüşle karışık ipek çiçeklerle işlemeli daha başka şeyler pek kıymettar idiler. Sırmalı ipekten bir divanın eşyası, yatak, yani içlerinde bazıları ipekten olan şilte ve örtülerle birçok biçimde yastıklar, güveyle gelinin takkeleri de usulü veçhile konulmuştu. Şunu kaydetmek icap eder ki, kızın kocasına yaptığı ilk hediye, aşağı yukarı alaturka bir sarığa benzeyen bir gecelik takkesidir. Kıza ait bulunan gecelik takkesi pek zengin ve pek muht şemdi, çünkü kadifeden olup üzerine iğne ile ipek, altın ve gümüş parçalar eklenmişti ve elmas parçalarının tuttuğu bir sorgucu vardı. Gelinin nalınlarını göstermek de ihmal edilmemişti ve bunlar üzerlerinde inci işlemelerle abanos ve sedef kısımlardan vücude getirilmiş bulunuyordu. Drahoma da gösteriliyordu: Baliğ bulunduğu ilân edilen bin iki yüz eku, iki meşin çantada bulunuyor ve kaynatanın damada hediye etmekte bulunduğu güzel bir kılıç da gösteriliyordu. Siyor Marc Antonio da, âdetlere tamamiyle zıt bir harekette bulunarak kendi sahip bulunduğu şeyleri göstermek istemişti. Tecessüs, beni onun da evine gitmeye sevketti. Hepsi saatlerle süslü birçok samur caketler, şilteler, etrafında dantelâlar bulunan çuhalarla ipek örtüler, divan için sırmalı ve ipekli yastık örtüler, gümüş saçaklarla süslü bir Alman kameriyesiyle beraber birçok kaşıkla çatal ve daha birçok şeyler aynı nizam dahilinde teşhir edilmekteydiler. Bundan başka, memleket usulünde yeniden yapılmış bir büyük oda vardı ki, bunun minderleri yerli üslûpta güzel yastıklar ve halılarla süslüydü. Avlusunda da bir çadır vücude getirtmişti ki, bunun altına, Frenklere mahsus olarak sıralar ve Rumlar için minderler konulmak şartiyle düğün ziyafeti için sofralar hazırlanmıştı. Aynı günde, koca tarafından seçilmiş beş ve zevce tarafından memur edilmiş üç kişi gidip erkekleri düğüne dâvet ettiler. Bunların birinden, gerek Beyoğlu ile Galata'da ve gerek Istanbul'da yüz doksan eve gittiklerini

öğrendim. İki gün evvel de aynı miktarda kadın tarafından kadınlar davet edilmişlerdi.

21 Nisan Cuma

Bir memleket arabasiyle müstakbel zevce hamama gitti, kendisinin şerefini artırmak üzere hısım akraba ve dostlardan birçok bayanlar da orada bulundular ve hiç para vermediler. Çünkü, masrafları müstakbel kocanın kendisine bu maksatla hediye ettiği bir para ile genç kız ödedi. Genç kız hamamda vücudunun alt kısmında bulunmakta olup henüz hiç almamış olduğu kılları düşürdü. Zira, bu kılları düşürmek üzere genç kızların bugünü beklemeleri memleket âdetidir.

22 Nisan Cumartesi

Yukarıda bahsettiğim bütün eşyalar alenen Siyör Marc Antonio'nun evine götürüldü. Ceket, gömlek, mendil ve iğne ile yapılan diğer işler gibi hafif eşyayı dizi halinde ilerleyen otuz kişi götürüyordu. Fakat ilk olarak götürülen şey, zevc ve zevcenin gecelik takkeleriydi. Yatakla sedir minderlerini taşıyan katırlar bunu takip ediyordu ve bu katırları sevkedenler başlarına kendilerine hediye edilmiş olup bir taraftan aşağıya doğru inen çiçek işlemeli ipek mendiller bağlamış bulunuyorlardı. Bu cilveli merasimin daha sabahtan yapılmış bulunması icap ederken, ancak öğleden bir saat önce yapılması mümkün olabilmişti ve genç kızın babasının drahoma bedelini derhal tam ödemeye muktedir olamayıp bunu noksan ödemek isteyişinden çıkmış bir ihtilâf bu gecikmeye sebep olmuş bulunuyordu. Nihayet, birçok gidip gelmelerden sonra, eksik olan para için Senyör Tersia yazı ile bir taahhütte bulunarak paranın aynı ay içinde ödenmesi kararlaşmış ve keyfiyet böylece imzalanmıştı.

Kırım'dan 15 kasım tarihli bir mektup aldım. Bunu oraya varışından altı hafta sonra ve oraya Karadeniz yoliyle gelecek olan M. Chardin'le M. Rais'in henüz gelmemişlerken, Siyör Grelot yazıyordu.

23 Nisan Pazar

Bahsettiğim düğün merasimi yapıldı. Kendi evinden zevcesinin evine olan mesafe yüz adımı aşmamakla beraber, Siyör Marc Antonio ikindi saatinde[37] karısına araba yolladı, kendisine refakat edecek olan

[37] İkindi, öğle vaktinden güneşin batmasına kadar geçen zamanı ikiye ayıran saattir. İkindi namazı, müslümanların beş vakıt farz namazlarının üçüncüsüdür.

bayanlar için de ayrıca iki araba göndermiş, zevcesini evine gelmeye davet etmek üzere de kadın akrabasını ayrıca yollamıştı. Bunlara kaynatanın evinde kahvaltı ikram edildikten sonra, yeni gelinle beraber evden çıktılar ve daha evvel annesi binmek şartiyle onu arabaya bindirdiler. En yakın kadın akrabalar da gelin ve annesiyle beraber bindiler, ötekiler ise diğer iki arabayı işgal ettiler. Bu nizam dahilinde ve önlerinde yeniçeriler ve tef çalan on, on iki yahudi bulunduğu halde, Marc Antonio'nun kapısına vardılar, orada müstakbel zevce arabadan indirildi ve önünde annesi olmak ve iki tarafında en yakın akrabasından iki kadın bulunmak üzere, tefler çalınmakta devam ederken, oldukça ağır adımlarla bir odaya vardı. Kadınlar hiç bir erkeği içeri sokmamak şartiyle kendisiyle birlikte bu odaya kapandılar. Geçerlerken, Marc Antonio karısını tevkir maksadiyle başının üzerinden aşmak üzere pencereden bir avuç akça saçtı. Genç kız kendi evinden çıktığı zaman da para serpilmişti. Bununla yiyecek bir şey satın almak üzere, genç kızlar bu düğün paralarına pek meraklıdırlar, çünkü tez zamanda gelin olmak ve iyi bir koca bulmak üzere bunun kendileri için hayırlı olacağına kanaatleri vardır. Genç kız bu odada akşamın sekizinde patrik vekili Calamine piskoposu tarafından evlenme töreni yapılıncaya kadar kaldı. O vakit de, beklendiği yere varmak üzere uzunca bir zaman geçirdi, çünkü bir kaplumbağadan daha ağır yürüyordu. Nihayet bu odaya vardığında, hazır bulunmakta olan müstakbel koca kendisini selâmladı ve piskopos vazifesini ifa etti. Fakat memleketin hususiyetlerinden olmak üzere, kızların başka yerlerde o kadar serbestçe söyledikleri "evet" sözünü genç kız söylemedi. Muvafakatini bildiren bütün hareketi, annesininin başını arkaya doğru çekmek suretiyle yaptırdığı bir işaretten ibaret kaldı. Merasim bittikten sonra, gelin sureti mahsusada hazırlanmış bir tahta götürüldü ve etrafında aşağı dereceli bayanlar olmak üzere bu tahta oturdu ve artık hiç bir harekette bulunmaksızın bir heykel gibi kaldı. Kendisini babasının evinden getirmiş bayanlar ise çekildiler veya orada görünmediler. Davetliler hediyelerini getirmeye başladılar. İlk hediye veren Manolaki isminde ve pek zengin bir Rum oldu, kendisi Buğdan prensi namına sağdıç vazifesi görmüştü ve geline on parça altın halinde yüz sekina takdim etti. Bundan sonra, Ceneviz elçisi namına ipek bir ceket takdim olundu. Davet edilmiş bulunmalarına rağmen Fransa ve Venedik Büyükelçileri Baylar bir hediye yollamadılar. Bundan sonra, diğer davetliler hediyelerini verdiler, her biri zevkine göre satenden bir ceket veya başka bir şey takdim etti,

ve yeni bir âdet mucibince hediyesini vermek üzere her adam yaklaştıkça adı ve verdiği hediye yüksek sesle ilân ediliyordu. Herkes hediyesini verdikten sonra, odada kimse kalmadı ve bütün oradakiler sofraya oturdular. Sofrada hep topraktan yapılma tabaklarda yemekler yendi ve bu yemekler imkân nisbetinde iyi şeylerdi, çünkü hepsi ancak yerli aşçılar tarafından pişirilmişlerdi. Bundan sonra, yahudiler tefler çalıp raksettiler ve güveyle annesi tarafından götürülen gelin yatak odasına girdi, düğün de nihayet buldu.

24 Nisan Pazartesi

Siyor Marc Antonio çalgı sesleriyle uyandırıldı vesaire.

25 Nisan Salı

Kudüs patriği B. Büyükelçiye Şark kilisesinin Calviniste'ler aleyhindeki kanaati hakkında Rumca yazılmış bir cilt takdim eyledi.

Madmazel Res'i ziyaret ettim.

26 Nisan Çarşamba

Kudüs patriğinin, yahut daha doğrusu kendisinden önce patrik olmuş bulunan Nectarius'un kitabını tercümeye başladım.

28 Nisan Cuma

Vezir tarafından yollanmış olan bir Ağa, Son Ekselansa bir mektup getirdi. Vezir bu mektubunda B. Büyükelçiyi Draç'ta Fransa konsolosu bulunmuş De Campis de Scio isminde biriyle Rumlar ve Venedikli bir kaptan arasında çıkmış mesele hakkında ne yapılabileceğini tetkike davet ediyordu.

30 Nisan Pazar

Edirne'ye gitmiş olan yeniçeri, vezirin bir mektubuyle geldi. Bu mektupta, vezir Son Ekselansı Edirne'ye davet etmekteydi.

1 Mayıs Pazartesi

İngiltere Büyükelçiliği Başkâtibi Siyör Naman akşamın on birine doğru öldü.

2 Mayıs Salı

Muhterem Cizvit pederler, B. Büyükelçiye, kendilerine Calamine piskoposu ve Istanbul Patrik Vekili Siyör Ridolfi tarafından yollanmış bir kâğıt gönderdiler. Bu, dinî âyinden sonra her hangi hıristiyan hükümdarı hakkında Allah'tan dileklerde bulunmaktan, hattâ mümessiller hazır bulundukları takdirde de Galata rahiplerini aforoz tehdidi ile menederek sade merasim esnasında onların isimlerinin zikrini emreden bir tebliğdi. Son Ekselans bu rahibin hareketine karşı büyük bir hayret duydu, zira Pasques günü kral için duayı bizzat B. Büyükelçinin huzurunda kendisi yapmıştı, buna rağmen de hak dininde olmayanlar karşısında misal verilmesi gereken bir memlekette sulh ve iyi anlaşmayı hıristiyanlar arasında aramak şöyle dursun, nifak ve şikak getirmek ve Istanbul'da mevcut bulunan bütün muhtelif mezheplere karşı katolik dinini tenkide uğratmak fırsatlarını hiç kaçırmıyordu.

3 Mayıs Çarşamba

Gelip kendisini görmesini Siyör Ridolfi'ye bildirmeye B. Büyükelçi baştercümanını memur etmek arzusundaydı. Fakat hastalığını ileri sürüp itizar edeceğini düşünerek, aynı kimse vasıtasiyle kendisine, kraldan mazhar oldukları himaye için bir minnet eseri olarak Galata kiliselerinde bilhassa Sa Majeste'ye karşı daima gösterilmiş bir hareket tarzına mani olmak isteyişinden fevkalâde hayrete düştüğünü ve işleri daha çetinleştirmemek için rahiplere evvelce sahip bulundukları hürriyeti tekrar vermesinden, bunun için de yapmış olduğu tamimi geri almasından başka bir çare bulunmadığını bildirtti.

4 Mayıs Perşembe

Kudüs patriği Dosithée'nin, daha doğrusu amcası Nectarius'un kitabının tercümesini bitirdim.

Son Ekselans'ın emri mucibince Siyör Fornetti Calamine piskoposuna giderek bildirmesi emredilen şeyleri kendisine söyledi. VIII. Urbain zamanında kardinaller meclisinin bir emrine istinat ederek hareketinde inat etmeğe azmetmiş bir adamla karşılaştı. Fakat, zavallı adam, bu usul kabul edildiği takdirde bir Almanya, bir Lehistan veya bir Venedik elçisinin de aynı imtiyazı istiyeceğini bilhassa tebarüz ettirmek şartiyle sarfettiği bol belâgate rağmen, içinde bulunduğu durumda gerekli ihtiyatı ve dirayeti göstermeğe muvaffak olamadı.

Çünkü, bu takdirde çıkabilecek olan ihtilâfı halletmek ne kendisine, ne de her hangi bir şahsa düşmeyeceğine göre, söylediklerini tamamiyle fuzuli olarak söylüyordu.

5 Mayıs Cuma

6 Mayıs Cumartesi

Son Ekselans Cizvitlere bir emirname yollayarak kendilerini piskoposun ve bütün diğer Galata rahiplerinin emirnamelerini dinle mekten mennetti ve bilâkis mutadları bulunan şekilde hareket etmekte devam etmelerini emreyledi.

7 Mayıs Pazar

Son Ekselansın emriyle sabahleyin erkenden emirnamesi Fransızca ve İtalyanca olarak Cizvitler kilisesinin kapısına asıldı, piskoposun emrinin bir sureti de bunun altına yazılmıştı. Bunları muhafaza etmek ve emrin infazı işine daha heybet vermek üzere de bir yeniçeri diktirildi. Son Ekselans bütün teba ile beraber âyini dinlemeye gitti, bu âyinin sonunda Exaudiat terennüm edildi ve âyini yapmış olan yüksek peder tarafından kral hakkındaki dua okundu. Sa Majeste için bu duayı terennüm ettirmek üzere B. Büyükelçinin bu kiliseye geleceğini öğrenmiş olan piskopos, heyetlerine karşı beslediği hürmeti kaybetmeye kendisini mecbur bırakacak hiç bir şey yapmamasını başrahibe yazı ile bildirmişti. Bundan sonra da, bu suretle Cizvitlerin emirnamesine mugayir hareket etmediklerinin tezahür etmesini temin eylemek üzere, duaların Son Ekselansın rahibi tarafından terennümünü teklif ederek bir üçüncü şahıs icat etmek istemişti. B. Büyükelçi keyfiyetten haberdar edildi, fakat her şey söylendiği şekilde cereyan etti.

Aynı günde, Cizvitler bir gün önce ölmüş bulunan pederlerinden birini gömdüler ve kendisini Beyoğlu dışındaki mezarlığa hıristiyan memleketinde yapılabilecek bir debdebe ile götürdüler. Galata ve Beyoğlu rahipleri ölüye ellerinde mumlarla ve mutad duaları okuyarak refakat ediyorlardı. Biri Naxis ve diğeri Santorin piskoposu olan iki Latin piskoposu, Son Ekselansın kâtibi, hizmetinde bulunanların elbisesini giymiş dört adam ve yeniçerilerinden üçü ve Fransızlardan olduğu kadar İtalyanlarla Rumlardan sayısız hıristiyan, cenaze merasiminde hazır bulundular.

8 Mayıs Pazartesi

Edirne seyahati masraflarını karşılamak üzere Siyor Fontaine Son Ekselansa defterdardan kırk beş bin akça getirdi. Bu, kendisine yapmış olduğu diğer iki seyahatte verilmiş olan paranın aynıdır.

9 Mayıs Salı

Köse Ali Paşa artık kaymakam olmayıp İmrahor[38] bulunan Kara Kâhyanın[39] onun yerine geçirildiği duyuldu.

10 Mayıs Çarşamba

Bay Venedik Balyozu B. Büyükelçiye Venedikten kalın bir zarf içinde almış olduğu haberleri yolladı, fakat bunlar pek eskiydi.

11 Mayıs Perşembe

B. Venedik Balyozu Son Ekselansın Edirne'ye yarın vukua gelecek olan hareketi münasebetiyle ve veda ve teşyi maksadiyle kendisine adam yolladı. Ekselans da, bir gün evvel bildirmiş olduğu haberlerden dolayı teşekkür ettirmek ve Edirne'ye bir şey yollatmak istediği taktirde hizmetini arzetmek üzere başkâtibini göndermişti. Santorin eveği de aynı maksatla geldi.

12 Mayıs Cuma

Bay Büyükelçi Edirne'ye üçüncü bir seyahat icra etmek üzere Istanbul'dan hareket etti ve geceyi Türklerin Küçükçekmece dedikleri Ponte Piccolo'da geçirdi; kendisi atta olup önünden bir ağa gidiyordu. Evvelce gitmiş bir çavuşun tutmuş olduğu bir sarayda kaldı.

13 Mayıs Cumartesi

Ertesi günü, pek güzel olan köprüsü Hicrî 975 (1567) de bina edilmiş olan Ponte Grande yahut Büyükçekmece'den ve Combourgas'tan geçtikten sonra, Türkkâri bir araba içinde Silivri'ye vardı.

[38] Padişahın bütün ahırlarına baş imrahor hükmeder. Padişah en mutena binek atlariyle rahvan atları arasında hiç bir tefrikte bulunmaz, çünkü gerek avda ve gerek harpte bunları rastgele kullanır. Bu baş imrahorluk mevkii bizde olduğu kadar şerefli değildir. (La Cour Ottomane = Osmanlı Sarayı) s. 110.

[39] Bu Kara Kâhya on bir yıl sonra Viyanayı muhasara etmiş olan meşhur Kara Mustafa Paşa'dır. M. de Nointel bu şahsiyet hakkında bir muhtıra vücude getirmiş olup okuyucu bunu eserin zeylinde bulacaktır.

14 Mayıs Pazar

Silivri'den, camii ile hanı Süleyman tarafından inşa edilmiş olan Çorlu'ya geldi.

15 Mayıs Pazartesi

Bugün pek güzel geçti. Çünkü hava güzel olup Burgaz'a kadar yolda geniş lâle ve şakayik tarlaları vardı. Burgaz'ın camii, hanla beraber, sultan Selim'in imparatorluğunun başında, Hicrî 977 (1569) senesinde bina edilmiş olan pek mühim bir binadır.

16 Mayıs Salı

Bugün dünkü gibi güzel geçmedi, yolculuğu da fazla sürdü, çünkü Burgaz'dan itibaren dört saat çeken Baba'da durulmaması muvafık addedildiği için, Havza'ya kadar on saat devam etti.

17 Mayıs Çarşamba

B. Büyükelçi saat dokuza doğru Edirne'ye vardı ve şehre girmedi; fakat köyün tam ikametgâhının bulunduğu yer önüne isabet eden noktasından nehri geçti. Bu ev öteki evlerden ayrılmış bir vaziyette olup Ekselansın selefi M. de la Haye de vaktiyle burada oturmuşmuş. Ekselans daha çok hürriyete sahip bulunmak üzere şehirde olmaktansa burada kalmayı tercih eyledi. Bizzat kendisi gelmekle şeref bulmadan önce, Almanya elçisi ihlâslarını bildirmek ve muvasalatından dolayı sefire tebrikte bulunmak üzere tercümanlarından birini yolladı. Venedik tüccarları da gelip hürmetlerini sundular ve bunlar bu hürmetlerini tercümanları vasıtasiyle bildirdiler. Ekselans nezaketleri için teşekkür ettikten sonra kendilerine kahvaltı verdirdi.

18 Mayıs Perşembe

Ahırlarının bulunduğu Yerköy isimli köye gitmek üzere, Padişah dün Son Ekselansın geçtiği yerden suyu geçti, geçerken de onun gibi pek uzun ve pek yassı olup birbirlerine bağlı iki kayıktan mürekkep bir vasıtayı kullandı. Karaya çıkınca kendisini bekleyen bir ata bindi ve bu atın etrafında iki şatır iki cihetten takriben yüz elli adım kendisini takip ettiler. Bundan sonra, şatırbaşının padişaha derin bir eğilmesini

müteakip çekildiler. Bazı başka zabitlerle beraber silâhtar[40] suyu aynı kayıkta geçti. İçoğlanları[41] ve doğancılar gibi padişahı takip etmesi icap edenler, onu dere boyunda beklemeye gelmişlerdi. Sultan bir beyaz ata binmiş bulunuyordu. Söylendiğine göre, Ekselans'ın dairesine mensup bazı kimselerle beraber evinin bahçesinin kenarında yer aldığını farkederek silâhtar ağa padişahın yanına gelip kendisini kapamak istemiş, fakat Sa Hotes onun yanında bulunmasına tahammül etmeyerek kendisini, önünden ilerletmiş, bu suretle de, padişahı yüz adım uzaktan ne derecede görmek kabilse o derecede görmek müyesser olmuş. Hemen aynı zamanda nehrin öteki kolu üzerinde bulunan köprüyü geçen on beş yirmi arabanın da geldikleri görüldü ki, padişahın annesi, oğlu ve iki biraderi ile haremin büyük bir kısmı bu arabalarda bulunuyorlardı ve bu arabalar aynı yolu tuttular. B. Büyükelçinin maiyetindeki ekmekçi, arabaların geçmekte oldukları bir sırada köprünün nihayetinde bulunarak birinci arabanın kapısının açık olduğunu görmekle bu arabaya gözünün kaymaması maksadiyle yüzükoyun yere kapanmak istediğini, bu sırada validenin kendisini ve beraberinde bulunan birkaç kişiyi görerek korkma oğlancıklar diye bağırdığını ve kendilerine bir miktar akça attırıp bundan yüz altmışının da şahsen hissesine düştüğünü temin etmektedir.

Padişah akşamın beşine doğru aynı noktadan döndü ve suyu sabahleyin geçmiş olduğu gibi geçti; fakat kayıkta şiddetli bir yağmura tutuldu ve ıslanışına karşı oldukça kayıtsız göründü. Kendisini köyün ahalisi nehri geçirdiler. Bütün günlerini onu beklemekle geçirmişlerdi, hiç bir ihsanına da mazhar olmadılar.

Lehlilere karşı harbin yeniden başlamasından çok bahsedildiği, Lehlilerin Kazaklarla ve Moskofla birleştiklerinden sultanın arazisine girmek arzusunu besledikleri ve maiyetinde dört beş kişi bulunduğu halde mektuplar getirmiş olan bir Leh memurunun da tevkif edildiği duyuldu.

[40] Silâhtar, padişahın başlıca ağalarından veyahut on iki büyük memurundan biri olup kadınlar dairesi hariç olmak üzere nereye gitse kılıcını taşır ve kendisine refakat eder. La Cour Ottomane, s. 157.

[41] Bu içoğlanları padişahın hizmetinde bulunmakla şerefli çocuklar olup hıristiyanlardan şahsî vergi mahiyetinde devşirilen çocuklar arasından alınır. Bunlar kapı ağası ile birlikte sarayın başlıca haremağaları ve kızlarağası tarafından seçilirler. La Cour Ottomane, s. 105.

19 Mayıs Cuma

Kendisine bir ziyafet verecek olan annesiyle ve aynı yere gelecek haseki ile buluşmak üzere, sultan sabahın onuna doğru gene o noktadan nehri geçti. Jourdans'ın talebesi olan Flaman ressamı Siyor Rhombaut ve başka bazı kimselerle beraber arkasında bulunduğum bir çit yakınından geçtiği için, kendisini bugün oldukça yakından gördüm. Doru bir at üstündeydi. Kendisi gelmeden önce de, seyisler bu atla biri sığırcık kuşu renginde, diğeri pis bir gümüş renginde olup her birinin biner kuruş değerinde bulunduklarını söyledikleri iki başka atı muayene etmemize oldukça kolaylıkla müsaade ettiler. Hava yağmurlu olduğundan, padişah kırmızı bir yağmurluk giymişti ve bu yağmurluğun aynı renkte, fakat daha çok ıslanmış bir başlığı vardı. İbriktar altın yaldızlı bir gümüş ibriği elinde taşıyarak kendisini takip etmekteydi. Padişahın maiyeti bir gün evvelinin aynıydı. Yemekten sonra dönüşünde oğlu beraberindeydi ve beyaz bir ata binmiş olan küçük prensin yakınında, düşmemesine dikkat etmek üzere kimse yoktu. Prens pek yakışıklı olup yüzü biraz uzundu, teni gayetle mat olup babasından pek farklı olarak çok beyazdı. Herkes suyu geçti ve öbür sahilde başka beygirler buldu.

20 Mayıs Cumartesi

Padişah bugün, on bire doğru, Yerköy'de annesini görmek üzere oğlu ile beraber gene nehri geçti ve akşamın beşine doğru kendisiyle birlikte yeniden geldi. Kayıktan çıkınca ata ilk önce bindiğine dikkat ettim. Şatırlar yirmi otuz adım takip ediyorlar, bundan sonra da ellerini alınlarına değdirip hemen yere kadar götürmek suretiyle vücutlarını derin bir şekilde eğerek uzaklaşıyorlardı. Padişah attan indiği zaman da kendisini selâmlamak üzere bir takım sözler söyleyerek çavuşlar gayet yüksek sesle bağırıyorlardı.

Bir Türkle bir Yahudi bir gün dinleri hakkında kavgaya giriştikleri sırada Yahudi ancak Yahudilerin cenette bulunacaklarını temin edince, Türklerin ne olacaklarını Türk sorar, buna karşı da Yahudi kendilerinin atları beklemek üzere dışarda çadırlarda kalacaklarını söyler. Bu kavgadan haberdar olan padişah, öbür dünyada para bulunmadığına göre Yahudilerin çadır bedelini peşin olarak vermeleri icap ettiğini büyük bir zarafetle söyler ve aynı zamanda her yıl çadır akçası namı altında ödemeye mecbur olacakları bir vergi tesbit eder ki, bunu Yahudiler çok ağır olan diğer vergilerle birlikte ödemektedirler.

21 Mayıs Pazar

Cumhuriyetine dönmek üzere yola çıkmış bulunan Ragüze elçisi geri çağrılarak Edirne'ye avdet eylemiş olduğundan, Babıâli'ye muvasalatı münasebetiyle tebriklerde bulunmak üzere tercümanlarından birini B. Büyükelçiye yolladı.

Kendisine nehri geçirmek üzere Bosnaköy halkı sultanı uzun müddet beklediler; fakat sultan gelmedi ve bir bostancı gelerek, kendisini geçirmiş olsalar alacakları bedel makamında onlara birkaç akça verdi.

Sadrazamın tercümanı Siyor Panaioti adamlarından birini B. Büyükelçinin tercümanlarına gönderip kapitülasyon işleri için reisiküttapla görüşülmesini bildirdi.

Sabahleyin altmışı mütecaviz saka kuşunun nehir üzerinde yüzmekte oldukları görüldü ve üzerlerine dolu bir tüfek atılmasına rağmen saka kuşları hiç bir kaçma teşebbüsünde bulunmadılar.

Birkaç gün evvel sadrazam müshil ilâcı almak isteyerek sinameki, Kırım tartarı, gül hulâsası vesaireden mürekkep bulunan bu ilâcı huzurunda hekimleri Siyor Marcellin, Mavrochordato ve Cigala'ya yaptırdı.

22 Mayıs Pazartesi

B. Büyükelçi akşamın altısında, yanında yalnız başkâtibi, iki tercüman ve bir yeniçeri bulunduğu halde Edirne'ye, reisülküttabı görmeye gitti. Kendisine kahve ile şerbet ikram olundu ve reisülküttapla bir saat görüşmesi esnasında kapitülasyonlara ilâve edilecek maddeler hakkında mutabık kalınıldıktan sonra, saat ona doğru Bosnaköy'e döndü.

Istanbul'dan gelen bir memur vasıtasiyle büyük bir zarf dolusu mektup alan B. Büyükelçi bu paketin içinde kendisine Bursa'dan yollanmış bir küçük kutu da buldu ki, bunda beş madalya bulunuyordu. Bunlardan biri gayet iyi muhafaza edilmiş ve pek parlak bir gümüş çiçek, başı bir arada olan yüzü ile kaplı gümüşten bir küçük İskender, İmparator Sévére'in üzerinde ΑΥΤ. ΚΑΙ. ΣΕΒΗΡΟΣ, ΣΕΚ ve arkasında ΕΦΕΣΙΩΝ ΝΕΟΚΟΡΩΝ kelimeleri ve bir eliyle bir dümen ve diğer eliyle bereket remzi bir boynuz bulunan diğer bir madalya vardı. İmparator Théodose'un diğer bir küçük tuncu bulunup bunun üzerinde Dv. Theodosivs PP. Aug ve arkasında Gloria Roman-

orvm Smnr. yazılıydı. Orta derecede tunçtan olan beşinci madalya gayet nadir ve kıymetli bir madalya idi ve bir tarafı pek iyi yapılmış ve çok iyi muhafaza edilmiş olup Castor ile Pollux'un başlıklarına benzer bir başlığı bulunan bir başı ve diğer cephesi şu XEIΩNΩΣTPΩΩN kaydiyle bir atı ihtiva ediyordu. İşte bunların desen için Dispembok'un[42] ve pentür için Jourdans'ın[43] tilmizi olan Malines'li sieur Rombaut Faydherbe[44] tarafından yapılmış resimleri muhtevidir.

Istanbul'dan B. Büyükelçiye gelen bir habere göre, Galatada Saint François kilisesi adamlarından biri islâm olmayı reddettiği için idam edilen genç bir Rumun Istanbul'da idamı sırasında oradan geçerken takva icabı diz çökmüş, kendisini bu vaziyette gören Türkler tarafından tevkif edilip büyük naibin huzuruna götürülmüş, o kendisini müslüman olmaya davet edip fakat kati reddi üzerine serbest bırakmış, lâkin aynı Türkler adamın büyük naibce tevkif edilmeyerek sokaklarda dolaştığını görmeleri üzerine kendisini yakalayıp kaymakama götürmüşler, kaymakam da kendisini tevkif etmiş. Keyfiyet B. Büyükelçiye vaziyet bu merkezde iken bildiriliyor.

23 Mayıs Salı

Siyör Fayd'herbe Son Ekselansa sultanın yaptığı portresini gösterdi ve Son Ekselans bu portreyi beğendi.

Bir gün evvel gördüğüm şu manzarayı da kaydedebilirim : Son Ekselansın oturduğu evin bahçesindeki bahçıvanlar soğanları o derecede sürat ve maharetle dikmekteydiler ki, bu benim için bir an oldukça hoş bir eğlence teşkil etti.

24 Mayıs Çarşamba

Edirne metropolidi, Siyör Mavrochordato ile birlikte B. Büyükelçiyi ziyaret etmeye geldi. Her ikisi de memleket işleri hakkında Son Ekselansa karşı pek ketum hareket ettiler ve bu işlerden bahsetmek

[42] Gayetle liyakatli bir tarih ressamı ve desinatörü olan Abraham Van Diepenbock, 1607 ye doğru Bois-le-Duc'te doğmuş ve 1675 te Anvers'te ölmüştür. Anvers'teki Notre-Dame ve Saint-Jacques kiliseleri için cam resimleri de yapmıştır. "İlham perilerinin mabedi" isimli resmi Corneille Blocmart tarafından hakkedilmiştir.

[43] Jacques Jordaens, 1590 da Anvers'te doğmuş, 1678 de ölmüştür.

[44] Rombaud Fayd'herbe heykeltraş Lucas Fayd'herbe'in oğlu idi. 17 Ocak 1617 de Malines'de dünyaya geldi ve 21 Aralık 1697 de doğduğu şehirde öldü.

hususunda o derecede çekingen davrandılar ki, alâkası olmayan bir mevzu münasebetiyle Kaminiça ismini ağızlarına alışlarına bile pişman oldular. Metropolitin sırtında siyah Şam kumaşından bir hırka ve başında bir kalpak vardı.

Emir verildiği zaman sefere gitmek üzere herkesin silâh altına girmeye hazır olmalarını tellal Edirne'de bağırıp ilân etti.

25 Mart Perşembe

Başvezirin doktoru olan Siyör Marcellin gelip Son Ekselansı ziyaret etti.

Kapitülasyonların tanzimi için reisülküttap büyük bir salâhiyet almaktadır ve kendilerine birkaç gün sonra verilmesi gereken salâhiyet hakkında B. tercümanlar da Son Ekselansa bazı mülâhazalar arzettiler. Fakat B. Büyükelçi vermek istediği salâhiyetler hakkında izahatta bulunmak istemedi.

26 Mayıs Cuma

Gayet velveleli gök gürlemeleri oldu ve Edirne'ye sabahleyin bir yıldırım düşerek bir Türkü öldürdü, bir Yahudiyi de o derecede dehşete düşürdü ki, kendisinin yaşayamayacağı sanılmaktadır. Bir yıldırım da öğle vakti, B. Büyükelçi sofrada iken düştü ve o derecede fevkalâde bir şeydi ki misilsiz parlaklığına hayret etmeyen kalmadı. Akşamın beşine doğru gene aynı fevkalâdelikte yıldırım düştü, aynı zamanda gayet iri şekilde dolu yağdı. Müezzinler Edirne'de öğle ezanı okumadılar, çünkü sarayın bahçesi bütün minarelerden görüldüğü sultanlar ise bahçede bulundukları için ezan okumak üzere müezzinlerin minarelere çıkmaları menedilmiş bulunuyordu. Geçen yıl memnuiyeti bilmeyen bir müezzinin kemali masumiyetle minareye çıkması üzerine, kızlarağası tarafından keyfiyetin dürbünle görüldüğü ve kızlar ağasının bu adamı getirtip sultanlar hazır oldukları halde değnek altında öldürdüğü söylenmektedir.

Derebeyi olup haylı zorbalık etmiş olan bir Türk asıldı. Bu Türk, dağlarda saklanarak kendisini ele geçirmeye gönderilmiş bulunanlara haylı eziyet ettikten sonra ele geçmişti.

27 Mayıs Cumartesi

Siyor Rhombaut Fayd'herbe, kendisinin Edirne sokaklarından geçişini gördükten sonra hafızasına istinat ederek reisülküttabın

resmini yaptı. Daha evvel söylendiği gibi, birkaç gün önce de sultanı muhafızlarının teşkil ettikleri saflar ortasında Yerköy'e giderken görüp resmini yapmıştı.

28 Mayıs Pazar

Siyör Hilarion Cicada'nın vatanı olan Kıbrıs adasından kendisine gönderdiği Latince yazılmış bir mektubu Son Ekselans okuttu. Bu mektubu Son Ekselansa bu zatın vezir hekimi olan kardeşi takdim etmişti. Mektup, geçen yılın kasım ayı tarihini taşıyor ve kiliselerinin kendi kiliselerinin kanaatlerına yakın kanaatları bulunduğunu iddia eden rahip Claude'a karşı deliller vermeye dâvet için Son Ekselansın evvelce yazdığı mektuplara cevap teşkil ediyordu. Siyör Hilarion Cicada, aksi hakkında şahadetler elde etmek üzere Kudüs, Antakya ve İskenderiye patrikleri nezdinde teşebbüste bulunmayı vaat ettiği gibi Şark kilisesinin bu rahip tarafından yanlış tefsir edilen kanaatlarını bizzat müdafaa edeceğini de temin ediyordu. Mektubu pek açık ve pek zarif bir üslûpla yazılmıştı.

Sadrazamı bugün divana gidişinde görmek üzere Siyör Fayd'herbe daha dünden Edirne'ye gitmiş ve geceyi orada geçirmişti. Maksadı kendisini gördükten sonra kalemle resmini ve sonra portresini yapmaktı. Fakat divan olmamış ve sadrazamı hiç görememiş. Dönüşünde Edirne'nin Bosnaköy tarafından manzarasını çizmiş ki, bu manzara çok güzeldir, çünkü nehrin ve bir çeyrek mile yakın genişlikteki kırların ötesinde bu şehrin şarktan garba doğru yavaşça yükselen bir sırt üzerinde bu bir çeyrek millik mesafe müddetince yayıldığı ve sonra kendisini saran ağaçlar ve bahçeler arasında kaybolduğu görülür. Manzarası en heybetli olan kısmı ise Süleyman'ın babası olan Sultan Selim'in inşa ettirmiş olduğu camidir[45]. Çünkü, bu cami pek yüksek olduktan başka, sırtın haylı yukarısında ve hemen ortasında bulunduğu için pek uzaklardan görülmektedir.

Bey Massaman'ın limana büyük bir debdebe ile, elegeçirmiş bulunduğu bir maltız gemisini muzafferane getiren on üç kadırga ile birlikte girdiği ve Akdeniz donanmasının gitmiş olup Karadeniz donanmasının da uzun zaman limanda kalmayacağı haberleri Istanbul'dan alındı. Bu haberleri getiren saatçiler, getirdikleri mektupları tamamiyle ıslanmış bir halde tevdi ettiler. Çünkü Burgaz ötesindeki bir geçitte

[45] Oğlu demesi lâzım.

âdeta boğulacaklarını sanacak hâle düşmüşlerdi ve içlerinden biri doksan kuruşa yakın kıymette âlet kaybettiğini hikâye ediyordu.

29 Mayıs Pazartesi

Sadrazam tevkif ettirmiş olduğu Lehistan murahhasını karşısına getirtti ve kendisine getirdiği mektupların cevabını vermekle beraber hududa kadar refakat etmek üzere istemiş olduğu çavuşun verilmesine de müsaade etti. Kabulde hazır bulunmuş olan Siyör Fontaine'in Siyör Marcellin'den naklen ayrıca anlattığına göre, kaymakam Saint-François tarikatine yeni giren adama beşyüz değnek attırmış, bundan sonra da kendisini zindana koydurmuş. Siyor Marcellin bu adamın kurtulmasını temin için pek iyi tanıdığı müftü nezdindeki itibarını kullanmak emelindeymiş.

30 Mayıs Salı

Edirne'ye giderek Ali Paşa Çarşısı dedikleri çarşıyı gördüm. Bu, taş ve tuğladan olup fevkalâde uzunlukta ve kubbeli bir binadır. Istanbul bedesteninden biraz daha büyük olan bedesteni gördüm, ondan sonra da Sultan Selim camiinin içine girdim. Bu camiin içi, dışının güzelliği ile mütenasip değildir ve haylı uzun olan kubbeli bir kısmı mevcut bulunup burada gayet temiz dükkânlar vardır ve bu dükkânların takdire lâyık bir temizlik içinde sıralanmış papuçlar, kunduralar ve diğer meşin ayakkabılarla dolu oldukları zevkle görülmektedir. Bundan sonra da, padişahın saray yakınında muhafaza edilmekte olan filini bir kere daha görmek istedim; oraya giderken de köprü yanının tahta perdelerle kapamış olduğunu gördüm. Bunun sebebi, hem nehrin, hem saray bahçesinin, hem de o noktadan saraya girmek üzere bir de kapı bulunan yerde inşa edilmiş olan köşkün görülmemelerini temindir.

Siyör Ch. şunları B. Büyükelçiye söylemekliğimi benden rica etti: Kendisinden almış olduğu emir mucibince, eğer rahatsız olmadan gelip kendisini görebilirse memnun olacağını B. Büyükelçi namına Siyör Cicade'a bildirmişti. Siyör Cicade'da buna cevaben gelip Son Eksalansa hürmetlerini arzetmekten büyük bir arzusu olmadığını, fakat Siyör Marcellin ile Siyör Mavrocordato'nun kendisini ziyaret etmeye gelmediklerini bildiğinden ancak müsaade istedikten sonra gelebileceğini, kendisi onlardan ziyade meşgul bulunduğundan bu müsaadeyi elde etmenin kendisi için daha müşkül olacağını söylemişti. Aynı zamanda

da, bu ziyarete müsaade edilmesi için başka bir yol gördüğünü, bu yolun da Siyör Fontaine in vezir kapısına geldiği zaman onun vasıtasiyle hasta olduğundan bahisle kendisinin gelmesinden pek memnun kalacağını Son Ekselansın kâhyaya söyletmesi olduğunu ilâve etmişti. Bunu B. Büyükelçiye bildirdim, fakat o bir şey yapmak istemedi, hakikatte ziyaretine büyük bir kıymet vermiyordu. Aynı kimse, bana aynı Cicade'nin kendisine sır olarak vezirin bazı geceler herkes ortadan çekildikten sonra kendisini bazen yanına çağırdığını, yeni ve eski İncili tefsir etmesi için bir İtalyan dönmesini de getirttiğini ve bu sebeple, burada kitapları bulunmadığı cihetle, İncili de olmadığı için, Son Ekselansın kendisine bir İncil emanet etmesini rica ettiğini söylemiş. Aynı Mr. Ch. Siyör Cicade'ı tanımayan ve vezirle müsahab leri dışında onu görmeyen aynı İtalyanla hususî bir muhaverede bulunduğu sırada İtalyanın aynı şeyleri teyit ederek bir İncile sahip olmak hususundaki arzuyu tekrar ettiğini de bana söyledi.

Almanya elçisi ertesi günü öğleden sonra kabul edilmek müsaadesini istemek üzere tercümanlarından birini yolladı ve Son Ekselans bunu derhal kabul etti.

B. Büyükelçi Livorno'da millet konsolosundan İzmir yolu ile ve 12 Nisan tarihli mektuplar aldı. Bu mektuplarla konsolos Son Ekselansı kral sarayının mektubun yazıldığı ayın 15 inde Flandre'a müteveccihen yola çıkacağından, Sa Majeste'nin menzil beygiriyle on gün sonra hareket edeceğinden, Sa Majeste'nin bu sefer için üç ordusu bulunduğundan, bunların biri Flandre'da bizzat kumanda edeceği ordu olduğundan, ikincisinin Mr. le prensin kumandası altında Felemenkte bulunduğundan, üçüncüsünün de daima Loren'de olan büyük bir kuvvet halinde ve Brandebourg elektörüne karşı M. de Turenne'in kumandasında olduğundan haberdar ediyordu. Ayrıca da, Brandebourg'un M. de Turenne'den bu hususu kabul salâhiyetini haizse iki aylık bir mütareke istediğini, M. de Turenne'in ise ona istediği şey hakkında değil bilâkis üzerine gidip kendisiyle harp etmek hususunda emir almış bulunduğu suretinde mukabele ettiğini bildiriyordu. Bir haberci göndererek elektörün kraldan da mütareke talebinde bulunmuş ve eğer arada geçecek zaman içinde Felemenkliler sulh etmezlerse onları bırakacağını ve kuvvetlerini Sa Majestenin kuvvetleriyle birleştireceğini vaadetmiş olduğunu, bu müracaatına karşı kralın henüz gelmemiş cevabının beklendiğini de bildiriyordu. Aynı zamanda, bu konsolos bir matbua yolluyordu ki, bu parlementonun açılışında İngiltere kralının irat

etmiş olduğu nutukla şansölyenin nutkunun suretleri idi. Kralın nutku hakikaten mülûkâne bir kudrette olup şansölyenin nutku da fena değildi, bilhassa bunu bozmak için neye teşebbüs edilirse edilsin Roma hizbi Katolikleri hakkında yaptığı beyanata riayet edeceği hakkındaki kısım iyi idi.

31 Mayıs Çarşamba

İmparatorun Babıâli nezdinde elçisi olan Siyör Koenisberg saat üçe doğru B. Büyükelçiyi ziyaret etmeye geldi ve B. Büyükelçi tarafından iki saat alıkonarak bu esnada gerek kendisi ve gerek teker teker tekmil maiyeti kuru ve sulu tatlılardan mürekkep fevkalâde bir ziyafetle tatyip edildiler. Son Ekselans kendisini merdivenin başından karşılayarak aşağıya kadar uğurladı ve gelişinde başkâtibi tarafından kapıdan istikbal ettirdiği gibi gidişinde de kapıya kadar teşyi ettirdi. B. Büyükelçi gösterdiği dostluktan dolayı sefiri sena etti, bu dostluğa sadece müsahabesinin delil teşkil etmediğini, fakat bilhassa imparatorla kral arasında bazı ihtilâflar bulunduğunu pekâlâ bilmekle beraber kendisiyle dostane münasebet idame etmenin en büyük arzusunu teşkil ettiğini söyleyişinin ve kendisini dostluğu ile şereflendirmek istemesini hararetle dileyişinin bu dostluğun hakikî tezahürleri olduğunu beyan etti ve birçok cemilekâr sözler sarfetti. Sefir kırmızı şam kumaşından uzun bir setre giyiyordu ve başında gayet geniş ve samur kürkünden bir takke vardı, refakatinde de atlara binmiş olarak on beş on altı kişi gelmişti. Ayrıca şuna da dikkat ettim ki, sefirin akrabasından biri ile kâtibi ve maiyetinden en mühim kimseler kendilerine takdim edilen ekmeği pek lezzetli ve hele tatlıları fevkalâde bulduklarından bunların tekrar takdimini memnuniyetle karşıladılar. Sefirin şahsına gelince, kendisi oldukça yakışıklı, mütenasip bir boy ve ende idi ve yüzü etli olup bu memlekete geldikten sonra bırakmış olduğu dolgun bir sakalı vardı. Son Ekselansın daire kâhyası, Edirne yolunun yan tarafında görmüş olduğumuz İskender Köyü isimli bir köyden döndü. Bir gün evvel oraya bir Provanslı ile gitmişti. Bu Provanslının orada hıristiyanlığı bırakıp islâmlığa girmiş bir akrabası vardı ki, Sadrazamın sofracılığını etmişti ve sadrazam bilâhare kendisine cariyelerinden birini zevce olarak verdiği gibi atlarının bulunduğu bu köyün kâhyalığını da tevcih etmişti. Kâhya, köye bir habercinin gelerek, sadrazamın yatmağa –ve her halde daha çok emniyetle ve âlemden uzak olarak şarap içmeye– geleceğini bildirdiği cihetle arzusundan çabuk ayrılmaya

mecbur kaldığını söylüyordu. Vezirin ahırlarının yüz beygir alabilecek uzunlukta, fakat pek sade ve süssüz olduğunu, evin de daha süslü ve eşyalı olmadığını söyledi. Kendisine Bayram Ağa ismi verilen dönmeye gelince, ahali tarafından sanki köyün derebeyi imiş gibi hürmet gördüğünü ve Son Ekselansın dairesi için şarap satın almağı istemekle kendisini köylülerin yanına onun götürdüğünü, o bulunmamış olsaydı köylülerden şarap elde etmekte güçlük çekileceğini ve onun da bir akrabasiyle beraber şarabı ancak gizli olarak ve görülmeyen bir yerde içtiğini anlattı. Bundan başka, sultanla sadrazamın lehimli beyaz demirden yapılan tabaklar biçiminde gümüş tabaklarda yemek yediklerini ve sadrazamın bu tabakların üzerine konduğu tepsisinin yirmi okka yahut elli livre ağırlığında bulunduğunu temin etti. Hulâsa, kendilerine karşı hiç bir cemileyi esirgememişti ve memleket usulüne tevfikan büyük bir nezaketle kabul olunmuşlardı. Fakat cariyeleriyle beraber diğer bir dairede bulunan karısını görmeye muvaffak olamamışlardı. Bizim manastırlarımızda olduğu gibi kendilerine gereken her şey de bu kadınlara bir dönme dolaptan veriliyordu.

1 Haziran Perşembe

Sabah namazından sonra padişah, sarayından iki tuğu dışarıya çıkarttı ve Sa Hotesin bu yıl için harbi bulunduğu ve herkesin hareket için hazır olması icap ettiğini halka bildirmek üzere bunları kapıya diktirdi. Bu tuğlardan biri sadrazamla rumeli kazaskeri, diğeri de defterdarla yeniçeri ağası tarafından taşındı. Bundan sonra, sadrazamla yeniçeri ağası padişahın çadırının dikilebileceği ve tekmil ordunun sefere gitmek üzere toplanabileceği yeri tespit ettiler.

Son Ekselansın sadrazama verdiği hediyeleri takdim etmek üzere Siyör Fornetti ile Siyör Fontaine Edirne'ye gitmişlerdi. Fakat sadrazam söylediğimiz yerde meşgul bulunduğundan kendisini görmemiş, ancak kâhyasiyle görüşmüşler ve hediyeleri ertesi günü almak üzere onun nezdinde bırakmışlardır. Bu esnada kâhya kendilerine kapitülasyonların dört nüshasını göstermiş ki, içlerinden ikisi yaldızlarla kıymetlendirilmiş ve tezyin edilmişlermiş ve beheri altmış beş kuruşa mal olmuş bulunup padişahça da imzalanmışlarmış. Kâhya kendilerine Sa Hotes'in krala yazmakta olduğu mektubu da göstermiş ve onlar bir emir telâkki etmek üzere takdim etmiş bulundukları bazı istidalardan bahsedince de bunların padişahın nezdinde bulunduğunu söylemiş, aynı zamanda da Sa Hotes'in şimdi bütün işler hakkında bilgi edin-

diğini ve kendisine takdim edilen en ehemmiyesiz istidaları da görmek istediğini söylemiş.

Geçen sene burada tarif etmiş olduğum şekilde birçok kelebeğin su üzerinde yüzüp uçuşlarını bu yıl da görmekle zevk aldım, alelhusus geçen sene farketmediğim bir şeyi bu yıl görüp bunların dere kenarına düşerek yeni bir şekil aldıklarını ve güneşe maruz bulundukları için daha kolaylıkla deri değiştirdiklerini farkcttim. Çünkü gölgede bulunanlar daha çok kalıyor ve daha güçlükle deri değiştiriyorlardı, sonra da su üzerinde tekrar uçmaya koyuluyor ve değiştirdikleri deriyi de alelekser iki kuyruklarının ucunda götürüyorlardı. Bu böceklerin ne şekilde türediklerini söylemek güçtür, fakat hayatları ve ömürleri gayetle kısa, yani bir günden ibarettir, çünkü öğle yemeğinden sonra pek geç vakte kadar göründüler, fakat havanın serinleşmesinden dolayı zayıf düştükleri ve suda boğularak sürüklendikleri yahut da balıklar tarafından yenmiş oldukları için gruptan sonra hemen hiç görünmez olmuşlardı. Fakat bu böcekler bahsi bir tarafa, başka bir şey daha farkettim ki, bu da geçen sene olduğu gibi bu yıl da nehrin geçen günlerde yağmış yağmurlardan pek kabarmış bulunduğu idi. Daha dikkate lâyık bir keyfiyet olarak da, sahile yaklaşırken bu hayvanların mevcudiyetinden malûmatım bulunmamasına rağmen kuvvetli bir deniz kokusu gibi bir şey duydum ve keyfiyeti birçok kimselere söyledim.

2 Haziran Cuma

Ragüze mebusları Son Ekselansa bir tercüman yollayarak yarın için bir mülâkat istediler ve Son Ekselans bu isteği reddetmedi. Aynı Siyör Fornetti ile Siyör Fontaine, vezirin Siyör Fayd'herberbe'ce görüldüğü divandan çıktığı sırada nezdine vardılar ve Son Ekselans'ın saygılarını arzettikten sonra, takriben bin kuruş değerinde olan ipek ve satenden birkaç hırkayı onun namına kendisine takdim ettiler, vezir de bunları aldıktan sonra her birine on beşer sekina hediyede bulundu, kendisine padişahın krala mahsus mektubu ile beraber kapitülasyonları vermek üzere Son Ekselansı kabul etmek için de ertesi günü mülâkat günü tayin eyledi.

Bir gün önceki böcekleri dere üstünde tekrar gördük, fakat bir gün evvel akışa zıt olarak uçuştukları halde bugün akışı takip ettiklerine ve Edirne tarafından gelmekte bulunduklarına dikkat ettik. Ancak bu sefer sayıları çok daha azdı, geçen seferlerde de gördüğüm gibi kara üzerinde uçmak için dereyi hiç terk de etmiyorlardı.

3 Haziran Cumartesi

Sadrazamın dokuz olarak tespit edilmiş kabulünde bulunmak üzere, Bay Büyükelçi sabahın sekizinde hazır olmuştu. Fakat çavuşların kendisini almaya gelmelerini saat on bire kadar boş yere bekledi. On birde ise Siyör Fontaine nazırın dairesinden geldi ve Son Ekselansa kâhyanın kendisini affetmesini rica ettiğini, söylenilen vakitte Son Ekselansın alınmasına gelinilmemesinin Sa Hotes tarafından vezirin çağrılmasından ileri geldiğini, bu dâvete icabet etmemeye imkân olamayacağı cihetle de verilmiş sözde durmamak mecburiyetinde kalınıldığını, fakat yarın Son Ekselansın saat on bire doğru hazırlanıp bekleyebileceğini, çünkü çavuşların mülâkat yerine kadar kendisine refakat etmek üzere o vakit muhakkak geleceklerini söylediğini haber verdi.

B. Büyükelçiden bir gün evvel istedikleri mülâkatta bulunmak üzere, Ragüze mebusları saat üç sularında geldiler. Son Ekselans kendilerini kabul etmek üzere onları ancak merdivenin üzerinde gördüğü zaman odasından çıktı ve gene ancak aynı mahalle kadar kendilerini teşyi etti. B. Büyükelçi yaşlısını kendi karşısında, koltuğunun eşi olan bir koltuğa ve daha genç olan ikincisini yaşlının solunda açılır kapanır bir iskemleye oturttuktan sonra, bu yaşlı adam dürüst ve nazik bir tarzda hürmetlerini arzetti ve B. Büyükelçi buna aynı tarzda mukabelede bulundu. Haklarında iyi bir anlayışın ve samimî bir dostluğun delillerini gösterirken, büyükelçiliği esnasında Babıâli'de bulunacak olan bütün Ragüze mebuslarına karşı bu tarzda hareket edilmesini isteyen Sa Majestenin emirlerini icra ve arzularını takip etmekten başka bir şey yapmadığını da söyledi. Bundan sonra, daha bazı sorular arasında, Son Ekselans cumhuriyetin ne zamandan beri padişahın himayesi altında bulunduğunu ve imparatorluğun payitahtı Bursa'da iken mi bu himayeye girdiğini sormakla, yaşlısı bu himayeye Ragüzenin yüz elli yıl önce, Osmanlı kuvvetlerinin Bosna'ya hücum ettiğini gördüğü zaman girmek zorunda kalmış olduğunu ve payitaht Bursa'da iken Türk imparatorlarla ancak dost olarak ve kapitülasyonlar gereğince ticaret münasebetleri idame etmiş bulunduğunu söyledi. Ve vergi ilk önce bin beş yüz dukadan ibaret bulunmuşken sonra muhtelif vesilelerle artırıldığını ve şimdiki halde, Babıâli nazırlarına ve sarayda sultanlara yapılan hediyeler hesaba alınmaksızın on iki bin beş yüz sekinaya baliğ bulunduğunu ve sultanlara verilen hediyeleri umumiyetle esansların, kokuların ve kadınlara âit daha başka şeylerin

teşkil ettiğini söyledi[46]. Ragüzeye müteveccihen bir müddet önce hareket etmiş bulundukları için, Son Ekselans kendilerini ne gibi bir saikin Babıâli'ye dönmeye mecbur bıraktığını da sordu. Yaşlısı cevap verdi ve Sofya'da bulundukları sırada kendi cumhuriyetleri ile Venedikliler arasındaki küçük bir ihtilafın halledilmesi hususunda emir almış bulunduklarını, bu ihtilâfın Türklere ait bulunan Fuimara arazisi üzerinde yaptıkları bir miktar tuz ticaretinden ileri geldiğini, Venediklilerin Ragüze gemilerinin kendi toprakları önünden geçmesine razı olmayacaklarını söylediklerini, kendilerinin de harp esnasında inkitaa uğramış olan bu ticarete yeniden başlamak üzere almış oldukları müsaadeyi tasdik ettirmek üzere Babıâli'ye geldiklerini ve Venediklilerin kendileri için ehemmiyetsiz, fakat Ragüze Cumhuriyeti için pek ehemmiyetli olan bir şeyi yapmaktan Ragüzelileri menetmemelerine çalışacaklarını, Venediğin muhalefetine rağmen de yakında bu hususta tam bir salâhiyet elde etmek ümidinde bulunduklarını anlattı. Bu izahattan ve daha başka bazı sözlerden sonra, Son Ekselans kendilerine bir kahvaltı çıkarttı, ayrı bir yerde de maiyetlerinde bulunanların en itibarlılarından dördüne kahvaltı çıkartılmıştı. Mebuslar B. Büyük elçi ile kahvaltıyı müteakip de kısa bir müddet konuştuktan sonra çekildiler. Yaşlısı oldukça yakışıklı olup dolgun bir yüzü, gümrah ve uzun bir sakalı vardı ve Fransızcayı anladığını ima etti. Hatta Pariste bulunmuş olduğunu öğrendim. Öteki daha gençti ve hiç sakalı yoktu, fakat her ikisi de geniş kollu uzun elbiseler giymişlerdi ve başlarında samur kaplı birer kalpak vardı. Maiyetlerinde de söylenilen dört kişi ile beraber iki yeniçeri yahut tercüman ve bir miktar uşak vardı. Ragüzeliler Türklerce Dobra Venedik yani iyi Venedikliler namı altında tanınırlar.

Bazı istidaların ifadesini tashih maksadiyle alınmış bir Türk kâtip, Son Ekselansın yeniçerilerinin çadırına ben de orada bulunduğum sırada girerek çizmelerini çıkarmaklığım için bana uzattı. Fakat bunu yapmak hususunda hiç bir arzum bulunmadığını, bu çizmeleri çekmek üzere uşağını çağırması gerektiğini söyleyince, bana bunun paşaların bile aralarında birbirlerine yaptıkları bir iş olduğu cevabını verdi. Buna karşı da kendisine bizim âdetimizin bu merkezde olmadığı suretinde

[46] Ragüze Cumhuriyetinin Osmanlı İmparatorluğu ile münasebetleri hakkında şu aşağıdaki iki kitaba müracaat edilebilir: Istoria di Raugia scritta in tre libri da F. Serafino Razzi Dominiciano. Lucca, 1595, in-4° ve Copioso ristretto de gli Annali di Rausa. Libri IV di Giac, di Pietro Laccari, gentilhuomo Rauseo. In Venetia, 1605.

mukabele ettim. Bunun üzerine, bir yeniçeriye döndü ve yeniçeri hizmeti reddetmedi ise de o derecede isteksiz yaptı ki, öteki çizmelerini gene kendisi bizzat çekti denebilir. Reddimden dolayı da bana karşı hiddetlenmedi ve Türkçe konuştuğumu öğrendikten sonra aramızda hiç bir şey geçmemiş gibi sohbete koyuldu.

4 Haziran Pazar

Sadrazamın mülâkatı için tayin edilmiş saatte hazır bulunmasına hiç bir şeyin mani olmaması için B. Büyükelçi duaları pek erken dinlemişti. Fakat bu saat erişince, Son Ekselansı almaya gelecek beygirler ve çavuşlar yerine sadrazamdan mülâkatı gene ertesi güne bırakmak ve dün padişah kendisini çağırmış olduğu için mülâkat veremediği gibi bugün de Sa Hotes kendisini Edirne'den üç saat ötede yaptırmakta olduğu saraya gitmeye mecbur bıraktığından dolayı özür dilemek için yollanmış bir ağa geldi. Padişah sefere çıkmadan önce bu sarayda birkaç gün kalmak istediği cihetle sadrazamı binanın süratle bitmesi için gerekli emirleri vermek üzere yollamıştı. Son Ekselans bu subayı pek fena bir şekilde kabul etti, onu karşısında oturtmak üzere tercümanın getirtmiş olduğu açılır kapanır iskemleyi geri yollattı ve tercümana kendisiyle böyle oynanmasını pek fena bulduğunu ve bundan sonra vezirin kendisini dilediği zaman aldırmaya teşebbüs edebileceğini ve canı isterse gideceğini söyledi. Tercüman bu iltifatı aynen nakletmekten çekindi. Fakat ağa Son Ekselansın hoşnutsuzluğunu sesinden ve hareket tarzından pek güzel idrak etti ve B. Büyükelçinin sözlerini tercümanın aynen nakletmediği gibi yaptığını da anlayarak ancak Son Ekselansın müteessir olmamasını rica etmek ve vâdetmiş olduğu veçhile kendisini bugün kabul etmeye meşguliyeti sebebiyle muvaffak olamayan efendisinin özürlerini arzeylemek üzere gelmiş bulunduğunu söyledi. Çıkarken, şahsına gösterilen kabul tarzından dolayı duyduğu memnuniyetsizliği tercümana gâvur ve kâfir diye hitap etmek suretiyle gösterdi. Bu hal ise tercümanı, gerek kendi şahsı için duyduğu korkudan dolayı ve gerek adamın iyi gitmekte olan işleri bozacak mahiyette ve aleyhte bir rapor verebileceği korkusu hasebiyle subaya karşı büyük temelluklarda bulunmaya sevketti. Kendisini teşyi ettikten sonra da, B. Büyükelçiye pek ehemmiyetli bir adam olan bu subayı daha nazik bir tarzda kabul etmesinin ve memnuniyetsizliğini daha itidalle göstermesinin gerektiğini ve padişaha harp ilân edecek olsa daha çok hiddet gösteremeyeceğini anlatmak istedi. Fakat Son Ekselans tercümana

sert bir mukabelede bulundu ve kendilerine bir kahveciden fazla kıymet vermediği bu çavuşları da, bu ağaları da daha fazla nezaketle kabul edemeyeceğini, kendisine böyle bir haber vermek üzere kim gelirse gelsin artık kovacağını, mülâkatı vezirin bir kere tehir etmelerine razı olduğunu, fakat buna devam etmelerine razı olamayacağını söyledi. Kısa bir zaman önce aynı tercüman bana Tevratın "Tentavit Deus Abraham" geçidini zikretmiş ve İbrahim'in iman ve itaatini pek iyi bilmesine rağmen oğlunu kurban etmeyi kendisine emretmek suretiyle Allah'ın onu tecrübe etmeyi istemiş olması gibi, Büyükelçinin Babıâli ile tesis etmeyi arzu eylediği dostluk hislerindeki samimilikten şüphe etmemekle beraber, bu tehirle B. Büyükelçinin hüsnüniyetini sadrazanın tecrübe etmek istemiş olmasının mümkün bulunduğunu söylemişti. Ben de kendisine cui bono diyerek bunun pek lüzumsuz olduğunu söylemiştim. Bu sırada da, bu ağanın geldiği haberi verilmişti.

Bay Büyükelçiye Istanbul'dan iki kurye geldi ve bunlardan biri kendisine Fransa'dan haberler getirdi.

Saat dörde doğru nehir kenarlarının yukarda bahsi geçen kelebeklerle gene kaplı bulunduğunu gördük. Bu sefer sayıları öbür defalara nisbetle o derecede çoktu ki, birbirleri üzerine arılar gibi yığılmış bulunuyorlardı ve sahil boyunca öbür seferler gibi ilerlemekteydiler. O kadar da kuvvetli bir deniz kokusu neşrediyorlardı ki, bunun gerek kendisine gerek maiyetindekilere bir hastalığı mucip olmasından korkularak nehir kenarında dolaşmakta bulunan Son Ekselanstan çekilmesini ihtar mecburiyetinde kalındı.

5 Haziran Pazartesi

Nihayet, iki tehirden sonra, sadrazam Son Ekselansa beygirler yolladı. Bunlardan bir tanesi gayetle müzeyyen olup kendisine, diğerleri de vezirin kendisini kabul edeceği yere onu götürecek olan maiyetine mahsustu. Beygirlerin gelmiş bulunmasından dolayı Son Ekselans istical göstermedi, yemek yedi, sonra da, adamları yemek yemekte iken, gitmek üzere giyindi. Ata bindikten sonra, kendisini Istanbul'dan getirmiş olan çavuşla yeniçeriyi ve ata binmiş bir seyisin eliyle yedekte götürdüğü diğer atını ve dört tercümanını önden yürüttü ve en önemli Türklerin âdetlerini taklit ederek etrafında hizmetkârlarına mahsus kıyafete girmiş on iki yasakçı ve on seyis bulunduğu halde ilerledi. Başkâtibi bir tüccarla birlikte takip ediyordu. Vekilharçla diğer sefa-

rethane halkı derecelerine göre bunları takip ediyorlardı. Bu nizam ile Bosnaköy dışına varılınca, başlarında merasim serpuşu bulunan yirmi çavuşla iki zabit tarafından karşılandı ve bunlar selâm verip hürmetlerini bildirdikten sonra etraflarında bazı uşaklar buluduğu halde önüne geçtiler, öteki çavuşlar ise alayın tamamiyle önünde yürüdüler. Şehrin dış hudutlarını teşkil eden bahçelere varılınca, küçük bir sarı ata binmiş olan bostancı başı, başında büyük merasime mahsus serpuş ve etrafında altı uşak bulunduğu halde, mülâkat yerine kadar onu götürmek üzere Bay Büyükelçiye karşı çıktı ve kendisine hürmetlerini sunup sıhhatini sorduktan sonra sağında kalarak beraber ilerlemeğe başladı. Şehre girmeden önce bir tahta köprüden, sonra da bir taş köprüden geçtik. Bu köprünün nihayetinde, başlarında çorbacıları bulunan bir yeniçeri takımı vardı ki, Bay Büyükelçi geçinceye kadar kendisine bir hürmet olmak üzere bir hat teşkil ettikleri halde ayakta beklediler. Şehrin bir kısmını geçtikten sonra mülâkat yerine geldik. Burası böyle işlere ve divanın toplanmasına mahsus olan bir küçük saraydır. Çavuşlar avluya girmediler, fakat duvar boyunca sokağa dizildiler. İçeri ancak subaylar dahil oldular ve ilk önce, Son Ekselansa yol göstermek üzere çavuş başı girerek Son Ekselansı da bütün maiyeti takip etti. Kendisinin sadrazam tarafından kabul edileceği salona giden büyük bir salonun eşiğinde attan inen Bay Büyükelçi, önünde tercümanları bulunduğu halde kabul salonuna vardı ve orada kendisine bir iskemle takdim eden selâm çavuşu tarafından kabul edildikten sonra selâm çavuşu sağında ve kendisini getirmiş olan subaylar solunda kaldılar, bunların arasında Vezir Tercümanı Siyör Panaioti ve arkasında bütün maiyetiyle kendi başkâtibi mevcuttu. Bay Büyükelçi, kendisine birkaç söz söyleyen Siyör Panaioti müstesna, hazır olanlardan kimse bir hitapta bulunmamak şartiyle tam bir çeyrek saat bekledi. Nihayet sadrazam göründü ve bir çavuş kendisini yüksek sesle selam aleykum ve rahmetullah, yani huzur ve Allah'ın inayeti üzerinizde bulunsun diye selâmladı. Sadrazam, dikiş iğnesiyle yapılmış iri altın çiçeklerle işlemeli bir örtü ile örtülmüş minderlerin bir köşesine geçip Türk usulünde oturdu. Aynı zamanda B. Büyükelçi yaklaştı, eğilmek suretiyle kendisini selâmladı, bundan sonra yaklaştırılmış olan iskemlesine oturdu ve sadrazamın bir (Hoş geldiniz, safa geldiniz) ile müsahabeye başlamadığını görerek, kendisine baş tercümanı vasıtasiyle mülâkatın iki kere tehir edilmiş olduğunu ve bunun neden yapıldığını bilmediğini söyledi. Sadrazam, bunun

kendi suçu olmadığı mukabelesinde bulundu. Bundan sonra, B. Büyükelçi konuşmakta devam ederek ve sözlerini tercüman vasıtasiyle izah ettirerek, kapitülasyonların bu kadar uzun zaman yenileşmeden kalması sebebinin, seleflerinin idrak edemedikleri bu yenilenişin bugünkü sultanla Fransa kralının devirlerine tesadüf etmesinin mukadder olması gibi bir mana taşıdığı ve dünyanın en kudretli hükümdarları olan bu iki tacidarın bu sebeple samimî muhaberelerde bulunup iyi bir dostluk idame etmeleri gerektiği şeklinde cemilekâr sözler söyledi. Buna sadrazam, dostluğun her iki imparator arasında mütekabil bulunması icap ettiği ve hiç bir Fransızın yabancı bayrak altında düşmanca harekette bulunmaması gerektiği suretinde cevap verdi ki, bununla korsanları kastediyordu. B. Büyükelçi, Sa Majeste'nin böyle hareketten bütün tebasını şiddetle menettiği ve yabancı bayrağı altında görülecek tekmil Fransızların tevkif edilmeleri hakkında bahriyesinin zabitlerine katî emirler verdiği mukabelesinde bulundu. Bundan sonra kahve, şerbet ve koku getirildi ve keyfiyet konuşmayı bir müddet için fasılalandırdı. Sadrazam küçük fincanındaki kahveyi içip boşaltırken dizlerinde altın işlemeli satenden bir havlu vardı, Son Ekselansın da işlemeli bir havlusu varsa da bu ancak muslindendi. Bu merasimden sonra, Son Ekselans Trablusgarpla ihtilâflarımızdan bahsetti ve vezir dostluk metin ve samimî olmak şartiyle her şeyin düzeltileceği cevabını verdi. Son Ekselansla maiyetindeki bazı kimseler vezirin hediye etmekte bulunduğu büyük yapraklı ipek hırkalar giyinceye kadar muhavere gene inkitaa uğradı. Nihayet vezir eline güzel çiçekli altın ipekten, hiç değilse yarım aulne uzunluğunda ve beş altı parmak genişliğinde ve altın çiçekleri bulunan güzel bir ipekle sarılı bir torba aldı. Bunun üst tarafında bağlı ve sarılı olan bir kâğıda bunun Son Ekselans tarafından getirilmiş olup içinde Sa Majestenin kapitülasyonların yenilenmeleri hususundaki arzusunu izhar eylemekte bulunduğu mektuba cevap teşkil eden bir padişah mektubu olduğu yazılıydı. Sadrazam mektubu öpüp başına koydu, sonra Son Ekselansa vermesi için reis efendiye tevdi etti. B. Büyükelçi ayağa kalkıp mektubu iki eliyle aldı, öptü ve tekrar yerine oturarak, bu mektubu ele almayı uzun zamandan beri ziyadesiyle arzu ettiğini ve Sa Majeste'ye en kısa zamanda gitmesi için elinden gelen her şeyi yapacağını vezire söyletti. Bundan sonra, kapitülasyonları aynı şekilde tutmakta devam ederek, on yedi yıldan beri padişahın zindanında bulunmakta olan iki Fransız esirinin tahlislerini kendisinden istetti. Sadrazamın bu işe bakacağı

mukabelesinde bulunması üzerine, B. Büyükelçi ayağa kalktı ve gelince yaptığı gibi eğildikten sonra oradan ayrıldı.

Reisülküttap kendisini takip etti ve on sekiz yahut yirmi madde ilâveyi ihtiva eden ve adı Mehmet olan bugünkü imparator namına yenilenmiş bulunan kapitülasyonların içinde bulunduğu kırmızı kadife kaplı bir mahfazayı kapıda eline verdi. B. Büyükelçi padişahın mektubunu baştercümanı Siyör Fornetti'ye verdi, o da alınca öptü ve at üzerinde ellerinde taşıdı. Kapitülasyonlar ise ikinci tercümanın ellerinde bulunduğu halde B. Büyükelçi ata bindi ve gelmiş olduğu şekilde döndü, sade evvelce zikretmiş olduğum Ali Paşa Çarşısının güzelliğini göstermek üzere kendisini oradan geçirdiler. Ve gidiş geliş dahil, bütün merasim üç saat içinde nihayet buldu. Çavuşların subayları B. Büyükelçiye odasına kadar refakat ettiler ve Son Ekselans kendilerine orada bademli kurabiyeler ve şerbetler ikram ettirdi, bundan sonra da çavuşla subaylar çekilip gittiler. B. Büyükelçi kadife mahfazayı açtırdı ve bize iki buçuk aulne'u aşkın uzunlukta ve yarım aulne genişlikte ipek kâğıda yazılmış bulunan kapitülasyonları gösterdi. Bunların Fransa ve Türkiya imparatorlarının isim ve vasıflarını ihtiva eden ilk dört beş satırlariyle diğer bazı yerleri altın harflerle yazılmış bulunuyordu. Padişahın nişan veya alâmeti, altınla sahlanmış ve resimlerle müzeyyen olduğu halde, kâğıdın büyüklüğü ile mütenasip olmak üzere bu satırların üzerinde mevcuttu. Padişahın mektubuna gelince, bunu görmek mümkün olamadı, çünkü mühürlü bulunuyordu, fakat keseye bağlı olan kayıt Sa Majeste'nin sıfatlariyle birlikte adresini ve Türklerin âdetleri veçhile selâmetle erişmesini ve padişahtan geldiğini göstermek üzere şu iki همايون نامهٔ humaion namé yani mukaddes mektup kelimelerini ihtiva eyliyordu.

Günün bakiyesi şenliklerle geçti ve gece taamında Son Ekselans Saint-Laurent şarabı ile kralın sıhhatine içerek sofrasında hazır bulunanların cümlesi kendisini taklit ettiler. Geri kalan maiyeti de gecenin geç vaktine kadar içmekte, dansetmekte ve eğlenmekte devam eylediler. Akşama doğru Edirne cihetinden ateşleri omuzlarında bulunduğu halde iki meşalecinin müsahip namına geldiği görüldü. Bunlar kendisine her türlü saadeti dilemek üzere Son Ekselans'ın odası önünde Arapça bir duada bulundular. Bundan sonra da, ateşlerini taşıyarak gene geldikleri şekilde döndüler. O zamandan beri gelmiş Büyükelçilerden hiç biri ve bilhassa M. de la Haye bunların yenileşmelerini temin edememek şartiyle, kapitülasyonlar altmış bir yıldan beri aynı halde bulunuyor-

lardı. Fakat B. Nointel markisi biraz sabır, ihtiyat, itidal ve ne pek gevşek ne de pek sert olmayan bir hareket tarzı ile seleflerinin o kadar uzun müddet zarfında yapamadıklarını iki buçuk yıl içinde yaptı. Hele yüzde üçe taalluk eden maddede Türkleri evvelce tespit etmiş oldukları şeyi âdetleri hilâfına olarak bozmaya mecbur etmek gerektiğinden, işin çetinliği büsbütün artmış bulunuyordu. Çünkü, bu müsaadeyi sonradan müracaat eden diğer milletlere verdikleri kendilerine söylendikçe, herkesin yapmış olduğu anlaşmada, Fransızların yüzde beş üzerinde ve öteki milletlerin kendileriyle kararlaşmış bulunduğu veçhile yüzde üç üzerinde kalmaları icap ettiği şeklinde mukabelede bulunmuşlardı. Din de bu işte nasibedar olarak, Capucin'lerin tasarruflarında bulunmakta iken Galata'yı on iki, on üç yıl evvel tamamiyle yakacak gibi görünmüş olan büyük yangında yerle bir haline gelen bir kilisenin yeniden yapılıp açılması temin edildi ve Kudüs rahiplerinin imtiyazları ile bütün Osmanlı imparatorluğunda Frenklerin hıristiyanlık dinini serbestçe icra etmelerine müteallik bilumum hususat teyit olundu. B. Büyükelçinin kabulüne taallûk eden bir husus daha var: Bu, Son Ekselansın maiyetine mensup birinin duvarda sadrazamın baş tarafına düşen bir yerde açılmış bir küçük pencere perdesinin çekildiğini ve aynı zamanda bir sarığın görülmüş bulunduğunu söylemesidir. Bu sarığın bu tarz merasimi görmekten hoşlanan padişaha ait olduğu, yani B. Büyükelçiyi karşıdan görmek üzere kendisinin orada yer aldığı zannediliyor.

6 Haziran Salı

Bütün gece ve günün büyük bir kısmında gayet bol yağmur yağdı ve bu yağmur şehre gidilmesine imkân bırakmadığından bugün önemli bir müşahededе bulunmak mümkün olmadı.

7 Haziran Çarşamba

Bugün de daha bahtlı olmadı, çünkü hep Son Ekselans'ı müteessir ettiklerini öğrendiğim şeyler duydum, bu sebeple de bunlara hep müteessir oldum.

8 Haziran Perşembe

Padişahın ve sadrazamın mehter veya çalgı çalıcıları kapitülasyonların yenileşmeleri münasebetiyle bugün çalgılarının ahengiyle B. Büyükelçiyi eğlendirmeye geldiler. Fakat Türklerin pek ziyade hoşlarına giden ahenkleri Fransız kulaklarının asla hoşuna gitmemektedir.

Kapitülasyonların yenileşmeleri münasebetiyle şu mülâhazada da bulunulabilir ki, bu âdeta Türklere rağmen yapılmıştır ve bilhassa yüzde üçler bahsinde böyle olmuştur. Çünkü B. Büyükelçinin Edirne'ye ilk seyahatinde Kara Mustafa tarafından kabulü esnasında da kâfi derecede anlaşılmış olduğu veçhile, keyfiyeti kabul etmeye asla niyetleri yoktu. Çünkü, Son Ekselans, kapitülasyonların yenilenmesi sırasında temin etmek istediği maddeleri, bu münasebetle yardımını ve himayesini rica ederek bildirdiği zaman, kendisine cevaben öteki maddeler için hiç müşkülât olmayacağını, fakat bu maddeyi düşünmemesini Son Ekselansa tavsiye ettiğini, zira bunu elde edemeyeceğini katîyen temin ettiğini gülerek söylemişti. B. Büyükelçi de nasihatinden dolayı kendisine teşekkür ettirmiş, fakat bunun Sa Majestenin emirlerini icra ettirmek için başka tedbirlere başvurmasına mani olamayacağı şeklinde mukabele etmişti. Fakat denebilir ki, hâlen padişah devlet umurunu bizzat takip etmemekte bulunsaydı, vezir muvafakat etmemek üzere elinden geleni yapacaktı. Aynı zamanda, kralın Felemenkteki büyük muvaffakıyetlerinin de bu hususta her şeyden ziyade âmil olduğu ve Sa Majestenin gerek deniz ve gerek karadaki kudretli silâhlarının bunların bir kısmının tecavüzüne uğramak korkusiyle bu işi daha karışık bir hâle getirmemek düşüncesine bu adamları sevkeylediği hemen muhakkak gibidir.

Padişahın krala mektubunu bir kere daha gördüm. Sa Hotesin kırmızı balmumu üzerinde muhafaza edilen mührünün bozulması endişesiyle bu takriben iki sekinalık küçük bir altın kapak içinde muhafaza edilmekte ve düşmesi korkusiyle üzerinden kırmızı bir kordonla sarılı bulunmaktadır. Bu kelimeleri ihtiva eden adrese de dikkat ettim:

افتخار الامراء العظام العيسوية مختار البراء الفخام
فى الملة النصرانية فرانچه پادشاهى لوپي ختم الله عواقبه بالخير

Yani: "İsa milleti hükümdarlarının en şereflisi, İsa ırkının en mükemmel büyükleri arasından müntahabı, Fransa kralı Allahın mührü Lois'-ye bahtiyarlıkla yollanmış mukaddes mektup".

9 Haziran Cuma

B. Büyükelçi Almanya elçisine gitmeye karar vermişti ve kendisinden ikindi vakti için mülâkat isteyecekti, fakat fevkalâde yağmurlu olup âdeta kışı geri çevirmek isteyen ve mevsime asla yaraşmayan soğuk bir hava kendisini bundan menetti.

Sadrazamın iki meşalecisi akşamın sekizine doğru padişahın ve B. Büyükelçinin saadetleri için bir duada bulunmak üzere geldiler.

Lisan talebesi Sr. Révérend'ın bana Beyoğlundan gönderdiği Türkçe mektubu aldım.

B. Büyükelçi de aynı yerden bezelye ile enginar hediyesi aldı. Çünkü her iki şey de Edirne'de bulunmamaktadır.

10 Haziran Cumartesi

Saint-Georges kilise ve manastırının bir kısmı tasarrufu altında bulunan bir Türkle altı bin frank üzerinden anlaşma yapıldı. Padişahın annesinin bina ettirmiş olduğu bir cami yeri için lüzumu olan bir evi bu Türk birkaç yıl önce vermeye mecbur olmuş ve buna karşı tâviz olmak üzere, kendisine kilise ile manastırın bir kısmı verilmişti. Anlaşma sayesinde Capucin'ler bu kilise ve manastırın eskisi gibi tam malik ve sahibi bulunmuş oluyorlar[47].

11 Haziran Pazar

B. Büyükelçi Almanya elçisinden öğleden sonra dörtte kabul edilmesini istemişti, bu saatte mutat teşrifat ile oraya giderek büyük bir nezaketle ağırlandı ve kendisiyle beraberinde bulunan bütün kimselere ikramlarda bulunduğu gibi, iki İngiltere köpeği bir ayı ile dövüştürülmek suretiyle de eğlendirildi. B. Büyükelçi saat üçte azimet etmişti, dönüşünde saat yediyi buluyordu.

Edirne'den iki saatlik mesafede padişahın bir saray bina ettirmekte olduğu bir yere giden bir adam, bu binanın pek mükemmel bir mevkide olduğunu, etrafının gayet açıklık olup Edirne şehrinin de

[47] Galata'nın hemen hemen merkezinde bulunan Saint-Georges Kilisesi Istanbul'un Osmanlılar tarafından zaptından önce Cenevizlerin kiliseleri idi. Sauli, Delle colonie dei Genovesi in Galata (Torino 1831) isimli eserinin "Galata semti hudutlarının tesbiti" kısmında, Saint-Georges kilisesini zikreder. 1626 da, Fransa Büyükelçisi M. de Césy, Saint-Georges'u Capucin'lere verdi.

Kilise, 10-11 nisan 1600 gecesinde Galata'yı harap eden yangında mahvoldu. Yeri bir Türk tarafından satın alınıp bu adam arsanın bir kısmını bina yaptırmak üzere bir Yahudiye sattı. Geri kalan kısım, üzerine bir bina yapılmayarak arsa halinde kaldı. 1673 kapitülasyonlarının 42. maddesi, Beyoğlu ve Galata kiliselerine ve bilhassa Saint-Georges Kilisesine taallûk eder. Bu kilisenin yeniden inşasına ancak 1675 te başlanmış ve ilk dinî âyin 6 Aralık 1677 de icra edilmiştir. Bu kilise halen Bosnalı Mineur observantin'lerin elindedir. Belin, Histoire de l'Eglise Latine de Constantinople = Istanbul Latin Kilisesinin Tarihi, Paris, 1872, s. 76-83.

göründüğü ufak bir tepe üzerinde bulunduğunu, pek büyük olmamakla beraber binanın pek kullanışlı ve güzel de olduğunu, tamamiyle kurşunla kaplı olup yerinin de gayet sulak bulunduğunu temin etti.

Kahire Paşalığına tayin edilmiş bulunan Budin Paşası Gian Boladoğlu'nun bir gün evvel üç yüz çadırlık bir maiyetle beraber Edirne'ye gelmiş olduğunu, askerleri Macaristanda üç bin Türk öldüren İmparatordan Babıâli'ye birçok şikâyetlerde de bulunduğunu öğrendim. Bu Cian Boladoğlu bir sultan oğlu olup karısı da sultandır.

12 Haziran Pazartesi

Siyör Cicade vezire okumak üzere Son Ekselanstan gene bir İncil istetti. Onun mukaddes kitabı pek iyi bildiğini ve hatta Saint Thomas'ın eserlerini Arapçalarından okuduğunu, hıristiyan dinini pek iyi bilen biraderiyle Bâbıâlinin diğer büyüklerinin de kendisini taklit etmekte olup fakat bu hâli halka bildirmekten fevkâlade içtinap ettiklerini söylemektedir.

Vezirin annesinin hekimi olan Siyör Marcellin'in ilâcını defterdarın birkaç gün evvel aldığını, ameliyatı icra eden cerrahın on beş sekinoluk ve hazır bulunan Siyör Marcellin'in yirmi sekinoluk birer hediyeye mazhar olduklarını, aynı Marcellin'in Sa Hotesin seferde bulunacağı müddet esnasında valde sultanın ve kendi oğlunun hekimi olmak üzere padişaha sadrazamın tarafından takdim edilmekle bu şerefli ve kârlı hizmete de kabul edildiğini bana temin ettiler.

13 Haziran Salı

Padişah yeniçerilerle diğer kuvvetlere mutat merasimle akça dağıttı ve tevziat pek erkenden başladığı cihetle sabahın sekizinde tamamen nihayet bulmuş bulunuyordu. Babıâlinin başlıca büyükleri merasime pek kalabalık maiyetlerle geldiler. Ancak sadrazam maiyetine sadece on on iki kişi almakla iktifa etmişti.

14 Haziran Çarşamba

Siyör Marcellin Istanbul'a gitmek üzere on beş günlük bir mezuniyet almış bulunduğundan B. Büyükelçiye vedaa geldi. Siyör Cicade da Son Ekselans'ı ziyarete geldi. Bunun için vezir kâhyasından evvelce müsaade almış bulunsa gerekti.

15 Haziran Perşembe

Istanbul'dan Türkçe yazılmış bir mektup aldım. Bunda gayet güzel olan şu iki Farsça beyit bulunuyordu :

مینوشم نامهٔ بر نامه میبردم حسد
کوچرا پیش از من مهجور بیند روی دوست

Yani : "Bir mektup yazıyorum ki kendisine haset ediyorum, çünkü o, dostumun yüzünü benden önce görecektir". İranlılar, Türklerin muvaffak olmak kabiliyetini gösteremedikleri bu nevi maharetli buluşlarda kudretlidirler.

B. Büyükelçi Istanbul'dan, içinde M. Chardin'in bir mektubu bulunan bir paket aldı. M. Chardin kendisine bu mektubu Mingrelyadan yazıyordu. Bu suretle de, Kırım'dan bildirilmiş tahminler veçhile kendisinin Karadenizde boğulmadığı katiyetle anlaşıldı Son Ekselans cizvit başrahibinden de bir paket aldı ki, bunda başrahip kendisine birkaç ıstampa resim yolluyordu ve bunların arasında Calot'nun Saint Sébastien işkencesi, bir Rembrant başı ve ikinci derece sanatkârlara ait bir eser vardı. Geri kalanların büyük değeri yoktu. Aynı Peder, Malta kalyonlarının Giritte Spina Longa'yı yağma etmiş ve bir Türk kalyonunu ele geçirmiş bulunduklarını yazıyordu.

16 Haziran Cuma

Sadrazamın camie gidişini görmek ve resmini yapmak için kendisini büyük bir dikkatle seyretmek üzere, Siyör Rhombaut Fayd'herbe Son Ekselans tarafından Edirne'ye gönderildi. Sadrazamın geçeceği bir noktada bir müddet bekleyen ve camie gidiş saatinin geçtiğini görüp dönmek üzere bulunan Siyör Rhombaut Fayd'herbe, sadrazamın imrahorunun yakında bulunduğunu tam o sırada görerek kalır ve bu sefer kendisini pek iyi görür. Bosnaköy'e dönünce hafızasında kaldığı şekilde onun resmini renkli olarak yaptı ve bu eseri o kadar muvaffakıyetle vücude getirdi ki, B. Büyükelçi pek memnun oldu.

17 Haziran Cumartesi

Vaktiyle fırkateynler kumandanı olup geçen yıl padişahın Lehistana götürdüğü ordunun kumandanlığını ifa etmiş olan ve halen Halep Paşası bulunan Kaplan Paşa'nın kapıkâhyası, efendisinin sultana takdim ettiği hediyeleri sadrazama gösterdi. Bunlar, vezirin kendilerini

görmesi için örtüleri kaldırılan dört güzel cariye, bir tanesi cüce olduğundan bilhassa beşini güzelliklerinden dolayı seçmiş bulunduğu altı oğlan çocuğu ve bakla kırı renginde dört attı. Vezir atları alıkoydu, kızlarla oğlanlara gelince, bunlar derhal saraya götürüldüler.

18 Haziran Pazar

Padişahın üç meşalecisi, yanan meşalelerle ve padişahla B. Büyükelçi ve bütün maiyeti için Arapça dualarda bulunarak B. Büyükelçiye karşı hürmet izharına geldiler.

19 Haziran Pazartesi

Bir ayağı ile bir küreye dayanan ve eliyle tuttuğu yılana kendisini ısırtan yarı çıplak bir kadın gösteren billûrdan bir şekil gördüm. Bu ısıran yılan alâmetinden bu heykelin Kleopatra'ya ait bulunduğunu anlamakta zahmet çekmedim.

20 Haziran Salı

B. Büyükelçinin rahibi olup İstanbul'da kalmış bulunan Michel Ange Peder, Ekselansa bazı müstacel işleri bildirmek üzere üç buçuk günde Edirne'ye geldi. Biri Muhterem Peder Urbain'den ve diğeri Fransızca ve Türkçe yazmış bulunan M. Macé'den olmak üzere bana da iki mektup getirdi.

21 Haziran Çarşamba

B. Büyükelçi nehirde yıkandı.

Sefarethanenin birkaç uşağı cinsleri henüz bilinmeyen bir takım kuşlar yakaladılar, içlerinden biri de ötekilerden ufak olan beyaz bir balıkçıl kuşu yakaladı.

22 Haziran Perşembe

Sayın Peder Michel Ange Büyükelçinin nezdinde ifa edeceği vazifeyi yapmış bulunduğundan İstanbul'a müteveccihen yola çıktı, hareketinden önce kendisine Sayın Peder Urbain'le daha bazıları için mektuplar verdim. B. Büyükelçinin hizmeti için hükûmet nezdinde ifa edeceği bir iş kalmadığından, Siyör Fornetti'de İstanbul'a müteveccihen hareket etti.

23 Haziran Cuma

Saint Jean arifesine karşı bir hürmet olmak üzere, B. Büyükelçi Trakya Tunca'sı sahili üstündeki kapısı önünde büyük bir ateş yaktırdı ve bu esnada Istanbul'dan getirmiş olduğu bütün silâhlar boşaltıldı.

24 Haziran Cumartesi

İzmirdeki Fransız milleti ajanı Siyör Gaillard kendi yüzünden İzmir'de çıkmış olup kapısı önünde bir tüfek atılmasından dolayı İngiltere konsolosunun da karışmış bulunduğu bir kavga hakkında malûmat vermek üzere Son Ekselansın nezdine geldi. Maltızların Kahire'den gelmekte bulunan gemi katarından beş gemi ile dört küçük gemiyi ele geçirdikleri ve gemiler arasında Sultan ismini taşımakta olup sadrazama ait olan bir geminin de bulunduğu kendisinden öğrenildi.

Gene bugün, B. Büyükelçinin hizmetindekilere mahsus üniformaya malik uşaklarından biri, yıkanmak üzere girmiş olduğu nehirde boğuldu. Bu nehir eski çağın Orhée hikâye veya masaliyle meşhur olan kadîm Ebre'idir ve pek geniş olmamakla beraber, taşıdığı kumlar sık sık bir takım hareketler vücude getirdiğinden, sularında yıkanmak pek de emin değildir.

M. Gaillard'la birlikte gelmiş olan İzmir tercümanı Siyör Zacharie, B. Büyükelçiye İzmir metropolitinin gönderdiği bir şahadet sureti tevdi etti. Metropolit bu sureti kendisine şeklini tasvip ettiği takdirde yollamak üzere takdim eyliyordu. Son Ekselans da tercümesini yapmaklığım için bunu bana verdi. B. Büyükelçinin uşaklarından ikisiyle bir saatçinin boğulmalarına da ramak kaldığını kaydetmeyi unutuyordum.

Cirit [46] oynarken bir gözü gene bir Rum tarafından çıkarılmış olan bir köylü Rumun gözünü tedavi eden B. Büyükelçinin cerrahından öğrendiğime göre, kazaya sebep olan adam kısas cezasına çarpılmak istemeyerek gözün bedelini vermeyi tercih etmiş. Bedeli ise kırk bin akça olup bunun yirmi bini kadıya, yirmi bini de mecruha kalmış.

Kırk bin akça bin frank eder.

[46] Cirit, Türklerin fevkalâde bir maharetle fırlattıkları bir kargıdır. Bunda maharet elde etmeye kendileri pek meraklıdırlar ve harpte süvari kuvvetleri ciridi pek ziyade kullanıp bunu düşmanlara fırlatırlar. La Cour Ottomane, s. 86.

25 Haziran Pazar

İzmir'den B. Büyükelçiye Siyör Gaillard'ın işi hakkında ve biri Fransız, diğeri İngiliz konsolosundan birer haberci geldi. İngiliz konsolosundan gelen haberci Siyör Ricaut idi. Bu Siyör Ricaut, İtalyanca da yazan M. Bigot tarafından tercüme edilmiş bir eser muharriridir[49].

Köyc yeniçeri ağası için şarap almaya geldiler. Tetkik veya musadere edilmesini önlemek üzere de, bu şarabı kadınlarca işgal edilmiş bir arabaya sakladılar.

26 Haziran Pazartesi

Şerefelerinin etrafında yakılmış fenerlerle Edirne minarelerinde akşam gelince görülen aydınlık, Peygamber Muhammed'in doğuşunun yarın tesit edileceğini haber vermeyi istihdaf ediyordu.

Bir gün evvel kan tükürmüş olmaktan dolayı biraz rahatsızdım.

27 Haziran Salı

Bayram münasebetiyle padişahın camiye gideceği hakkında beslenilen kanaat, B. Büyükelçinin maiyetine mensup birçok kimseleri kendisini görmek üzere Edirne'ye gitmeye sevketti, bunda da aldanmadılar. Ben de Son Ekselansın rahibi ile M. Morel'in refakatlerinde olduğum halde kendisini görmeye gitmişlerden biri bulunduğum için, Padişahın nasıl bir alayla geçmiş olduğunu burada kısaca hikâye ediyorum. Anlatacağım şekilde geçit vaki olduğu sırada saat takriben on buçuktu. Sarıklarının üzerinde taşıdıkları sorguçla dikkate lâyık

[49] Sir Paul Ricaut tahsilini Cambridge'de yapmış ve 1650 de orada başölyeliği ihraz etmiştir. 1661 de Lord Winchelsea ile Istanbul'a geldi ve 1670 e kadar bu şehirde bulundu. Bu büyükelçinin tavsiyesiyle İzmir'e konsolos tayin edilerek orada on bir yıl kaldı. İngiltere'ye dönüşünde lord Clarendon kendisini Leinster ve Connaught eyaletlerinin kâtibi tayin etti. Kral II. Jacques kendisini İrlanda müşaviri ve amirallik hâkimi nasbetti. 1690 da Hanséatique şehirler nezdinde elçi oldu. 1700 de Londra'ya döndü ve aynı yıl aralık ayının 16 sında öldü.

Ricaut'nun eserleri, Galland'nın dediği gibi İtalyanca değil fakat fransızca yazılmışlardır. 1669 da (L'Histoire de l'état présent de l'Empire Ottoman=Osmanlı İmparatorluğunun Bugünkü Durumu) isimli eseri neşretmiştir. Briot ile Bespier bunu Fransızcaya tercüme etmişlerdir. Ricaut 1680 de (L'Histoire des trois derniers Empereurs Turcs = Son Üç Türk İmparatorunun Tarihi) ve 1678 de Londra'da (L'Histoire de l'état présent de l'église grecque et de l'église arménienne – Rum Kilisesiyle Ermeni Kilisesinin Bugünkü Durumlarının Tarihi) isimli eserleri neşretmiştir.

Bu iki eser de Fransızcaya tercüme edilmişlerdir. M.

olan sekiz çavuş, alayın başında yürümekte idiler ve kılık kıyafetlerinin oldukça mütevazi oluşu kendilerini pek yakından takip eden ihtişamı daha fazla meydana çıkarmak arzusundan ileri geldiği söylenebilirdi. İmrahor onların arkalarından geliyordu ve kendisini temyiz eden şey aşağı yukarı çavuşların sarıkları şeklinde sarmış bulunduğu bir sarıkla binmekte bulunduğu fevkalâde güzel bir beygirdi. Kendisinden sonra, her iki tarafta ikişer ikişer olarak gayet hafif, zarif ve muhteşem bir kıyafette oldukları halde iki saf halinde ilerleyen yirmi kişi görülüyordu. Bunlar peykler olup aynı müzeyyen kıyafette bulunmaları ve hemen aynı boy bosta ve aynı yaşta olmaları hasebiyle seyri hoş bir manzara vücude getirmekte idiler.

Sanatla sarılmış olan sarıklarında birkaç balıkçıl kuşu tüyünden mürekkep bir sorguç bulunup bu sorgucu alnın üzerinde sola doğru kaymış taşlardan mürekkep bir parça tutuyordu. Sırtlarında bulunan hırka altın çiçekli bir kırmızı ipekten olup arka tarafı serbest bir halde topuklara kadar iniyor ve önleri altın yaldızlı ağır bir gümüş kemerle bağlı bulunup bunun altında aynı kumaştan bir nevi önlük görülüyordu. Bu önlükler de dizlerin biraz yukarısında, yuvarlak bir biçimde ve altın ve ipek bir saçakla nihayet buluyorlardı. Bu hırkanın omuz taraflarında apoletleri vardı. Adamların bacaklarında gayet dikkatle çekilmiş pamuk çorapları ve ayaklarında bizim kunduralarımız gibi üzerinden bağlanmış olan çok ince ve hafif kunduralar görülüyordu. Bundan başka hamayil şeklinde bir zincirleri mevcut olup buna mutat kılıçlar derecesinde büyük olmayan birer kılıç asılı bulunuyordu. Her birinin omuzunda iki tane de balta mevcuttu ki, bunlar eskilerin bipennis dedikleri şekildeydi. Bu baltalar altın yaldızlı gümüşten olup azamî üç dört ayak boyunda idiler. Yürüyüşleri aynı âhenkli ve emin adımlı olduğundan, insan gözünü üzerlerinden alamıyor ve saflarının ortasında götürülen iki üç binek atına bakmaya vakti kalmıyordu. Padişahın takriben Dauphin hazretleri[50] yaşında bulunan oğlunun iki tarafında birer adam vardı, fakat kendisini böyle bir yardıma muhtaç olmaksızın evvelce at üstünde görmüştüm, yâni iki yanında birer adam bulunması tutulmaya ihtiyacından değil, merasim icabından ileri geliyordu. Şehzade gayet sade giyinmişti, atında da bir zinet yoktu, görünüşünde büyüklüğünü ve sıfatını bildiren hiç bir şey mevcut

[50] Dauphin, krallık devrinde Fransa krallarının veliaht olan oğullarına verilmiş unvandır.

değildi, bu keyfiyet de hemen arkasından gelmekte bulunan pederinin önünde ilerleyişinden ileri gelmekteydi. Padişah tamamiyle beyazlar giyinmişti ve üzerindeki hırka gümüş çiçekli bir ipekten olup buna keretie denir ve Araplardan alınma olup Babıâlice hâlen pek merguptur. Bu hırkalar geniş olurlar ve kolları da geniş ve kısa olur. Padişahın başındaki sarık merasim sarığı değildi. Alelâde ve aşağı yukarı Türklerin taşımak mutadında bulundukları bir sarıktı. Fakat kendisinde bulunan ve hiç bir Türkte görülmeyen şey, siyah, beyaz ve gümüş renginde olup tanzimi hususî bir mahiyet arzeden balıkçıl kuşu tüylerinden yapılmış güzel bir sorguçtu. Bu sorguç mücevherlerden mürekkep bir zincirle sarık yerine doğrudan doğruya alna bağlanmış olup fevkalâde irilikte bir zümrüt baş zinetini teşkil ediyordu ve sarığın kenarlarına bağlanmış iki küçük elmas zinciri bu sorguçtan sarkmaktaydı. Başlarında büyük sorguçları bulunan sekiz on solak yaya yürüyor ve Padişahın beygirini kütle halinde sarıyordu. Silâhtar ile çuhadar, her ikisi de at üstünde bulundukları halde padişahı takip ediyorlardı; fakat büyük bir merasim yapılmadığı için makamlarına ait hiç bir alâmet taşımamaktaydılar. Lâkin çiçekli kırmızı ipekler giymişlerdi, kendilerine mahsus olan serpuşları aynı renkte kırmızı kadifedendi ve eskiden farketmemiş olduğum bir saç örgüsü her ikisinin de enselerine inmekteydi. Şunu da kaydetmek lâzımdır ki, padişahın önünden yürüyen bir adam, kendisinin üzerinde namaz kılacağı bir seccade taşımaktaydı. Birçok siyah ve beyaz ağalar ve atlara binmiş daha başka kimseler bundan sonra intizamsız ve karışık bir halde ilerlemekte idiler, içlerinden biri de padişahın sarığını değiştirmek isteyeceği ihtimaliyle bir başka sarığını taşıyordu.

Sadrazamın da bulunduğu camide padişah iki saat kadar kaldı, bundan sonra da, geldiği nizam dahilinde sarayına döndü. Önünde çift sıra halinde yaya giden otuz kırk baltacı ile dönen kapı ağasını, ayrıca da fevkalâde çirkin ve eğri büğrü, buna rağmen pek müzeyyen atlara binmiş ve tekellüflü giyinmiş bir kaç siyahî hadım gördük.

Türklerin tabaklarını üzerine koydukları sofra örtüleri gördüm. Bunlar üzerleri kalın altın işlemeli kırmızı satendendi; uçları gümüş işlemeli olup bütün sofrayı kaplayan havlular ve büyüklerin kullanmak mutadında bulundukları kaşıklar da vardı. Bu kaşıkların otuz soleden cevizden olanları, gergedan buynuzundan olup iki üç kuruş takdir edilenleri mevcuttu. Fakat tanesi otuz ekü olarak takdir edilen kaşıklar

da vardı ki, bunlar Hindistanda bulunan ve iki üç kuruş takdir edilen bir kuş gagasından yapılmıştı. Bu gagalar sarı ve kırmızı olup gaganın ön ucunda pek ince bir şekilde kırmızı ve kaşık şeklinde oyukturlar.

28 Haziran Çarşamba

Yeniçeri ağası padişahın çadırını merasimle saray dışarısına götürdü.

Hindistandan gelme bir çeşit yeşil topraktan bir kâse gördüm. Türkler ve bilhassa büyükler buna çok değer verirler ve zehir dokununca kırılmak hassasına sahip bulunmasından dolayı gayet pahalıya satın alırlar. Bu gördüğüm kâse, pek kalın ve ağır olmasına rağmen para gibi çınlıyordu ve değeri otuz kuruş takdir olunuyordu. Bu toprağa Merdebani denir. Padişahın daimî surette zehirlenmek korkusu içinde bulunan biradcrleri ancak bu tabaklar içinde yemek yerler ve bizzat padişahın bu topraktan yapılma ve sekiz bin kuruş değerinde sofra takımı bulunduğu temin edilmektedir. Sadrazam da az zaman önce bunlardan üç yüz kuruşluğunu alıp denemiş bulunmaktadır. Velhasıl, bu tabaklardan bir kaç tanesine malik olmayı bir nevi haysiyet meselesi yapmayan büyük yoktur. Bundan başka, bir aulne[51] genişliğine karşı en çok altı aulne eninde olup ancak pek yüksek zatlara mahsus olan güzel bir havlu gördüm. Bu, küçük gümüş murabbalı bir muslinden idi ve bir ucunda, hane sahibinin önüne konmak üzere takriben üçte iki derecesinde yahut bir aulne çeyreğinde altın ve gümüş kaplamalı ve gayet müzeyyen bir kısmı bulunuyordu. Öbür tarafı da aynı şekilde işlenmişse de bunun genişliği hane sahibinin önüne düşen kısım derecesinde değildi, çünkü bütün davetliler halka halinde otururlar. Havlunun değeri yüz yirmi kuruş takdir ediliyordu. Ayrıca da, pek mükemmel bir İran işi olarak, altın ve gümüş işlemeli fevkalâde güzel iki eşarp gördüm.

29 Haziran Perşembe

Padişahın otak veya çadırı, yapmak istediği seyahatin ilk durağı olmak üzere tespit edilen yere altı yüze yakın deve tarafından taşındı. Bu develerin geçtiklerini, taşıdıkları iri çıngırakların seslerini bütün gece Bosnaköy'den duyarak anladık.

[51] Auné – Fransızların 1, 1884 metre tulünde kadim tûl mikyasları.

30 Haziran Cuma

B. Büyükelçinin kurtarılmalarını istediği iki esirin hakikaten Fransız olup olmadıklarını ve on yedi yıldır hakikaten çalıştırılmakta bulunup bulunmadıklarını vezirin Istanbul'a haber yollayıp tahkik ettirerek vaziyetin söylenmiş şekilde olduğunu anladığı, bunun üzerine de bunları Son Ekselansa teslim etmeye razı olduğu öğrenildi.

1 Temmuz Cumartesi

Latince iki mektup yazdım. Bunları B. Büyükelçinin verdiği nümuneye tevfikan kapitülasyonların tecditleri hakkında ve birini Papaya, diğerini congrégation azası B. kardinallere hitaben yazdım.

Başlarında ve sırtlarında bulunan sorguçları almak üzere B. Büyükelçi birçok beyaz balıkçıl kuşu öldürttü. Bunlar arasında öldürülen üç tanesi siyah, mavi ve gümüşî renkte olup siyah olan başlarında üç beyaz sorguç taşıyorlardı. Bu nevi, ekseriyeti teşkil eden irilikteki gümüşî renklilere nisbetle daha ufaktır, boyunları daha kalın, başları daha büyüktür, gagaları da gümüşî renklilerinkinden daha kısadır.

Bir gün önce Halep tarafından bir kuryenin geldiği ve bu şehir paşası olan Kaplan Paşa'nın bir hattı şerif yahut elinin bir yazısını göstererek kendisinden padişah namına kellesini isteyen bir kapıcıya boğdurmuş ve maiyetinde bulunanları astırmış olduğu haberini getirdiği, Kaplan Paşa'nın emrinde şimdiden kırk binden fazla adamı bulunduğu için de keyfiyetin padişaha zahmet çektirecek bir isyan başlangıcı teşkil ettiğinden şüphe edilmediği söylenmektedir. Padişahın bu paşayı idam ettirmeyi isteyişinin sebebi olarak da, Kaplan Paşa geçen yıl Lehistan ordusunun serasker veya kumandanı iken Léopol'u zaptetmemek mukabilinde kırk bin sekina almış olduğunu duyduğu, keyfiyeti kendisinden sormak suretiyle tahkik edince de Kaplan Paşanın bunun doğru olduğu, fakat parayı kumandası altındaki adamlara dağıttığı cevabını verdiği hikâye ediliyordu. Hattâ, Lehlilerin bu parayı Sa Hotese vadetmiş oldukları para hesabına geçirdikleri ve padişahın keyfiyete pek ziyade hayret etmiş bulunduğu da ilâve ediliyordu. Aynı paşanın şahsına ait olduğunu bilmeden satın alarak İngiltere'ye yolladıkları bir esirden dolayı kendilerine üç bin ve iki İngiliz arasındaki bir döğüşten dolayı da dört bin kuruş ödetmek suretiyle Halep'teki İngiliz tüccarlarına bir takım fena muameleler ettiğini de öğrendim. Kaldı ki, iki İngiliz arasında çıkan bu kavga ile meşgul olup adaleti

yerine getirmek kendisine değil, fakat kapitülasyonların Fransız milletine de şamil olan sarih maddesi mucibince konsola ait bir hak teşkil etmektedir.

3 Temmuz Pazartesi

Edirne'de bulunduğum sırada bir Gürcistan elçisi gördüm. Kendisinin tamamiyle inci işlemeli bir göğüslüğü olup bu giymekte olduğu bir nevi etekliğe bağlıydı, başında da samur kaplı bir kalpak vardı. Hediye olarak vezire dört küçük köle getirmişti.

Tezgâh yahut bunu takip etmesi gereken tüccarlar, geçen sene görmüş ve tasvirini yapmış bulunduğum oldukça zayıf bir alaydan ibaret olarak çıkış yaptılar. Otuz iki yahut buna yakın nevi zenaatkârlar alayı terkip etmekte idiler.

4 Temmuz Salı

Istanbul'dan yollanmış olan bir kurye, bir gemi ile Fransa'dan gelmiş bulunan B. Bérard'ın getirdiği mektupları B. Büyükelçiye getirdi. Fransa'dan bildirilen en dikkate lâyık haberler, kralın 1 Mayısta Flandrea müteveccihen hareket etmiş olduğu ve limanlarında hiç bir muhalefete uğramaksızın teçhizatlandıktan sonra bize bir takım tecavüzlerde bulunmaya kalkan bir Felemenk gemisinden dolayı Ceneviz Cumhuriyetiyle küçük bir ihtilâfımız çıktığı hakkında idi. Kaldı ki, bu hareketin intikamı, Marsilya limanına götürülmüş olan bir kadırgalarının ve daha başka bazı gemilerinin zaptiyle alınmış bulunuyordu.

Siyör Fontaine, vezirin iki esire hürriyetlerinin verilmesi hususundaki iltimasını yerine getirmeyi artık istemediğini ve bu hususta reyini almak üzere Kaptan Paşa'nın gelmesini bekleyeceğini B. Büyükelçiye bildirdi. Bu hareket tarzı B. Büyükelçinin hoşuna gitmedi. Gitmediğini de, usule uygun şekilde ele geçirilmiş iki esirin iadesini bir lûtuf olarak rica edişine karşı vezirin bu kadar teenni ile hareket eder görünmesine mukabil haksız olarak alınmış yüz elli esiri istemek ve kalelerinin ağzında Trablusgarplılar tarafından son zamanlarda zaptedilmiş geminin de iadesini ısrarla takip etmek üzere bir istida hazırlanmasını emretmek suretiyle gösterdi.

5 Temmuz Çarşamba

Fena havanın beni geçen sene görmekten menetmiş olduğu şeyi, yani kendisini misafir edecek şekilde konmuş, tanzim ve tefriş edilmiş bulunan padişah çadırını gördüm. B. Büyükelçi baş ve ikinci kâtipleri

ve ressamiyle[52] birlikte beni de yollamak lûtfunda bulundu ve bizi içeri sokturmak üzere refakatimize bir de çavuş verdi. Edirne şehrini geçtikten ve bu tarafı ancak çitlerle sınırlı olan saray bahçesini takip ettikten sonra, kırlarda takriben bir mil mesafe ilerledik ve ufak bir sırtı indikten sonra padişah çadırını daha yakınımızda ve büyük sayıda başka çadırları da nisbeten uzakta, cümlesini de her tarafı küçük tepelerle çevrili bir ova içinde gördük. İlk önce saray methalinin karşısında bulunan mutat kapıcılara müracaat ettik, burası padişahın emrettiği idamlar için de kullanılır. İçeri girmek müsaadesini kapıcılardan almak hususunda bir güçlüğe uğramadık, çünkü bunlar bir kaç akça kazanmaktan başka bir şey dilemeyen bir takım sefillerdi. Atlarımızı çadırlarının direklerine bağlamamızdan sonra, bizi padişahın çadırının kapısına götürdüler. Bu kapı, muhtelif kırmızı ve yeşil renkleriyle sekiz on ayak uzunluğunda olup tarif ettiğim şekilde sütunlara bağlanmış pamuk iplerle duran bez duvarlar arasında vücude gelmiş bir boşluktan ibaretti. Bu kapıdan içeri girdiğimiz zaman, gözümüze ilk çarpan şeyler, oldukça yüksek iki değnek, yani üzerlerine yaldızlı bir elma üstüne bir at kılı bağlı bulunan iki tuğ oldu, yapılan resimden de bu kolayca görülür. Duvardan bir kaç adım ötede, sol tarafta, ahşap bir küçük köşk gördük, buna bozulup kaldırılması mümkün bir tarzda yapılmış sekiz on basamak bir merdivenden çıkılıyordu, fakat kullanılmış malzemesi gayet kaba ve işçiliği fena idi. Sultan karargâhın manzarasına bakıp eğlenmek, yahut biri hakkında emretmiş bulunup ilk önce müracaat ettiğimiz kapıcılar köşkü önünde icra edilecek bir idam kararının icrasını seyretmek için geleceği takdirde kendisinin istirahatini temin etmek üzere burası yastıklarla doluydu. Bundan sonra dosdoğru ilerleyince, çadırın dehlizine vardık, bu dehliz uzun olmaktan ziyade genişti ve her iki tarafından ve ikisi de cepheden, yedi büyük ahşap sütuna istinat ediyordu. Bunların üzerlerinde ise,

[52] M. de Nointel'in Istanbul'a getirmiş olduğu ressam 12 Ocak 1649 da Troyes'da doğmuş bulunan Jacques Carrey'di. Carrey, 1664 de Gobelin'in Lebrun atelyesine girmişti. M. de Nointel'in menkûpluğundan sonra Parise döndü. 27 Haziran 1682 de Resim akademisine kabul edildi ve 18 Ocak 1726 da Troyes'da öldü.

Carrey 1674 de M. de Nointel için Parthénon'un kırk beş resmini yaptı. M. de Nointel'in Istanbul'la Kudüs'e girişlerini ve kendisinin Sultan IV. Mehmed'in huzuruna kabul edilişlerini tasvir eden dört büyük tablo vücude getirdi.

Bordo Müzesi iki eskisine malik olup bunlardan biri Edirne'de vukua gelen kabul merasimini ve sadrazamın ziyafetini gösterir. Carrey çok miktarda dinî mevzuda eserle portre yapmıştır.

güneşe karşı parıl parıl parlayan yaldızlı tahtadan yahut başka bir yaldızlı maddeden birer elma vardı. Dehliz sayvan şeklinde olup tavanı muhtelif renkte parçadan mürekkep satendendi. Yukardan aşağıya kadar sarkan bezler aynı şekilde yapraklar ve çiçeklerle yapılmış olup kapıya benzer açıklıklar vücude getiren bir nevi sütunları vardı, bunları da, derecesini tahmin kolay emeklerle ve cümlesi iğne ile işlenerek yapılmış olup kimisi altın yaldızlı ve kimisi gümüş sırmalı küçük bakır plakalar süslüyordu. Bu dehliz yarım ayak yüksekliğinde ve halı ile örtülü bir küçük setten bir tahta varıyordu, bu taht bir kubbe şeklindeki pek geniş bir köşkün gayetle kalın bir sütununa dayanmakta idi. Dehliz gibi bu kısımda altın arabeskli yazılarla müzeyyendi ve ipek bir perde nazarın daha ileriye götürülmesine mani oluyordu. Bu taht, tahtadan iki ayak yüksekliğinde ve üzerinde rahatca oturulabilmek için ipek yastıklar ve şiltelerle doldurulmuş bir sofa yahut setten ibaret bulunuyordu. Her iki tarafında mevcut olan kollarının gümüşten pek sade birer topuzu vardı. Aynı yolu takip ederek ve boyalı bezlerle kaplı küçük duvarlar arasından girip çıkarak bir kaç adım ileri gidince, aynı uzunlukta, balık sırtı halinde örtülü ve mütenasip yükseklikte üç kalın sütuna dayanan başka bir daireye girdik. Bu dairenin de bir seddi ve tahtı mevcut olup bunun her iki tarafında serbest yolları vardı.

Gerek bunun ve gerek ilkinin büyüklüğü hakkında bir fikir hasıl etmek üzere, küçük adımlarımla kırk ayak uzunluğunda ve on beş ayak genişliğinde olduğuna dikkat etmelidir. Buradan, kendisinden bir miktar uzakta olup inşaat bakımından oldukça hususiyet arzeden bir odaya geçtik. Bu oda, yuvarlak ve eğik olup yapraklar ve çiçeklerle cilâlı yedi sekiz ayak yüksekliğinde bir şekilde çizilmiş ve süslenmiş burclara malikti ve bunlar o derecede maharetle eğilmiş ve birbirlerine karışmışlardı ki, gayetle yuvarlak bir kubbe vücude getirmiş bulunuyorlardı. Sa Hotes kışın buraya çekildiği zaman soğuğu önlemek üzere, buranın gayet kalın cilâlı bölmeleri vardı. Sa Hotes burada tarif ettiğimiz dairelerdeki tahtlara benzer bir yatak üzerinde yatıyordu, bu yatağın o tahtlardan farkı araba kubbesi şeklinde ajurlu tahta ile örtülü bulunması idi. Bu yatağın örtüsü, üzerinde kalın bir işleme bulunan kırmızı bir kadifedendi.

Bu yatak münasebetiyle, kapıcılar Sa Hotes'in soğuktan daha az rahatsız olmak üzere kışın samur içinde, fakat yazın incilerle işlenmiş çarşaflarda yattığını söylediler. Esasen de, bu tarz çadırlar, bir nevi

esrarlı mahiyeti haizdirler, çünkü Türk imparatorlarının neslinden geldikleri eski Türkmen çadırlarının şeklini ve basitliğini hatırlatmak üzere vücude getirilmişlerdir. Buradan çıktıktan sonra, bizi yanda bulunan başka bir çadıra soktular ki, bu da aynı şekilde ve aşağı yukarı aynı büyüklükte idi; fakat duvarları farklıydı, çünkü gümüş çiçekli ve oldukça kaba bir şekilde işlenmiş bir ipekten olup ipek ve gümüşten örmeleri bulunan pencereleri mevcuttu. Ötekinde olduğu gibi bunda da bir taht yahut bir yatak vardı. Bundan sonra, hamamdan başka bir göreceğimiz kalmadı, bu hamam ise perdeleri pek kalın bir küçük köşk olup içinde büyük bir gümüş leğen, bir ibrik, aynı maddeden daha başka bazı lüzumlu şeyler ve aynı tarzda kapanmış halâ vardı. Hamam çadırından gayrı olup içoğlanlara ve Sa Hotes'in hususî hizmetinde bulunanlara mahsus çadırlara gelince, ötekilerin de mahiyetlerini anlamak üzere bir tanesini görmekle iktifa ettik. Bu yerden çıktıktan ve nehir kenarına konmuş bulunan musahiple hasekilerin ve padişahın ağalarının çadırları da bize gösterildikten sonra, tekrar atlara bindik ve Bosnaköy'e dönmeden önce gidip fili gördük.

6 Temmuz Perşembe

Kralın Fransa sarayının kapısı üzerinde bulunan arması altına Fransa'da hakkettireceği Lâtince bir kitabe koydurmak isteyen Son Ekselans, bunu tertip eylemekliğimi emrettiğinden şunu yazdım: "Lud. XIV. Regi. Gall. renovato felicitercum Mahomete IV. Turcarum Imp. potentissimo, quod per LXIX annos et amplius omissum fuerat foedere Car. Franc. olier Marchio de Nointel ejusdem legatus posui". Şunu da, Beyoğlundaki aynı Fransa sarayının avlusunda bulunan bir taraçayı destekleyecek bir duvara konacak olan kendi armasının altına hakkedilmek üzere tanzim ettim : "Heu tu qui has palati francici amoenitates, hosaggeres, hoc arboretum, hos hortos, hosadeo loetas aedes attenté consideras, Caroli Franc. Olier Marchionis de Nointel qui fieri curavit omnia magnificentia dum post renovatum a se foedus legatum ageret accepta referto". Yazıların ikisi de tarafından makbule geçmek saadetine mazhar oldular.

7 Temmuz Cuma

Kapitülasyonların yenileşmelerine taallûk edebilecek mahiyetteki her şeyi B. Büyükelçi muvaffakıyetle neticelendirdiğinden, Bosna-

köy'den araba ile hareket etti. Yirmi beş yük arabası kendi arabasını takip ediyordu, maiyetinin büyük bir kısmı ile bütün eşyası da bu yirmi beş yük arabasında bulunuyordu. Öğleden sonra saat birde, B. Büyükelçi Havsa'ya vardı, oradan güneş battıktan sonra hareket etti ve bütün gece yol katettikten sonra, ertesi günü

8 Temmuz Cumartesi

sabahın yedisinde Burgaz'a geldi. Son Ekselans öğleye kadar istirahat etti. Öğleden sonra da Edirneli bir ip cambazının marifetlerini seyrederek hoş bir zaman geçirdi. Bu cambaz Pariste böyle şeyler yapanlarda görmediğim bir haylı hüneri onlarda görülmeyen bir çeviklik ve emniyet içinde, hem de günün en sıcak saatinde, güneşe ve rüzgâra maruz bir halde yaptı. Sonra bir iskemleye iki bacağı bağlanmış bulunduğu halde gayet yüksek bir ipe çıktı ve bakır bir legene oturmuş olduğu halde aşağı indi. Hayrete pek ziyade lâyık olan bu hünerin Pariste hiç görülmemiş bulunduğunu zannediyorum. B. Büyükelçinin pek ziyade memnun kaldığının delili, kendisine bir sekino hediye etmiş olmasıdır. Cambaz da buna pek ziyade sevindiğini Son Ekselansın elbisesinin eteğini öpmekle gösterdi. Zannederim ki böyle bir bahşiş hiç almamıştı, çünkü, açık yerde oynadığından, bizim de gözlerimizle gördüğümüz veçhile kendisini seyredenlerden pek az şey alır, hatta bunların dörtte üçünden fazlası hiç bir şey vermez. Gayet müstait olan ufak bir Türk çırağı vardı ve şairi yahut ahmak oğlanı Spinalonga'lı bir dönme idi. Bu eğlenceden sonra yola çıkıldı ve ertesi günü sabahın beşine doğru

9 Temmuz Pazar

Çorlu'ya varıldı. Çorlu'da Edirne'ye gitmekte bulunan beş yüzden fazla yeniçeriye rastlanıldı. Bunların da, reisleri tarafından sıkı bir inzibat altına alınmış bulunmasalar türlü küstahlığa kalkışacakları şüphesizdi. Çorlu'da gayet iyi tanzim edilmiş bir yahudi evinde mükemmel Lay şarabı içtik. Bu evde B. Büyükelçi sıcak hamama girdi, sonra da çavuşun kendisi için hazırlattığı evde rahibi tarafından okunan duayı dinledi. Hareket edildiği sırada güneş batmak üzere bulunuyordu.

10 Temmuz Pazartesi

Sabahın beş buçuğunda, deniz kenarında olan Silivri'ye varıldı ve B. Büyükelçi orada kervansaraya indi. Günün hararet daha artmadan

önce, Son Ekselans tamamiyle Rumlarla meskûn bulunan kaleye yahut eski şehre gitti ve orada ufak fakat temiz olan ve Türklerin imkân bıraktıkları derecede iyi halde bulunan metropolithane kilisesini ziyaret etti. Hastalar için muhafaza edilen dualı ekmek, mihrabın üzerinde asılmış olup üzerinde gümüş işlemeli bir haç bulunan kırmızı satenden bir kese içindeydi. Ve mihrabın arkasındaki duvar kenarından birkaç basamakla çıkılan metropolitin tahtının sağında İsa'nın havarîleriyle yaptığı ayinleri gösteren resimler görülüyordu. Bu kiliseden Son Ekselans bir başka kiliseye götürüldü. Mezkûr kilise deniz kenarındaki bir sarp kaya üstündeydi ve buradan denizin bütün genişliği ve Marmara adaları görülüyordu. Kilisenin kubbesi ufaksa da küçük mermer ve somaki direklere dayanmakta idi. Kapıda, vaktiyle Fransızların burada oturmuş bulunduklarını gösteren zambak çiçekleri bulunan oymalar vardı. Başka bir harap kilisenin bir taşı üzerinde gördüğüm hakkedilmiş armalardan dolayı aynı mülâhazayı ilk Edirne seyahatimde de yapmıştım. Ertesi gün

11 Temmuz Salı

B. Büyükelçi genc bütün gece yol katettikten sonra sabahın yedisinde Küçükçekmece'ye vardı ve orada giderken inmiş olduğu yere indi. Burası, defterdarlık mevkiine yükselmiş bulunan bir Yahudi dönmesi Ahmet Paşa'nın Süleyman zamanında inşa ettirmiş olduğu bir medrese yahut kolejdir. Burada bazı tamirler yaptırmakta olan mütevelliden gelirinin şimdi altı bin kuruş kadar olduğu, fakat medreseye ait birçok evin Istanbul yangınında yanmasından önce bu gelirin çok daha fazla olmuş bulunduğu öğrenildi. Mütevelli, müderris'in günde yirmi altı akça ücret aldığını ve sayıları on iki olan talebeden bazılarının beş, bazılarının altı ve bazılarının yedi akça yevmiye ile çorba, yani suda pişmiş pirinç aldıklarını ilâve etti. Bu yerin mevkii fevkalâde lâtiftir ve denize karşı pek güzel bir nezareti vardır. Bu sayede de, pek uzaktan, Marsilya'ya mensup bir geminin oldukça sert bir karayel sayesinde birçok yelken açmış olduğunu, fakat buna rağmen Istanbul limanına giremediğini gördük.

12 Temmuz Çarşamba

B. Büyükelçi Küçükçekmece'den gece yarısına doğru hareket etmekle sabahın beş buçuğunda Istanbul limanında bulundu. Orada kendisini kayıklara binmiş olarak bekleyen tebaa tarafından karşılan-

dı ve kendileriyle birlikte bütün limanı geçerek Tophane'de karaya çıktı, Beyoğlunda bulunan Fransa sarayına gitti. Geçişi esnasında Kaptan Bérard gemisini mancınık endahtiyle selâmladı.

Aynı günde Son Ekselans Geneviz ve Felemenk mümessillerinin selâmlarını kabul etti. Fakat ancak ertesi günüdür ki

13 Temmuz Perşembe

Karadeniz kanalı üzerinde bulunan B. Venedik Balyozu başkâtibi ile saygı ve selâmlarını yolladı ve B. Büyükelçi de başkâtibini göndererek mukabelede bulundu.

14 Temmuz Cuma

Edirne'den ayrılışımızdan beri padişahın kendisine yollanmış üç Fransız korsanının kellelerini kestirmiş olduğu, bundan sonra ele geçecekler hakkında da aynı muameleyi tatbik etmeye karar vermiş bulunduğu öğrenildi.

Evvelce zikredilen gemi limana girdi.

15 Temmuz Cumartesi

Lisan öğrenen gençler kapitülasyonların yenilenmesi şenliklerine iştirak etmek üzere tertip etmiş oldukları donanmayı bozmağa mecbur oldular. Çünkü kaymakam fişekler atılmasını Son Ekselanstan rica etmişti. B. Büyükelçi onun ricasına kıymet vermeye hiç lüzum görmezdi ama, ilk zamanlarda kendisini kırmamayı daha münasip bulmuştu.

16 Temmuz Pazar

Sarayının büyük salonunda B. Büyükelçi yüz kişilik masalar hazırlatmıştı ve gelen bütün Fransızları bu sofralarda yedirip içirdi. Ziyafet fevkalâde muhteşem oldu ve iyi hazırlanmış gayet bol et verildi. Şerefe de bol bol kadehler kırıldı.

17 Temmuz Pazartesi

Bugün şunu kaydedeceğim ki, Istanbul'a gelince Beyoğlunda veba bulduk. Bu hal, B. Venedik Balyozunu adamlarının küçük bir kısmiyle kanala çekilmeye mecbur bırakmıştı ve orada herkese ancak yazı ile hitap etmekteydi. Diğer elçi baylar henüz bu ihtiyatta bulunmamışlardı.

18 Temmuz Salı

Son Ekselansın başkâtibi M. Picart B. tüccarlara, gemi kaptanlarına ve tercümanlara pek mebzul ve iyi yemeklerle ve gayet güzel bir intizamla yirmi kişilik bir ziyafet verdi. Ziyafet mevkiine giden yolun başında bulunan şu kayıtla ziyafetten hüzün tardedilmişti: Procvl. Hinc. Este. Tristes. Et. Vvltvosi Hervs Vvlt. Hodie. Laetos Convivas.

Sa Majeste'nin silâhları kapının üzerinde şu Dat. Flores. Gallica. Lavrus. şiariyle çiçekler karışmış defne taciyle taçlanmış bulunuyordu.

İki tarafında da B. Bunların Büyükelçinin şu :

Lavro. Coronatvr. Et. Avro kelimelerinden şiarları ve basit defne ile taçlanmış olarak armaları vardı.

19 Temmuz Çarşamba

Büyükelçi hazretleri ertesi gün kaymakamca kabul edilmek istedi. Mülâkatı elde etmek için zahmete uğramadı.

20 Temmuz Perşembe

Kendisine refakat etmek üzere bütün tebaayı toplatmış bulunduğu halde sabahın yedisinden önce Büyükelçi hazretleri Fransa sarayından ayrıldı. Limanı kayıkla geçtikten sonra karşı tarafta gümrük önüne çıktı, orada atını hazırlanmış buldu ve önünde at üstünde bir çavuş, yeniçerileri ve lisan öğrenen genç baylarla tercümanlar bulunduğu, etrafında seyisler ve uşaklar bir kalabalık teşkil ettiği ve arkasında başkâtibi, tüccarlar ve tebaanın bakiyesi olduğu halde kaymakama doğru ilerledi. Bu nizam ile onun saray surlarına yakın olan evine vardı. Kâhya tarafından karşılanarak bir odaya alındı ve kendisine bir iskemle verildi. B. Büyükelçi iskemleye oturup bir müddet bekledikten sonra, kaymakam geldi. Başında, geçen sene padişahın Lehistan seferi için Edirne'den çıktığı sırada vezirlerin giydikleri sarıkların eşi vardı. Odanın bir tarafındaki sedirin minderlerinden birine ilk önce oturdu ve Büyükelçi hazretlerine pek nazik bir eda ile safa geldiniz, dedi. Her iki tarafça cemilekâr sözler söylendikten sonra, Son Ekselans kendisine vezirin bir mektubunu verdi. Bu mektubunda vezir ona kapitülasyonların yenilenmiş olduklarını ve hükümlerinin tatbikine dikkat ve riayete itina edilmesini yazıyordu. Müsahabe bundan sonra, kaymakamın Sa Majestenin Felemenklilere karşı girişmiş olduğu harple daha başka

mevzular hakkında irat ettiği birçok suallere taallûk etmek üzere devam etti. Aynı zamanda kahve, koku ve şerbet getirildi. Son Ekselans kendilerine muhtelif satenden birçok hırkalar hediye ettiğinden kaymakam da Son Ekselansa birtakım kaftanlar hediye etti. Son Ekselans da bunlardan birini şahsı için alıkoydu ve diğerlerini başkâtibiyle bazı tüccar ve tercümanlara dağıttırdı.

21 Temmuz Cuma

Son Ekselansın eczacısı olan M. Chabert'i, Madmuvazel Sisibé'yi üvey annesini ve ailesini ziyaret etmek üzere Galata'ya indim.

22 Temmuz Cumartesi

Büyükelçi hazretleri yanına kimseyi almaksızın bostancıbaşıyı ziyarete gitti. Babıâli ile müzakere etmekte bulunduğu işler nihayete varmadan gerek kendisini ve gerek kaymakamı görmek istememişti.

23 Temmuz Pazar

Istanbul'a gitmiştim, bu şehri almış olan Sultan Mehmed'in Camiini tesadüfen gördüm[53]. Bu cami gayet büyük bir meydanın üzerinde kâin

[53] Istanbul'u fethettikten sonra II. Mehmet sofuluğunu gösteren bir abide bırakmak istedi. Yıktırdığı Mukaddes Havariler Kilisesinin yerine adını taşıyan camii yaptırdı. Bu kilisenin malzemesi ve Zeuxippe hamamlarının mermerleri ve sütunları, planları Rum mimarı Christodule tarafından verilen bu camiin inşasına hizmet etti.

Evliya Çelebi der ki: Sultan devletinin bütün mühendislerini ve mahir mimarlarını topladı ve semavî takdisler için zühdü ve takvaları en maruf kimselere dua ettirildikten sonra camiin temelleri atıldı. Cami 882 (1477) de hitam buldu. Ahalisi Karamanlı iki mahalle arasındaki bir tepe üzerinde kâindir. Bu yerde vaktiyle bir kilise mevcuttu ki ihtişam itibariyle ancak Ayasofya'dan aşağı idi. Bu kilise bir depremden yıkıldı ve padişah, bunun temellerini bile toprağın derinliklerinden çıkartarak yerine bu camii yaptırdı. Bu abide zeminden çatıya kadar seksen yedi dirsek boyundadır. Cesim kubbesi dört sütuna dayanır. Sağında ve solunda dört büyük sütun yükselir. Mihrap, minber ve padişaha mahsus kürsü beyaz mermerden olup işçiliği hep aynı şekilde ve eski zevke uygundur. İki kubbe katı mevcut olup yakılan lâmbalar bunlara asılıdır. Mihrabın solunda parça parça olmuş bir sancak görülür.

"Bu camiin ruhanî büyük bir tesiri mevcuttur. İçinde yapılan adaklar tahakkuk eder. Çünkü cami tamamiyle müslüman amele tarafından bina edilmiştir. Kapılarından içeri ayak atmak müsaadesi şimdiye kadar ne musevilere ne de hıristiyanlara verilmemiştir. İnşasının gerektirdiği masarifi küffara açılmış seferler temin etmiştir. Kıble tarafına açılmış kapıdan çıkıldığı zaman, Istanbul'un fethine ait olarak Peygambere atfedilen sözlerin hattat Timurcu Çelebi tarafından yazılmış sureti görülür. Camiin

olup her iki tarafında dörder medrese veya kolej bulunur ve bunların sayısı sekiz olduğundan kendilerine ثمانيه Semaniye denir. Molla yahut kadı payesine erişmek isteyenler, sekizincisine kadar bunların birinden diğerine yükselmekle mükelleftirler. Buradan sonra tarihî sütun önünden geçtim. Bu sütunun yüzü şüphesiz zelzelelerin yahut yangınların sebebiyet vermiş oldukları büyük açıklarla bozulmuş yahut silinmişlerdi [54].

24 Temmuz Pazartesi

Kendisine Isfahan'dan yazılmış bir mektubu Cizvitlerin muhterem pederi Son Eksclansa gösterdi. Bunda kendisine M. de la Haye'in Coromandel sahili üzerinde Melinpor'u ele geçirmiş olduğu ve buradaki kalenin yedi yüz kişi tarafından oldukça kolaylıkla ve iki saat müdafaa edildiği, M. de la Haye'in iki yüz parça eriyecek top ve beş yıla yetecek erzak bulduğu ve bundan başka Seylan kraliyle dostluk da temin ettiği bildiriliyordu.

25 Temmuz Salı

B. Büyükelçiye Mingrelya'dan bir mektup geldi. Mektubu kendisine bir Théatin yollamıştı. B. Büyükelçi bu mektupta Calviniste'lere karşı Eucharistie noktası hakkında memleketten iki piskoposun şehadetlerini buldu. Mektup geçen yılın aralık ayında yazılmış bulunuyordu ki, o tarihte M. Chardin'le M. Raisin henüz İran'a geçmemişlerdi.

---

iki tarafında müslümanların abdest almaları için iki çeşme mevcut olup bunun yakınında fıskiyeli bir havuz vardır. Sultan Mehmed'in ve ailesi efradının türbeleri mihrabın önündedir. Avlu gayet büyüktür ve oraya sekiz kapudan girilir. Semaniye Medreseleri, talebelerin oturdukları yerler, yiyecek dağıtılan bir ev, bir hastane, misafirlere mahsus bir ev, bir hamam ve bir mektep avlunun dışındadır. Hulâsa cami dört cephesinde taştan binalarla muhattır.

Evliya Çelebi, Bulak tab'ı, 1264 (1847) s. 99 ve 100.

[54] Bu sütun İmparator Marcien sütunudur. Hâlen İbrahim Paşa Camii yakınında, Saraçlar Çarşısı ile Sultan Mehmet Camii yanındaki bir Türkün bahçesinde bulunmaktadır. Bu taşa amiyane bir eda ile Kıztaşı ismi verilir. Kaidesi üzerinde Latince ve hemen tamamen silinmiş bir kitabe görülür. Büyük Konstantin zamanında bu sütuna "Vénus Sütunu" denirdi ve avam arasında mevcut bir kanaat taş bakire kızları bakire olmayan kızlardan ayırmak iktidarını kendisine malederdi.

Constantiniade ou Description de Constantinople ancienne et moderne (..... yahut eski ve yeni Istanbul tarifnamesi). Istanbul, 1846, in-8., s. 70-71.

26 Temmuz Çarşamba

Galata ile Beyoğlunda başlayan hastalık sahasından uzaklaşmak üzere, B. Büyükelçi Fransa sarayını terkedip Karadeniz boğazında oturmaya gitti. İnzivaya çekilmek üzere seçtiği saray, Tarabya'ya yakın bir yerde olup doğrudan doğruya Karadeniz ağzına bakar ve oradan her gün inanılmayacak çoklukta yelkenlinin geldiği görülür[55]. Vaktiyle bu sarayda bir İngiltere elçisi oturmuştu. Manzarası gayet güzel olduğundan başka gayet sık ağaçlı bahçesinde suyu bol akan bir çeşmesi de vardır.

27 Temmuz Perşembe

B. Büyükelçiye birtakım mektuplar getirdiler ve bu mektuplarda, Napoli'de Romanie'de kendilerine fena muamelelerde ve hakaretlerde bulunduktan sonra Fransız misyonu Capucinlerinin çekilmeye mecbur bırakıldıkları bildiriliyordu.

29 Temmuz Cumartesi

B. Büyükelçi akşama doğru Asya cihetinde İncirliköy denen bir yerde seyranda bulundu. Burada, banisi İmparator Süleyman'ın haylı garip bir kaprisi neticesi, arada boşluklar olmak üzere üçer üçer üst üste konmuş sütunlar üzerinde olarak denizin içinde kurulmuş güzel bir köşk vardır[56]. Köşk dışından ve içinden gayet güzel çini ile kaplıdır

[55] Avrupa kıyısı üzerinde, Yeniköy ile Büyükdere arasında kâin bir köy olan Tarabya bugün Fransa Büyükelçiliğinin yazlık makarrıdır. Elçiliğin işgal etmekte bulunduğu sayfiye binası, Prens Muruzi'nin idamından sonra Sultan Selim tarafından General Sébastiani'ye verilmiştir. XVI. asırda, bugün Tarabya köyünün görülmekte olduğu yerde ancak balıkçılara mahsus bir mevki vardı. II. Selim Boğaz'daki dolaşmalarından birinde bir gün orada durdu. Deniz kenarında yükselen serviler gölgesinde balıklardan vücude gelmiş bir yemek yedi ve Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'ya burada bir kasır ve bir köy bina ettirmesini emrederek bunlara Tarabiye (zevk yeri) adını verdi.

Sultan Murad'ın saltanat devrinde Kazaklar akınlarının birinde Yeniköy'ü ele geçirdiler. Tarabya ahalisi mukavemete teşebbüs etti, fakat nefislerini cesaretle müdafaa ettikten sonra köylerinin mütearrızlarca ateşe verildiğini gördü. Bundan sonra köy yeniden inşa olundu ve Evliya Çelebi zamanında hane miktarı sekiz yüz olarak hesap edilirdi. Bir mahallesi, içinde cuma namazı eda edilen müslümanlarca meskûndu. Nüfusun kalan miktarı hıristiyandı. Evliya Çelebi, Bulak, 1264 (1847) s. 127-128.

[56] İncirköy ismini oraya dikilmiş çok sayıdaki incir ağaçlarına borçludur. Bu köy Sultaniye yakınında ve hemen hemen Tarabya karşısındadır. Galland'ın bahsettiği Sultan Süleyman'ın kasrından başka burada 18 Recep 1058 (8 Ağustos 1648) ayaklanmasında öldürülmüş olan Sadrazam Hezarpare Ahmed Paşa'nın yazlık sarayı görülürdü. Kendisinin cesedi yeniçeriler tarafından parça parça edildi ve bu korkunç keyfiyet Osmanlı tarihlerince (Hezarpare) lakabiyle zikredilmesini mucip oldu.

ve eskiliğinden dolayı bu çiniler birçok yerden düşmüş bulunmaktadır. Duvarlar bazı yerlerde mermer ve somaki parçalariyle örtülüdür. Pencerelerin kapakları Acem işi küçük çehrelerle serpili olup bunlar yeni iken her halde pek güzeldiler. Bu imparatorun yatarken kullandığı ipek örtüleri de gösterdiler. Mermer, granit ve somaki sütunlara istinat eden bir dehliz bu köşke daha da lâtif bir manzara veriyordu. Köşkün bekçisi bulunan bir bostancı, Son Ekselansa bahçede misk kokusu neşreden bir ağaç gösterdi. Bu ağacın kabuğu meşe ise de yaprağı müselles şeklindeydi.

30 Temmuz Pazar

B. Büyükelçi sabahleyin erkenden Asya kıyısında İncirliköy'ün üzerinde olup Hünkâr İskelesi[57] denen bir mevkie gitti. Burası gayet lâtif bir yerdir ve oldukça dar bir ovada gölgeleri insanı dinlenmeye davet eden meşe ağaçları, çınarlar, serviler, dişbudak ağaçları, ıhlamur ağaçları, karaağaçlar ve daha başka ağaçlar görülür. İri ve geniş dallı bir ıhlamur ağacının yakınında ve gayet güzel bir çayır, nihayetinde ise bir çeşmeden kol kalınlığında bir su aktığı görülüyordu. Akşama doğru B. Büyükelçi son kalelerden sonra en yüksek yeri teşkil eden başka bir noktaya gitti ve manzarayı tespit ettirmek üzere iki üç kişiyi dağın üstüne çıkarttı. Ben de çıkanlardan biri oldum, orada ancak karısiyle yalnız oturan bir Türke tesadüf ettik ve o Türk bize kendisinin Yuşa Peygambere, yani Josué'ye ait bir tekke veya manastır olan bu yerin muhafazasıyle görevli bulunduğunu söyledi[58]. Bu yer pek

[57] Hünkâr İskelesi Boğaziçinin Asya sahilindeki en güzel mevkilerden biridir. Sultan Süleyman burada da bir köşk bina ettirmiş ve bu köşk 1159 da (1746) Sultan I. Mahmut tarafından tam bir şekilde tamir ettirilmişti.

[58] Boğaziçi'nin Asya sahili üzerinde, hemen hemen Büyükdere karşısında yükselerek Macar Burnu ile nihayet bulan dağa Avrupa seyyahları (Devin Dağı) ismini verirler.

Türkler buraya Yauraus yahut Yauris dağı ismini verirler ki, bu Jupiter Urius isminden galattır. Anadolu Kavağı idarî bölgesi de bu isim altında mezkûrdur. Dağın adı dahi Yuşa dağıdır. Müslümanlar, burada görülen pek cesim mezarın Yuşa'nın mezarı olduğunu iddia ederler. Bu dağın eteğinde iki burun, Macar burnu ile Mezar burnu mevcut olup bunlar küçük bir körfez vücude getirirler ve bu körfezin kıyısında Umurköyü vardır.

Yuşa dağının böğründe İmparator Justinien'in bina ettirmiş olduğu Saint-Pantaléon Kilisesinin harabeleri görülür. Yuşa'nın muhafazası iki dervişe mevdu bulunan mezarına vaktiyle Herkül yatağı ismi verilirdi. Burası beş ayak genişliğine karşı yirmi ayak uzunluğundadır. Etrafı sarmaşıklı bitkilerle örtülü bir duvarla muhattır.

Hammer, Constantinopolis und der Bosporos (Istanbul ve Boğaziçi), C. II, s. 288, 289.

güzel bir örtü teşkil eden ağaçlardan dolayı gayet lâtif olduğu gibi, Istanbul cihetine doğru da dünyanın en güzel manzarasına sahiptir, çünkü Istanbul şehrine kadar boğazın bütün kıvrımlarını göz seyretmekte, Istanbulun minareleri ve en yüksek yerleri de görülmektedir. Ve deniz tarafında renginden dolayı Kesil Adası[59] denilen bir kaya görülmekte olup Karadeniz cihetinden ise bu deniz gözün alabildiği nisbette müşahede edilmektedir, bu arada gemileri tam kanalın ağzına sevk için bütün gece yakılan fener ve bütün diğer burunlardan daha içeriye uzanan ve bu itibarla bu noktayı kanalın en dar noktası kılan Anadolu Kalesi de Asya cihetinde müşahede olunmaktadır. B. Büyükelçiye gördüklerimizi anlattık ve bundan sonra Son Ekselans mütemadiyen Avrupa cihetini takip ederek sarayına döndü ve bu Avrupa kıyısında gayet büyük olan Sarıyer isimli bir köy önünden de geçildi[60].

31 Temmuz Pazartesi

B. Büyükelçi Hünkâr İskelesi ile Yuşa Dağı İskelesi arasında bulunan bir burundan Asyaya geçti. Burada avlanmak mümkündür ve servilerle tamamiyle kaplı olan bu burunda kayıkların emniyette bulundukları ve karaya kadar gelebildikleri bir nokta vardır.

1 Ağustos Salı

Akşamın beşine doğru Son Ekselans Hünkâr İskelesine gitti ve teferrüçte bulunduğu sırada bu mevkiin muhafızı olan bostancı Tokat[61]

[59] Kızıl Kaya.

[60] Evliya Çelebi'nin ifadesine göre Sarıyer vaktiyle İskender tarafından Boğaziçi'ni Karadenizden ayıran noktada yaptırdığı kazılarla keşfettiği bir altın madeninden elde ettiği kâr ile inşa olunmuş bir büyük şehirdi. İskender buraya gûya Qondourah ismini vermiş olup şehir Cenevizler tarafından tahrip edilmişti. Muharrir, burasının etrafı bağ ve bahçelerle muhat olan bin evden mürekkep bulunduğunu, bir camii, bir mescidi ve bir hamamı olduğunu ve on mahalleye ayrılmış olup bunlardan üçünün müslümanlar ve küsurunun hıristiyanlar tarafından meskûn bulunduğunu ilâve eylemektedir.

[61] Hünkâr İskelesinin ilerisinde uzanan vadide Sultan II. Mehmed küçük bir av köşkü bina ettirmişti. Burada istirahat etmekteyken Sadrazam Mahmut Paşa tarafından Tokad'ın zaptedildiği haberini aldı. Bu yerde bir kasır yapılmasını emrederek bu kasra da Tokat Kasrı ismini verdi.

ve Beykoz[62] denen bir sarayda istirahat etmeye kendisini davet etti. Vakit geç olmakla beraber, Son Ekselans gezinmekte devam ede ede oraya kadar gitmeyi ihmal etmedi. Burası iskeleden üç çeyrek saat mesafede bir yerdir, oraya mütemadiyen aynı düzlüğü muhafaza eden ve iki tarafında tepe ve dağlar bulunan bir vadiden gidilir. Ve bu yükseklikler ağaçlarla örtülü bulundukları gibi dik de olmadıkları için, göze büyük bir haz vermektedirler. Köşkün yeri vadinin nihayetinde, kendisine daimî bir gölge temin eden sayısız ağaç ortasındadır. Burada bulunan muhtelif nevide ağaçlar arasında da Hindistanın bir kestane ağacı vardır ki, pek nadir bir ağaç sayılabilir. Üç adamın güçlükle sarabilecekleri kökünden dört büyük dal ve bu dallardan daima başka dallar çıkmaktadır ve gayetle yüksek olan zirvelerine kadar bu dallar yapraklarla o derece doludurlar ki, üstteki dalları gözün görmesine imkân yoktur. Padişaha ait olmakla beraber, bina ne güzel ne de haşmetlidir. Ziyaretimizde kapalı bulunan oldukça ufak bir odası ve ona bitişik olup öbür tarafları açık bulunan ve Türklerce köşk denilen büyük bir salonu mevcuttur. Bu salonun ortasında havuzu mermerden olan bir çeşme bulunup on altı muhtelif musluktan su vermekte ve her musluktan başparmaktan kalın bir su gelmektedir. Bu sarayın muhafızı olan bostancı, çeşmenin ortasından bir su çıkarttı ki, yerdeki tahta leğene benzer şeyin içinden on beş metre yükseğe kadar fışkırıyordu. Bu noktaya gelindikte, eğlenmeye gelmiş Türklerden mürekkep bir grupa rastlanıldı. Tamamiyle kızartılmış bir kuzu ile bazı pilâv tabakları ve âdet olmuş bazı yemeklerin başına geçmek için sofraya oturmak üzere idiler. Son Ekselansa tahta bir tabak içinde kuzu budu ile çarşılarının ekmeklerini elleriyle parçalanmış olarak yolladılar ve Son Ekselans nezaketlerinden dolayı kendilerine teşekkür ederek bunları iade etti. Güneş artık batmış bulunduğu için, B. Büyükelçi burada fazla kalmadı, fakat bu asude yer kendisinin pek ziyade hoşuna gittiğinden, ertesi günü tekrar geleceğini bostancıya bildirtti. Oradan

[62] Evliya Çelebi'ye göre Beykoz sekiz yüz evlik bir köydür. Gemiler sahilin çok yakınına demir atabilirler. Beykoz'da pek çok bağ ve bahçe görülür. Evler zarif bir manzara arzederler. Bu köyde, içinde cuma namazı kılınan bir cami ile bir mescit, bir mektep ve bir hamam vardır. Çarşılar ehemmiyetli değildir. Ahali bahçıvan, oduncu yahut balıkçıdır. Bu mevkiin havası lâtiftir. İskele önünde kılıç avlanmağa mahsus tertibat vardır. Evliya Çelebi, Bulak, 1264 (1847), s. 129.

Beykoz kadısı mevkii vaktiyle sarayın müneccimbaşısına mahsustu. Asayiş, Sultaniye Bostancılarına hükmeden bir subay tarafından muhafaza edilirdi.

ayrılmadan önce, kendisine adımlarımla birbirinden yüz yirmi adım mesafede dikilmiş olan iki taş gösterdiler ki, bu taşlar şimdiki padişahın gençliğinde attığı bir taşın katettiği mesafeyi göstermekte imiş.

2 Ağustos Çarşamba

B. Büyükelçi bir gün evvel gidip gezindiği yerde yemek yemek istediğinden, güneş doğmadan önce mutfak eşyasiyle adamlarını geçirtti ve bizzat Hünkâr İskelesine gelince bostancının tedarik ettiği bir beygiri orada hazır buldu. Tokata vardığı zaman, buranın güzelliğini dünden çok iyi müşahede etti ve bahusus ağaçların çokluğuna ve iriliklerine hayran kaldı. Bu esnada adamlarının büyük bir kısmı da, civarda av imkânı olup olmadığını anlamak üzere, etrafı tetkik ediyorlardı. Bostancılar etrafta yaban domuzu mevcut olup bu hayvanların bahçeleri için çok zararlı olduklarını söylediler. Saray kâhyası Son Ekselansa köşkü gösterdi ki, orada da, bütün diğer kasırlarda olduğu gibi, uzun zamandan beri kullanılmadıkları için bozulan ve çürüyen birçok şilteler ve yastıklar mevcut bulunuyordu. Kâhya Son Ekselansa üzerine Allahın senası hakkında güzel yazı ile yazılmış Türkçe beyitler bulunan üç küçük tahta gösterdi. Bu beyitler muhtelif tarihlerde ve Sultan Ahmed, Sultan Murad ve Sultan Osman devirlerinde yazılmışlardı. Burada Sultan Murad'ın bir oku ile yayı da vaktiyle muhafaza edilmişse de, mevkii itibariyle pek ziyade rutubetli olan bu yerde bozuldukları görülerek bunlar Istanbul'a götürülmüşlermiş. Birisi şahsı hakkında köşkün duvarına, defterime kaydettiğim şu iki mısraı yazmıştı :

اغجلر آلتوك اولسه اينجيلر ياپراق [63]
انسانك كوزين دويورمز الاطپراق

bu mısralarla müellif bir durumun yalnızlık içinde güzel olamıyacağını bilhassa tebarüz ettirmektedir. Ahlâkî bir hükmü ihtiva eden şu kıtaya da dikkat ettim :

فكر ايت اى دل كه دوغدوغك وقتن [64]
خلق خندان ايدى و سن كريان

[63] Ağaçlar altın olsa inciler yaprak
İnsanın gözün doyurmaz illa toprak

[64] Fikret ey dil ki doğduğun vaktin
Halk handan idi ve sen giryan
Ana sayet ki öldüğün vaktin
Halk giryan ola ve sen handan.

اکا سعی ایت که اولدوغن وقتن [65]
خلق کریان اوله و سن خندان

Bu kıta doğduğumuz zamanda dünya sevinirken bizim ağlamakta bulunduğumuzu, fakat ölüm saatimizde başkaları ağlarken bizim gülmemizi temin edecek şekilde hareket etmemiz gerektiğini haber vermektedir. Yemekten bir müddet sonra, B. Büyükelçi tekrar ata bindi ve oldukça rahat bir yoldan Yuşa Dağına götürüldü. Boğazın oradan Istanbul tarafına olan manzarasından memnun olarak, bunu kendisiyle beraber getirdiği ressamına çizdirdi. Öbür taraftan da, Karadeniz ağzı, Asya ve Avrupa kaleleri ve ucu görülen fener, kendisini aynı derecede memnun bıraktı. Bu yerin dede ve dervişliği ihraz için yapayalnız yaşamaktan gayrı bir sıfatı bulunmamakla beraber bunlara mahsus külâhı giymiş olan bekçisi, Son Ekselansa gayet eski ve kârgir olup aralarında pek büyük ve içi hâlâ su dolu bir sarnıç bulunan harabeler göstermek üzere kendisini orman içinden ve ziyadesiyle sarp yollardan indirdi. Son Ekselansa sözde Yuşa yahut Josué'lerinin mezarını gösterdi'er ki bunun korkunç bir dev olması lâzımdır. Çünkü, kendisini ihata etmek için yapılmış olan parmaklık ancak göbeğine kadar varmakta olup vücudunun geri kalan kısmı ihtiyar bir kadının gösterdiği bir ağaç önünde ancak nihayet bulmaktadır. Son Ekselans ağaçların gölgesi altında istirahat ederken, ben bu ihtiyar kadınla uzun bir müsahabede bulundum. Kendisi Sultan Osman Kaminiçayı gidip zaptettiği zaman ele geçtiğini söylüyordu ki, Sultan Osman Kaminiçayı 1621 de almıştır. Kadın o tarihte sekiz yaşında bulunduğu halde babası ve annesiyle beraber getirilmiş olduğunu ve dinini değiştirdikten sonra yirmi yıl Istanbulda büyük bir paşanın dairesinde yaşadığını, bu yerin iki yıl evvel ölmüş bulunan dedesiyle yaşamak üzere buraya gelişinden beri ise kırk sene geçmiş olduğunu söylüyordu. Bu suretle de, kendi hesabiyle altmış sekiz yaşında olması gerekiyordu. Yüz otuz yaşında öldüğünü söylediği dedenin nerede gömülü bulunduğunu gösterdi ve ondan az önce ölmüş olup yüz altmış sene yaşamış bir akrabasının mezarını da gösterdi. Yuşanın gösterdiği mezarı büyüklüğünde bir adam olabileceğine inanıp inanmadığını sormaklığım üzerine, onun bazı hareketleri hakkında bunları dedesinden öğrenmiş olduğunu söyleyerek uzun bir masal anlatmağa koyuldu. Fakat anlattığının hiç başı sonu yoktu, bunları iyi hatırlayamadığını itiraf etti. Bu söylediği şeyler

[65] Bu beyitler Sadi'ye atfedilen bir rubaînin aynen tercümesidir.

arasında, görmüş olduğunuz uzunluğu ile bu dağ üzerindeki kuyuyu Yuşanın vücude getirdiğini ve suyunun gerek deniz ve gerek Tokat tarafından olmak üzere dağın iki tarafından fışkırmış olduğunu ve bu suyu yakında olanlar içemeyerek ancak uzakta bulunanların içebildiklerini de anlattı. Bundan sonra, Yuşanın mezarının yakınında bulunan binaya onun methi hakkında asılmış beyitler gördüm ki, bunlarda pek de mana ve mantık bulamadım. Aynı yere birçok adamlar, kimisi isimlerini, kimisi mevkiin methini yazmışlar, kimisi de birtakım hikmetler kaydetmişlerdi. Bunlar arasında oldukça güzel olan şu hikmeti iki mısraa sığdırılmış buldum :

هر کیم دنیایه کلور آخر جام اجل ایچر نه عجیب منزل اولور کیم قونار کیم کوچر

yani : "Dünyaya gelenler nihayet kader bardağını içerler, fakat dünya bazılarının yerleştikleri ve bazılarının boşalttıkları bir han olduğu için bu şaşılacak bir şey değildir". Zavallı bir cahil olan dede okuma bile bilmediğinden, bu yazıları okumakta olduğumu hayranlıkla gördü ve benim de bunların arasında bir şeyler karıştırmaklığımı istedi. Fakat mürekkebim bulunmadığını söyleyerek özür diledim. Çünkü bir hıristiyanın Türklerin yazıları arasına kendi yazısını karıştırması ve bu suretle o yazıları da kirletmesi münasip olmayacağını söylemekliğimi bir mazeret olarak kabul etmemiş, bunun ehemmiyeti bulunmadığını söylemişti.

Nihayet, beş buçuk sıralarında, Büyükelçi hazretleri deniz kenarına inerek sahildeki bir köşk yahut da dört tarafı açık bir odada yemeği hazır buldu. Yemekten sonra da, sahil boyunca biraz gezintiyi müteakip tekrar kayığa bindi ve sarayına götürüldü.

3 Ağustos Perşembe

Akşam namazının kılınış zamanı sırasında kanal hisarları ağası Son Ekselansın sarayının olduğu yerde bulunmakla, maiyeti ve dokuz çift kürek için on sekiz olan kürekçileriyle birlikte bu namazı kılmak üzere karaya çıktı. B. Büyükelçinin bu mevkide oturduğunu öğrenmekten pek memnun kaldı ve bostancıbaşı olduğunu zannederek kendisini karşılamağa gitmiş olan başkâtibe kendisinin hisarlar ağası olduğunu ve bunları Son Ekselansa göstermekten memnun kalacağını, ne zaman ziyaret edebileceğini öğrenince bir adam yollayacağını, vakit pek geçmiş bulunduğundan akşam yemeğini sefirle birlikte yiyemediğini, fakat bir gün gelmekle şeref bulacağını söyledi. Namazını kıldıktan

sonra kendisine kilerden şerbetle bir tabak şekerlenmiş kiraz getirildi ve bostancı bunları çok beğendi. Bundan önce kendisine yıkanması için gümüş ibrik içinde su getirildiyse de, bu suyu matara denen bakır bir tasa döktürdü. Yiyip içtikten sonra kalktı.

Gece deniz kenarında kanatsız bir küçük böcek gördüm ki, burada umumiyetle ilkbaharda görülen bazı sinekler gibi ışıklıydı –Bu sinekleri Edirne'de de gördüm– Fakat sayıları orada daha azdır.

4 Ağustos Cuma

Malta'lıların ele geçirdikleri gemiler arasından kurtulmuş bulunan iki Türk gemisi, sabahleyin dışarda biraz esen rüzgâr sayesinde Istanbul limanına girdiler.

Son Ekselansın cerrahı bazı işler için Beyoğluna gitmekle kaynatasının evinde veba bulunduğunu bir küçük cariyenin bu hastalığa yakalanmış olduğunu öğrendi. Aynı vasıta ile, Istanbul tarafında da veba bulunduğu öğrenildi.

Galata Dominicain'lerinin vaizi, patrik vekili Calamine piskoposu namına Son Ekselansı ziyaret etti ve ayinlerden evvel de, sonra da Sa Majeste için dua ettirmemek hususundaki emirnamesiyle işlediği hatadan dolayı affedilmesini onun namına rica etti.

6 Ağustos Pazar

Öğrendiğime göre birkaç gün önce Felemenk elçisi Üsküdar'da bostancıbaşının sarayı yakınında bir sayfiye tutar ve buraya karısı, çocukları ve bütün ailesiyle birlikte taşınması üzerine, bütün bu gelen kadınları gören bostancıbaşı elçinin evli bulunduğunu düşünmeksizin bunların kendileriyle eğlenmek üzere getirmekte olduğu bir takım kadınlar olduklarına hükmeder. Bu kadınları güpegündüz getirişinden dolayı da büsbütün gazaba gelir. Bu hisler içinde kadınları almak ve münasip göreceği şekilde adaleti tatbik etmek için bir miktar çavuş yollar. Söz söyleyenin tercümana irat ettiği ilk sual, bu fahişelerin kimler olduklarını kendisinden sormak olur. Aynı zamanda sefire bu adamın ne istediğini sorar. Tercüman kendisine karşı bu kadar ağır bir hakaret teşkil eden bir şeyi söylemeye cüret edemezse de, bu sözleri anlayabilecek kadar Türkçe bilen kızı söylenen şeyleri olduğu gibi annesine tekrar eder. Böyle bir hakarete uğramaktan dolayı yüzü gazaptan kıpkırmızı kesilen sefire, bu hakareti kendisine yapanın

üzerine hücumla sakalına yapışıp yolmaya kalkar. Aynı zamanda uşaklar öteki adamların üzerine hücum ederek kendilerini kaçırırlar, bu adamlar elçinin kızını yakalamaya teşebbüs ederlerse de buna da muvaffak olamazlar. B. elçi bostancı başının bu hareket tarzından büyük bir hayrete düşer ve uğradığı hakaretin tesiri altında onun makamına varıp tarziye olarak Babıâli'den kellesini isteyeceğini söylemeğe kadar işi ileri götürür.

Büyükelçi hazretleri bütün günü Tokat Sarayında geçirdi ve birinci bostancı orada kendisini akşama doğru ziyarete geldi. Kendisi ellisini aşkın bir ihtiyardı. Hükmü altında bulunan yerlere Son Ekselans geldiği zaman kendisini iyi kabul etmekte ihmal göstermemesini bostancı başının her ikisinin de yerlisi bulundukları Bosna dili ile tenbih etmiş olduğunu ilk söz olarak B. Büyükelçiye söyletti ve Büyükelçi hazretleri idare alanının sınırlarını sormakla adam bunun İncirliköy'den Hisarlara kadar devam ettiğini ve Son Ekselansın her gittiği yerin hâkimi olacağını bildirdi. Büyükelçi hazretleri ne ikramda bulunacağını bilemeyerek kendisine şarap içmeyi isteyip istemediğini sordurdu. Adamcağız bunun üzerine gülerek buna her ne kadar talipse de çok insanın kendisini görmekte bulunduğu cevabını verdi. Bunun üzerine Türkler uzaklaştırıldılar ve bostancıya şerbet yerine şarapla dolu gümüşten büyük bir kâse getirildi. Bundan sonra, kendisini Tarabyadaki evine gelip ziyaret edeceğini B. Büyükelçiye söyleterek, bostancı pek memnun olduğu halde ayrıldı.

Biraz evvel bahsettiğim iki taşın şimdiki imparator için mi dikilmiş olduğunu anlayabilmek üzere, bu taşlar üzerinde keyfiyeti kesinleyen bir yazı bulunacağını düşündüm. Hakikaten de, bu hareketi yeğeni olan IV. Mehmed'e değil, Murad isimli son sultana maleden bir yazı gördüm.

Köşkte şu yazıları da buldum:

جهان ایچنده ای غافل نه در مقصود انس و جن [66]
نه کسه سندن انجنسون نه سن ده کیمسه دن انجن

Cihan içinde ey gafil nedir maksud-u ins u cin
Ne Kimse senden incinsin ne sen de kimseden incin

[66] Cihan içinde ey gafil nedir maksudu ins ü cin
Ne kimse senden incinsin ne sen de kimseden incin

diğer bir beyit :

[67] نه قدر اولوسی اولسه ك جهانك
عاقبت ایکی طاش اولور نشانك

Ne kadar ulusu olsan cihanın
Akıbet iki taş olur nişanın

diğeri :

[68] ایا غفلت مقامنده اسیر نفس اولان انسان
سنی دنیا سرایه نیچون کوندردی اول سبحان

Eyâ gaflet makamında esir-i nefs olan insan
Seni dünya sarayına niçin gönderdi ol Süphan

7 Ağustos Pazartesi

Geceyi Tokatta geçiren B. Büyükelçi sabahleyin erkenden Tarabya'daki sarayına döndü.

Beyoğlunda bulunan Kudüs hastahanesinin komiseri olan Sayın Canizarés Peder, Kudüs'teki Saint-Sépulcre kilisesinin bir şeklini Büyükelçi hazretlerine hediye etti. Bu, fildişi, sedef ve abanoz oymalarla ve gayet ustalıkla ceviz ağacından yapılmış bir eserdi.

8 Ağustos Salı

Büyükelçi hazretleri Halep'ten bir ulak tarafından getirilen bir mektup aldı. Bu mektupta heyet Son Ekselansı kapitülasyonların yenilenmesi hasebiyle ancak yüzde üç ödenmesi hakkında gönderdiği emrin alındığından ve bu emrin tescil edildiğinden haberdar ediyor, fakat tescil ücreti olarak kadının yüz ve Kaplan Paşa olan paşanın da yüz seksen kuruş aldıklarını bildirerek Son Ekselanstan tescil ücretini istikbalde tahdit etmek üzere bir nizamname temin etmesi rica olunuyor, aksi takdirde kapitülasyonların tescilleri sırasında buna nazaran çok daha yüksek bir bedel ödemekten korkulduğu haber veriliyordu. Aynı zamanda, emirnameyi gümrükçünün tefsir şeklinden de şikâyet ediyorlardı. Çünkü gümrükçü yüzde üç yerine altı almak istemiş ve evvelce yüzde beşten girerken iki buçuk ve çıkarken iki buçuk aldığı halde kapitülasyonların yenileşmesi esnasında kabul edilen girerken

[67] Ne kadar ulusu olsan cihanın
Akıbet iki taş olur nişanın.

[68] Eyâ gaflet makamında esir-i nefs olan insan
Seni dünya sarayına niçin gönderdi ol Süphan

yüzde üç ve çıkarken üç olarak almak iddiasını gütmüştü. Bununla beraber, keyfiyetin tavazzuhuna kadar ister giriş ister çıkış olsun ancak üç almayı da gümrükçü kabul etmiş bulunuyordu.

9 Ağustos Çarşamba

Pek canlı renklerle tersim edilmiş Hint bezleri, etrafı gayet hünerle gümüş işlenmiş muslinden İran mendilleri ve memleket usulünde altın çiçeklerle işlenmiş ve aynı şekilde çizgili bir kadın donu gördüm.

10 Ağustos Perşembe

Tokat sarayının muhafızı olan bostancı B. Büyükelçiye hediye olarak iri bir balıkla bir miktar kavun yolladı.

11 Ağustos Cuma

Istanbul'a ve Galata'ya giderek Fransa'ya dönmekte olan M. Le Vacher'ye veda ettim. B. Büyükelçi İzmire gelmiş bir gemi vasıtasıyle Fransadan bir paket aldı, ben de Conty prensinin hekimi M. Dodant'la M. d'Amblincourt'un biraderi M. d'Apremont'dan gelen birer mektup aldım.

12 Ağustos Cumartesi

Son Ekselans bana M. de la Lane'ın öldüğünü söyledi.

13 Ağustos Pazar

SONE

Zaman benden işlerimin hesabını istedi. Ben de kendisine cevaben dedim ki: Hesap zaman ister, çünkü, hesapsız o kadar zaman kaybeden, eğer zamanı yoksa nasıl hesap verebilir? Zaman, hesabımın zamanı reddettiğini iddia ederek, bana hesap mühletini reddetti ve zamanım varken hesap etmediğim için hesap vermek üzere zamanı beyhude istediğimi söyledi. Ey Allah! Bu kadar çok zamanı hangi hesap tespit edebilir ve hesapsız, zamanı suiistimal ederek yaşadıktan sonra bu kadar büyük bir hesap görmeğe hangi zaman yetebilir Heyhat ! Zamanın tazyikinden zor ve hesabından tazyik görerek, ruhu teslim ediyor ve zamanın hesabını veremiyorum, çünkü kaybolmuş zaman hesaba sığmıyor.

Cevap

Kaybolmuş zaman madem ki hesaba sığmıyor, hesap etmeden zamanlarını suiistimal edenler gibi zamana acımadan ve hesaptan kork-

maksızın zamanınızın hesabını vermeye çalışınız. Zamanın iyi kullanılması hesabımızı hafifletir; şu halde bu hesabı zamanı idare ederek hatırla, çok kere hesabı tehir için zaman istenir her sefer, hesap sonunda zamanın nihayeti görülür. Zaman ihtiyat ve hesapla verilmişken zamanın sahte lûtuflarına güveni hesap etmek heyhat ki zaman sonunda hesabın hazır olmasını temin etmez. Çünkü hesabımızda çok kere zamanımız bulunur da, Allahın hesabında zamanımız kesilir ve ebediyet bu hesabı da, bu zamanı takip eder.

Son

Bu iki sone Paristen B. Büyükelçiye gönderilmiş olup birincisini bir chartreux, ikincisini de bir rahibe vücude getirmiş.

B. Büyükelçi bir kere daha İncirliköy Kasrında gezmeye gitti ve orada Parma prensinin tebaası olan Siyör Cornelio Magno'ya rastladı. Bu köşkün temelinde bulunduklarını farketmiş olduğum sütunlar arasında biri kitabeliydi. Bunu daha yakından görmek için, bina da su üzerinde bulunduğundan kayığı getirterek ona yaklaştık. Geri kalan kısım görünmüyorsa da, takriben iki ayak olan temel cihetinde hiç bir tarafları bozulmamış olan mükemmel iki Rum maskesi, adeta silinmiş üç adam tarafından çiğnenen üzümlerle dolu bir fıçı ve fıçıdan şarap çeken bir adam, iyi yapılmış çubuk asmalariyle salyangoz, gelincik ve daha başka hayvan resimlerinin sardığı dallar görünmüyordu ve bütün bu şekiller en eski çağ eserlerinin alâmetlerini taşıyorlardı. Bu eserin vaktiyle Baküse mahsus bir muhteşem mabede ait bulunduğunu anlamakta zahmet çekmedim. Resmi o kadar çok sevmiş olan Süleyman'ın bu kadar güzel bir eseri gizlediğine göre heykeltraşlığa asla ehemmiyet vermemiş bulunmasına hayret ettik. Bütün Istanbul civarında seyyahların alâkalarına daha çok lâyık bir eser bulunduğunu sanmıyorum. Bununla beraber, bizden önce başka birinin burasını farkettiğinden şüpheliyim. Petrus Gillius bu hususta tek söz söylemez. Topog. Constun 137. sayfasında az bir şey vardır[69].

[69] 1490 da Alby'de doğmuş olan Pierre Gilles, Rhodez Piskoposu Kardinal Georges d'Armagnac'ın tavsiyesi üzerine madalyonlar ve yazmalar toplaması için François tarafından Yakın Şarka yollanmıştı. Kendisine verilmiş bulunan paraları sarfettikten sonra, yardım görmez olunca, o tarihte İran'a karşı harbetmekte bulunan Sultan Süleyman'ın ordusuna girmek mecburiyetinde kaldı. P. Gilles bu sefer de atını ve satın almış bulunduğu eşyayı kaybetti.

Dahil bulunduğu kıta kışlamak üzere Haleb'e gitti ve P. Gilles orada para alabil-

Duvar üzerine yazılmış bulunan şu iki Farsça mısrai bu köşkte kaydettim :

[70] یک قطرهٔ شراب اگر نوش کنی
لذت جهان جمله فراموش کنی

ve şu iki Türkçe mısra :

بوقصر دلگشایه بر نظیر اولمز بو دنیاده
حضوصا واقع اولمشدر کنار جوی دریاده

bu son mısralar da bu mevkiin senasına aittir.

14 Ağustos Pazartesi

Bir gün önce Livarna'dan gelmiş bir küçük gemi kaptan Son Ekselansa mektup paketleriyle beraber birçok gazete de getirdi ki, bunlar arasında 7 Haziranda Felemenklilere karşı yapılmış deniz muharebesinin hikâyesi görülüyordu.

15 Ağustos Salı

Galata Dominicain'lerinin amirleri olan Justiniani Peder geldi ve vaiz pederi Cenevc Balyozu nezdinde hapsettirmiş olmak ithamına karşı nefsini Son Ekselansın huzurunda müdafaa etti.

Üç muhtelif mevzudan bahseden Türkçe bir kitap satın aldım. Mevzulardan birincisi Ebu Ali Sina ile Ebü'l-Hâris'in harikulâde ve mucizevî tarihleriydi. İkincisi Âdem'den Süleyman'a kadar reislerin ve peygamberlerin hayatlarının bir hulâsası idi. Üçüncüsü de Sultan Süleyman'ın İran'a karşı bir seferinin hikâyesidir ki, bu imparator bu sefer esnasında Van adlı bir kale almıştır [71].

---

diğinden bu sayede izin elde etti ve Istanbul'a gitmek imkânını buldu. Istanbul'da Thévet ile buluştu ve kendisiyle birlikte Chalcédoine harabelerini ziyaret ederek M. d'Aramon'la beraber Fransaya döndü. Istanbul'a ait iki eserini yeğeni Antoine Gilles neşretmiş olup bunlar: De Bosphoro Thracio libri III. Siyon 1561, in-40 ve De topographia Constantinopoleos et de illius antiquitatibus libri IV. Siyon, 1561, in-40 dır.

[70] Eğer bir damla şarap içersen dünyanın bütün öteki zevklerini unutursun.

[71] Ebu Hâris Ebu Ali İbni Sina'nın romantik hikâyesi Ziyaettin Seyyit Yahya'nın kalemi mahsulüdür. Bu eser 1256 da (1840) Kahire'de basılmıştır. Şark Türkçesi lehçesinde bir tercümesi 1860 da Kazan'da neşredildi.

Arap, Fars ve Türk edebiyatları Kısasulenbiya adını taşıyan birçok tarihî esere sahiptirler. Bunların en marufları Ali İbni Hamza el Kessay'ın, Sahl Abdullah el Toustery'nin Arapca ve Muhammed Deydanzemi ile İbrahim Nişaburi'nin Farsca yazmış oldukları eserlerdir.

16 Ağustos Çarşamba

Bütün gece ve günün en büyük kısmında şiddetli yağmur yağdı ve bu keyfiyet romatizması hafifçe nüksetmiş bulunan Son Ekselansı Istanbul'dan ziyarete gelmelerine mani olmadı.

17 Ağustos Perşembe

Felemenk elçisinin otuz günde gelmiş mektuplar aldığı ve bu mektuplarda kendisinin Maestrict'in kaybından haberdar edildiği öğrenildi. Bu suretle de, filolarının zaferinden dolayı sevinçler izhar ettikten ve kaymakamla bostancıya bildirmek suretiyle iftiharlara kalkıştıktan sonra, bu boş sevinci tadil etmesi gerekli oldu. Babıâli'de bulunmak üzere Kudüs'ten yollanmış olan yeni bir komiser bu vazifede istihlâf edeceği Sayın Peder Canizares'le beraber gelip bir ziyaret yaptı.

Geneviz elçisi Bay da geldi ve Son Ekselansla yemek yedi. Memleket görmek üzere yeni gelen Champenois'lı genç bir asılzade de gelip Son Ekselansa hürmetlerini takdim etti. Kendisi esir Türklerle vaktiyle değiştirilmiş eski bir esir refakatinde olarak Venedik yoluyla gelmişti. Bu eski esirin ismi ise Yüzbaşı Brabant olup ticaretle meşgul olmak maksadiyle yerleşmek için Istanbul'a gelmiş bulunuyordu.

18 Ağustos Cuma

B. Büyükelçi Ceneve elçisi Bayı merasimsiz bir şekilde ziyaret ederek yemekten sonra kendisiyle uzun bir zamanı beraber geçirdi ve kendisinden ehlileştirilmiş bir hayvanı hediye kabul etti.

19 Ağustos Cumartesi

B. Büyükelçi günde üç kere nöbet yapan bir humımaya tutuldu. Bir Fransız gemisi limana girmekle kaptanı gelip Son Ekselansa verilmek üzere kendisine teslim olunmuş mektupları takdim etti.

20 Ağustos Pazar

Bir gün evvel gelen gemi ile gelmiş olan Cizvit Sauger, Peder Son Ekselansı selâmlamak üzere Galata'daki Saint Benoist başrahibi tarafından getirildi [72].

[72] Cizvitler Cemiyetinden olan Sauger Peder (Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel avec la description des principales isles, et des choses les plus remarquables qui s'y voient encore aujourd'hui – Ege Denizi adalarının eski dukaları ve diğer hükümdarlarının yeni tarihleriyle başlıca adaların ve bugün bu adalarda hâlâ görülen en dikkate lâyık şeylerin tasvirleri) unvanlı muteber bir eser müellifidir. Paris, Jean Anisson. 1699, in-12.

Birkaç gün önce Karadenizden inişlerini gördüğümüz iki kadırganın tekrar çıkışlarını gördük. Bu kadırga kaptanlarından Şaban Bey adlı biri, Aynaroz kesişlerine nezdlerine iltica etmiş bulunan üç Fransızı kendisine sattıklarını dün Son Ekselansın kâtibine söylemiş.

21 Ağustos Pazartesi

Beyoğluna ve Galataya gittim ve oradan dönmeden önce gümrükçünün, mimar ağanın ve tersane kâhyasının bir çektirme ile Sakız'a gitmiş olduklarını öğrendim. Maksatları bir rivayete göre padişah için orada bir saray bina ettirmek, başka bir rivayete göre de Türklerin Malta yahut Sicilya üzerine girişmek ister göründükleri bir harekette kullanılmak üzere bir tersane yaptırmak imiş.

22 Ağustos Salı

23 Ağustos Çarşamba

Patrik Vekili olan B. Calamine piskoposu, rahiplerinin ikisi refakatinde bulunduğu halde Son Ekselansı ziyarete geldi. Fakat Son Ekselans bir humma nöbetinden yeni çıktığı cihetle kendisiyle hiç iş konuşmadı.

24 Ağustos Perşembe

Padişahın gözdesi olup Müsahip Paşa ismi altında tanınan Coloğlunun Edirne'de hastalıktan öldüğü ve Istanbul'daki evinin mühürlendiği öğrenildi.

Hünkâr İskelesi bostancıları B. Büyükelçiye öldürdükleri bir yaban domuzunu getirdiler. Ağırlığı iki yüz yirmi livre [73] kadardı. Kendilerine verilen bir sekinodan pek memnun kaldılar.

25 Ağustos Cuma

Saint-Louis günü. Capucin'lerin Fransa sarayında B. Büyükelçiye mahsus olmak üzere yaptırdıkları küçük kilise inşaatı hitam bulmuş olduğundan, bunu Calamine piskoposu vasıtasıyle takdis ettirdiler, sonra piskopos dinî âyini icra etti ve bununla birlikte yortusu tesit edilen Saint-Louis hakkında bir methiye söylendi. Sonunda Exaudiat terennüm edildi ve kaside birkaç ay evvel bunun terennümünü menet-

[73] Takriben yüz elli dirhemle müsavi bir eski vezin.

Şemseddin Sami Kamusu

miş olan aynı piskopos tarafından terennüm oluıdu. Köyde olduğu için B. Büyükelçi merasimde hazır bulunmadı, fakat başkâtibi tebaadan tüccarlarla beraber hazırdı.

Tarabya Rumlarından birkaçı sarhoş olup Son Ekselansın adamlarından ava giden birkaçına hakaret ettikleri gibi içlerinden üçünü de bostancıbaşıya götürmek maksadiyle hapsedip ellerini bağlamaları üzerine, sefarette keyfiyet haber alınır alınmaz kılıçlarla, tüfekler ve çakmaklı tüfeklerle müsellâh bulunduğumuz halde on on iki kişi olarak gittik. Üç mahpusu kurtardığımız gibi kavgaya başlamış olanla köyün kavgayı yatıştıracak yerde bu hakarete en çok yardım eden yeniçerisini alıp götürdük. Hareketlerimizi seyreden, dört yüzden fazla kimse ve hattâ limanda karaya dokunacak derecede yakın bulunan beş altı küçük gemi insanları bir mukavemette bulunmaya teşebbüs etmediler.

26 Ağustos Cumartesi

Istanbul'a yakın tarihte gelmiş olan yeni patrik kaymakam tarafından merasimle kabul olundu[74].

Son Ekselansın İzmir seyahatine mahsus bir emirname ile daha başka işler için Babıâliye yolladığı yeniçeri, keyfiyet için lüzumlu şeylerle döndü ve Tuna üzerinde Babaya kadar gitmekte olan padişahı on gün takip ettiğini söyledi.

27 Ağustos Pazar

Saint-Louis bayramının tesidi için B. Büyükelçi Ceneviz Balyozu Baya, tüccarlara ve limanda bulunmakta olan Fransız gemileri kaptanlarına ziyafet çekti.

28 Ağustos Pazartesi

30 Ağustos Çarşamba

İzmit körfezinde, Tuzla cihetinde, müshil evsafını haiz maden suları bulunduğunu ve buraya ağustos ayı Notre Dame'ından iki gün önce ve bundan iki gün sonra pek büyük kalabalık geldiğini öğrendim. Ve bu suyu suyun indiği taraftan alanlar kendilerini pek ziyade rahatlanmış hissetmekte ve aşağıdan çıkarmaktadırlar, fakat suyu akışına ters istikamette alıp içenlerde keyfiyet hiç bir tesiri mucip olmayarak

[74] Tirnova Metropolidi Gerasimoski, patriklik tahtında Dionysios'u istihlâf ederek bu makamı 1675 e kadar işgal etmiştir.

hatta ağızdan çıkarılması icap ettiği muhakkak ve her gün mücerrep bulunmaktadır. Bu su denizden üç yüz adım ötede olup kaynağını bir yüksek dağdan alan bir dereden alınmaktadır.

3 Eylül Pazar

Beyoğluna gittiğimde, sadrazamın pek hasta olduğu hakkında kuvvetli bir şayia dolaştığını ve padişaha iltihak eylemek üzere kaptan paşa kuvvetlerinin kendilerini idare etmekte olan şeflerin emri altında Üsküdar'dan Okmeydanı'na geçmekte olduklarını öğrendim.

4 Eylül Pazartesi

Tarabya'ya döndüm.

5 Eylül Salı

Denizin üzerine sıçrayan sayısız küçük balığın kendilerine karşı şiddetle harbetmekte olan gemicilere iyi bir av teşkil ettiklerini gördüm.

6 Eylül Çarşamba

10 Eylül Pazar

Büyükelçi hazretlerinin sureti mahsusada yaptırdığı yeni daireye kitaplarının taşınmasına nezaret etmek üzere Tarabya'dan Beyoğluna gittim.

Bir gün evvel bostancıbaşı Karadeniz kanalına gelmiş ve veba sebebiyle Istanbul'dan, Beyoğlundan ve Galata'dan oraya iltica etmiş olanların dönmelerini emretmişti. Ne gibi bir maksatla böyle hareket ettiği malûm bulunmuyor.

11 Eylül Pazartesi

Bütün gün Son Ekselansın kitaplarını naklettirmek ve tanzim etmekle meşgul oldum.

12 Eylül Salı

Kaptan Bombart'ın idaresinde bulunan ticaret gemisi Fransaya müteveccihen hareket etti. Sadrazamın Bâbıâlî'nin emirlerini bildirmek üzere Tunus'a yolladığı bir ağa da yolcusu idi.

Bir Nasturîden davayı bırakıp gitmeye mecbur olacak kadar tazyik görmüş bulunan Güldani tarikatinden bir diyakosla görüştüm.

Bu rahip yedi toplantıya ait izahatla daha birçok kitabın Güldanî dilinde mevcut bulunduğunu temin ettiyse de bunların istediğim gibi cetvelini almaya vaktim olmadı. Adam Güldanîlerin Babil'le Tebriz arasında bulunduklarını ve birinci yerden yirmi beş ve ikinciden otuz gün uzakta olduklarını anlattı.

13 Eylül Çarşamba

Tarabya'ya geldim.

14 Eylül Perşembe

Son Ekselansın bana verdiği bir vazifeyi ifa etmek üzere ertesi günü Beyoğluna döndüm.

15 Eylül Cuma

Büyükelçi hazretleri namına Hüseyin Efendi isimli bir Türk tarihçisini ziyaret ettim. Kendisi, bir Rum kilisesinden çevrilme olduğundan Kilise Camii denen bir cami yakınında oturmaktadır. Bu camiin kapısı, bırakılmış eski sütunlarla hâlâ süslüdür. Son Ekselans namına kendisinden dostluğunu istedim ve kendisini buna hazır bulmaklığıma rağmen de gönlünü daha fazla kazanmak üzere B. Büyükelçinin yollamakta olduğu bir çuha ve bir saten ceket verdim. Onu beklemediği böyle bir şey verilmesinden mütehayyir gördüğüm gibi, Son Ekselansı bu tarz bir lûtufta bulunmaya mecbur edecek hiç bir şey yapmamış olduğunu da söylediğinden, B. Büyükelçinin istediği dostluğa kendisine vermeye onu mecbur etmeyi arzu eylediği, ayrıca da bu hediyenin vücude getirmiş olduğu bir tarihe karşı bir takdir nişanesi olduğu şeklinde cevap verdim. Bunun üzerine, bana bu kadar değersiz bir şeyin bu derecede takdir edilmeye lâyık olmadığını ve bu eseri asla beğenmediğinden bir gün intişar etmeye daha lâyık olan bir yenisini yazmış bulunduğunu ve mezkûr eseri bitirir bitirmez Son Ekselansa takdim etmeyi ihmal etmeyeceğini söyledi[75].

[75] Burada bahis mevzuu olan şahsiyet Hoca Hüseyin olup kendisi Hezarfen Hüseyin Efendi ismi altında daha meşhurdur. (Hezarfen bütün fenlere aşina demek olup bilgilerindeki tenevvu ona bu lakabı verdirmiştir.) Hüseyin Efendi 1103 te (1693) ölmüştür. Galland'ın bahsettiği kitap, (Tenkih-i Tevarih-i Mülûk) unvanı altında maruf bulunan tarihî eserdir.

Hüseyin Efendi bu eserin mukaddemesinde bunu 1 Muharrem 1081 (21 Mayıs

16 Eylül Cumartesi

Aynı Hüseyin Efendi Ekselansı görmeye geldi. Ekselans ona Sultanla Vezirin yaptırmış olduğu portrelerini götserdi ve Hüseyin Efendi kendisine sofrasında yemek yediren B. Büyükelçinin nezaket ve ikramlarından pek memnun bir halde döndü.

17 Eylül Pazar

B. Büyükelçi yapacağı seyahat münasebetiyle kendisine veda etmek üzere Büyükdere'ye, Ceneviz elçisi Bayın nezdine gitti ve yemeği orada yedi.

18 Eylül Pazartesi

B. Büyükelçiye Ceneviz elçisi Bayın ihlâslarını başkâtibi bildirdi ve onun namına iyi seyahat dileğinde bulundu.

19 Eylül Salı

Seyahat için lüzumlu bazı kitapları almak üzere Istanbul'a gittim.

20 Eylül Çarşamba

"Genç Mr. Pétis'e.

"Mösyö,

"Bilâhare yazmaklığım icap eden şeyi size sureti mahsusada yollamak üzere ruznamenin mutad üslûbunu terkediyorum. Sakız, Atina, Naksos ve buralara giderken uğranmaması imkânı olmayan birçok yerler gibi Fransa'nın Yakın Doğu'daki ticaretinin en büyük merkezlerinden birini teşkil eden İzmir'e seyahatin hikâyesini ihtiva edecekleri için, bu sahifelerin tecessüsünüze çok lâyık olacaklarını zannediyorum. Son Edirne seyahatime ait intibalarımı alındıkları gibi size yollamaktan pek memnun kalmıştım. Zira, tamamiyle intizamsız bir şekilde görülmüş o kadar çok şeyi lüzumlu bir intizam altına alıp bir mektupla bildirmek pek çetin bir iş olurdu. Bu sebeple, bu seyahatimin intibalarını da alındıkları gibi bildirmeyi münasip görüyorum. Öyle sanı-

---

1670) te başlayıp 24 Şevval 1083 (12 Ocak 1673) te ikmal ettiğini söylemekte ve Rum ve Latin muharrirlerine müracaat etmiş olduğunu iddia eylemektedir. İslâm saltanat hanedanlarının tarihleri için Cenabi'nin, Mirkhond'un ve Ali Çelebi'nin bilgilerine dayanır. Dokuz fasıl ve bir neticeye ayrılmış bulunan (Tenkih), Kaminiça zaptının hikâyesiyle son bulur. Hüseyin Efendi 1081 (1670) de (Lisanü'l-etibba) unvanını taşıyan bir hekimlik lügati de telif etmiş bulunmaktadır.

yorum ki, size bu tarzda yazışım hoşunuza gitmesi lâzımdır, çünkü, hiç değilse her şeyi yaptığım gibi size saatiyle ve günü ile bildirdiğimden, bildirdiğim bu şeylerin sıhhatlerinden şüphe etmemek sizin için daha kabil olmaktadır.

İşte böylece, bu bin altı yüz yetmiş üç senesi eylül ayının yirminci çarşamba günü, B. Büyükelçi bu seyahat için lüzumlu eşyayı tedarik ettikten ve bilhassa her uğranılacak mahalde muvafık bir tarzda kabul edilmek üzere padişahın bir emirnamesini aldıktan sonra, mezkûr emirnamenin hükmünü icra ettirmek üzere Türkçeden başka halk Rumcası bilen bir çavuş ve kendilerini mevki gereğinden ayrıca icabı hâlinde vücutlarından istifade etmek için üç yeniçeriden mürekkep bir muhafız kuvveti beraberinde olduğu halde, akşamın beşine doğru, on altı çift kürekli ve altı mancınıkla müsellâh olup ayda yüz elli eküye kiraladığı bir gemiye kırk beş elli kişilik bir maiyetle sarayı yakınında bulunan Tarabya limanından bindi. Kendisini tâ Yunanistan'a kadar beraberinde gitmek üzere Jason'a kaçırtan Medée, şimdi Karadeniz denen Pont Euxin'den itibaren yaptığı uzun seyahati müteakip buraya ayak atmış ve zehirlerini ihtiva eden kutuyu buraya çıkarmıştı ki, bundan dolayı bu köye Tharmasiya [76] adı verilmişti. Fakat bu söz gerek burada oturanlar ve gerek Karadenizden dönerken olduğu gibi giderken de buraya uğrayan gemiler için fena bir işaret sayıldığından, Roma imparatorları zamanında Thérapia ismine çevrilmiştir ki, birincisi zehirle alâkadar olduğu halde ikincisi sıhhatin avdeti manasına gelir. Gün sonuna varmak üzere olduğundan, rüzgâr da Boğaziçinde mutat olduğu veçhile dinmişti ve gemi hemen hemen akıntı sayesinde ilerlemekte idi, lâkin gece başlarken Sarayburnu aşıldığı ve rüzgâr saat sekizle dokuz arasında yükseldiği için ertesi yirmi bir perşembe günü, güneş doğduğu sırada, Ereğli önünde bulunuldu, fakat ilerlemekte çok istical edildiği ve buraya uğrama dönüşe bırakıldığı için, ben de bura hakkında söyleyeceklerimi bu zamana bırakmayı münasip buldum. O gün Marmara adaları boğazını geçmek ve çıplak dağların, bağ ve ağaç dolu küçük vadilerle deniz kenarındaki köylerin hoş bir tenevvü bahşettikleri sahil boyunca gitmekle geçirdikten sonra, akşamın dokuzu sıralarında, Gelibolu'ya varıldı ve ertesi sabah reis yahut kaptana tayfası için lâzım bulunup Istanbul'da daha pahalı olduğu için orada tedarik etmediği peksimeti almak imkânını vermek üzere demir atıldı. Gelibolu

[76] Eczane.

bir limandan ziyade bir iskeleye malik olup gemiler orada şimal rüzgârına karşı fevkelâde mahfuz bulunurlar. Bu şehir ziyadesiyle eskidir; mevkiine gelince mutedil yükseklikte bir tepe üzerinde bulunduğundan, manzarası oldukça güzeldir ve evleri amfiteatr şeklinde yükselir. Asya ve Avrupa toprakları birbirlerine bu mevkide yaklaştıklarından, vaktiyle Sigaeum diye anılmış burun olan Capo Iognicheri'ye kadar uzanan Hellespont'un umumiyetle buradan başladığı kabul edilmektedir. Bu şehrin karşısında Asya'da Lampsaco bulunup bir kıtadan öbür kıtaya geçiş noktası orasıdır. Genevizler, Türklerin Avrupa'ya yaptıkları ilk saldırışta adam başına bir sekino alarak kendilerini buradan geçirdiler. Padişahın ordularını artırmak üzere Anadolu kuvvetleri de umumiyetle buradan geçerler. Lampsaco, eskilerin Tanrı Priape'ın vatanı olmak üzere gösterdikleri eski Lampsacus olup bu sebeple de Virgile kendisine, bu şehir Hellespont üzerinde kâin bulunduğundan, Hellespontiacus adını verir. Vénus, çocuğunu, babası olan Baküs'ün Hindistan'dan dönüşünde, burada doğurdu. Masalın geri kalan kısmı Pétrone'nin Felemenk basımı tefsirlerinde tafsilâtiyle görülebilir. Gelibolu'dan ayrılmadan önce, bir İtalyan rahibinin din uğrunda şehadetine bir yıl evvel burasının sahne teşkil etmiş olduğunu kaydedeceğim. Bu İtalyan din değiştirip Türk olduktan az sonra suçundan pişmanlık getirerek oradan geçen iki Kudüs rahibine günahlarını çıkartmış ve gerektiği gibi hatasını ilân etmek üzere hıristiyanlığa döndüğünü ve müslümanlıktan nefret ettiğini haykırdığı için kellesi kadı tarafından verilen emir gereğince kesilmiştir.

Yirmi ikinci cumada, reis lüzumu kadar peksimet aldıktan ve karaya çıkmayan B. Büyükelçiye mevkiin gümrükçüsünce balık, üzüm, kavun ve karpuz ikramında bulunulduktan sonra, sabahın on buçuğu sıralarında, oldukça sert bir rüzgârla hareket edildi. Bu rüzgâr sayesinde de, az sonra, eski Asya Kalesinin önünde, Istanbul'dan sekiz on gün evvel yola çıkmış olup B. Büyükelçi gelinceye kadar kendisini beklemek emrini almış bulunan ticaret gemisini gördük. Kaptanı gemimizi beyaz bayrağından ve direklerinin tepelerinde taşıdığı filamalarından tanır tanımaz, hemen donandı ve yaklaşılınca topuyla yedi parça top attı. Son Ekselans da buna karşı teşekkür olarak bir pare top attırdı. B. Büyükelçinin seyahatini kolaylaştırmak üzere padişahça verilmiş emirnameyi göstermek için çavuşun Anadolu Kalesine gittiği sırada, ticaret gemisi kaptanı geldi ve Son Ekselansa hürmetlerini arzetti. Bu kaptanın gemisinde bulunup Babıâlinin emirlerini Tunus'a götüre-

cek bir ağa da bir koyunla bir miktar karpuz yolladı. Çavuş avdet ederek B. Büyükelçiye Asya Kalesi Ağasiyle onun nezdinde rastladığı Avrupa Kalesi Kumandanının emirnameyi hüsnü kabul ettiklerini ve kendilerine yapılmış talep mucibince üst üste selâm vermeye muvafakatlerini hürmetleriyle birlikte bildirmesi üzerine, demir alındı, tüccar gemisi gene selâm verdiğinden selâmı evvelki şekilde iade edildi. B. Büyükelçi kaleleri mancınıklı altı top darbesiyle selâmlattı ve onlar da büyük toplarından altışar gülle attırdılar. Bundan başka, her ikisi de son birer atımda daha bulundular. Asya Kalesi dört yüz livrlik bir mermer gülleli top attırdı ki, bu deniz üzerinde sekiz on kere fırladı ve suyu fevkalâde yükseğe çıkardı, dağın üzerinden aşarak gayet kalın bir toz tabakası yükseltti. Avrupa Kalesi de aynı tarzda beş yüzlük bir gülleli top attırarak aynı tesiri husule getirdi ve gülle bütün boğazı aşarak karşı toprağa vardı. Toplara istikamet verilmemiş olduğu için, her ne kadar bir karadan öbür karaya erişmemekte iseler de, öteki güllelerin de su üzerinde sıçrayışlarını görmek büyük bir zevk teşkil ediyordu. Bundan sonra uzun müddet yelkenle gidilmedi, çünkü Avrupa Kalesinden bir mil aşağıda bulunan bir çeşme önünde duruldu. B. Büyükelçiyi üç yıl önce Istanbul'a getirmiş olan gemiler demir atmaya mecbur kaldıkları sırada buradan su almışlardı. Bu çeşmenin Celil adlı bir kaptan paşa tarafından yaptırılmış olduğu üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır. Yeni kalelerin yapılmasından önce Venedikliler ve korsanlar buradan su almaya gelirlerdi. B. Büyükelçi geceyi burada, çadırda geçirdi.

Yirmi üç cumartesi, tüccar gemisi yelken açıp yola çıktı ve geçerken, Tunus'a götürmekte olduğu ağayı her biri bir gülle atıp kaleler topla selâmladılar. Bizim gemimiz ise ancak saat on bir sularında yola çıktı. Çünkü Son Ekselans bu vakte kadar karada kâtibiyle birlikte tecdit edilen kapitülasyonlarla beraber saraya gönderdiği tahriratla meşgul olmuştu. Yeni kalelerin önünden geçişimizde, Avrupa Kalesinin Kumandanı Babıâlinin B. Büyükelçi hakkındaki emirnamesini henüz yeni almış bulunuyordu ve kendisini mermili beş topla selâmlattı, buna Asya Kalesi de aynı şekilde iştirak etti. Fakat, mesafe çok büyük olduğundan, burada mermilerin karadan karaya geçtikleri görülmedi. B. Büyükelçi kalelerin her birine karşı beş mancınıklı top atarak mukabele ettikten sonra, kendisine mahsus kayıkla kaleye yollamış bulunduğu başkâtibini çavuşla beraber yanına aldı ve kendisini beklemek üzere durmuş bulunan tüccar gemisine vardı. Kaptan B. Büyükelçinin

son emirlerini telâkki ettikten ve Fransaya bir seyahat icra edecek olan kâtibi ile rahibini ve saraya yollanan bir takım denkleri aldıktan sonra, iki taraf birbirlerinden ayrıldılar, yola koyulmadan önce kaptan beş kere top attırmak suretiyle veda edip Son Ekselans da buna bir mancınık topu attırarak mukabelede bulundu.

Bundan sonra Bozcaadaya doğru ilerledik. Limanına yaklaştığımız sırada kaleden bir top atıldığını duyarak hayret ettik. Bunun gemimizi limana iltica etmekle kurtulacağımızı bildirmek üzere atılmış bulunduğunu ticaret gemisinin bizim gemimizi takip eden bir korsan gemisi olduğunun zannedilmiş bulunduğunu ve döğüşmek kastını asla istihdaf etmemişlerse de teati edilmiş topların bu zanna meydan verdiklerini de bilâhare öğrendik. Limanda demir attığımız sırada saat takriben dört olmuştu ve B. Büyükelçi kaleyi geminin bütün toplariyle selâmlayınca kale ile Venedikliler tarafından vücude getirilmiş bulunan istihkâm bu selâma on beş topu can ve gönülden atmak suretiyle mukabele ettiler. Bizzat ağa Son Ekselansa saygılarını bildirmeye geldi ve kendisini karaya çıkmaya ve kasırda misafir olmaya davet etti, B. Büyükelçi de bu misafirliği memnunlukla kabul etti. Bu kale pek muntazam değildir, bununla beraber pek ufak olup vaktiyle olduğu gibi şimdi de statio malefida carenis olan limanı pek güzel müdafaa etmektedir. Kara tarafından fıçı biçiminde bir çukura maliktir. 1646 da Venediklilerce zaptedildiği zaman kendisini bir müddet müdafaa etmişti. Eğer vali burasını daha sonra imansızlara satmamış olsaydı, bu mevki kendileri için oldukça faydalı olurdu. Kale muhafazasına memur bulunanların içinde oturdukları evlerle doludur. Bu adada pek çok misket şarabı yetiştiğinden ilk önce bu şaraptan aranıldı, fakat mahsul taze olduğundan pek iyisi bulunmadı. Akşama doğru, Rumların kilisesine gittim ve bu kiliseyi oldukça güzel ve iyi resimlerle müzeyyen buldum. Burası Midilli piskoposluğuna tâbidir. Kalenin ve istihkâmın muhafız kuvveti bütün gece, Allahu ekber, ulu olan ancak Allah vardır, diye ve gayet yüksek sesle birbirlerine bağırdılar. Esasen gece olur olmaz kalenin kapıları kapanmaktadır.

Ertesi yirmi dördüncü pazar günü, B. Büyükelçi dua dinlemedi, bunun sebebi bir rahip bulunmayışı değildi, çünkü kendi rahibi vardı ve cizvit muhterem Sauger de bu âyini yapmaya hazırdı, fakat Rumlar kendi kiliselerinde yaptırmakta bir az güçlük çıkardıkları ve münasip bir yer bulunamadığı için âyin yapılmadı. Bundan dolayı Son Ekselans sabah saatlerini avda geçirdi ve pek kısa bir zaman içinde

on dört bıldırcın vurulduğunu görmekten zevk aldı. Bıldırcın burada fevkalâde mebzul bulunmaktadır. Bundan başka, dağlar pek yüksek ve pek sarp olmadığı için, toprak müsaittir ve lâtif ovalarda tatları pek güzel olan üzümlerin yetiştiği bağlar vardır. Öğleden sonra iki sıralarında yelkenler açılıp yola çıkıldı ve Troie toprağına doğru dümen kırıldı, karaya yaklaşıldığı zamanda da, birtakım harabeler bulmak ümidiyle B. Büyükelçi kayıkla sahile çıktı. Fakat müşkülâtla yürümeğe imkân bırakan çalılıklar ve kum dolu büyük ovalardan başka bir şey bulmadığından, gemiye az sonra döndü ve yola devam edilmesini emretti. Gece pek az rüzgâr oldu ve ertesi günü, ayın yirmi beşinci pazartesi günü, Bababurun'a kürek yardımı ile varıldı. Buranın bu ismi taşıması, bir dervişin taştan mezarının görülmesinden dolayıdır ve bizim rahiplerimiz gibi dervişler de baba ismini alırlar. Günün yarısını mütecaviz bir müddet rüzgâr esmediğinden, Midilli boğazında ilerlemek kabil olmadı ve öğleden sonra çıkan rüzgâr o derecede kararsız oldu ki, akşamın yedisine doğru Midilliye yakın olan bir nevi limanda pek büyük müşkülâtla demir atılabildi.

İşbu yirmi altı eylül salı günü, hava tamamiyle rüzgârsız olduğundan, Midilli'nin asıl limanına ancak kürekle varmak kabil oldu. Kaptan Paşa'yı bile selâmlamadığını söyleyerek, kale ağası selâm vermeye razı olmadı. B. Büyükelçi kırlara gitmek üzere karaya çıktı ve buranın kadısına ait bulunan bir kuleye götürüldü ise de, bu yer dağların fazla içersinde ve aranılan av için lâzım olan evsaftan mahrum bulunduğu için orada çok kalmadı. Buraya giderken, etrafı büyük sayıda portakal, zeytin ve incir ağaçları dolu bahçelerle çevrili birçok kuleler önünden geçildi. Oldukça doluya benzeyen bir çeşmeli havuz üzerine hakkedilmiş bir kitabe farkeyledimse de, okuyup kopye etmek üzere yere inmek için zaman bulamadım. Yemekten sonra, B. Büyükelçi Mustafa Kaptan isimli bir kaptanın gemisine gitti. Bu kaptan kendisini kadırgasına gelip ziyaret etmişti. Bu adam Maltalı bir dönme olup padişaha ait bulunan ve Çakal ismini taşıyan gemilerden birinin, defterdarın lûtfuyla kaptanı bulunmaktadır. Kadırgasının yanında ona benzeyen bir başka kadırga da vardı. Bu iki geminin serdar tarafından kumanda edilen takımdan ayrı bulunmalarını mucip olan keyfiyet, Mısır'dan saray için gelen ilâçları Tekirdağına götürmek ve sonra Bozcaada'ya gelip serdarı beklemek hususunda emir almış bulunmaları idi. Bozcaada'da da Midilli'ye gitmek emrini almışlardı. Bu kaptanlar günde ancak altmış beş akça alırlar ki, diğer bazı gelirlerle bir-

likte otuz iki buçuk sol eder. Son Ekselans bu gemide kaptanla oldukça uzun bir müddet görüştükten sonra, yanından çıkarken bir pare top atılması ile selâmlandı ve sonra istirahat etmek üzere, bir odaya götürüldü. Bu esnada, mezkûr kaptanın dağlarda adamlarına tutturmuş olduğu küçük bir Midilli atını hazla seyrettim. Bu dağlarda büyük haralar mevcut olup midillilerin bir kısmı sahipli ve işaretlidir, bazıları da işaretsiz ve sahipsizdir, işte üzerinde bir işaret bulunmayan bu hayvan da bu sahipsizlerdendi. Bunlar pek vahşi olmakla beraber, kendilerini bir köpek gibi arkadan yürütecek derecede alıştırmak da güç değildir. Akşama doğru B. Büyükelçi kayığı ile seyrana çıktı ve kendisinin şehre hâkim bir yarımadanın üzerinde bulunan kaleyi dolaşarak gittiği yere hâlâ bakiyeleri görünen pek güzel taşlardan mürekkep bir rıhtımı bulunan eski limandan geçerek gittim. Burada büyük bir sütunda kullanılmış bir mermer buldum ki, üzerinde iki satırlık yazı vardı, fakat bu yazılar çok silinmiş ve pek eski olduklarından ancak ΡΙΛΟΥ kelimesini okuyabildim. Bu mevkide başka mermerler, hattâ üzerinde hâlâ pek iyi bir halde bir sfenksle bir hücre üstü bulduğumdan, burada vaktiyle muhteşem bir binanın mevcut olduğuna hükmettim. Bu şeyleri temaşa etmekle beni meşgul gören köylüler, buradan iki üç mil ötede bulunan Moria isimli bir yer yakınında pek yüksek bir su kemeri mevcut olup onun üzerinde de bir kitabe bulunduğunu anlattılar. Bulunduğum yere gelirken, şehirde, Rumların kiliseleri yakınında bir duvar üstünde Rumca bir kitabe görmüştüm, fakat harfleri o derecede silinmişti ki, bir şey çıkaramamıştım. Bu keyfiyet beni duvarlara ve evlere daha dikkatle bakmaya sevketti ve daha mühim binalara ait bulunmuş bir iki taşa veya mermere sahip olmayan duvar ve ev görmedim. Sabahleyin daha erkenden hareket edebilmek üzere Son Ekselans gemide yatmayı münasip gördüğünden, gece yarısında yelkenler açıldı, fakat rüzgâr aksi istikamette esmekte olduğu için şehirden on iki ve Sainte-Marie denilen yerden altı mil mesafede bulunan bir burundan öteye gidilemiyerek limana dönmek icap etti. Sabahın erken vaktinde de limana varıldı.

Aynı eylül ayının yirmi yedinci çarşambasında, iyi bir rüzgâr beklenerek gene karaya çıkıldı. Ben kendi hesabıma M. Cornelio ile beraber, aslen Monako memleketi ahalisindenken dinini bırakmış bulunan ve bir kadırga kaptanı olan Şaban Bey isimli birinin evine gittim. Burada bazı antikalar bulunduğunu öğrenmiştik. Hepsi tek mermerden olmak şartiyle bir buçuk ayak kutrunda sütunları tutmak

üzere yapılmış Toskana usulünde dört estale ayağı gördük ki, bunların üçü tamamiyle mükemmeldi. Bundan başka, muhtelif renklerde mermerden üç yahut dört parçalık çift sütundan iki tepelik enkazı gördük. Bazılarının iç ve bazılarının dış kısımları görülen bu taşların vaktiyle güzel bir yuvarlak mabede ait bulunmuş olmaları icap ediyordu. Buradan sonra şehirde dolaşırken, bir cami yakınında tamamiyle eski taşlardan mürekkep bir çeşme gördük. Fakat sütun başlıklarından, ayaklarından, estal ayaklarından kornişleri, saçaklardan ve direk başlarından, yivli sütun parçalarından ve başlıklardan mürekkep olan bu taşlar tamamiyle rasgele konmuşlardı. Kahvehaneye de girdik; bize orada kahve verdiler. Massamam'ın bu sene Rodos yakınında ele geçirdiği Livurnalı bir korsan gemisinin zaptını göstermek üzere Türklerin oldukça usulsüz tarzlarında yapılmış bir resmi bu yerde gördük. Kahvehaneden sonra mezarlıklardan geçerek kalenin çukuruna kadar gittik ve bu çukuru pek derin bulduk, kale duvarının büyük bir kısmını pek büyük ebatta ve birbirlerine gayet iyi bitişmiş güzel taşlardan yapılmış gördük, bu taşların çok eski olduklarına da hükmettik. Kaledeki toplar bize haylı iri göründü. Bu kale büyüktür ve içi ancak Türklerle meskûn bulunan evlerle doludur. Gemiye döndüğümüz zaman da rüzgâr pek iyileşmiş olduğundan, yelkenleri açıp harekete hazırlanıldı, fakat Son Ekselansın bazı kimselerle birlikte ava gitmiş bulunan başkâtibi M. Picard'ı beklemek icap ettiğinden ancak öğleden sonra, birde, hareket kabil oldu. Bu zatlar, Mustafa Kaptanın kadırgasından atmak cemilesini gösterdiği bir topla getirildiler. Yelkenle akşamın sekizine kadar kanalda altmış mil mesafe yol alındı ve Karaburun toprağına kadar varılarak orada bir limanda gece geçirildi. Güneşin batışiyle beraber rüzgâr dindiğinden, bu limana kürek çekerek gidildi. Ertesi günü, yirmi sekiz perşembe hiç rüzgâr yoktu. Buna rağmen kürek çekmek suretiyle hareketten kalınılmayarak Karaburun aşıldı ve orada hafif bir rüzgâr çıkmakla bu sayede öğleden sonra saat üçe doğru nihayet Sakıza varıldı. Aynı zamanda, Kaptan Paşa Karadenizde iken serdarın kumandasında Akdenize yollanmış bulunan yirmi kadırga da İskenderiye dönüşü bu adanın limanına girmiş bulunuyorlardı. Bu vaziyette selâmlarına mukabele eden kale, serdar için bunu yapmadığı halde Son Ekselansı mermi ile selâmladı, B. Büyükelçi de buna mancınıklı topları ile mukabele etti. Limana girilince, refakatinde İzmir tüccarlarının mebuslarından altı kişi ile Sakız'dan bazı rahipler bulunduğu halde, İzmir Konsolosu M. Chambon Son Ekselansı boru sesleri ile selâmladı

ve işbu merasim bütün kadırgaların önünde cereyan edip bunların da cümleten Son Ekselans için gelmiş olduklarını farzetmek kabildi. B. Büyükelçi az sonra karaya çıkarak kendisi için hazırlanmış ikametgâha gitti, giderken de geçeceği yolları doldurmuş bulunan mütemadi bir Türk ve hıristiyan kalabalığının arasından ve pencerelerde görünen sayısız bayanın önünden geçti. Capucin'lerin uzakta olmayan avlularından atılan birçok tüfek sesleri arasında eve girdi.

Yirmi dokuzuncu cuma, gemi boşaltıldığı sırada B. Büyükelçi istirahat etti ve ancak Capucinler'e gidip orada âyini dinledi. Kendisine hürmet arzına gelen bazı kimseleri ve bilhassa bütün kilise mensup ve rahiplerini de kabul etti.

Otuzuncu Cumartesi

Son
ZEYİL

Mr de Nointel'in Mektubu

Padişahça Sa Majesteye yazılmış mektubu ve yenileşen kapitülasyonları vermek üzere sadrazamın beni kabul etmeye amade bulunduğundan tercümanlarımın beni haberdar eylemeleri üzerine ve haziranın beşinde, takriben öğleye doğru, vezire ait bir düzine kadar beygirin geldiğini gördüm ve bana tahsis edilmiş bulunan beygire binerek, önümde dört tercüman, etrafımda da Rum usulünde giyinmiş sekiz seyisle hizmetimdekilere mahsus elbiseyi lâbis on iki uşak bulunduğu halde yola çıktım. Başkâtibim en güzel atlarımdan birine binmiş bulunduğu halde beni yalnız olarak takip ediyordu. Gerek benim, gerek vezirin zinetli beygirlerine binmiş bulundukları halde ikişer ikişer ilerleyen yirmi süvari onun arkasından gelmekteydi. Beygire binmiş bir seyis, her zamanki gibi bindiğim atı eliyle yediyordu. Bu suretle, köyün sonuna kadar ilerlemiş olduğumuz bir sırada, otuz kadar çavuş bana karşı çıkarak başa geçtiler. Kendileriyle beraber bulunan iki zabit ise benimle tercümanlarım arasına geçtiler. Hepsinin başlarında büyük sarıklar vardı ve ikinci sınıra vardığımız zaman, beyaz giyinmiş altı uşak refakatinde çavuşbaşının bana doğru geldiğini gördüm. Mütekabil nezaketlerden sonra yoluma devam ettim ve bu subayın sağa geçtiğini gördüğümden ortada bulunmak üzere soluma bir başkasını geçirmeden ilerlemedim, solumda biri bulunmadıkça da safımda yalnız olmak üzere geride kalıyordum. Bu şekilde vezirin sarayına vardım ve orada

çavuşbaşı beygirden inmek üzere başka bir noktaya giderken ben sadrazamın attan indiği yerde indim. Yukarıya çıktım ve divan salonunu geçerek mülâkat salonuna girdim, orada ocağa doğru kadife kaplı bir tabureye oturduktan sonra buranın dolmağa başladığını gördüm. Fakat bütün Türkler ayakta ve büyük bir hürmet içinde durduklarından, salon düzgün ve gürültüsüz bir şekilde doluyordu. Vezirin dairesine giden kapıya kadar duvar boyunca, hepsi beyazlar giyinmiş olmak üzere on beş kadardılar ve takriben bir çeyrek saat beklendikten sonra nazır da aynı kapıdan içeri girdi.

Kendisini görür görmez oturacağı yer olan sedirine doğru ilerlemek üzere ayağa kalktım. Adamlarının çıkardıkları selâm sesleri ortasında ilerledi ve Türk usulünde ve iki duvarın birleştiği köşeye arkasını dayayarak, en şerefli yer sayılan bu noktaya oturdu. Üzerlerine oturduğu minder veya şilteler geniş ve yerden az yüksekti ve bunların üzerini Hint usulünde parçalara ayrılmış olarak saçılmış çiçekler işlenmiş gümüşî renkte bir örtü örtmekteydi.

Başında büyük sarığı bulunup en keskin açık yeşilden ve azamî incelikte bir kumaştan geniş kollu bir entari ve ince, kalın ve harikulâde beyazlıkta olup etekleri sarkan bir kakım kürk giymiş olan bu nazır, hareketsiz, elleri birbirine kementlenmiş ve bana epey ihmalkâr bir tarzda bakarak mutadı olan mağrur edayı göstermeye başlayınca, ben de iskemlemin üzerinde kabil olan ciddiyet ve gururla oturmakta devam ettim. Fakat kendisinin bu tavır ve hali, üç yıldan beri şiddetle beklediğim, geçirdiği bütün güçlükleri de, bunları pek büyük ve aydın olduğunu daima teslim etmiş bulunduğum bir nazırla halledeceğim için geleceğinden hiç bir zaman ümit kesmediğim bir ânı idrak etmekten büyük bir memnuniyet hissettiğimi söylemekliğime mani olmadı.

Sadrazam bu işin daha önce bitmesini temin edecek bir kudrete sahip bulunmamış olduğu mealinde muhtasar bir mukabelede bulundu.

Bu cevabın yalanlığını tebarüz ettirmek vakıa pek kolaydı, lâkin keyfiyeti münasip görmedim ve cemileli sözlerimde devam ederek, kapitülasyonların yenileşmesi hususunun dört imparatorun, sultan Mustafa, Osman, Murad ve İbrahim'in saltanatları zamanında teehhür etmesi ancak kendilerinin kan hakkiyle halefleri olup şahsî büyük meziyetleri ve şaşaalı muvaffakıyetleri ise sade onları değil, fakat yüz otuz yedi yıldan beri devam eden Fransa ittifakı zamanında başlamış olan Sultan Süleyman'ın mucizelerini bile gölgede bırakanın devrinde aktedilmesi mukadder bulunmasından ileri geldiğini söyledim.

Verdiği cevap, mütekabillik olmasının gerekli bulunduğunu ve Fransız bayrağı altında padişahın tebaasını soyan ecnebi gemilerinden artık bahsedilmez olmasını istediğini söylemekten ibaret kaldı.

Kendisine cevaben, istedikleri bayrakları kullanmaktan korsanları menetmek müşkül olduğunu, fakat İspanya ve İtalya bayrağı kullanan üç ve yahut dört Fransız korsanına karşı pek ziyade öfkelenen Sa Majestenin bu gemilerde bulunan herkesin hizmetine dönmesini emrettiğini, bu emre itaat etmeyenlerin âsi sayıldıklarını ve harp gemileri kendilerini her nerede bulurlarsa bulsunlar onları vazifelerini ifaya mecbur bıraktıklarını izah ve temin ettim.

Bu müsahabe mutat olan meşrubat, kahve ile şerbet ve buhar halindeki kokular ve ellere su dökülmesi ikramları ile fasılaya uğradı, takdimler de iki kişi tarafından vezire ve bana aynı zamanda yapıldı. Bundan sonra, Sa Hotes gibi henüz bu derece genç bir yaşta şanın zirvesine erişmiş bulunup kendisinden üstünü dünyada mevcut olmayan bir veziri seçmek suretiyle de fevkalade bir ihtiyatın delillerini vermiş bulunan bir imparatorun daha muvafık bir ittifakı yenilemesine imkân olmadığını, çünkü bu yüksek evsafa liyakatini hayret verici fütuhatla bir kere daha teyit eden en kudretli ve en büyük hıristiyanlık imparatoruna dost sıfatiyle sahip olmanın ancak bir fatihe ve bir galibe yaraştığını nazıra söylettim.

Bu cemilekâr sözlere bir mukabelede bulunmayan vezir, kaftanları getirtti ve bana kendi kaftanım verildikten sonra sayıca ona baliğ olan diğer kaftanlar dağıtılırken, Manérc gemisini zapteden Trablusgarplıların küstahlıkları münasebetiyle bana göstermek istemiş olduğu haktanırlıktan dolayı vezire teşekkür ve başladığı şeyi bitirmesi kendisinden rica edildi. Bu şimal Afrikalılarla sultanın diğer tebasının Fransa ticaretini on seneden beri yedi milyonu mütecaviz zarara soktuklarını da ilâve ettim.

Birinci nokta hakkında bir mukabelede bulunmayan vezir, ikinci noktaya cevap vererek, kendilerinden şikâyet ettiğim kimselerin dürüst harekete Fransızların iyi dostluk münasebetlerinin idamesi için göstereceklcri itina ve gayret nisbetinde mecbur edileceklerini söyledi.

Bu esnada, vezirin sağında ayakta bulunan reis daha yakınlaşmakla, bu vezir sultanın krala mahsus olup altın ve gümüş çiçekli bir kese içinde mahfuz olarak bir çekme üzerinde duran mektubunu aldı ve ayağa kalkmaksızın öpüp başına koyarak kendisine verdi. Reis bunu bana getirmekle almak üzere ayağa kalktım, yerime tekrar oturduktan

sonra da, Sa Hotes'in dostluğuna ait olan bu teminatı almaktan ileri gelen sevincimle bunu efendim bulunan imparatora yollamak hususunda duyduğum sabırsızlık hakkında veziri temin ettim. Kapitülasyonların bütün iskelelerde harfiyen tatbik edilecekleri hakkındaki emniyetimle bunun tatbikini temin için bütün iskelelerin paşalarına mektuplarla tenbihatta bulunması hakkındaki itimadım da kendisine bildirildi. On yedi yıldan beri hürriyetlerini kaybetmiş olup uşaklarımın ikisiyle akraba bulunan iki Fransız esirinin hatırım için serbest bırakılmalarını da kendisinden rica ettirdim.

Vezir cevabında Babıâliye karşı nasıl hareket edilirse kendisinden de ona uygun bir mukabele görmenin umulması gerektiğini, öteki bahse gelince de, iddiamı ve hürriyetlerini istediğim kimselerin kimler olduğunu anlamaklığı için istida vermek icap ettiği mukabelesinde bulundu.

Nihayet, giriştiği seferde Sa Hotes için tam bir muvaffakıyet dilemekliğim üzerine, bana teşekkür ettiğini ve iyi seyahat dilediğini söyledi. Bunu müteakip, fazla hürmetkâr olmayan bir selâm vererek çekildim ve ben arkamı çevirir çevirmez öteki odada bulunan padişahın yanına gitmek üzere kendisi ayağa kalktı. Yandaki odada bulunan padişah, olanları yanda ve vezirin başı üzerinde bulunan bir nevi pancur sayesinde görüp işitiyordu. Kendisinin orada bulunmakta olduğuna da şundan dolayı kanaat hasıl oldu ki, vezir oturur oturmaz bu yerin arkasına bir perde çekilmiş ve dayanan bir insan sarığı farkolunmuştu.

Odanın kapısına varınca hırkamı çıkardım ve sadrazamın verdiği mektubu tercümanım Fornetty'ye tevdi ettim. Reis de bundan sonraki küçük bir geçitte kırmızı bir kadife içine sarılı bulunan kapitülasyonları bana teslim etti. Bu mahfazayı sevinç alâmetleri izhar ederek aldım ve evvelce indiğim yerden ata binmek üzere ilerledim. Çavuşbaşı vezirin yanında kaldığı için çavuşlarla iki subay beni evime götürdüler.

İşte bu merasim böyle geçti ve vezirin samimiyetsizliği, sonsuz azameti, bana karşı daha evvel görmediğim bir eda takınıp oturması ve evvelce bu noktalar tasrih edilmemiş ise de efendisinin mektubunu bana vermek üzere ayağa kalkmayışı, kapitülasyonları da bana bizzat vermeyişi bu nazırın muamele tarzı olarak kabul edilebilir. Bu şekilde muameleleri de, kendileri ne derlerse desinler, öteki elçilere karşı fazlasiyle tatbik etmektedir. Kaldı ki, bana karşı bu tarzda hareket etmesi daha az ehemmiyetli bir keyfiyet sayılmak icap eder, çünkü, bu zahirî azamet, bana din ve ticaret için faydalı olan kapitülasyonları kabul etmek hususunda duymuş olduğu mecburiyetle kâfi derecede eğilmiştir

ve bu kapitülasyonlarda, Kaymakam Mustafa Paşa'nın yüz yıl harbedilse dahi elde edilemeyeceğini ilk seyahatimde söylediği yüzde üç tenzilleri dahi vardır. Bu büyük debdebe ve azamet edasının verdiği hissi tadil edebilecek diğer bir cihet de, efendisinin hazır bulunması itibariyle vezirin bu azamet edasına daha sıkı riayet hususundaki mecburiyeti olmuştur. Şüphe etmediğim veçhile şartlar da sadakatle tatbik edildikten sonra memnun olmak icap edecektir. Çünkü buradaki hareket tarzları her taraftakinden tamamiyle farklıdır. Bu hareketler tamamiyle kendilerine mahsus olduğu gibi, aynen kabulüne de insanı Türkler mecbur etmediklerinden, bir büyükelçinin cidden haysiyetini ihlâl eden bir cihet bulunmadıkça vaziyeti kabul etmek lâzımdır. Bunun içindir ki, padişahın hak iddia ettiği sıfatlar ve merasim dolayısiyle kavgalar çıkartmayı beyhude saydım ve çavuşlarla, çavuşbaşı ile ve alenî olarak yapılan bazı hürmet merasimi ile iktifa ederek, kapitülasyonların verilmesini geciktirecek her hangi bir iddiayı ileri sürmemeyi münasip buldum. Hattâ vezirin kapitülasyonları kendi önünde bana vermek külfetinden çekinmiş olmasına ve bir takım şeref mülâhazalariyle kralın mektubunu huzurunda bana başkaları vasıtasiyle aldırmasına karşı da teselli verici cihetler buluyorum, çünkü bu şekil benim için de rahatlığı mucip oldu. Zira minderlerinin genişliğinden dolayı benim için fazla adım atmak ve oturduğu yer itibariyle de mektubu elinden almak için fazla eğilmek icap edecekti. Benden evvel gelmiş birçok elçilerin, ehliyetlerindeki, gayret ve sebatlarındaki noksandan dolayı değil, daha ziyade zamanlardaki aksi şartlar yüzünden temin edemedikleri bu muahededen dolayı memnun olmağa beni sevkeden diğer bir cihet de, aktine memnuniyetle mani olmaya müheyya bulunan diğer milletlerin gıpta ve hasedini tahrik etmiş bulunmasıdır.

Mr de Nointel'in Mektubu

Sakız'da, Ekim ayı, 1673.

Krala karşı duyulan hürmet her tarafta aşikâr olduğundan şahsen edindiğim tecrübeye istinaden size söylemekle haz duyarım ki, Türkler Sa Majesteye karşı edası gereken hürmeti kendi hükümdarlarına karşı gösterdikleri hürmet derecesinden ayırmayacak kadar gururlarını terketmekte tereddüt göstermemektedirler. Çanakkale boğazından geçişim sırasında şerefime atılmış olup evvelkileri boğazın sularını birkaç kere yardıktan sonra karada yüz adımdan fazla sıçra-

yan, diğerleri de güzergâhın ortasına kadar gelebildiklerinden ancak bir gemiyi yolunu iyi takibe mecbur eyleyecek mahiyette bulunan on dört topun ifade ettiği hürmet sebebiyle bu hükmü kabul edince de, Virgile tarafından kudretle tasvir edilen Bozcaadanın limanına girdiğim sırada bütün topların atıldığını, arkamda yüz tane de kadırga bulunmuş olsa bu tazimin gûya ki padişaha eda edildiğine hükmedilebilecek bir manzara hasıl olduğunu görmekle eminim ki kanaatiniz bütün bütün kuvvet bulurdu.

Midilli'de bir gün kaldıktan sonra Sakız'a girişim de daha az tantanalı olmadı, çünkü beni hamil olan çektirme ile beraber padişahın yirmi kadırgası da limana girdiğinden, onlara yalnız kuru top selâmı verildiği halde bana bu yerden oldukça uzak olan başka bir yerden top mermileriyle selâm verilmek suretiyle benimkiyle o yirmi gemi arasında bir nevi müsavat tesis edildi. Bu suretle selâmlandıktan ve konsolosla beş İzmir mebusu ve beni sekiz günden beri sabırsızlıkla beklemekte bulunup trampetler çalarak denizden istikbalime gelen Capucinler tarafından karşılandıktan sonra, evlerin pencereleri de dahil insanla dolu olan sokaklardan geçtim ve benim için hazırlanmış bulunan saraya vardım. Cizvitlerle diğer rahipler, Latin piskoposu, muavini, rahipleri, şehir namına gelenlerle en mühim eşraf bu saraya gelerek Sa Majéste için insanı tamamiyle tatmin eden tazimkâr sözler söylediler ve bana hoşâmedide bulundular. Daha sonra da, bu tazimi kiliselerine gittiğim zaman kabil olduğu kadar alenî ve parlak bir şekilde izhar ettiler. Saint François de Borgia günü, at üzerinde olmak üzere önümde çavuşum, dört yeniçeri, hususî kıyafette yirmi uşak ve kırmızı elbise giymiş, başlarına da Rum usulü külâh geçirmiş olup Fransız ve Türk usullerinde gayet parlak bir şekilde gemlenmiş ve üzerlerine haşa konmuş üç binek atını ikişer ikişer yedekte götüren altı seyis, hemen önümde de sekiz tercüman bulunuyordu. Konsolos yanımda yürüyordu, tüccarlar beni takip ediyorlardı ve maiyetimin bakiyesi daha geriden geliyordu. Sakız kadınlarına temaşa mevzuu temin etmek ve her tarafta pencerelerin dolu bulunmasına rağmen sokakları gene darlaştıran bu yüksek sayıda hanımın tecessüslerini ve teklifsizliklerini tatmin etmek üzere de, yürüyüşte büyük bir intizam muhafaza olunuyor ve elbiselerin ihtişamını seyretmelerine, hattâ bunlara dokunmalarına imkân verecek zaman bırakılıyordu. Şehrin büyük bir kısmını bu suretle geçtikten sonra sokakta tekmil cizvitlerce, selâmlandım. Vazife sahibi rahipler tarafından da kilise methalinde karşılandım. Orada

bana dualı su verildi ve bir sayvan altında vücude getirilmiş bulunan yüksekçe bir yere götürüldüm. Burada duayı ve kilisenin başrahibi tarafından edilen İtalyanca va'zı dinledim ve Sa Majestenin büyük başarılarını ef'alini methetmek ve kendisine âit olan dünyanın en büyük hükümdarlığı payesini ona tereddütsüz vermek suretiyle vâizin ona karşı gösterdiği haktanırlıktan pek ziyade mütehassis oldum. Hakkımda ettiği medihlere ise kendimi liyakatsiz buldum. Kaldı ki, bu pederlerin dürüstlüklerinden asla şüphe etmemekle beraber, Sakızlı olmalarından dolayı Ceneveye pek meyyal bulunduklarını ve Mesinada ettikleri tahsilin kendilerini daha çekingen kıldığını sanırdım. Fakat zikrettiğim bu sebepler kendilerini başka türlü harekete sevketmemişti ve bana duadan önce saygı gösterdiler ve Exaudiat'yı "Ut Ludovicus Rex noster" diye terennüm ettiler. Dominiquain'ler, Soccolen'ler, Capucin'ler ve kilise rahipleri aynı tarzda hareket ettiler ve büyük ayin esnasında Sa Majeste için alenî dualar kilisede unutulmadı ki, Calamine piskoposu bayın kaprisini bu keyfiyet büsbütün belirtmektedir.

Bütün bu hürmet tezahürlerinden sonra Mastric zaptı haberinin büyük bir memnunlukla karşılanacağına hükmetmiştim. Bunda da aldanmadım Mösyö. Çünkü gerek kilisede vazifeli rahiplerin ve gerek diğer rahiplerin iştirakleriyle Te Deum söylendikten sonra, verdiğim bu haber üzerine şehir heyetini terkip eden bütün asilzadegân mebuslarının, başlıca zadegânın bana refakat etmiş olan Sakız piskopos vekilinin, İzmir patrik vekilinin, Venedik ve Cenevre konsoloslarının, ve Sa Majesteyi temsil etmek şerefine mazhar olduğumdan dolayı oturtulduğum yüksek yerde beni seyretmek üzere arada bir dinî merasimi takip etmeyi ihmal eden pek yüksek sayıdaki bayanların yüzlerinde sevinç görüldü. Ve zaferlerine karşı duyulması gereken minnetin izharından sonra kralın saadet ve ikbalinin devamı için rahipler Exaudiat duasına girişince, bütün hazırun sade ağızdan değil, fakat kalbin derinliğinden dua ettiklerini gösteren bir tarzda bu duaya iştirak ettiler. Rahipler gibi hazırun da yaşasın kral, feryadını göklere kadar yükseltmekte tereddüt etmediler. Kadeh gürültüleri ile beraber yükselen karışık seslerine hâkim olmaya gayret ederek, Sa Majestenin, kraliçenin, Monsenyör veliahtin ve mösyönün sıhhatlerine içtiğim zaman, Capucin'ler kilisesinin avlusunda bin kişiden fazla insan vardı. Masam yarı ay şeklinde olup bir sed üzerinde kurulmuştu, bu seddin her tarafı yeşil mersin ve limon ağaçlarından sütunlar ile süslü olup bunlar çiçek ve

meyva salkımları ile müzeyyendi ve üzerlerine Fransızca, İtalyanca, Rumca beyitler asılmış bulunuyordu. Geri kalan kısımda trabzanlarla çevrili olup bir düzüne büyük masa ihtiva etmekte bulunuyordu ve burada oturanların cümlesi beni karşıdan görmekte idiler. Masalardan biri pek büyük bir aileden olan Justiniani'lere ait bulunuyordu, bir masa eski ve yeni mebuslara, geri kalan masalar da zadegânın bakiyesine tahsis edilmişti. Daha ötede bayanlara mahsus bir yer görülmekte olup bunun ortasında portakal ağaçlariyle müzeyyen bir çeşme vardı ve bunun suyu tatlılardan vücude gelmiş bir kayalıktan çıkıyordu. Halka mahsus olan kısımda bir şarap çeşmesiyle süslü olup bunun etrafındaki yeşillikler sucuklarla ve susuzluğu mucip olacak başka şeylerle dolu idi.

Hiç bir mani bulunmaksızın görülen bu manzaradan sonra, yüksek ve trabzanlarla kaplı bir nevi sahne vardı ki, bunun öte tarafına ve benim bulunduğum yerin üzerine konmuş olan bir güneşe bakmak cesaretini gösteren bir Felemenklinin gözleri kamaşıp kaldı. Fakat uğradığı ceza bundan ibaret kalmadı, zira bu güneş ilerleyip geçerken kendisini yaktıktan sonra şenlik mehtapları yanmağa başladı ve on iki küçük geminin harbe girip cümleten harap oldukları görüldü ve bir deniz satvetinin mahvolması bu şenliğin esasını teşkil etti. Kara kuvvetlerinin mahvını ise Mastric mezarı, Amsterdamı suların basması ve birçok eyaletlerin teslim olması gösteriyordu. Bu suretle de, şan ve şöhret bu kadar zaferin yükü altında bitap düştüğü ve bunları ilândan âciz kaldığı için, kendisi yerlere diz çökmüş ve İtalyanca bir sone ile Sa Majeste'den merhamet diler bir halde gösterildi. Cizvitlerle diğer rahiplerin iftiharla yollamış oldukları birçok şiirler de terennüm edildi. Bütün bu eğlencelere musiki, dümbelekler, kemanlar, yaşasın kral avazeleri bir tenevvü veriyor ve her tarafı büyük sayıda meşaleler aydınlatıyordu. Avlunun etrafında bulunan taraçalar seyircilerle doldu. Bu taraçaların birinde de Eğriboz'un bir kadırgasına kumanda etmekte bulunan kaptan paşanın bir oğlu, diğer bir kadırgaya kumanda etmekte olan kayını ve Türklerden daha birçok mevki sahipleri kendileri için hazırlanmış bir sedir üzerinde yer almakta tereddüt etmediler. Kendilerine orada tabaklar içinde tatlılar ikram edildi ve orada bulundukları sırada gür seslerle yükselen yaşasın kral avazelerine şahit oldular. Akdeniz filosuna kumanda etmekte bulunan ve Rodos beyi olan serdarın dahi diğer bütün beylerle birlikte bulunması mümkündü, fakat Babıâlinin hükmünde bulundurmak istediği bir limanı iddia edildiğine

göre Malta gemilerinin yardımı ile yakmış olan Magniotte'ların üzerlerine gitmek mecburiyetinde kalmıştı. Magniotte'lara karşı giden gemiler dokuz parçadan ibaret olup bunların arasında serdarın kadırgası ve çektirmesi vardır. Sonuncunun çektirme ismini taşımasının sebebi ise talyamarı üzerinde köşkü bulunmamak suretiyle diğerlerinden farklı olmasıdır. İskenderiye'de barut yüklenmiş olan on kadırgadan daha beşi de bu sefere iştirak edeceklerdi. Fakat bunların hepsi barutu Istanbul'a götürmek ve bu suretle Akdeniz filosundan ayrılmak emrini aldıklarından, ilk beşi Magniotte'lara karşı yapılan sefere iştirak edemediler. Çünkü, Magniotte'ların üzerine yürümek emri hiç beklenmeyen bir sırada gelmişti. Bu kadar sürat gösterememiş olan öteki beş gemi bu küçük muharebe için alıkondular, her yük bir buçuk kental gelmek üzere iki bin yüklük barutları ise başka üç gemiye kondu. Bunlar dereceleri en aşağı gemiler olup atları Sacalle'dır ve padişah bu gemilerin kaptanlarına günde ancak altmışar akça masraf verir. Bu üç gemiye kaptan paşanın kadırgasına yelken açtırmış bulunan ve on sekiz yaşında olan oğlu tarafından kumanda edilmektedir. Bu suretle de, İskenderiye'den gelmiş barut mecmuu iki bin yük teşkil edecekse de bu yekûna şüphesiz ki varılmayacaktır. Çünkü esirler bundan bir miktarı Pariste okkası iki buçuk frank tutmak üzere satmak yolunu bulacaklardır.

Kaptan paşanın Murat Bey isimli damadı, Istanbul'a gitmekte olan kaynatasına kendisine para vermek istemediğinden dolayı hiddetlenerek Eğriboz'a çekildi. Adalardan buraya gelmiş ve paşaya takdime olmak üzere yirmi beş bin ekü ile bazı erzak getirmiş olan diğer iki kadırga, Magniotte'lara karşı giden filoya iltihak edeceklerdir. Bu kadırgalardan birine hıristiyanlıktan çıkıp islâm olmuş bir adam olan Mustafa Bey tarafından, diğerine de kumandayı haiz olanın vekilinin vekilince kumanda edilmektedir. (Padişahın bahriyesinde intizam bu derecede büyüktür). Her iki gemi de bütün ihtiyaçlarını bu adanın hakiki beyi olan vezirin nüfuzu altında Giritten temin etmektedirler. Vezir bu kadırgaları da adanın zaptından sonra yaptırmıştır. Kadırgaların birincisinde bulunan Süleyman beni görmeye geldi. Malta korsanlarından bir Fransız olan Beninville'in Girid'e on dört Fransız çıkardığını, bunların da bu kaptandan gördükleri fena muamelelerden kurtulmak üzere Türklere sığındıklarını ve bir ağanın onları satması üzerine yedisini de bizzat aldığını kendisinden öğrendim. Bu tarzda hareket kabul edilmiş usullere mugayir olabilir. Fakat adalardaki hıristiyanlarca aleyhinde o kadar büyük bir kanaat mevcut bulunan

Beninville'in fena hareketleri için de bir delil teşkil etmektedir. Eğer Sa Majeste kendisini hizmeti için celbederse, keyfiyet hakkında her taraftan gelen haklı şikâyetlere nihayet vereceği gibi belki kellesinin Edirne'de kesilmesinden de onu koruyacaktır.

Livarno korsanları da pek fena hareket etmektedirler ve bunlar arasında bilhassa Livarno bayrağını taşımakta olan ve aslen Korsikalı ve Ceneve tebası bulunan Jean Maria ve Francesco isimli kimseler gayet ileri gitmektedirler. Cioutalı ve Pierre Brunet isimli fakir bir Fransız gemisini de, kendisinin Istanbul'dan gelmekte olup Fransız sarayı için gerekli taşları almak üzere Milo'ya gitmekte bulunduğunu tasrih eden bir pasaportumu hamil oluşuna rağmen zaptetmekte tereddüt etmediler.

Birisi mukabil esirleri almak üzere Venedik esirlerini Napoliye götürmüş bulunan iki kadırga, Girit'te bulundurulan kuvvetlerin masrafını karşılamak üzere cizye ele geçirmek üzere adalar etrafında dolaşmaktadırlar. Kadırgalardan ikisi Sakız'da ve biri Midilli'de kalmıştır ki, hepsinin mecmuu bu suretle yirmi altı eder ve bunların cümlesi muharebe başında Akdenize gittikten sonra ayrılmışlardır. On tanesi barut hamulesi almak için İskenderiye'ye, diğerleri de yeni paşayı götürmek üzere Giride yollanmışlardır. Bunlar daha sonra Kahire kervanının emniyeti namına Rodosta birleşmişler ve bunun bir kısmını Sakıza getirdikten sonra bir müddet daha denizde kalmışlar, benim geldiğim günde de bu adaya gelerek size şimdi söylemekle şeref kazandığım veçhile de bilâhare buradan ayrılmışlardır.

Öteki haberler, Lehlilerin harbetmek hususundaki kararları hakkında verilen teminattır ki, bunun padişahı o taraflarda kışı geçirmeye mecbur etmesi mümkündür. Kendisinin Kaminiça'yı ziyaret etmek üzere yola çıktığı da bildirilmektedir. Fransanın Milo konsolosundan aldığım habere göre, bir Fransız gemisi orada batmakla para ve bilhassa Sude'ün Nany isimli valisine ait olan yüz elli sekino kurtarılmış, bunun üzerine kendisi sekinoları almak üzere konsolosa adam yollamışsa da konsolos hareket tarzını tayin edebilmek üzere Venedik hâkimlerinden cevap beklediğini söyleyip parayı vermeyi reddetmiş. Konsoloshanenin kapıları bunun üzerine kırılmış ve üzerinde hak iddia edilen para alınmış herkesin önünde ve pervasızca yapılmış olan bu hakaretin bilginize arzının gerekli bulunduğuna hükmettim Mösyö. Tâ ki, eğer kral münasip görürse, Cumhuriyetin Sa Majeste nezdindeki elçisine şikâyette

bulunulsun. Çünkü Vali Nany'nin büyük kabahati olduğu muhakkaktır. Gerçi, keyfiyet bir Fransız gemisine taallûk ettiğine göre, mesuliyet altında kalmamak üzere bana müracaat etmemiş olan konsolos hata etmemiş değildir, fakat hâkimlerine müracaat etmiş ve bu paranın gemideki mallarını kaybetmek suretiyle bütün zarar görenlere mi dağıtılacağı, yoksa ancak sahibine mi verileceği hususunda onların kararlarını bekleyip kanunî bir şekilde hareket etmeyi istemiş olmakla her halde muhakkak ki Venedikliye karşı bir fenalıkta bulunmamıştı. Büyük bir hürmetle, pek naçiz, pek muti ve pek minnettar kulunuzun Mösyö.

Nointel

III

Naxis'te, Aralık 1673.

Mösyö,

Azimetimden beri Istanbul'da vebanın şiddetle hüküm sürmekte bulunduğu haberi, beni adalardaki seyahatte devama sevkettiğinden, bu akşam Sakızdan hareket ettim ve ertesi günü erkenden Micone'a vardım. Bu ada, gelirini vezirin kendisine terketmiş olduğu müteveffa Panaioti zamanında Türklerce haiz bulunduğu ehemmiyeti kaybetmiş olduğundan, hemen daima hükümleri altında bulunduğu korsanlarından gayrı dikkate lâyık bir şeyi kalmamıştır. Limanına hükmetmek için de bir çektiri kâfidir. Bu liman oldukça büyük ve geniştir ve ben kendisini örten burnu geçerek içeri girmek üzereyken Livarno sancağı taşıyan bir firkateyn bana doğru geldi, korsanlığa kalkmak arzusunu da Sa Majeste'nin bayrağına ve sefirinin şahsına hürmet göstermeye tahvil etti. Çünkü hırsına mevzu teşkil eden gemide benim bulunmakta olduğumu kaptanı öğrenir öğrenmez, bana selâm verdirdi. Bunun üzerine, maiyetimde bulunup korkunun kendilerini, sarıklarını gizlemeye sevkettiği Türkler, bu sarıkları yeniden sardılar. Fakat kendilerinin karaya çıktıkları sırada, Sardunya bayrağı taşıyan ve adanın bir başka burnu arkasında demir atmış olup yüksek bir yer üstünde adamlarına nöbet bekletmekte bulunan bir başka firkateynin Fransız olan kaptanı, adamlarının bir kaçını karaya çıkarttı ve kendisi de onlarla birlikte geldi. Beni getirmiş olan kaptanı sahilden evine doğru gelirken yakaladılar ve yeniçerilerinden birini de ele geçirdiler. Bu suretle de adamlarım geçirmiş olduklarını sandıkları ve kendilerini hürriyetlerinden mahrum olmaya sevkedecek tehlikeye yeniden düşerlerken, Livarno'lular vaziyeti

görüp bu bedbahtların benim adamlarım olduklarını bağıra bağıra koşup geldiler. Fakat ötekiler bu ihtarı kendilerinin ele geçirmek üzere oldukları kazanç zararına bu şikârı temin maksadiyle yapılmış bir hile saydıklarından her iki taraf birbirine girmek üzereydi, bereket ki uşaklarımdan birkaçı gelip duruma hâkim oldu. Adamlarım bana Türklerle Fransız kaptanı getirdiler, kaptan cehlini ileri sürüp benden özür diledi ve kendisine reis veya kaptanımdan alınmış bulunan bir hırka ile on iki sekinoyu iade etmesini emretmekliğim üzerine, kati tehditlerle birlikte yapılmış uzun bir araştırma neticesinde bunlar alınıp kaptanıma teslim edildi. Niyetim, Venediklilere ait olup ancak on iki mil uzağında bulunduğum Tinos'a geçmekti. Fakat, daha evvel, eski çağlarda fevkalâde meşhur olup bir saatten az bir zamanda geçilen Delos adalarına müteveccihen yelken açtığımızdan şimal rüzgârı beni orada üç gün hapsetti. Eğer bir çölde bu kadar uzun müddet kalmak sıkıntısı ve evvelce düşünülmüş yolda devam etmek imkânsızlığı beni Naxis'ten vazgeçirtmeseydi, orada daha da çok kalacaktım. Yirmi millik bir yolculuktan sonra oraya varmak üzere bulunduğum sırada, birdenbire değişen rüzgâr beni geriye dönmek zaruretine düşmekten korkuttu ve maalesef bütün korkum da bundan ibaret değildi. Fakat Paros adasının iyi ve büyük limanlarından biri olan Ayoussa'da demirlememe hava müsaade edince her türlü tehlikeden kurtuldum.

Ertesi günü bir saat ve bir çeyreklik bir yolculuk beni Naxis limanına getirmekle sahilde salip ve sancakla beraber Latin rahiplerini ve kendileriyle birlikte başpiskoposlarını, diğer rahipleri, zadegânı ve halkı buldum ve bunlar gerek hıristiyanların ve gerek başlıca Türk zabitlerinin attıkları silâhlar ortasında beni büyük kiliseye götürdüler. Burada Te Deum'la birlikte Sa Majeste için dualar okundu ve bu dualar gerek aynı kilisede ve gerek Cizvitlerin, Capucin'lerin ve Francisquain'lerin kiliselerinde resmî âyinlerde tekrar olundu. Bu âyinlerde başpiskopos'a takaddüm etmek şartiyle hazır bulundum. Adanın en güzel yerlerini gezip görmek için kırlara gitmek üzere idim ki, uzaktan görülmüş olan elli kadar asker veya levanten kaleyi sarıp Sardunya bayrağını diktiler ve hıristiyanlara dokunmayacaklarını temin ederek Türkleri istediklerini bağırdılar. Kendilerine kapı açılmakta daha gecikilirse kapıyı yakacaklarını da söyleyip tehditte bulundular. Kendilerine Fransa Büyükelçisi Bay kalede bulunduğundan hareketlerine dikkat etmeleri ve eğer çekilmezlerse B. Büyükelçinin üzerlerine ateş ettirmesinin muhakkak bulunduğu söylendi. Bu ihtarın ciddiyetine onları

tamamiyle kani kılmak üzere bir balkonda göründüm ve hürmetteki kusurlarından dolayı kendilerini muaheze edince, gittiğimi sanmış olduklarını söyleyerek özür dilediler ve çektirmelerini orada beklemek üzere sahile gitmek suretiyle verdikleri sözü de yerine getirdiler. Kendileri oraya varır varmaz, kaptanları beni görmeye geldiler ve benim kırlara gitmiş bulunduğumu sanmış olduklarını söyleyerek özür dilediler. Fakat, bu takdirde de adadan ayrılmış olmayacağımı ve bundan dolayı Sa Majestenin elçisine karşı borçlu bulundukları tazimi göstermekten müstağni olmayacaklarını anlatınca, suçlarını itiraf ettiler. Korsanlık ettikleri sırada fakir hıristiyanların ve Fransızların ticaretlerinin zararına işledikleri suiistimallerden dolayı kendilerini muaheze ettiğim gibi, vaktiyle yaptıkları kadar bundan sonra yapacakları zararları kendilerine tazmin ettireceğimi de kati bir eda ile söyledim. Pek hararetli teminatla masumluklarını ispata kalkışmaları üzerine de, içlerinden Magniote olup Sardunya bayrağını taşımasına rağmen şimdiye kadar Malta bayraklı sanılmış birine hitap ettim ve sahip olmadığı bir hakkı bu yakın zamanlarda kullanıp zavallı bir Giritli hıristiyanın kellesini kestirmek suretiyle cezaya lâyık bir harekette bulunmuş olduğunu söyleyerek hepsini susturdum. Söylediğim suçu işleyen adam keyfiyeti itiraf etti, fakat betbahtın kendisine yüksek perdeden söz söylemiş ve nefsini müdafaaya kalkışmış olduğunu ileri sürerek yersiz bir dava gütmeye kalkıştı. Bunun üzerine de, kendisine nihayet onu hapsetmek hakkına sahip olduğunu ve hizmetinde bulunduğu makamın da tasvip etmeyeceği bir hükümdarlık hareketine geçmeye salâhiyeti olmadığını anlattım. Çektirisini Beninville'den almış bir Beyrut'lu ve vaktiyle islâm dinine girmiş bir marunî olup teçhizatını da bir Malta şövalyesinden edinmiş olan bir diğerine ise, yakın zamanlarda Santorini'de hıristiyanlara ait olup oranın adalarda bazı dinî nizamlara riayet eden yegâne rühban zümresini teşkil eden fakir rahibelerinin içinde yüz ekü hisseleri bulunan bir gemiyi yağma edecek kadar mevcut kanunlarla Bay büyük reisin fikirleri hakkında bu derecede az malûmatı bulunmasının nereden ileri geldiğini sordum. İleri sürdüğü sudan sebepleri de katiyen reddettikten sonra, bu hırsızlıktan kalan şeyleri Paros konsolos vekiline iade etmeye kendisini davet ettim. Bu suretle vazifelerini kendilerine bir kere daha gösterdikten sonra, yedi Fransızı alıkoyarak öbürlerine izin verdim. Bu Fransızlardan dördü, Malta şövalyelerinin askerî usulleri icabı mezkûr şövalyelerin Provans'taki arazilerinde bulundurulmuş idiler, diğerlerine

gelince, bunlar Beninville'e tâbidiler. Gemilerin kumandanları kendilerini Sa Majestenin bu tebaasından mahrum etmemekliğimi istiyorlardı. Fakat hiç bir şey elde edemediler. İşte Mösyö, Naxis Türkleri ve bilhassa bir mecnun olan kadı, hürriyetlerini bu suretle muhafaza ettiler. Sa Majestenin korsanlar üzerindeki kudreti hakkında bu sayede Babıâlide bir kanaat hasıl ettirilmiş, hele büyük Delosa kadar gitmek üzere iki çektirilerinden de istifade edişim bu kanaati kuvvetlendirmiştir. Hareket tarzımdan dolayı tenkit edilecek olursam bu tenkitlere cevap vermekte güçlük çekecek de değilim. Zira, Türklerin Mekke'ye giderken aynı millete mensup kimselerin şakavetlerinden korunmak üzere Araplardan istifade edişleri gibi, bana aynı derecede hürmet göstermeyecek olan diğer korsanlara karşı bunların müdafaalarını kabul etmenin de benim için zarurî bulunduğunu söyleyebilirim. Aynı zamanda da, Fransa ile aralarında mevcut olup sade elçilerinin hizmetindeki Türklere değil, fakat bu elçinin bulunduğu şehirde olan Türklere de bir taarruzda bulunmamağa kendilerini sevkedecek kudretteki sulh halini de ileri sürer, hak olmayan şeyi iddia etmek haklı olarak istenecek şeyi de alelekser kaybettirdiği için bu imtiyazı daha umumî kılmaya kalkışmakta isabet olamayacağını da söyleyebilirim. Bu korsanlara hizmet eden Fransızların bunu mecburen yaptıklarını söyler ve bazı kimselere istedikleri melcei bahşetmiş bulunmaklığımı keyfiyeti teyit eden bir misal olarak gösteririm. Türklerin kendilerine teslim olan korsanlara karşı verdikleri sözü tutmadıklarını da birçok misal zikriyle ilâve edip bunu da hareketimin haklılığına bir delil olarak gösterebilirim. Aksi tarzda hareketin bizatihi haksız olmasından gayri, bunun korsanların hizmetlerinden ayrılmak isteyenleri bu hizmete bağlamak hususunda en müessir yolu teşkil ettiğini de anlatabilirim. Nihayet, bu adalara türlü zararlar veren ve ticaretini sekteye uğratan çektirilerin ekseriyetle Magniote'larla, Rumlarla ve padişahın diğer tebaasiyle dolu bulundukları mütaleasına karşı bir mukabelede bulunulamayacağı fikrindeyim.

Babıâlice bize karşı mütemadiyen yapılan ithamları karşılamak için bana pek muvafık görülen bu müşahede, seyahatimin mahsullerinden biridir. Her taraftan aldığım gayet sıhhatli malûmata dayanan başka ve daha mühim müşahedelerim de vardır ve bunlar, Türklerle Rumların siyasî ve mülkî idarelerine, ticaretlerine ve bu kadar çok sayıda adanın hususî ve müşterek mahsullerine ait her şey hakkında ayrı malûmattan vücut bulmuştur. Gördüğüm şeyleri görmüş olduğum şekilde bildireceğim gibi, maziye müteallik olan veya bizzat görmeye

muktedir olamadığım hususatta da salâhiyetleri kâfi şahadetlerden istifade edeceğim ve bu malûmatı en sahihlerini almak suretiyle icmal edeceğim. Eğer kendi kendime yapmak kararını verdiğim bu işi yapamamak felâketine uğrarsam, resim bunun yerine geçebilecektir. Çünkü iki ressamı bitkilerin, ağaçların, meyvaların, çiçeklerin, deniz limanlarının, dağların, şehirlerin, adaların, en güzel manzaraların ve her yerdeki kıyafetlerin resimlerini yapmakla görevlendirmiş bulunuyorum. Gerek bu elbiselerin ve gerek hayvanların, bitkilerin ve meyvaların, madalyonların ve mermerlerin en önemlilerinin kendilerini de alıyorum. Sayıları pek yüksek olmayan güzel kimselere gelince, kendilerinin portreleri ile iktifa etmek icap etti. Şimdiye kadar işte böyle hareket ettim. Şu kadar ki, ancak Midilli, Sakız, Micone, Naxis adalarına ve diğer adalara münhasır kalırsa teşebbüsümün kâfi bir önemi haiz olmayacağını düşünerek Girid'e, Rodos'a ve Kıbrıs'a geçmek ve Kudüs'le Mısır'a kadar gitmek arzusunu duydum ve bu arzuya mağlûp oldum. Beni buna sevkeden keyfiyet, en az değer verdiğim tecessüs sevkinden başka, bu teşebbüsün gerek geçeceğim Asya limanlarının hayrı namına, gerek Kızıldenizde yapılabilecek ticaret hakkında bu yerlerde vücude getirilecek projeler namına ticaret için faydasız olmayacağı kanaati oldu. Gaybubetim esnasında Istanbul'la İzmir ticaretinin aynı canlılığı muhafaza edeceğine emniyetim de ayrıca müessir oldu. Bu yolculuğun tamamiyle emin geçmesi için de binmiş bulunduğum Türk çektirisini bırakarak Milo'da bulunmakta olan bir Fransız gemisini kiraladım. Bana verilmiş müsaade ancak adalara aitse de, onu Asya ve Afrika kıta topraklarındaki Türk memurlarına da kabul ettirmek için imkânlara malik bulunduğumdan, bu seyahatin muvaffak olacağını umuyorum. Fakat eğer Sa Majestenin hoşuna gitmezse pek ziyade müteessir olacağım. Sizin kemali hürmetle pek naçiz, pek muti, pek minnettar bendenizim, Mösyö.

Nointel

IV

Larnaka'da, 19 Şubat 1674

Mösyö,

Hareketim sırasında size Naxis'den yazmakla müşerref oldum. Oradan bu yılın ikinci günü seyahatime devam ederek ve mevsimin fenalığından dolayı her akşam bir yerde demir atarak Ereğli, Denussa iskelelerini ve Patmos, Leryos, Istanköy ve Rodos adalarını ziyaret

ettim ve kendisinin selâmlandığı şekilde selâmlanmak suretiyle kaptan paşaya yapılan hürmet merasimi Türkler ve kaleler bulunan bu son iki adada benim hakkımda da ifa edildi. Buraya gelmek için geçmekliğim icap etmiş olan kanal, bir liman aramak üzere Satalie körfezine varmak zaruretiyle geçilmişti ve orada bir müddet kaldıktan sonra rahat bir şekilde işbu Larnaka şehrine varmış bulunuyorum. Siyör Sauvent beni burada kendisinden bekleyebileceğim bütün sevinç tezahürleriyle karşılayarak kapitülasyonların yenileşmesinden temin ettiği büyük kârı anlattı ve bunun pek mühim olup şimdi pamuktan İngilizlere nisbetle üçte iki daha az tediye edildiğini söyledi. Babıâlinin emirlerini icra hususunda memleket makamlarının gösterdikleri iyi niyeti ve kendilerine yollamış olduğum ağanın pek sert bir tarzda konuştuğunu izah etti. Yarın Sayda'ya müteveccihen hareket kararındayım ve oradan arzı mukaddesle diğer tekmil iskeleleri ziyaret edeceğim, çünkü belki fazla tecessüsten mülhem bulunan şey bana Barris'in ölümü ile elzem görünmektedir ve Kıbrıs adasında buradan sekiz mil mesafede husule gelen bu kaybı telâfi etmek üzere şimdi ziyaretimin elzem olduğu kanaatindeyim. Maksada erişmek üzere bütün gayretimi sarfedeceğim Mösyö, tercümanımı ve müteveffa ile birlikte bulunmuş olan ağayı da bunun için Halep'ten Sayda'ya getirtiyorum. Seyahat ve teşebbüsümün ticarete taallûk eden kısmının muvaffakıyeti hakkında size tam şekilde malûmat vereceğim, nerelerden geçtiğim ve nerelerde kaldığım hakkında size elimden gelen en sahih malûmatı yollamaklığıma intizaren de, Antiparos adasında mevcut olup bana bir mucize şeklinde görünmüş olup kendisini iyi tarif edebilecek bir adama rastlamağa lâyık bulunan bir mağara hakkında vücude getirdiğim izahatı Sayda'da kopye ettireceğim. Bunun bir suretini size yollamağa ve değişmez şekilde ve pek büyük bir hürmetle sizin en naçiz, en hürmetkâr ve en minnettar bendeniz bulunduğumu temine cüret eylerim Mösyö.

Nointel

V

Kaymakam Kara Mustafa Paşa'nın menşeine, yükselmesine ve dairesinin bugünkü hâline ait tam tarifname.

Kaymakam Kara Mustafa Paşa kırk sekiz yaşında yahut o sulardadır. Doğum yeri Karaman'da Marsouan şehridir [77].

Babası Dervich (Derviş) Bey'di; kendisi sipahi idi.

[77] Merzivan (Merzifon) Sivas vilâyetinde Amassia (Amasya) bölgesinin bir şehridir.

On sekiz yaşında iken babası kendisini eski vezir Cupruly (Köprülü) paşaya verdi ve o kendisini içoğlanı yaptı. Bu esnada paşa Şam'dan mazul ve bir vilâyetten mahrum bulunuyordu. Fakat Şam paşalığına yükseltilmekle Mustafa'yı kendisine silâhtar, yani kılıcını taşımaya memur kıldı ve bundan sonra mühürdarlığa, yani mühürlerini ve asıl mührünü muhafaza memuriyetine tayin etti.

Bir müddet Şam'da kalan paşa, kendisini Suriye'de Trablus'un idaresine tayin etti. İçoğlanı Mustafa'ya olan dostluğu her gün arttığından, onu ağalarından biri mevkiine yükseltmek istedi. Kendisini sarayından çıkarttı, âdet olduğu veçhile kendisine bir hediyede bulundu ve ondan sonra paşalığın en mühim hizmetlerinde kullandı.

Köprülü'yü daha yüksek mevkilere yükseltmek isteyen kader, onu Istanbul'a getirtmişti. Bu esnada Mustafa Ağa hasta düştüğünden bu seyahatte efendisine refakat edemedi. İster daimî şekilde orada oturmak için olsun, ister sıhhatını kazanmak emeliyle olsun, doğum şehri bulunan Merzifon'a çekilmeye karar vermişti.

İş başında bulunan nazırların cehaletlerinden, idarelerinin kötülüğü ile hazinei mülûkâneyi israflarından, ayrıca da, imparatorun nüfuzunu ve genç yaşını suiistimal etmeleri hasebiyle, Osmanlı devleti ahvali pek fena durumda idi. Valde ile meclisindekiler, Köprülü'yü sadrazam olarak seçmeyi münasip buldular. Bu keyfiyet karar verilir verilmez icra olundu.

Bu yükselme üzerine, vezir Merzifon'da bulunmakta olan Mustafa'yı hatırlayarak kendisini yanına çağırdı. Kendisini telhisçi yaptı. Paşa bu mevkideki adamını bildirilecek mühim bir şey olunca padişaha sevkeder ve aynı adam padişahın paşaya emirlerini de getirir.

Ağası Mustafa'nın hizmetlerini mükâfatlandırmak isteyerek, paşa bu vazifeye imrahorluğu ilâve etti. Mustafa bu ikinci mevkide çok bulunmadı. Kâhya ile aralarında geçen küçük bir kavga bunun sebebini teşkil etti. Vezire hediye olarak bir beygir yollanması üzerine bunu sadrazama âdet olduğu veçhile bizzat imrahor göstermemişti, beygiri vezire kâhya arzetmiş ve bundan sonra çuhadarlarından biriyle hayvanı imrahora yollamıştı. Emre karşı kâhyanın hareketine hiddetlenen Mustafa Ağa, atı yedekte götürmekte olan uşağı yere indirtti, kendisine dayak attırttı, bundan sonra da efendisine iade ettirdi. Kâhya vezire şikâyette bulundu, o da ceza olarak Mustafa'nın elinden imrahorluğu almakla iktifa edip telhiscilikte bıraktı. Vezir bunu sade kendisini

cezalandırmak için değil, aynı zamanda da kâhyaya tabi olmaktan kurtarmak için yaptı, çünkü telhiscilik vazifesi bu ikinci dereceli nazırdan tamamiyle müstakildir. Mustafa'nın padişah sarayı hizmetlerine yükselişine gelince, deniz ordusu kumandanı Ali Paşa'nın Karadenizde İlianova da Kazaklara karşı büyük bir muvaffakıyet kazanması üzerine efendisinin bu haberi Sa Hotes'e bildirmeye kendisini memur etmesiyle başlamış, padişah mükâfat olarak Mustafa'yı küçük imrahorluk mevkiine tayin etmiştir.

Hizmetleri kendisini daha mühim bir mevkie lâyık kıldığından, kendisine Seamelé Agassı Valactan'lık tevcih edildi. Bu, Eflak kuvvetlerini orduya getirene tevcih edilen bir nevi paşalık veya kumandanlıktır.

Ordudan dönüşünden sonra Mustafa'yı iki tuğ veya kuyrukla Silivri Paşalığına yolladılar. Bir buçuk sene bu paşalığı ifa etti, bundan sonra kendisini üç tuğla Diyarbakır'a yolladılar ve vezir yaptılar. Bu mevkide ancak bir sene kaldı. Mazul oldu. Fakat sukutu uzun müddet sürmediğinden hakkında hayırlı oldu, çünkü devletin denizdeki baş payesine yükselmesine hizmet etti, kendisini deniz ordusunun kumandanı yaptı. Mustafa Akdenize ancak bir seferde bulundu. Orada iki muvaffakıyeti oldu ki, bunlardan birini Kaptan Barban'ı yakalaması teşkil etti. Mustafa'nın denizden avdetinde padişah Tesalya Yenişehrine gitti, vezir de Girid'e gitmekle Sa Hotes onu kaymakam nasbederek kaptan paşalık mevkiine başka birini tayin etti. Mustafa sadrazamın Girit'ten dönüşüne kadar kaymakamlık vazifesini gördü. Bundan sonra da, halen mazhar bulunduğu vezir unvanından gayrı bu şerefli unvanına sahip kaldı.

Yirmi sekiz yaşında iken vezirin kız kardeşiyle evlenmiştir. Karısı on yedi yaşında idi. Kendisinden iki erkek evlâdı oldu ve ikisi de öldü. Birinin adı Yusuf, ötekinin ki Mehmet'ti. Zevcesi iki sene önce otuz bir yaşında olduğu halde vefat etti. Dört odalığı vardır. İlkinden iki kızı ile bir oğlu vardır. Kızların ilkinin adı Fatma olup on yaşındadır ve babası kendisini padişahın silâhtarının oğluna vaat etmiştir. Öteki kızın adı Emine ve oğlanınki Yusuf'tur.

İkinci odalıktan Ayşe isimli bir kızı ve Mehmet isimli bir oğlu vardır.

Üçüncüsünden Zeynep isimli bir kızı vardır.

Dördüncüsünden hiç evlâdı olmamıştır. Kendisine vaat edilmiş

olan sultanla henüz evlenmiş değildir. Bu sultan kendisine padişahın iki oğlunu sünnet ettirip kızını Kuloğlu Mustafa Paşa ile evlendirmesi merasimi esnasında vaat edilmiştir. Padişah bu merasim esnasında Mustafa'yı çağırtmış ve kaymakam saraya gidince Hünkâr büyük kızını evlendirdiğini, kendisine ikincisini verecek olduğunu ve üç senede düğününü yapmağa hazırlandığını söylemiş, bundan sonra da, Sa Hotes'in huzurunda paşaya altın sırmalı bir samur kürk giydirilmişti.

Birkaç gün sonra da, Mustafa Paşa henüz üç yaşına gelmemiş bulunan bu prensese bir hediye yollamıştı. Bu hediye üç cariye ile her biri baştan ayağa kadar bir takım elbise ihtiva eden altı bohça, sultanın annesi küçük haseki sultana kürklü iki ipek hırka;

Sütninesine iki bohça;

Kızlar ağasına iki bohça;

Birinci baltacıya iki bohça ve sultana hizmet eden ikinci siyahî ağa ile ötekilere aralarında paylaşılmak üzere iki başka bohça idi. Paşa bu hediyeye prenses için bir çift elmas küpe ilâve etmişti. Bütün bu hediyelerin kıymeti 12.000 kuruştu.

Paşa Dairesinin Durumu :

Bütün paşaların ve itibarlı kimselerin emirlerinde iki nevi memur vardır. Bunlardan bir kısmı içerde olup kendileri içoğlanı diye anılanlardır. Diğerleri dışarda olup paşanın ağaları yahut daire adamlarıdırlar.

İç memurlar şunlardır :

Paşanın hazinesini muhafaza eden haznedar ağa.

Kılıcı taşıyan silâhtar.

Elbiseyi muhafaza eden iki çuhadar. Bunlar yalnız ceketleri muhafaza ederler. Kaftanlarla çamaşırı muhafaza eden başka memurlar vardır.

Paşanın mühürlerini muhafaza eden mühürdar.

Paşanın kaftanlarını, elmaslı hançeri, elmaslı kuşak ve bıçağı muhafaza eden kaftancı.

Reçellerle içkileri muhafaza eden kilercibaşı. Kahveyi pişiren kahvecibaşı.

Paşaya yıkanması için su veren ibriktar.

Sarıkları yapan sarıkcı.

Şamdanların mumlariyle meşgul olan ve geceleri meşaleleri yakan şamdancı.

Namaz için halıları seren seccadeci.

Kitapçı yahut kütüphane memuru.

Paşanın hokkasını muhafaza eden divittar.

Paşanın burun sildiği mendilleri muhafaza eden maramagi.

Hamamı idare den hamamcıbaşı.

Hamama gittiği zaman paşayı yıkayan tellakbaşı.

Tırnaklarını kesen ve yatağa yattığı zaman ellerini ve ayaklarını ovan tırnakcı.

Bundan başka yüz yirmi beş içoğlan mevcut olup az evvel zikrettiğimiz hizmetlerde bir münhal olduğu zaman bunların arasından biri tayin edilir. Bunların gelirleri gayet azdır, çünkü paşadan aldıkları aylıktan ibarettir ve efendilerinin kendilerine arada bir yaptığı hediye ve ihsanlar olmasa geçinmeleri kabil olmaz.

Paşadan haznedar maaş olarak günde ancak sekiz sol alır. Öteki memurlar yedi ve içoğlanlar altı sol alırlar.

Paralar üç aydan üç aya ödenir. Haznedar paşadan ihsan olarak yüz kuruş fazla alır. Paşanın bütün çiftlik mültezimlerinden de, kendisine verdikleri para nisbetinde her yıl bir hediye alır.

Yedi akça aylıklı bütün subaylar her üç ayda bir seksen kuruş ihsan alırlar. Aylıkları içoğlanlar gibi ancak altıdan ibaret bulunanlar, her üç ayda bir ancak altmış kuruş alırlar.

Bu aylık ve bu ihsan ancak edecekleri masraflara karşılıktır. Çünkü paşa kendilerinin ayrıca ihtiyaçlarını temin eder ve herbirine ayda üç okka sabun, üç çift pabuçla bir çift çizme, iki gömlek ve iki don, yazın beyaz bezden iki ceket ve her bayram bir çuha ve bir saten ceket, bir kuşak ve bir çakşır verir. Bütün bu memurlar birbirlerine karşı müstakil olup ancak kendilerinin âmiri bulunan haznedara tabidirler. Hiç bir yol levazımına malik değildirler ve şehir haricine çıktıkları zamanda atlarını paşa verir. Paşa nezdinde bir vazife ifa edebilecek evsafı haiz bulundukları sabit olmak üzere bütün içoğlanlar haznedara hizmet ederler. Hatta haznedarın kapısında münavebe ile nöbet beklerler.

Münhal vazifelere tayin ediliş şekline gelince, paşa haznedar tarafından verilen malûmata müsteniden inhilâl etmiş mevkie içoğlanlar arasından en ehil olduğuna hükmettiğini tayin eder. Bu izahatta, iç-

oğlanları vazifelere tayin ettiren şeyin haznedarın kaprisi yahut da hüsnüniyeti olduğunu gösterir.

Eğer bu zabitlerden veya içoğlanlarından biri bir kabahat işlerse, bu kabahat paşanın huzurunda işlenmiş olduğu takdirde paşa suçluyu cezalandırılmak üzere haznedara yollar, eğer suç kendisinden habersiz işlenmişse haznedar salâhiyetini kullanıp suçluyu cezalandırır.

Hariçteki Memurların Vaziyetleri :

Paşanın dairesine ve işlerine bakan kâhya bey.

Başyazıcı yahut büyük tezkereci.

Paşanın mektuplarını yazan mektupçu.

Kapıcılara hükmeden kapıcılar kâhyası.

Mühim işlerde paşa namına padişaha giden ve Sa Hotes'in emirlerini getiren telhisçi.

Maiyetinde kırk saraç bulunan imrahor. Bu saraçlar seyis iseler de beygirleri kaşağılamazlar, vazifeleri onlara takımlarını koymak ve kendilerini yedekte götürmektir. Ayrıca, beygirleri kaşağılamakla muvazzaf bulunan otuz altı seyis mevcuttur.

Erzak ve yiyecek masrafı ile meşgul vekilharç ki Fransızcada kendisine maistre d'hostel denir.

Mastraaf, yani mürakip.

Maiyetinde yirmi yardımcı ve hizmetkâr bulunan aşçıbaşı.

Yemekleri veren çeşnigirbaşı, maiyetinde kırk kişi vardır.

Kapıcı bölük başı, kapıcıların başı olup kapıcılar kâhyası bulunmadığı zaman kendilerine emreder. Paşayı merasim günlerinde beygirle takip eden elli kapıcı başı ağa yahut birinci sınıf saray memuru vardır.

Ayrıca otuz kapıcı mevcut olup kendilerine vagi braya yahut küçük ağalar denir ve bunlar merasim günlerinde yaya olarak paşanın önünden giderler.

Arpa emini.

Paşanın büyük sancağını taşıyan sancaktar (bayraktar).

Küçük sancağını taşıyan bayraktar.

Tuğları yahut at kuyruklarını taşıyan tuğîler.

Musikiye kumanda eden Chalegi Mehterbachi. davulcu, borazan, dümbelekçi ve flavtacı olmak üzere emrinde yirmi beş kişi vardır.

Paşanın çadırlarının hüsnü muhafazasına memur olan çadır mehter başı.

Bütün bu memurların aylıkları şudur : Paşanın zeametlerinden

alınan on iki bin kuruş bahşişle, alması ihtimali bulunan hediyelerden gayrı, kâhyanın bir geliri yoktur. Tayını otuz okka et, on okka pirinç, iki okka tereyağı, elli ekmek, yirmi kilo arpadır.

Divan efendisinin dışardan gelen zeametlerle hediyelerden gayrı bir geliri yoktur. Tayını kapıcıbaşı tayını olup on okka et, beş okka pirinç, bir buçuk okka tereyağı, yirmi ekmek, on ölçek arpadır.

Mektupçunun, kapıcılar kâhyasının, telhisçinin ve İmrahorun paşanın ihsanlariyle dışarının hediyelerinden başka bir aylıkları yoktur. Tayınları kapıcıbaşı tayınıdır.

Vekilharcın aylığı yoktur, fakat satın aldığı erzaktan faydalanır. Tayını üç okka et, sekiz ekmek, üç okka pirinç, üç çeyrek tereyağı ve altı ölçek arpadır.

Mastraaf'ınki iki okka pirinç, iki okka et, dört ekmek, iki yem[78], yarım okka tereyağı ve vekilharcınki tarzında gayrımeşru istifadedir.

Aşcıbaşının on iki kuruş aylığı ve iki ölçek arpası vardır. Mutbaktan mutat geliri günde bir zelotte'dur. Fakat paşadan ve başka yerlerden aldığı bahşişler bundan hariçtir. Çünkü paşa nereye giderse gitsin, yiyeceği şeyleri kendi zevkine göre tanzim etmeye aşçısı memurdur. Tayınını mutbaktan bütün dileyip aldıkları teşkil eder.

Kapıcı bölük başının geliri bir buçuk okka et, yüz elli dirhem tereyağı, dört ekmek, altı kuruş aylıktır.

Arpa emininin gelir ve tayını kapıcı başılar gibi olup arpadan menfaati de vardır.

Sancaktarın altı kuruş aylığı, iki okka pirinçle iki okka eti, yarım okka tereyağı ve iki ölçek arpası vardır.

Bayraktarla tuğîlerin beşer akça aylıkları, yüz dirhem etleri, pirinçleri tereyağları, bir ekmekleri, bir ölçek arpaları vardır.

Muzıka başı olan Chalegi mehter başının yirmi beş akça aylığı vardır. Dört ölçek arpası vardır. Gıda olarak tayını yoktur, fakat kendisi ve maiyetinde bulunan yirmi beş kişi paşanın mutbağından yerler. Kendilerine üç övünde beş muhtelif etten on beş tabak yemek verilir. Başborazan başflavtacı, başdümbelekçi gibi başlıca muzıkacıların yirmi akça, diğerlerinin ise ancak on altı akça aylıkları vardır. Hiç birinin tayını yoktur, çünkü bindikleri hayvanlar, beygirler, develer ve katırlar paşaya aittir.

[78] Bir beygirin tayınını teşkil eden arpa ölçüsü.

Çadır mehterbaşının altı akça aylığı, maiyetindekilerin dörder akça aylıkları vardır. Kendisinin iki ölçek arpası, bir buçuk okka eti, iki okka pirinci, yarım okka tereyağı ve dört ekmeği vardır. Maiyetindekilerin yüz dirhem etleri, pirinçleri, tereyağları ve bir ekmekleri vardır.

Çeşnigirbaşının altı akçası, maiyetindekilerin dört akçaları vardır. Kendisinin iki okka eti, pirinci yarım okka tereyağı, dört ekmeği vardır. Maiyetindekilerin yüz dirhem etleri, pirinçleri, tereyağları ve bir ekmekleri vardır.

Elli kapıcıbaşının aylıkları yoktur ve bütün gelirleri paşanın verdiği veya verdirdiği bahşişlerden ibarettir. Tayınları on okka pirinç, bir buçuk okka tereyağı, on ölçek arpa, yirmi ekmektir.

Vagi braya yahut küçük ağaların birer buçuk okka etleri, yarım okka yağları, iki okka pirinçleri, üç ölçek arpaları, dört ekmekleri vardır. Gelirleri paşanın verdiği bahşişlerdir.

Bütün bu memurlar, kâhyadan en küçüğüne kadar paşanın alic'ini, yani bayramda biri çuhadan, diğeri satenden olmak üzere iki ceketini alırlar. Bu ceketler arasındaki fark sade kumaşın nevindedir. Paşa kaymakam bulunduğu sırada, alic'ten başka âdet veçhile büyük kâhyaya, küçük tezkereciye, mektupçuya, kapıcılar kâhyasına, telhisçiye ve imrahora birer samur ceket verirdi.

KAFTANLAR

Kaftancılık yahut kaftanları muhafaza hizmeti, paşa dairesinde hususî bir memuriyettir.

Paşa her gün kaftan değiştirir. Fakat tekmil kaftanlar ancak saten veya bezdendir. Paşa hiç bir zaman ipek kaftan giymez.

Çamaşır :

Her ay haznedar yeni bir düzüne gömlek ve aynı miktarda don takdim eder. Aynı zamanda kendisine eskilerle on beyaz gömlek iade edilir. Eski çamaşırları iade etmek âdet değildi. Fakat paşa çamaşırla muvazzaf olan adamın alelekser kendisine eski çamaşır verip yenisini muhafaza etmekte bulunduğunu anlamakla, yenisini takdim ettiği sırada eski çamaşırın ona iade olunmasını emretti.

Sarıkçıya yılda yirmi bez tülbent verilir.

Paşanın elbisesine mahsus masrafın bakiyesi on beş moucattem yahut eşarpa mahsustur. Bunları başçuhadar muhafaza eder.

Sarıkçıya yılda otuz kavuk verilir.

Başçuhadara yirmi beş çift çakşır verilir.

Paşanın Küçük Zevkleri :

Haznedar her gün paşanın cebine konmak üzere kaftancıya bin yeni akça verir. Her gün bundan artan kaftancıya aittir. Mühürdara da ayda iki yüz sekino, silâhtara da altı yüz sekino verir. Bu, paşa bir yerde dolaştığı ve ihsan etmek veya her hangi bir sarfiyatta bulunmak istediği zaman yapması içindir. Ay nihayetinde bu paradan kalanı bu iki memura ait olur.

Paşanın Ahırı :

Paşanın ahırında Barboux denen beş yüz at vardır. Bunlar güzel atlardır. İçlerinde kırkı paşanın binmesine mahsustur. Bunlar alelâde atlardan daha yüksek ve daha besilidirler.

Müstahdemler için ayrıca altı yüz beygir vardır.

Eşyayı taşımakta kullanılan beş yüz deve ve beş yüz katır vardır.

Altmış kısrak mevcuttur.

Dört merasim arabası, iki tane elle götürülen araba vardır.

Bütün bu beygirler paşanın yanındadır. Ayrıca Merzifon'da pek mühim bir harası vardır.

Ahır hizmeti için kırk saracı ve otuz seyisi vardır. Evvelkiler beygirlere takımlarını takar ve bunları yedekte götürürler, ikinciler ancak tımar ederler.

Her beygirin masrafı, diğer tabirle tayını olmak üzere günde yem denen yarım ölçek arpa ile beş okka saman lâzımdır.

Paşanın Daireleri :

Paşanın dört ayrı dairesi vardır ki iç memurlara ait bütün kısımlar buna dahildir.

Bundan başka, beylik denen iki yüz ayrı köşk mevcut olup bunlar dış memurlara aittir.

Paşanın Milisi :

Biri seymen, diğeri delilerden mürekkep olmak üzere paşa alelumum iki alaya sahiptir.

Seymen alayı, altı bölükten mürekkep olup bunlar üç yüz kişi ederler. Bunlar süvaridir ve ateşli silâh taşırlar. Elbiseleri fevkelâde değildir. Bu kuvvetler Karaman'dan toplanırlar.

Deliler cem'an iki yüz kişi olmak üzere iki bölük teşkil ederler. Yarım mızrak ve bunun nihayetinde birer bandrol taşırlar. Elbiseleri sarı ipek kumaştan geniş kollu bir ceketle bir kaplan derisi olup yeşil çuhadan bir başlıkları vardır ve bu başlıktan miğfer saçağı gibi iki büyük çuha parçası sarkar. Deliler Bosnalıdırlar.

Bu kuvvetlerin ücretleri ayda üç kuruş olup kendilerine günde yüz dirhem et ve pirinç, yirmi beş dirhem tereyağı, dört ekmek verilir. Bundan başka paşa her birine yılda bir ceket verir.

Bunlar paşanın mutat muhafızları olup harp zamanında bu kuvvet kendisini daima takip eder. Alaylardaki mevcut arttırılır ve bunlardan üç yüz kişilik bir piyade alayı vücude getirilir. Her gün biri paşanın sarayında, diğeri dairesinde olmak üzere iki muhafız takımı bulunur.

Paşanın Mizacının ve Yaşama Tarzının Tarifi :

Biraz şiddete meyyal bulunmakla beraber, paşanın ahlâkı pek iyidir. Uşağının vazifesi başında olmasını ister, aksi takdirde değnek hükmünü ifa eder. Ahlâk zaıflarından paşa müteneffirdir ve adamlarının gerek içerde ve gerek dışarda ifratlarda bulunmamalarına dikkat ettirir.

Kâhya içerde ve dışarda hizmetlilere nezaret eder. İçoğlanların harcketlerine haznedar nezaret eder. Muayyen vazifeleri bulunanlar hariç, bunların hepsi bir arada yatarlar. Yattıkları yer paşanın dairesinin yanında olan büyük bir salondur. Bu salonun her tarafında sedirler ve yukarısını baştan başa çeviren bir dehliz vardır. İçoğlanların hepsi ayrı olarak ve şilteler üzerinde değil fakat biraz kalın olan yün bir kumaş üzerinde yatarlar. Çoğu zaman hiç soyunmazlar. Sade üzerlerine altı pamuk kaplı basmadan bir örtü alırlar. Haznedar arada bir kendilerini teftiş eder. Birinin suçunu görürse cezalandırır. Eğer içlerinden birini paşa cezalandırmak isterse haznedara yollar. Eğer kabahatlı dışarda yatan bir memursa, paşa onu kâhya vasıtasiyle cezalandırır.

Paşanın yaşama tarzı oldukça intizamlıdır. Gecenin takriben iki buçuğunda yatar.

Yatağı ancak pamuk bir şilteden ibarettir. Sedir üzerinde değil, fakat aşağıda, odanın ortasında yatar. Aynı yastıklardan biri kendisine baş yastığı vazifesini görür. Şiltenin üzerine örtülen çarşaf muslin derecesinde ince bir bezdendir. Aynı incelikte olup üstte kalan çarşaf

Hint bezinden olan ilk yorgana dikilir. Bunların üzerine mevsime göre başka çarşaflar konur ve bunların hepsini süs ve debdebe eseri olarak ipekten yahut İran veya Hindistan'ın fevkalâde bir kumaşından bir örtü örter.

Paşanın ayakları açık olarak uyuduğu doğru değildir. Fakat ekseriya paşa zevkine en çok uygun içoğlanlardan birini çağırtıp kendisine bacaklarını oğdurur. Bu hizmet için hususî bir memur vardır. Bununla beraber bu işe memur edilene ekseri başka bir hizmet verildiğinden ayak ovacağın intihabı paşanın zevkine tabidir.

Umumiyetle on beş kişi paşanın kapısında nöbet bekler. Bunlar nöbetle paşanın kapısında bulunur ve paşa uyanıp bir şey istediği takdirde kendilerini uykuda bulup şiddetle cezalandırmaması için nöbetteyken uyumamağa çok dikkat ederler.

Paşa güneş doğmadan kalkar. Yıkanır, namazını kılar ve güneş doğarken tekrar yatarak güneş çıktıktan iki saat sonra yeniden kalkar ve sabah kahvaltısı eder.

Bundan sonra ancak ikindide yer ki, günün büyük yemeği budur.

Akşam yatmadan önce tatlı ve hoşaftan mürekkep bir yemek daha yer.

Daimî bir hekimi yoktur. Hasta olduğu zaman kendisine ya padişahın hekimleri, yahut da memlekette bulunan hekimler bakar.

Türk olmayan Giritli bir cerrahı vardır. Kendisini pek zengin bir Rum kadını ile evlendirmiştir.

Padişahı, Veziri, Müftüyü ve Diğerlerini Kabul Hususunda Paşanın Usulü :

Padişah kendisini habersiz bastırmaksızın ziyaretiyle şereflendirdiği ve onun geleceğinden paşa haberdar bulunduğu zamanda, sarayının kapısından yüz adım dışarı çıkar; Sa Hotes'in nezdine varmadan üç kere yerlere kadar eğilir, padişah avluya girip önünde attan inilen taşa varıncaya kadar atının önünden yürür.

Padişah indiği esnada paşa önden gider. İki tarafından kendisini silâhtarı ile kapıcı ağası tuttukları halde padişah Divan Kapısında görününce, paşa elleri karnının üzerinde kavuşmuş olarak odasının kapısından çıkar. Hesaplı ve bulunduğu yerin büyüklüğü ile mütenasip fasılalarla üç kere yere kadar eğilip selâm verir. Üçüncü eğilişten sonra ellerini birbirlerine kavuşturmayarak selâm verir ve önünden yürüyerek padişahı sedire kadar götürür. Padişah oturduktan sonra paşa tekrar

saray bendesi tavrı alır, yani sofada uzakta, ayakta ve elleri bağlı kalır.

Padişahın kendi hakkındaki sevgisi onu alelekser oturtmaya sevkeder, bunun üzerine sedirin az uzağında yere adına kilim denen beyaz yünden bir halı koyarlar ve paşa bunun üzerinde gayet hürmetkâr bir tavırla, adeta dize gelmiş bir halde, yani dizleri aynı şekilde yerde topuklarına dayanmış olarak oturur. Padişahın istirahat etmek üzere oturacağı yerde minderin üzerine içi bol pamuklu bir örtü konur. Bu örtü kıymetli bir kumaştan olur. İnce çuha kumaşından olan astar tarafı ise kumaşın sertliğinden padişahın rahatsız olacağı korkusu ile alta bırakılır. Aynı şekilde devşirilmiş bulunan ve yastıklar üzerine yayılan bir başka kumaş, kendisinin dayanmasını sağlar. Ayaklarını kışın bunların bir üçüncüsü ile, yazın ise Türklerin şal ismi verdikleri tavşan kılından yapılma bir nevi kumaşla örterler.

Padişah paşanın dairesinde yemek yerse, kendisine kendi memurları hizmet ederler. Paşanın adamları sadece en yakın odaya yemekleri getirirler ve padişahın adamları bunları gelip alırlar. Paşanın kaymakamlıkta bulunduğu sırada padişahın ziyaretleri, kendisine takdimi gereken hediyeden dolayı paşa için haylı nâhoştu. Çünkü bu hediye oldukça önemlidir. Beş gümüş kese olup bu padişahın gelmesinden önce yastığının altına konur ve bunu kendi giderken adamları alıp götürürler. Ayrıca samur ceketleri, kaftanı ve baştan ayağa kadar bütün elbiseyi ihtiva etmek üzere iki bohça, bir hançerle bir kuşak yahut taşlı kemer, ikisi takımlı ve biri tamamen çıplak olmak üzere üç beygir takdimi icap eder. Bu hediyelerin kıymeti on bin kuruş olacaktır. Fakat şimdi kaymakam olmadığından, kendisine padişah huzuru ile şeref verdiği zaman bir hediye takdimine paşanın mecburiyeti yoktur. Bununla beraber, daima hediye takdim eder. Fakat bu hediye kaymakam hediyesi gibi muayyen değildir ve ayrıca keseleri ihtiva etmez.

Padişahın çakşırını çıkarması mutat ihtiyaç sevkiyle olmayıp rahat etmek maksadiyledir, zira iki bacağında key vardır. Hatta belki yaya dolaşmaya alışık olmadığından dolayı, belki de key mani olduğu için, güçlükle yürümektedir. Bacaklarını kaldıramaz. Yazın, padişah ata bindiği esnada çoğu zaman çakşırı yoktur, yahut da, giyerse bu çakşır deve tüyü kumaşından olur. Kendisini rahatsız etmemesi maksadiyle gömleğini de çakşırının üzerine geçirir.

Birinci damadı Mustafa Paşa da aynı tarzı mutad edinmiş bulunmaktadır.

Paşanın Gelir Durumu

Paşanın arpalık ve diğer şekillerdeki geliri şöyledir :

	Kuruş
Amid	50.000
Teke	40.000
Menteşe	40.100
Bolu Nezareti	15.000
Bursada ipek böcekciliği	30.000
Çiftlikler	5.000
Mourcli	1.500
Geuges	1.500
Padişahın Esmetlerinden [79]	60.000
Cem'an Kuruş	243.000

Padişahın yukarda mezkûr Amid, Teke, Menteşe, Bolu Nezareti ve Bursa yerlerinden aldığı paradan gayrı çiftçiler paşanın dairesindeki birçok memurlara bir nevi harç vermeğe mecburdurlar ki cetveli şudur:

	Kuruş
Kâhyaya	4.000
Haznedara	1.000
Hazne kâtibine	500
Anahtaroğlanına	100
Mühürdara	100
Tezkereciye	1.000

TEKE

	Kuruş
Kâhyaya	2.000
Haznedara	600
Hazne kâtibine	300
Anahtaroğlanına	300
Mühürdara	300
Tezkereciye	600

[79] Bu Esmet'ler hakikatte padişahın kendisine hağışlamış bulunduğu çiftlikler olup paşanın bunlardan 60.000 kuruşluk istifadesi vardır.

MENTEŞE

Bu zeamet paşanın adamlarına aynı geliri temin eder.

BURSA

	Kuruş
Kâhyaya	2.000
Haznedara	400
Hazne kâtibine	200
Anahtaroğlanına	200
Mühürdara	200
Tezkereciye	400

BOLU NEZARETİ

Kâhyaya	1.000
Haznedara	300
Hazne kâtibine	150
Anahtaroğlanına	150
Mühürdara	150
Tezkereciye	300

Paşanın Evleri :

Istanbul'da bir saray ve haricinde iki bahçe.

Edirne'de iki saray ve iki çiftlik yahut sayfiye evi.

Tesalya Yenişehirinde bir saray, iki çiftlik.

Doğum yeri olan Merzifon'da bir ev, bir cami, bir bedesten ve bir hamam.

Bütün bu gelirlerden başka, paşa iki yüz elli bin ekülük mücevhere maliktir ve dört yüz dizi inci alınması için Basra'ya adamlar yollamıştır.

Paşanın başçuhadar elinde bulunan hırkalarına ait cetvel.

Samour feregé [80]	15
Samour contesse [81]	12
Samour saratty [82]	8
Mosque malotte [83]	2

[80] Geniş kollu bir setredir.

[81] Dar kollu bir setre olup kollarında büyük capaisleri, yahut zinetleri vardır.

[82] Kollarında cüzî zinet vardır.

[83] Bunlar yerlere kadar eğilen kolları bulunan ve gövdeleri çok daha geniş olan setrelerdir. Ancak evde giyilirler.

	Kuruş
Samour bedeneurc [84]	7
Mosque telqui beden [85]	2
Cacom feregé [86]	8
Caconı bedencare [87]	7
Cacom saratty [88]	5
Samour divan caftan [89]	4
Cacom divan caftan [90]	2
Sadé fereg [91]	10
Sadé terequ [92]	10
İnce çuhadan hırkalar	
İpekli palangon	

Bundan başka hazinede henüz yapılmamış yüz otuz iki samur kürkü ve bunları yüz altmış yediye iblâğ etmek üzere sekiz sandık samuru vardır.

Eğer kendini eğlendiren bir nedim bulunmazsa padişah yemek esnasında pek az konuşur.

Eğer birinci vezir paşayı görmeye gelirse, paşa kendisinin attan indiği basamağın altına kadar gelir ve onu oturacağı yere kadar götürerek önünden yürür. Aralarında bir mesafe bırakmak şartiyle sol tarafında oturur.

Paşanın müftüyü kabul hususunda yaptığı merasim dairesinin kapısına doğru ancak üç adım ilerlemektir. Yeniçeri ağası kendisini ziyarette bulunduğu zaman, eğer kendisi vezirse paşa onu oturma odası önünde kabul eder. Yeniçeri ağası hırkasını öpmek üzere ilerler, paşa geriye doğru çekilir ve elini hırkanın üzerine, ötekinin öpmek istediği yere koyarak Sta frela yani Allah korusun, der. Ayni zamanda öteki hırkaya dokunan elini ağzına ve sarığına götürür, sonra gelip

[84] Bunlar yarım setrelerdir.
[85] Tilki boynundan yapılmış yarım setreler.
[86] Büyük kollu kakum setreler.
[87] Kakumdan yarım setreler.
[88] Kollarında küçük işlemeler bulunan kakım setreler.
[89] Samurdan divan setreleri.
[90] Kakum divan kaftanı.
[91] Kürksüz setre.
[92] Kürksüz tereke.

sedirin üzerine oturur. Şayet yeniçeri ağası vezir değilse paşa ancak ayağa kalkmak istiyor gibi yapar, bir dizinin üzerinde kalkınır ve öteki hırkasını öper.

Vezir paşalar kendi tarafından vezir olan yeniçeri ağası şeklinde kabul edilirler. Ehemmiyetleri daha az olan diğer paşalar paşa tarafından sedir üzerinde doğrulmak suretinde kabul edilirler ve bu paşalar kendisinin hırkasını öperler. Kendisinden daha yaşlı oldukları takdirde, paşa bu paşalara müsahabe esnasında paşa baba, daha genç oldukları takdirde de paşa oğlum diye hitap eder.

Kendilerini teşyi şekline gelince, bu istikbal tarzının aynıdır. Bununla beraber, paşa hakkında sevgi beslediği kimseyi teşyi sırasında daha merasimli davranır.

Paşa havadislere karşı pek alâka gösterir ve B. Venedik Balyozunu kabul ettiği sırada Fransanın İspanya, Almanya ve Felemenkle harplerinin vaziyeti hakkında kendisine pek çok sual sormuştur. Sonra da harp talihinin bâzen bir tarafa, bazen diğer tarafa teveccüh etmiş bulunduğu tarzında mukabelede bulunmuştur.

Sadrazam mutbağı için her gün yapılan masraf hakkında muhtıra

Evvelâ :

Ekmekler		500
Et	(okkası)	216
Pirinç	(,,)	120
Yağ	(,,)	38
Şeker	(,,)	12
Bal	(,,)	4
Siyah panu üzüm	(,,)	6
Un	(,,)	10
Nişasta	(,,)	7
Kırmızı panu üzüm	(,,)	1 1/2
Siyah erik	(,,)	1
Korent üzümü (türkçesi kişmiş)	(,,)	1/2
Badem	(dirhemi)	300
Buğday	(okkası)	8
Nohut	(,,)	9
Tuz	(,,)	15

Limon suyu	(okkası)	7
Sirke	(„)	10
Soğan	(„)	40
Yemeğe konmak üzere çeşitli otlar	(„)	100
Dolma yapmaya mahsus asma ve diğer yeşillikler	(„)	6
Kırk akçalık maydanoz		
Yetmiş dokuz tavuk		
Yirmi güvercin		
Yüz yirmi yumurta		
Süt	(okkası)	12
Yoğurt denen ekşi süt	(„)	2
Peynir	(„)	2
Tarçın	(dirhemi)	25
Biber	(„)	30
Karanfil	(„)	2
Kahveye katılır bir ilâç olan kakule	(„)	2
Ekmek üzerine konur siyah tane olan çörekotu	(„)	40
Susam	(„)	40
Soumak tanesi	(dirhemi)	30
Kimyon		
Sakız		
Armut, elma, kestane gibi meyvalar	(okkası)	12
Mum	(„)	30
Safran	(dirhemi)	8
Hindistan cevizi	(„)	2
Astar topu (beş adet)		
Kırk çeki odun		
Aylık sabun	(okkası)	43
Kalıve	(„)	10
Kaymak tabağı		4
Gülsuyu	(„)	1/2

Zamanımızda Akdeniz adaları ile Yunanistan'da kalmış antikiteler hakkında muhtıra :

Midilli adasında su kemerleri, eski mabet harabeleri, sütunlar, temeller ve mermerden başlıklar, Rumca ve Latince kitabeler vardır.

Sakız adasında az şey bulunur. Bununla beraber, M. de Nointel oradan, Delos adasından getirilmiş olan gayet dikkate lâyık bir kitabe aldı. Capucin'lerin bahçesindeki küçük bir sütun üzerinde bulunmakta olup dikkate lâyık olan başka bir kitabe de vardır. Sakız'da, Homer Mektebi denen ve Dauphin limanı ile şehir arasında bulunan başka bir mevkiin de görülmesi lâzımdır.

Mycone'da bazı yüzlere rastlanılır, fakat bunların Delos adalarından getirilmiş bulundukları tahmin edilebilir.

Delos'ta iki ada vardır ki, bu keyfiyet de bu iki adayı bugünkü Rumların σδιλλαῖς cemi kelimesiyle anmalarını mucip olmaktadır. Fransız korsan ve gemicileri de bundan dolayı bu adalara Sdille'ler derler. Fakat bu iki adadan birine eskiden Délos denirdi, diğeri de Pliné'in Rhené dediği adadır.

Birincisinde, o pek meşhur Apollon mabedinin bulunduğu noktada, beyaz mermerden fevkalâde çok sayıda harabe yığını görülür. Bu harabeler arasında bu sahte allaha ait pek azim ebatta bir gövde, büyük bir mihrap, zamanın haylı tahrip ettiği bazı büyük kabartmalar, birçok kitabeler ve bu meyanda bilhassa her birinin uzunluğu on iki on üç ayaktan aşağı olmayan üç mermer parçası üzerinde şu ΦΙΑΙΠΠΟΥ ΒΑΣΙΑΕΩΣ ΜΑΚΕΔΩΝΩΝ kitabesi mevcuttur. Bundan ayrıca, bu adada büyük bir havuzun, güzel ve büyük sarnıçları bulunan azim sarayların ve evlerin harabeleri vardır ki, kendine yeni Atina denen şehri teşkil eden binalar da şüphesiz ki bunlardı. Burada bir de basamak veya oturma yerleri harap olmuş ve toprakla dolmuş olup tekmil beyaz mermerden bir amfiteatr dikkati sureti mahsusada celbetmektedir. Haricî duvarı henüz tamamiyle sağlamdır ve bu duvarı terkip eden mermer taşları birbirleri üzerine müstakim değil mail hatlarla konmuş olduklarından, keyfiyet esere rustaî ve mühmel bir manzara vermektedir. Sahil kenarında, pek uzun bir mesafe boyunca adaya gelen gemileri barındırmaya yaramış kayıkhanelerin harabeleri görünmektedir. Bütün bu şeyleri muayene ettikten sonra, eskilerin Cynthus adiyle adlandırmış oldukları en yüksek dağın üzerine çıkmalıdır. Pek sarp olan zirvesinin eteğinde gayet büyük olup içlerinde henüz su bulunan iki üç sarnıç görülür ve zirveye doğru çıkarken, daha yukardan atılmış mihraplar ve başka mermer parçaları, tam

zirvede de başka mermerler ve vaktiyle mevcut bulunmuş bir mabedin bakıyesi vardır.

Bu adadan ufak bir kanalla ayrılmış olan öteki adaya geçilince, orada da birçok mabetlerin, evlerin, sarnıçların ve daha başka tesislerin harabelerine ve bilhassa kitabeleri olan açık ve kapalı mezarlara ve içlerinden bir kısmı pek güzel muhafaza edilmiş işlemelerle müzeyyen mihraplara rastlanılır. Dikkate lâyık olan bir nokta, öteki odada mezara tesadüf edilmediğidir ve bu keyfiyet Apollon mabedinin bulunduğu adaya kimsenin gömülmediği ve ölülerin karşıda bulunan adaya nakledildikleri hakkındaki sözü teyid eder.

Naxie'de büyük adadan pek ufak bir mesafe ile ayrılmış bulunan bir küçük ada vardır ki, burada tamamiyle beyaz mermerden olup Baküs'e tahsis edilmiş bir mabedin eserleri hâlâ görülür. Kapısı el'an sağlam bir halde durmaktadır. Bu kapı yüksek ve ancak üç sütundan mürekkeptir, yani ikisi geçit hizmetini gören bir tanesini tutmaktadır. Mabedin bütün geri kalan kısımları aynı tarzda bina edilmişlerdir ve içlerinde birisinin yirmi ayak uzunluğu, dört ayak genişliği ve beş altı ayak derinliği olduğunu hesap ettim. Burada keza mermerden büyük bir yuvarlak havuz gösterilmektedir ki, avam bunu mezkûr Allahın içmek için kullandığı bir tas telâkki etmektedir. Şehir veya kasabanın eşhasa ait bazı evlerinde takdire lâyık kabartmalar görülmektedir. Ve adanın ortasında, yerlilerin Zia dedikleri en yüksek dağın zirvesine çıkılınca, koyu renkli mermerden büyük bir kaya parçasının görülmesi ihmal olunmamalıdır. Bunun üzerinde pek eski harflerle Rumca şu ΟΡΟΣ ΔΙΟΣ ΜΗΛΩΣΙΟΥ yani Mons Jovis pecoralis kitabesi okunur.

Naxie'den Paros adasına geçince, adanın Parekia ismi verilen başlıca meydanında ilk önce Rum kilisesini görmek lâzımdır. Bu kilise ve bilhassa mihrabı ve mermerden olup kezalik mermer bir küçük amfiteatr üzerinde bulunan metropolit mevkii görülmeye değer. Her ne kadar İngilizler Arundel Kontu için buradan birçok güzel eserler almışlarsa da, hâlâ güzel şeyler görülmektedir. Kalenin müteaddit harabelerden alınmış olup içlerinde ters konmuş birçok sütunlar da bulunan bir kulesi vardır. Duvarların en büyük kısmı da mermerdir. Bundan başka, şehir dışında birçok harabeler ve adanın tamamen içinde ve dağlarda, bu adanın pek mükemmel olan mermerinin çıkarıldığı ocak gidilip görülmelidir. Bu mermer çıkarıldıktan sonra tekmil Yunanistan'a götürülürdü ve orada hâlâ heykeller bulunduğu temin edilmektedir. Eskilerin bu mermeri daha kolay taşımak üzere vücude

getirdikleri yol da görülmelidir. Parekia'dan gayrı Agousa ve Cephalo isminde iki köy daha vardır ve buralarda bazı eski eserler bulmak mümkündür. Bunlar aranırken Rumların kiliselerine girmeği de ihmal etmemelidir, zira bu kiliselerin duvarlarında eski kitabeler ve bazen kabartmalar görüldüğü vakidir. Toprağı kazarken ada halkı bazen de kavanozlar bulmaktadırlar.

Paros'tan Antiparos'a kısa bir zaman içinde geçilmektedir. Buraya varınca adını taşıyan köyde görülmeye değer hiç bir şey bulunmadığı için, tabiatin nadir eserlerinden birini teşkil eden donmuş suları ihtiva eden bir mağarayı görmek üzere dört beş mil içeriye gitmek muvafıktır. Ancak buranın methaline hayran olmakla ve her halde iki bin senelik bir zaman önce bir buz üzerine yazılmış kitabeyi okumakla iktifa etmemelidir, fakat ip ve merdiven tedarik ederek en derin yerlerine inmek ve görülecek harikulâde şeyleri dikkatle tetkik etmek lâzımdır.

Vâkıa Patmos'ta ancak manastırda bulunan eski bir Rumca kitabeden başka bir şey görülmez, lâkin pek yüksek ve pek kalın olan duvarlariyle büyük bir yer işgal eden manastırından ve ufak olmakla beraber temiz ve muhtelif renkte mermerlerle mozayikten resimlerle müzeyyen kilisesinden dolayı, bu ada görülmeye lâyıktır. Bunların hepsi de son Rum imparatorlarından birinin ihsanları eseridir. Saint Jean'ın Apocalypse'in kehanetlerini yazmış olduğu mağaranın da ziyareti unutulmamalıdır.

Eski Cos adası olan Istanköy'de eski çağa ait pek çok anıt vardır ve gerek kalede ve gerek şehrin iç ve dışında üzerlerinde çehreler bulunan mihraplar, kabartmalar, başlar ve heykeller bulmak için biraz araştırmada bulunmak kâfidir. Hippokrat'ın evinin bulunmuş olduğu yer gösterilmektedir. Türkler burasını bir cami haline koymuşlardır. Her şeyi kesin bir şekilde tetkik etmek üzere bu yer birçok günler kalınmasını icap ettirir ve bir Türkün bahçesinde bulunan kitabeyi ele geçirmeye gayret etmelidir. Bu, sulhu bozanlar üzerine yürümek için Asya'ya geçmekte olan Konsül Publius Crassus'a karşı çıkan bir heyetten bahsedilen ve Rumca yazılı bir güzel kitabedir. Kalede, içinde Tetrark Hérode'dan bahsedilen başka bir kitabe mevcuttur. Bu kitabe, hapishane kapısı yakınındaki bir duvardadır.

Eğer Türkler Rodos şehir ve adasını o kadar kıskanç bir şekilde muhafaza etmeselerdi, orada değerli eski eserler bulmak mümkün olurdu, çünkü orada tek bir eski evde, üzerlerinde kitabeler bulunan

beş altı mihrap ve güzel kabartma çehreleri olan hayli büyük bir başka mihrap gördüm.

Kıbrıs adasında Larnaka'dan geçerken yalnız iki kitabe görüldü; fakat Papho'da, Cerines'de ve adanın diğer yerlerinde güzel şeyler bulunduğunda şüphe yoktur.

Santorin adasında, mezkûr adayı bu adalar takımının en mühimlerinden biri haline getiren tabiatin korkunç harikulâdeliklerinden gayrı görülmeye lâyık bazı eski harabeler de mevcuttur.

Milo'da pek az eski eser vardır, fakat bazı kabartmalarla Sisam'da tapılanlar nevinde bir Diyan heykelinin görülmesi lâzımdır. Bir adam bu heykeli bir dağ üzerinde bulup getirmiştir, fakat heykelin başı yoktur, ancak başın konacağı yer mevcuttur.

Siphanto'da kavanozlar ve bazı kabartmalar bulunmuştur ki, bunlar Herodot'un ifadesine göre bu adaya o derecede zenginlik temin etmiş olan altın ve gümüş madenleri hakkında bir fikir hasıl etmek için dikkatle tetkike lâyıktırlar. Bir de miknatıslı taş ocağı vardır.

Sisam, Nicarie, Stampalya, Amourgo, Tines ve Andros adaları da, Limni adası da görülmedi, fakat iyi bir arayıcının buralarda tecessüsünü tatmin edecek şeyler göreceğinden şüphe olunmaz.

Adalar görüldükten sonra kıtaya gelmeli ve Lion limanından Attique memleketine çıkmalıdır. Burası eski Pire limanıdır, fakat limanının nihayetinde bulunan güzel bir mermer arslandan dolayı devrimizde bu ismi taşımaktadır[93]. Zamanın tesiriyle oldukça bozulmuş bulunmakla beraber, bunun pek eski ve ince bir zevk eseri bir taş olduğu tasdik edilmektedir. Bu memlekette görülmeye lâyık olan yerleri birer birer söylemeye lüzum yoktur. Bütün sahili iyi bir meraklı üç yahut dört millik bir mesafede dolaşmalıdır ve tecessüsünü tatmin edecek pek çok şey bulacaktır. Burada, Atina'da bulunup görülmeye lâyık olan şeylerden bahsetmiyorum. Ancak şunu bilmek kâfidir ki, sade kalesinde bulunan Minerva mabediyle etrafında bulunan çok sayıda ve büyük kabartmaların kâfi bir dikkatle görülebilmeleri için birçok kereler tetkik edilmeleri lâzımdır.

Eski Delphes şehri olan Salona, şimdiye kadar pek az seyyahın varmış bulunduğu fakat oraya giden köylülerin ifadesine nazaran unutulmaması gereken bir yerdir. Daha yukarıya, Tesalya'ya ve Make-

[93] Lion'un arslan manasına geldiği malûmdur.

donya'ya doğru çıkarken ve eski haritalarca Peloponez diye kaydedilen Mora'dan inerken de güzel şeyler bulunacağından şüphe edilmez.

Avrupa'dan Asya'ya geçmeli ve bugün hıristiyanlık âleminin büyük bir kısmının yaptığı ticaret sebebiyle en büyük liman olan İzmir'e gelmelidir.

Burası Ionia'nın on iki eski şehrinden biri bulunmakla beraber, eski zamanlardaki ihtişamından pek az eser vardır. Artık burada görülenler birkaç eski duvar bakıyesinden, birkaç kitabeden, her gün daha fazla tahrip edilmekte olup Veli Polycarpe'in vaktiyle içinde ateşe atıldığı bir amfiteatrdan ve Janusa ait bulunduğu söylenmekte olan şehir dışındaki bir mabetten ibarettir. Bununla beraber, burada topraktan arada bir tunç küçük büstler ve başlar çıkarılmaktadır. Malûm olduğu veçhile İzmir Apocalypse'te bahsedilen yedi kiliseden biridir. Buradan sonra diğer altı kiliseyi ziyaret etmek üzere İngilizler dikkate pek lâyık bir seyahat icra eder ve görülmeye lâyık nadir şeyleri ihtiva eden Milet'i, Efes'i, Sard'ı, Laodise'yi, Hieropolis'i, Manisa'yı, Filadelfiya'yı, Bergama'yı ve Tiatira'yı görürler.

Çanakkale boğazına girmeden önce, pek nadir bir değer arzettiği söylenen Truva harabelerini görmek üzere Capo Jenizeri ile Bababurnu arasında karaya inmek lâzımdır.

Istanbul'da bulunan eski eserlerin bütün bakıyeleri malûmdur. Fakat Sultan Süleyman'ın Karadeniz kanalında, Boğaziçinin bir dirsek vücude getirdiği bir noktadaki İncirköy isimli köy yanında yaptırdığı köşkte görülmeye ne kadar lâyık şeyler bulunduğu malûm değildir. Birçok sütunlar meyanında, bu binaya temel hizmetini görmek üzere yan olarak konmuş olup salkımlar ve bağ yapraklariyle süslü ve bağ bozumuna ait şeyler gösteren kabartmaları bulunan beyaz mermerden bir sütun görülür. Bunun Petrus Gillius tarafından zikredilmekte olup Bacehus'a tahsis edilmiş bir mabetten geldiği zannolunmaktadır.

Şimdiye kadar, gerek umum ve gerek şahıslar namına yapılmış mabed ve diğer binaların harabelerinden ibaret olan eski anıtlardan bahsettik. Şimdi de madalyonların bulunduğu yerler hakkında birkaç söz söylemelidir.

Gordien, Valérien, Philippe, Aurélien, Gallien ve diğer imparatorlarla karılarına ve bilhassa üçüncü Gordien'in karısı olan Sabinia Tranquillina'ya ait olmak üzere birkaç yıldan beri öyle bir Rum madalyonları tufanı olmuştur ki, bunların nadirlikten müptezelliğe geçtikleri

söylenebilir. Bununla beraber, eğer bu kadına ait olarak arka tarafında elinde bir değnek bulunup bir sütun üzerine konmuş bir küreye bakan bir adamla şu ΜΘΑΥΟΡΗGCAMΩN yazısı bulunan madalya, hele aynı zamanda kocasına ait olup arkası aynı şekilde olan diğer bir madalya ele geçirilirse bu medalyaların değerlerinde tereddüt edilmemelidir.

İşbu madalyalardan Paros'ta, Sakız'da ve İzmir'de pek çok görülmüştür. Fakat büyük bir miktarının da sahtesinin yapılmasına kalkışılmıştır ve zannediyorum ki bunların stampası Sakız'da yapılmaktadır, birçok kimseler de bu yüzden aldatılmışlardır.

Bu madalyaların iyilerini bulmak için, hele zeki bir adam birkaç sene kalırsa, İzmir oldukça müsait bir yerdir. Orada altın ve gümüşten imparatorlar ve isimleri madalyon arkasına yazılmış olarak daha çok sayıda birçok vali ve prokonsüle ait tunçlar bulunmaktadır. Burada Clazomen, Colofon, Milet, Efes, Sard, Manisa, Laodise, Posans, Bergama ve Sisam gibi yakın birçok şehirlere ait olup bazısının arkası tamamiyle nadir ve dikkate lâyık olan madalyonlar da vardır.

İzmir'de üzerleri mahkûk taşlar da çoktur ve bilhassa üzerlerinde güzel başlar, yüz maskeleri, çehreler, hayvanlar ve buna benzer şeyler bulunan cornaline'ler vardır. Hâlen Türkler birçok resmî binalar yaptırmakta olup bunlara ait malzemeyi de amfiteatrdan ve diğer eski harabelerden almakta oldukları için, her gün sade madalyonlar değil, fakat mermerden, bronzdan ve bazen altından başka şeyler de keşfedilmektedir.

Madalyası çok olan bir yer olmak üzere İzmir'den sonra Atina da kaydedilebilir. Burada Filipler, İskenderler ve Lizimaküsler pek çoktur, fakat Makedonya kralları daha nadirdir. Korent, Delf, Teb, Lokr, Sikyon, Plate, Tanagra ve daha başka civar şehirlerin madalyalarına da burada bazen rastlanılır. Atina'ya ait olarak arkalarında bir baykuştan başka bir şey bulunmamak üzere elliden fazla madalya gördüm ki, bunların en çoğu iki yıl önce daha başka birçok şeyleri de meydana çıkaran bir su taşması neticesinde bulunmuştur.

Bu iki şehre nisbetle Istanbul'da daha az madalya bulunur. Fakat, buna mukabil, arasıra Mekke kervanlariyle getirilen güzel ve üzerlerinde hakler bulunan taşlara ve akiklere rastlanılır ki, bunların üzerinde de tabiî ancak ağaçlar ve dal ve yaprak şekilleri vardır.

Eğer Suriye'ye geçilmek istenirse, Halep madalyonlara en çok rastgelinen yerdir ve geçen sene orada hem halis tunçtan hakikî bir

Othon, hem de bir Antinouys, Marc Antoine ve Kleopatra madalyası gördüm. Gümüşten Suriye kralları her gün görülmektedir ve üzerlerinde hâkle olan taşlarla Antep şehrinin altın, gümüş ve tunçtan madalyaları getirilmektedir. Halep'te tunçtan putlar da görülmektedir.

Madem ki kitaplar ve bilhassa yazmalar yakın şarkta aranılan şeyler arasındadır, bunların nerelerde bulunduklarını bilmek memnuniyeti mucip olacaktır.

Istanbul sarayının işgal ettiği saha içinde, Istanbul'un zaptı esnasında Türklerin eline geçmiş yazmalarla dolu olduğu söylenen bir bina gösterilir ve bu yazmaların pek nadir şeyler oldukları bir anane şeklinde kabul edilir. Muhafazasına memur kimseler arasından biri elde edilmedikçe bu hazineye girilmesi imkânsızdır.

Istanbul'un karşısında, on sekiz mil mesafede ve İzmit körfezi ağzında bulunan adalar arasında Rumların Halki dedikleri bir tanesi vardır ki, Teslis ismi altında tanınmış bir manastır ihtiva eder, burada kilise babalarına ait olmak üzere büyük sayıda yazma gördüm. Vakıa bunlardan bir miktarını satın almak teklifi yapılınca, Calocer'ler böyle bir sözü dinlemeye bile yanaşmadılar. Fakat para ile Rumlara karşı zaferine erişilmeyecek bir dava yoktur. Kendileri de istenildiği zaman bu yazmaların görülüp tetkik edilmelerine müsaade etmeyi reddetmediler. Aynı adada bir başka manastır mevcut olup bunun bir yangından uğradığı tahribatı Sadrazam Tercümanı Panaioti ölümünden önce tamir ettirmişti. Daha az sayıda olmakla beraber burada da iyi yazmalar gördüm.

Sakız'ın Neamoni manastırında, hazinenin bulunduğu bir kulede de pek çok yazma bulunduğu malûmdur. Fakat, insan, kapısının ecnebilere açılmasına keşişleri razı etmek için güçlük çekmektedir ve bir şey elde edilmesi en müşkül olan yer belki burasıdır.

Patmos manastırında da bir yazmalar kütüphanesi mevcut olup bunlar ilâhî okuyanların mevkiine yaklaşırken solda bulunan sakristide[94] muhafaza edilmektedir. Aynı adada, altın üzerine tatbik edilmiş yahut resmedilmiş üç yüzden fazla minyatürü ihtiva eden bir Rum yazması görülmüştür. Bu yazma, bir kadın tarafından İskender'in hayatının bir masal üslûbiyle hikâyesine ait olup bunu bizzat İskender'e ithaf

[94] Sacristie : Kilisenin ziynete müteallik mevadiyle elbise-i ruhaniyenin hıfzına müteallik mahalli.

Ş. Sami lûgati.

eden kadın ithafnamesinde isminin Germadia olduğunu söylemektedir. Bu yazmaya sahip olan ada ahalisinden biri olup bunun için yirmi beş ekü istiyordu, fakat yazmanın daha ucuza alınması da kabildi.

Atina yakınında Medeli isminde ve birçok güzel ve iyi yazma ihtiva eden bir manastır vardır ve keşişler bunların hüsnü muhafazasına pek ihtimamkâr görünmekte iseler de bir kaçından ayrılmaya razı olmaları imkânsız değildir. Civarda da yazmalar mevcuttur, fakat en çok yazmanın Aynaroz'da bulunduğundan herkes emindir. Türk ve Acem eserlerine gelince, bunlardan en büyük hasat Istanbul'da yapılabilir, fakat bu ayrı bir muhtıra isteyen bir mevzudur.

Arap kitaplarına gelince, bunları Halep, Şam, Babil ve büyük Kahire ile Tebayit çöllerinde arayıp bulmak lâzımdır.

Kendisini Halep'te bunları satın almaya vakfetmiş bir Cizvit vardır, fakat dünyevî hiç bir eser almayarak ancak pederlerin kilise tarihine ait eserlerini almakla meşguldür, bu sebeple de pek mükemmel bazı eserleri elden kaçırdığına hükmedilebilir.

Bulundukları limanlarda şimdiye kadar bu kadar çok güzel şeyden İngilizlerle Venedikliler istifade etmişlerdir, çünkü, alelekser, gelen bütün madalya ve antikiteleri toplayan bilgili konsolos ve rahipleri vardır, fakat işleri ile meşgul olmayı âlimlik taslamaya tercih eden Provanslı tüccarlarımızdan bazılarının böyle şeyler aramaya kalkmaları bilgiden ziyade kapris eseridir.

Yukarıda anlatılan şeyler arasında İbranî kitaplardan bahsedilmemiş olması, bunların ihmali istenmesinden ileri gelmiş değildir. Burada basılmış olanların çoğuna Istanbulda da rastlanılabilir. Hıristiyanlar arasında yaşamak itiyadında bulunanlardan çok vahşi olan bu memleket yahudilerini ürkütmemek yolu bilindiği takdirde Karayitlere ait kitaplar ve eski yazmalar bulmak da mümkündür.

İzmir'de, birçok yıl önce Livarno'dan gelmiş bir yahudi matbaacı vardır. İbranî dilinde ve henüz Avrupa'ya geçmemiş birçok kitap basmıştır. Bunların hepsinden az bir para karşılığında birer nüsha almak mümkündür.

GENEL DİZİN

I. Cilt

İtalik rakamlarla dipnotlarında geçen isimler gösterilmiştir.

A

Abdullah (Şehzade) 217
Abdurrahman Câmi *38*
Abdüllâtif *59*, *60* bk. Latifî
Abdüllâtif bin Ferişte *48*
Abdürrezak *197*
Abdüsselâm Bey *84*
Abenephi 42
Adalar (İstanbul A.) 142, 233
Aden 217, *217*
Adrien 44
Ahmed I (Osmanlı Sultanı) *76*, 79
Ahmed b. Mustafa *55* bk. Taşköprüzâde
Ahmed b. Arabşah *214*
Ahmed Mirza (Sultan) *198*
Aignan 174, 175
Ak Harem Ağası 128
Akçe 50, *98*, 100
  bozuk a. 49
Akdeniz 8
Akkâ 9
Akropolis 44
Akşemseddin *214*
Alâeddin Mogaltay *70*
Alexis Custode Peder [Capucin (b. bk)'lerin reisi] 43, 44,
Ali (Halife) 105
Ali Mirza (Sultan) *198*
Ali Paşa 142, 175
Ali Paşa bk. Köse A.
Ali Şir Nevayî *46*, *197*, *198*, *208*
Alman Elçisi 101, 102
Almanya *24*, 82, 88, 220
Almeras (M. d'-. Fransız gemi kaptanı) *30*, 162, 172, 179
Amadis de Gaule 114
Amsterdam 5, 162, 167, 168, 171-173, 176, 177, 183
Anadolu 50, *116*, 132
Anadolu Kazaskeri 92, 122
Andreas Ridolfi *155*
Anjou (Duc d'-) 163, 196, 211
Antakya 133, 157
Antakya Patriği 157, 207
Antiparos adası 9
Antoine Coromila *26*
Apel 61
Aplemont (M. d'-) 5, 67
Apt *30*
Arabistan 214
Ardevan 218
Argetière limanı 179
Argyropolis *69* bk. Fındıklı
Aristo *52*
Arnaud d'Andilly 4, 14
Arnavut 118
Arnavutluk *98*
Arvieux (Le Chevalier d'-) 3, 4, 5, 8, 30, 71, bk. Ervieux
Arz-ı Mukaddes rahipleri 4
Askalan 9
Asya 61, 151
Aşağı Normandi 16
Ataullah (Nevî zâde) 55, *56*
Athiros bk. Büyükçekmece
Atik Mehmed Paşa *86*
Atina *26*, 43, 44, 58, 143, 146, 201
Atmeydanı 73, 74, *76*, 113. 158
Atos 83

Attar bk. Şeyh Feridüddin
Aune 7
Ausa (Havza) 87
Avrupa 6. 11, *69*, 151
Avusturya 2, 5
Ayasofya Camii 64, *77*, 158
Ayastafanos 70
Ayazma İskelesi *185*
Aynalar Sarayı 191 bk. Aynalı Kavak
Aynalı Kavak *191* bk. Aynalar Sarayı
Aynî *46*
Azap 225
Aziz Mehmed Efendi 171 bk. Sabatay Sevi

B

Baba - Eski Baba 87, *87*, 151
Babadağ 171
Babur 242
Babek 218
Babylone 80 bk. Bağdad
Bagny 84
Bağçekapısı *164* bk. İskele
Bağçeköy (İstanbul'un köyü) 167, *167*, 168, 172, 173, 177
Bağdad 32 bk. Babylone
Bahariye Köyü *191*
Bahçeli Saray 102
Baki Efendi (şâir) 190, 191
Balat 40, 171, 219
Baltacı 192
Balyoz. İstanbuldaki Venedik temsilcisi. bk. Venedik Balyozu
Barbaros Hayreddin 52, *53*
Barozzi *22*
Barres 9
Barry 17
Basile (veli) 58
Basra 200
Baştercüman 23, *26*, 53, *62*, *63*, 160, 191, 215, 225, 235
Baudelet M. 14
Bayezid (Şehzade. Kanunî S. Süleyman'ın oğlu) *68*, 214, *214*, 217, 218, *218*
Bayezid I Yıldırım (Osmanlı Sultanı) 194, *205*
Bayezid II (Osmanlı Sultanı) *46*, *86*, *96*, 219
Beaufort (Duc de-) 2
Beç (Fünfkirchen) *195*
Bedesten 31, 39, 40, 46, 186, 210, 213, 214, 218
Behzad *148*
Bektaş (Bektaşkulu Abdal) 198, *198*
Béland M. 17
Belgrad 132, 171, 172, 178
Bendler (İstanbul'un su bendi) 173
Bengale krallığı 148
Béninville 136
Berard (gemi kaptanı) 141
Berchet *22*
Berdissan 245
Bernard de Montfaucon 14
Bernier 148, *148*, 149
Bertandier *30*
Beşiktaş (İstanbul'un semti) 66, *69*, 82
Beyaz Akağa 130
Beyoğlu (İstanbul'un semti) 5, 6, 52, 142, 146, 152, *167*, 173, 220
Bignon (M. Abbè) 16, 18
Blois (M. de-. İstanbul'daki Fransa elçisinin kâtibi) 4, *22*, 83, 152, 157
Boğaz. Boğaziçi 64, 151, 167, 168, 184, 233,
Boğdan 29, 38, 78, 103, *170*, 178, 189
Bolonya *62*
Bonnefond *30*
Bosna *98*, 118
Bosnaköy (Edirne civarında) 81, 87, 90, 103, 106, 107, 108, 113, 139
Bostancı. Bostancılar 63, 79, 97, 184, 192
Bostancıbaşı 60, 62, 89, 97, 155, 163, 180 212, 215, 233
Boyarlar *24*
Bozca Ada 9, 168
Boze (M. de-) 1, *13*
Burgas (Çatal-Burgas) 86, *86*
Burhaneddin Ebu'l-Hasan İbrahim *70*
Bursa *28*, *105*, 108, *205*, 217
Bükreş *23*, *24*, *153*
Büyük Çekmece *85*

Büyükdere (İstanbul'un köyü) 167, *167*, 168
Büyük İmrahor 106
Büyük - logotet *62*
Büzürc mihr *68*, 72

C

Cabassé 138
Caen 16
Cafer (Habeşistan valisi) *76*
Calamata *96*
Calamine 155, *155*
Calanter 150
Calvin 40, 43
Calviniste 40, 58, 62, 133
Câmî (şair) *46*
Cameniesk bk. Kamaniça
Camienitsa 181
Caminiesc bk. Kamaniça
Canisares Peder 84, 87, 99
Cantacuzene hanedanı *26*
Capellain 109, 163
Capucin 7, 26, 29, 43, 47, 53, 155, 167, 178, 201
Carcavy 15
Carme 82, 149
Carpid (Picard) 45
Carré, rahib 158
Casanova (Almanya'nın İstanbul'daki elçisi) 5, 88, *88*, 216
Castagneres *56*
Caumont 12
Cebrâil 161
Cemaleddin Ebu Amr Osman b. el-Hacib *189*
Cemaleddin Yusuf Nizamî *40*
Ceneve 47
Ceneviz
  C. Cumhuriyeti 2, 96
  C. elçisi 6, 7, 63, 143, 215, (M. Jimiboldo Fieschi b. bk.)
  Cenevizliler 6, 47
  C. Konsoloshânesi 157
Cerrah Mehmed Paşa *187*
Cezayir *30*
Cezvit. Cizvit 21, 29, 31, 42, 117, 155
Chabert *30*, *60*
Chardin 11, *38*, 84, 85, 132, 146, 148, 149, 150, 188
Charenton 49
Charles II *22*, *57*
Charles - François Olier *4*
Cheilafa *96*
Chevalier (gemi mülâzımı) *30*, 56
Chézy M. A. L *46*
Chrysostome 58
Cihangir (şehzade) 217
Cizvit. bk. Cezvit
Claude (rahib) 14, 26, 40, 59, 65, 205
Colbert 3, *9*, 10, 15, *26*, *36*, 47, *147*, 235
  madame C. 47, 48
Collcge de France 4
Colyer bk. Justin Colyer
Comburgas 85
Conte de Scaralasche 86
Cordelier 155
Cosme III. de Medicis *47*
Constantin Catacuzene *23*
Cos 61 bk. İstanköy
Costrea paşası 136, 138
Coursier (Kursiye. Top) 201, *201*
Courtin 57, *57*
Covel, Jahn (rahib) *178*
Créasque 109, 157
Cristoforo Tarsia (Venedik tercümanı b. bk) 5
Croix (François Pétis de la-.Fransa elçiliği kâtibi ve çeşitli eser yazarı bk. *9*) 5, 7, 11, *26*, *36*, *93*, *180*, *181*, 234, 241
Cuper 17
Custode Peder 53

Ç

Çadırbaşı 74
Çalgıcı 110
Çanakkale Boğazı 8, *45*, *239*
Çatal Burgas bk. Burgas
Çavuş 9, 25, 63, 65, 81, 87, 90, 93, 94, 96, 107, 133, 139, 156
Çavuşbaşı 96, 224, 225

Çerigo adası 56
Çeşme 137, *137*
Çorbacı 39, 93, 99, 106, 109, 171, 228
Çorbacıbaşı 225
Çorlu *85*, 86
Çömlek köy *141*
Çuhacılar 111
Çuhadar 95, 127, *127*
Çukurçayır *107*, *141*

D

Dabija (Boğdan voyvodası) *23*
Dangeau 10
Danişmend Han 148
Danzig *29*
Darius 218
Davud 27, *28*, 60, 132
Davut Paşa 219
Debbağ 111
Defterdar 92, 115, 122, 228
Delaunay 195
Deli 98, *98*, 117, 118
Deli birader 46, *46*
Delos 9
Demetrius altını 133
Desbrosses 66
Despreaux 148
Diamant (Fransız gemisi) 30, 49, 63, 66, 67, 69, 70, 72, 73, 80, 84, 157,
Dil gençleri (Çocukları) *147*
Dil çocukları *147*, 156
Dionysius (1671-1674 seneleri arasında İstanbul Rum Ortodoks Patriği) 23, *23*, 27, *28*, 43, 61, 63, 160, bk. İstanbul Patriği
Diu *217*
Divanyolu *77*
Diyarbakır *189*
Diyarbakır Paşası 151
Djidjelli 2
Doğancı 125, *125*
Dolmabağçe *167*
Dominicain 237
Dorosensko 202
Dosithée Notaras 153, *153*
Drapperys (İngiliz baştercümanı) 178
Duca *24*
Dumoulin 4
Dünkerk *57*

E

Ebu Ali Muzaffer *198*
Ebu Cafer Muhammed b. el-Sarrac el Bağdadî *70*
Ebul - gazi Sultan Hüseyin Bahadır *148*
Ebu'l-Kasım Firdevsî *39*
Edirne 5, 7, 8, 23, *24*, 25, 33, 41, 46, 50, *52*, 58, 63, 65, 66, 67, 70, 81, 82, 83, 84, *84*, 85, *85*, *86*, 87, *87*, 91, *91*, *92*, 94, 99, 102, 105, 107, 108, 109, 112, 115, *130*, 132, 136, 138, 140, 143, 147, 183, 187, 188, *190*, 197, 210, 211, 215, 216, 222, 226, 227
E. sarayı 12
Eflâk *24*, *29*, 50
Ege adaları 2, 9
Ekmekçi 109, 110
Eku 50
Elen 61
Elizabetpol *40* bk. Gence
Elzéar Peder 26
Emir-başı (Nakib ül-eşraf) 92, 122
Emrî Çelebi 41
Ercule bk. Ereğli
Erdeşir 218
Ereğli (Karaman'da. Ercule) *28*, 217
Ermeni. Ermeniler 37, 73, 95, *104*, 112, 184, 191, 192, 244, 245
Errar 84
Ertoğrul *116*
Ervieux (Le Chevalier d'-) 56, 57, 58, 61, 63, 71, 83, 104, 151, 155, 157 bk. Arvieux
Esrüddin Mufaddal Ebherî *189*
Eski - Baba bk. Baba
Eski kaleler (Çanakkale Boğazında) 45, 56 bk. Yenikale
Eski Yeniçeri Odaları 186
Esklavonia 118
Esnâf kâhyası 110

Eşkaniyan 218
Evelin *27*
Evil (Levi) 46, *46*
Evrengzib 148
Eyüp (İstanbul'da semt) *191*
Hz. Eyyub 214
Ezrakî *46*

F

Fabre (Elçi Nointel'in hizmetindeki tüccar) 6, 56, 172, 173
Farsia 167 (Venedik baştercümanı b. bk)
Fazlullah Kazvinî *194*
Felemenk 5, 6, 7, 9, *26*, 43, 49, 53, 66, 67, 71, 83, 136, 140, 142, 149, 158, 167, 171, 173, 177, 179, 180, 189, 193, 197, 211, 233
F. elçisi 191, 195, 215, 220 bk. Justin Colyer
Fener *40*
Ferişte bk. Abdüllatif
Fındıklı (İstanbul'da semt) 69, *69*, 224
Fieschi, M. Jimiboldo bk. Ceneviz elçisi
Filibe 59
Firari Mehmed 199
Fleury M. 208
Floransa 172
Florigny 109
Fontaine (Fransız elçilik tercüman b. bk) ı] 6, 66, 68, 70, 81, 82, 89, 101, 102, 105, *132*, 133, 141, 171, 222
Forest (tüccar) 188
Forest, (M. de La-. Kanunî devri Fransız elçisi) *217*
Fornetti [Fransız elçilik tercüman (b. bk)ı] 6, 11, 40, 52, 58, 59, 61, 69, 70, 72, 152, 160, 169, 170, 171, 173, 176, 184
Foucault 16, 17
Francesco Morosini *21*
Franciscus Monteus 32
Fransa 1, 2, 5, 7, 8, 15, *21*, *22*, 25, 29, 49, *57*, 58, 59, 60, 62, 67, 68, 69, 70, *70*, 82, 89, *99*, 114, 120, 121, 141, 142, 144, 147, 157, 162, 168, 180, 185, 193, 197, 207, 208, *217*, 222, 223, 226, 236
F. elçiliği 52, 57, 63, 64, 69, 184
F. tebası 6, 8, 9, 10, 67, 69, 71, 173
Fresne 151

G

Gabin (Bagni) 31
Galata *21*, 37, 47, 50, 64, 73, *76*, 147, *159*, *167*, 171, 184, 217, 237,
G. Voyvodası 224, 225
G. Gümrüğü 185
Galatasaray bk. İçoğlanlar Sarayı
Galland A. Bütün sayfalarda. S. 19 vd. Eserlerinin listesi.
Ganby (Bagny) 45, 49
Gaspard Schott Peder 31
Gazete 49, 173, 183
Gazze 9
Gelibolu 54, 132, 136, 174
Gence *40*
Gennadius 159, *159*
Georges Ghica *23* bk. Gregorasque
Gheorges Balianu *24*
Germigny *21*
Gharle 181
Ghica bk. Grégoire ve Gheorges
Giacomo Quirini (Venedik Balyozu (b. bk) bk. Quirini
Giraud 15
Girit adası 2, *26*, 32, 44, 70, 80, 82, *159*
Giustiniani 99, 131
Goduin 14
Godurin 4
Gointel *46*
Golius 71
Goujet *57*
Gran *52*
Greasque 6
Grégoire XIII. *21*
Gregorasque (Grégoire Ghica) 23, *24*
Gregorasque (Boğdan Voyvodası) 29, 50, 178. İdamı 189
Grelot 11, 38, *76*, *78*, 85, *149*, 170, 188
Grudec 181

Guillerasque 10, *56*
Guillet 19
Guilletiere *96*

H

Habeşistan *76*
Hadım 95
Hafız (Şair) *189*, *190*
Hafız Ahmed Paşa *204*
H. Camii ve Kütüphanesi 204, 205
Hafssa *87*
Halep *30*, *84*, 133, 154, 157, 158, 170, *170*, 187, 188, 195, 208
Haletî *35* (Mustafa b. Pir Mehmed)
Haliç *40*, 78, *185*, *191*
Halil Paşa (Kaptan-ı Derya) *168*
Halil Efendi (Tezkereci) 219
Hanya *32*
Harac vergisi 85, *85*, 108
Harem ağası 95, 227
Harley, Edward *178*
Harrey, Chevalier 6
Harvey, Sir Daniel (İngiltere Elçisi) *22*, 188
Harvey, William (Hakim) *22*
Hasan Çelebi (Kınalızâde) 213
Hasan Ağa (Köprülü ailesi tarihçisi) 196, *197*
Hasan Can *194*
Hasan Paşa (Mısır valisi) *200*
Haseki 125, 140, 180, 181, 182
Hasoda 129, *129*, 130
Haşa 94, 110, 130, 229, 230
Havza *87*
Hazinedar 129
Haye (M. de la H. Vantelet. Büyükelçi Nointel'den evvelki temsilci) 2, *2*, 3, 166, *169*, 220, 222, 224, 225, 235, 236
Haye, Dennis de la-. *2*
Hayreddin bk. Barbaros
Hazer denizi 150
Héraclius 219
Herat *148*
Herbelot, (M. d'-. Bibliothèque Orientale Yazarı.) 15-19
Hervey Edward (İngiltere elçisi) 178, 188
Hévélius 29, *29*, 33
Heybeli-ada *26*
Hicaz *105*
Hind 148
Hindistan *39*, 158, 169, 175, 242
Hipokrat 61
Hoca 7
Hoca Mustafa Ağa (Baş İmrahor) *105*
Horasan *198*
Hotin *24*
Husrev *52*
Hustrev-i Nuşirevan *68*
Hüdayî Efendi *85*
Hüdayî Mahmud Efendi *76*
Hürmüz *39*
Hüseyin Ağa 85

I

Icart *30*
Isfahan 150, 188, 191
Issy *71*

İ

İbn-i Sina *68*
İbrahim (Osmanlı Sultanı) 2, 32, *78*, 165, 166
İbrahim Paşa (Kubbe Veziri) 89, 94, 115, 122, 175
İbrahim Paşa (Maktul) 216, *216*
İbrahim Efendi 160, 162
İbrahim Peçevî bk. Peçevî İbrahim
İbrikdar 128
İç Oğlanı 106, 120, 121, 129, *129*, 137
İ. Sarayı 184, *184*, 185
İ. Mektebi *189*
İlinos 245
İmrahor 225
İngiltere 6, 7, 32, 40, 43, 47, *57*, 83, 142, 159, 162, 178
İ. Elçisi 22, 143, 172, 215 bk. Harvey
İ. Kâtibi 209
İnşa kitabı 33

İran *9*, 11, 37, *38*, *39*, *56*, 84, 105, 149, 150, 158, 214
İ. askeri 51
İsa 27, 48, 58, 88, 99, 133
İshak Efendi (Tezkireci) 200, 202, 219
İshak Efendi (Başkâtib) 102
İskele (Bağçekapı iskelesi) 183, *183*
İskender 40, 129, 210
İskender oğlu Mehmed *52*
İskenderiye 26, 28, 29, 58, 162, 192
İspanya 47, 48, *136*
İstanbul 1-7, 9, 10, 11, 14, 17, 20-22, *26*, *27*, 28, 29, 30, 31, *32*, *36*, *38*, 39 40, 46, 49, 50, 56, *58*, 61-67, 69, 70, 74, *76*, 77, 78, *79*, 81-85, 87, 89, *91*, 95, 105, 107, 109, 113, 132, 136, 138, 141, 143, 153, 155, 156, 168, *169*, *170*, 171-175, 183, 184, 185, 187, 189, *190*, 193, 195, 196, 199, 202, 204, 206, 207, 214, 215, 218, 220, 221 224, 233, 235, 236, 242, 245
İstanbul Efendisi 73, 74, 177, 212, 215
İstanbul Gümrüğü 185
İstanbul Patriği 23, 43, 52, 81, 146, 158, 169, 215, bk. Patrik, Dionysius
İstanköy 9, 61
İstinye *168*
İston-i Belgrad 52
İtalya *62*, 82
İzmir 9, 10, 15, *21*, 30, 43, 85, 109, *136*, 152, 153, 162, *169*, 172, 174, 177, 191, 193, 211, 242
İzmit Körfezi *45*, 195

J

Jacob Spon 19
Jacobin 155
Jacques, frére 55
Jean Chrysoscoloros *62*
Jérémie (Patrik) 26
Jericho 9
Jeus 21 bk. İsa
Joannes Alonisius 32
Joannes Baptista Viterbensis 32
Joinville 84
Jupiter 51, 120
Justin Colyer (Felemenk elçisi b. bk) 5, 6, *66*

K

Kadı Mir Hüseyin Meybudî *189*
Kadı-zâde Şeyh Mehmed b. Mustafa *52*
Kâğıthâne 64, 78, 83, 214
Kahire *32*, *39*, *79*, 89, 104, 105, 192, 200, 205, 208, 235
Kahveci 111
Kâhya 60, 72, 87, 100, 111, 225
Kâhya Bey 93, 138, 139, 140, 228
Kaimis (metropolit) *28*
Kakan kralı 148
Kaleler (Çanakkale'de) 67, 174, 175
Kalender (İstanbul'da köy) *168*
Kalpak 104, *104*
Kalküta *38*, *40*
Kamaniça (Türklerin Lehistan'daki feth ettikleri kale, Lehçede Caminiesc) 103, 175, 180, *180*, 180, *181*, 182, 183, 188, 189, 190, 196, 202, 220
Kaminiesky *42*
Kandiye 2, *26*, 90, *96*, 113, 115, *197*
Kapı Ağası 128
Kapıcı başı 93, 228
Kapitülasyon (M. de Nointel'in elde ettiği değişiklikler) 2, 5, 6, 8-11, 14, *30*, 47, 134, 135, 137, *137*, 146, 157
Kaplan Paşa (K. Mustafa Paşa) 89, 175, 188, bk. Mustafa Paşa. Kaplan
Kaptan Paşa 22, 43, 44, 48, 70, 73, 80, 89, 215
Kaptan Karınca *77*
Kaptan Bernard 49
Kara Mustafa Paşa 10, 11, *22*, *62*
Karaağaç 216
Karadeniz 38, 64, 151, 170, 190, 201
Karadeniz kaleleri 167, 182
Karadeniz Boğazı 207, 219
Karahisarî Hasan Çelebi (Hattat) *77*, *85*
Karaman 187, 217
Karaman Paşası 138, 139, 140
Karayit'ler 163, 164

Karloviç sulhu *62*
Kasaplar 110
Kasım Paşa (İstanbul Kaymakamı) *24*, 206 bk. Kaymakam
Kasım Bey *87*
Kastamonu *59*
Katırcıoğlu 178
Katolik kilisesi 6
Kaymakam 7, 24, 25, 60, 61, 62, 63, 65, 69, 72, 73, 80-83, 89, 143, 147, 152, 154, 156, 161, 176, 177, 182, 184, 188, 209, 212, 215, 220, 221, 224 bk. Kasım Pş.
Kayseri *153*
Kazaklar 103, 151
Kazasker 123
Kazvin 218
Kefalonya 101
Kefe 164
Keldanî *36*
Kemal Zerd-i Bergamevî *194*
Kemalleddin Ebu'l-fazl Muhammed el-Kadrî *70*
Kese 100, *100*
Keykubad 218
Keyumers 218
Kıbrıs 9, 44, *125*
Kınalızâde bk. Hasan Çelebi
Kıptiler 205
Kıpti Patriği 104
Kırgız *116*
Kırım 188
Kız kulesi 47, 69, 166, 182, 184, 185
Kızılbaş 51
Kızıldeniz 8, 217
Kızlar Ağası 95
Kile 100, *100*
Kiler 129, *129*
Kindsberg (Almanya elçisi) *88*
Kira beygiri 132
Kirchberg 5
Kircher peder 29, 42, 45
Kişmir 148
Kiyef *27*
Kolcu 100
Kopça 95, 127
Korkud (Şehzade) *46*
Koron *96*, 136, 187
Korsika *96*
Koyunpazarı 99
Köprülü Ahmed Paşa (Devrin Sadrazamı) 3, 7, 9, 11, *23*, *26*, *62*, *96*, 196, *197*, 200 bk. Sadrazam
Köprülü Mehmed Paşa 77, *77*
Köse Ali Paşa (Kaptan Paşa) 88, 89, 209
Krallık Koleji 17
Kudsî Efendi zâde Seyid Mehmed Efendi *92*
Kuddas, 53, 99
Kudüs 9, 14, 26, *27*, 84, 96, 155, 208, 235
K. Rahipleri 174
K. Tarikat komiseri 96
Kulebaşı 78
Kur'an 17, 18, 19, 40, 117, 121, 123, 147, 158, 208, 209
Kursiye top bk. Coursier
Kurşunlu Mahzen 185
Kuşbaz 124
Kutas *116*
Küçük Çekmece (Ponte Piccolo) *84*
Küçük Karaman (Semt) *185*
Küçük Rusya 196
Kürkcü 111

L

Lacédemone 29, 97
Latifî *59*, *213*
Latin 49
L. Kilisesi 80
Lazariste *21*
Lehistan 9, *22*, *24*, *42*, 49, 50, 63, 65, *92*, 103, *105*, 130, 133, 134, 136, 137, 140, 157, 164, 187, 188, 216, 234
L. Elçisi (Visoski) 65, 70, 86, 87, 107
Lehli. Lehliler 29, 41, 116, 147, 151, 154, 166, 175, 176, 181, 182, 192, 194, 197, 202, 211
Leipzig *39*
Leopol (Lemberg) *22*, 182, 188, 192, 196, 202
Lépold (İmparator) *24*, 62

Leros 9
Leva *24*
Lionne (M. de-) 3, 4
Livorno 153, 172, 177, 187, 211
Loir *32*
Louis de Dieu 71, 132
Louis XIV. 1, 2, 3, 7, *21*, *29*, *30*
Louis XV. 2, 6
Louvois 3, 15, 57
Lucidus Aristophilus 32
Lud 9
Lutherien 26
Lübnan 82, 149, 170
Lyon 19, 84

M

Macaristan 4, *23*, 27, 67, *77*, 103
Macarius (Patrik) 170, *170*
Magdelaine 41
Magne *96*
Magy 56, 66
Mahmud I (Osmanlı Sultanı) *167*
Mahmud Efendi *76*
Mahmud (Şehzade) 217
Mahmud 42
Mahmud Paşa Hanı *187*
Mahmud Şehab 70
Mahmud Ağa 85
Mahmud Paşa *194*
Mahmud Paşa (kitapçı) 37
Magni, Cornelio 6
Maina *96*, 97
Malino 6
Malta 2, 47, 56, 187, 221,
Mancinelli *21*
Manere 70, 168, 181
Manolaki 152, 153
Maniote'lar 96, 97
Manisa *46*
Marc Antonio Mammuca 5
Marcellin 102, 103, 188
Marechal d'Humières *30*
Marcheville *2*
Marmara 151
Marsilya 3, 8, *30*, 49, 53, 54, 141, 143, 146, 168, 172, 183,
Martel (M. de-) 25, 179
Maurocordato Alexandre. (Hekim) 62, *62*, 88, 152, 153, 160, 201, 205, 219
Mazarin (Kardinal) 2
M. Koleji 4, 14
Medine *191*
Mehmed II (Osmanlı Sultanı) *31*, 159, *190*, 193, *194*, 199, *214*, 219
M. Mahallesi *185*
Mehmed III (Osmanlı Sultanı) *187*, *194*
Mehmed IV. (Osmanlı Sultanı) 2, 5, 11, 12, *68*, *78*, 165, 181, 190, 192, 194, 197, 202, 216, 220, 222, 223, 226, 230, 231
bk. Padişah.
Mehmed Çelebi (Haritacı) 219
Mehmed Hâki *55*
Mehmed Mecdî Efendi *55*
Mehmed Paşa *85*, *87*
Mehmed Paşa (Saatçi) 228
Mehmed Şeybanî Han *198*
Mehter başı 73
Meilleraye 4, 14
Mekke 51, 79, 104, 122, 124, *191*, 200, 202
M. Surresi 199
Melchisédech bk. Thévenot *71*
Meletios Syrigos 25
Meletius Pigas 133
Meletius 159
Ménagiana 16
Meriç nehri 87, 90
Merih 51, 126
Meryem 58
Mesina *30*
Méthodius *28*, 43
Mevlâna Binai *198*
Mevlâna Câmî 203
Mevlâna İdris Bitlisî (tarihçi) 219
Mevlâna Mehmed *46*
Mevlâna Yusuf Sinan-ı Germiyanî bk. Şeyhî
Mezeray *98*
Mısır *76*, *77*
Midilli 44, *169*

Mikail 244, 245
Mikon 9
Milano 5
Milo 30, 43, 56, 179
Minkarizâde Yahya Efendi *88*
Miraç-nâme (Uygur harfleri(b.bk)ile) 11, 12, *36*, 236
Mir Muzaffer *148*
Modon 187
Mohl *39*
Mondesir *30*
Montdidier 13
Mora 88, 89, *96*, 97
Morad Bakche (Murad Bahşı) 148
Mose 210, 211
Hz. Muhammed 37, *66*, 92, 105, 116, 120, 122, 151, 176, 198, 199, 205, 208, 209, 216, 240
Muhammed bin Alkami *198*
Muhammed b. Mustafa ed-Deşişî *200*
Mukaddes kıt'a 14
Mumcu 111
Murad I (Osmanlı Sultanı) 86, 194
Murad II (Osmanlı Sultanı) *52*, *59*, 214
Murad III (Osmanlı Sultanı) 212
Murad IV. (Osmanlı Sultanı) 32, 38, 39, 69, *80*, *187*, 193, 195, *204*
Murad (Şehzade) 217
Muslihiddin Lârî *189*
Mustafa I (Osmanlı Sultanı) 16, 19, 193
Mustafa b. Pir Mehmed bk. Haletî
Mustafa (Kanunî'nin oğlu) *203*, 217, *217*
Mustafa Paşa (Edirne ve Yenişehir Kaymakamı) 94, 115, 122, 228
Mustafa Paşa. Kaplan (b. bk). *22*, *88*
Mustafa Paşa *86*
Mustafa Ağa (Bostancıbaşı) *89*
Mücevveze 93, 94, 95, 111, 128, 225
Müneccim 51, 191
Müsahip Paşa (Mustafa) 94, 115, 121, 122, 123, 181, 215, 219, 220, 228
Müteferrika 93, 95, 227

N

Nâbi Efendi *181*
Nakib 122
Nakib ül-eşraf *92*
Naksos adası 6, 9, 158, 160
Navagier 99, 131
Nectaire (Patrik) *27*, *153*, 205
Nefir 96
Nestorius (patrik) 26
Nev'î-zâde Ataullah Efendi *55*
Nicolas *192*
Nicolle 4
Nicolo Sagredo (Doge) *22*
Niester nehri 154, 166, 175, 178, 181, 189
Nil 148
Nimetullah b. Ahmed er-Rumî *200*
Nişancı 92, 115, 122,
Nişancıbaşı 228
Nizamî *45*, *52*
Nointel Marquis de.—. M. Olier (Fransız elçisi. Özel isim yanında, Bay Büyükelçi, Ekselans sıfatları ile bütün sayfalarda)
Notre - Dame de Paris 4
Noyon 13
Hz. Nuh 160, 161, 214, 218
Nuh b. Mansur *68*
Nuri Efendi *32*
Nusaybin 245
Nuşirevan 72

O

Oda bk. Eski Yeniçeri O. Yeni Yeniçeri O.
Olier (Nointel (b. bk) Markisi. Elçi) 3
Orange, Prince d'-. 163, 177, 212
Ordu (Karargâh) 109-112
Orhan (Osmanlı Sultanı) 194, *194*
Orta Asya *116*
Osman I (Osmanlı Sultanı) 55, 116, 193
Osman II (Osmanlı Sultanı) 16, 19, *52*
Osman Ağa 89
Otran 54
Oturak (tekaüt asker) 151, *151*
Ölüdeniz 9
Ömer Efendi *189*
Hz. Ömer 219
Özbek 242, 244

P

Pabuccular 111
Padişah (Mehmed IV) 94-98, 102, 106, 107, 113, 130, 138, 140, 147, 164, 182, 187, 190, 202, 220, 226-232
Padişah çavuşları 225
Padova *26*, 62, 132
Paesios (Küdüs patriği) *153*
Paesius (İstanbul patriği) 28
Paesius (İskenderiye patriği) 27, 28, 43
Pamukcu 111
Panaiotti, Nicousios (Babıâli baştercümanı) 8, 11, *24*, 25, 27, 31, 53, *62*, 66, 104, 112, 133, 146, 159, 196, 219, 235 (Eserleri *26*).
Pantagathes 32
Papa 68, *96*
Paris 3, 10, 13, 14, 15, 16, 48, 49, *57*, 74, *136*, 168, 183, 193, 233
Paros 9, 208
Parthenius *28*
Passava *96*
Patmos 9
Patrik 24, 48, 53, 58, 65, 159, 160, 173, 207
Patrikhâne 23
Pauli 43
Pécoil 11
Pecouel 84
Peçevî İbrahim Paşa (tarihci) 193, 195, *195*, 218
Pera 221 bk. Galata
Pestelocci 40, 48
Pétis de la Croix *36* bk. Croix
Petitpied 4, 13, 14, 109
Peyk 94, 125, 229
Peyssonel 12, 236
Picart (kâtib) 4, 89, 102, 146, 157
Picardie 13
Pier Nani *21*
Pierre Mogila *27*
Podolya 196, 202
Polonya 6 bk. Lehistan
Pompeio Justiniani 21, *21*
Ponte Grande 85, *85*, bk. Büyük Çekmece
Ponte Piccolo 84, 85 bk. Küçük Çekmece
Poros bk. Büyük Çekmece
Portekizliler 136
Portsmouth *57*
Preüilly (M. de-.) 30, *30*, 43, 45, 54, 55, 56, 61, 64, 66, 69, 71, 72, 80, 83, 84, 142, 147, 156, 157, 162

Q

Quarqualius 32
Quarrey 4
Quirini, Giacomo (Venedik balyozu b. bk) 6, *22*, 107, 115, 131

R

Raab muharebesi 29
Rabbi Sabata *28*, bk. Sabatay Sevi
Raboly 171
Radu (voyvoda) *24*
Raguza *66*
Ramazan Efendi *55*
Ramle 9
Regium (Küçük Çekmece b. bk) *84*
Reims *27*
Reis ül-Küttab 133, *133*, 135, 138, 184, 227
René (Peder) 201
Resul Efendi (Kitapçı) 219
Rhenferd 17
Richard Croock *66*
Richelieu 2
Ridolfi bk. Andreas
Riom *57*
Roboli (tüccar) 6, *169*, 212
Rodos adası 9, 44, 54, *54*, *55*, *77*, 179, 202
Rodoscuk (Tekirdağ) *85*
Rollo 13
Roma 4, 49, *58*, *62*
Roma kilisesi 191
Rotterdam 162
Rozenweig Schwannan *39*
Rum. Rumlar 14, 24, *26*, 28, *40*, 48, 50, 52, 53, 58, 65, 86, 88, 95, 100, 102, 103, 108, 112, 141, 146, 152, 158, 159, 172, 176, 177. 184, 188, 192, 194, 236
Rumeli Kazaskeri 92, 122, *191*

S

Sabatay Sevi (Aziz Mehmet Efendi) 27, 28, 171, 183, 210, 211, 212
Sadeddin (Hoca) *194*
Sadî *36*, 189, 195
Sadrazam (Köprülü Ahmed Paşa b. bk.) 2, 7, 8, 9, 63, 65, 67, 101, 102, 107, 115, 154, 166, *169*, 175, 188
Sâi 109, 151, 164
Saint André (Havari) *69*
Saint Benoit kilisesi *21*
Saint Dimitri 31
Saint - Gothard 2, *24*
Saint - Lazare şövalyesi *30*
Saint Pierre kilisesi 237
Saint Sepulchre 153
Saint Theodore adası *32*
Saka 131
Sakız adası 9, 30, 44, 56, 62, *159*, 201
Sam (Nuh'un oğlu) 218
Samsoncubaşı 93
Sancakdar 122
Saraçhane 185, *185*
Saray Ağası 128
Saray Kâhyası 128
Sarayburnu 63, *164*, 166
Sardunya *30*
Sarhoş İbrahim 77
Sarık yapıcıları 111
Sarıyer (İstanbul'da semt) *167*
Sasan 218
Satranç 33, 37
S. takımı ve tahtası 34-35
Savonnerie 7
Sayda 29
Sefer Bey 209
Seferli 50, 82
Segere Tash "ağaç taşı" 31
Segban *132* bk. Seymen
Sekino (Venedik parası) 32, 90, 154, 170, 191, 194, 199, 202
Selâm çavuşu 96
Selânik *85*
Selim I (Osmanlı Sultanı) 194, *194*, *210*, 217
Selim II (Osmanlı Sultanı) *85*, *86*, *91*, 212, 213, 216, *219*
Selim Giray *92*
Selymbria bk Silivri
Serigo adası 179
Seymen (Segban) 132, *132*
Seyyid İbrâhîm Uşaki-zâde *55*
Sicade (hekim) 102
Sicilya 71
Sienne 32
Sigismundus Fulginus 32
Silahcı 111
Silahdar 95, 127, *127*
Silistre 154
Silivri 85, *85*, 142
Simon Reninger *88*
Sina dağı 205, 208, 209, 235
Sinan Çavuş *52*
Sinan Bey *68*
Sipahi 130
Sipahi zâbiti 225
Sipahilik 119, *119*
Sis (Karaman'da) 187
Sivas 218
Sivaslı Şeyh 158
Siyavuş Paşa *69*
Sobiesky (Büyük Mareşal) 154
Solak 93, 94, 125, 127, 228, 229
Son Kaleler (Çanakkale Boğazında) 54
Sorbonne 4, 13, 14
Spom M. 19
Stachys *69*
Stamatiadés *26*
Stuhweissenburg *52*
Subaşı 100, 109, 186,
Sûdî *39*, 189, *189*, 204
Sultan Ahmed Câmii 76, *76*, 79
Sultan Sinah 148
Sultan Yakup *198*
Sultane *62*
Suriye 9, *36*
Süleyman I (Osmanlı Sultanı. Kanunî) 38, 52, *52*, 54, *54*, 55, *59*, *68*, *77*, 86, 164, 167, *168*, 190, 193, 195, *203*, 212, 213, 214, 216, 218
S. Camii *76*, *77*, 78, 79

Süleyman III (İran Şahı) 149, *149*, 150, 158
Süleyman Paşa (Mısır Valisi) *217*
Süleyman (Çelebi. Molla) *205*
Süleyman Ağa 3, 4, 6, 222
Sürurî bk. Şabanzâde Mustafa Efendi
Süveyş *105*

Ş

Şabanzâde Mustafa Efendi *203*
Şah İsmail *198*
Şahidî 32
Şam *84*
Şamdancı 47, 111
Şar *27*
Şark Kilisesi 4, 24, 27, 53, 58, 59, 66
Yakın Ş. 11
Şarkî Hind Kumpanyası 15
Şatır 94, 95, 122
Şatırbaşı 228
Şayak 118
Şem'i *39*
Şeyh Vanî Efendi *26*
Şeyhî *52*
Şıra adası 208
Şikloş 52
Şirin 52

T

Tahmasb (İran Şahı) 217,
Tarabya (İstanbul'da) *167*, *168*
Taschera 1
Taşköprü-zâde 55
Tatar *23*, 151
Tataristan 92
T. (Kırım) Hanı 227
Tatlıcı 110
Teferrüç 192
Tekirdağ (Rodoscuk b. bk) 132
Tercüman 23, 24, 25, 43, 57, 65, 66, 69, 90, *104*, 107, 134, 163, 171, 189, 220,
Tersane (İstanbul —.i) 80, 182 - 185
Terzi 111
Tesalya 2, *23*, *192*
Thévenot 15, *71*, 148
Thomas Astyus 32
Thomas Smith *22*
Tibet *116*
Timurleng 242
Topçubaşı 47
Tophane (Galata'da semt) 47, 57, 69, *69*, 80, 183, 184, 209,
Toskana 47, 48, *96*
Toulon 5
Transilvanya 4, *24*
Tuğ 116, 122, 229,
Turhan Hatice bk. Vâlide Sultan,
Tuna nehri 49, 64, 103, 147, 151, 234
Tunus 25, 30, *30*, 179
Tus *39*
Tuzla (İzmit Körfezinde) 45, 195
Tüfekhâne *185*
Tülbentci 128
Türkiye 5, 11, *41*, 62, 65, *66*, 88, *217*
Türkmenistan 116

U

Ubeyd-i Zâkânî *46*
Ukranya 196
Unkapanı (İstanbul'da semt) *77*, 185, *185*
Usturlap 37
Uygur harfleri 11, *36*

Ü

Üsküdar 66, 150, 169, 171, 199, 202, 233
Üsküdarlı Hüdayî Mahmud bk. Hüdayî
Üstürgon 52

V

Vahşî *52*
Vaillant 15
Valide Sultan (Turhan Hatice) 63, *78*, 192, 215, 219, 233
Valide Hanı 187, *187*
Vanî Efendi 219
Vantelet 2 bk. Haye.
Varner (Justin Colyer'den önceki Felemenk elçisi) 66, *66*

Vart (kâtip) 63
Velâd (Sam'ın oğlu) 218
Venedik *21*, *22*, *24*, 29, 31, 49, 50, 67, 70, 82, 100, 131, 132, 180,
V. Balyozu (bazen Büyükelçi) (C. Quirini) 6, 7, *22*, 33, 78, 88, 89, 91, 98, 99, 101, 102, 108, 143, 148, 149, 155, 163, 167, 179, 182, 204, 215
V. Başkâtibi (C. Tarsia) 179, 226
V. Cumhuriyeti 2, 5, *21*, *99*
V. Gemisi 166, 172, 179, 208
Venüs 51, 120, 201
Vergeau 136
Veysî *55*
Villeneuve (M. de-.) *21*, 236, *237*
Visoski (İstanbul'daki Lehistan temsilcisi) 6, *63*, 103, 196, bk. Lehistan Elçisi
Vitry 3
Viyana 12, *24*, *39*, 49, *62*, *84*, 131, 176, 196
Vornic Antoine *24*
Voynik 140
Voynuk *108*
Voyvoda 225
Voyvodalık. *24*
Vurtsbourg 31

Y

Yafa 9
Yahudi. Yahudiler 50, *85*, 86, 112, 157, 171, 183, 191, 210, 212,
Yak *116*
Yalı köşkü *164* (Nointel'in ziyareti 165)
Yedikule *2*, 63, 64
Yemen 105, 208, 209, 217
Yemişçi 110
Yeni Kale 56 bk. Eski Kale
Yeni Yeniçeri Odaları 186
Yeniçeri Odaları bk. Eski-Yeni Yeniçeri Odaları
Yeniçeri Ağası 93, 111, 183, 200, 220, 228
Yeniköy (İstanbul'da) 168, *168*
Yenişehir (Tesalya'da) 2, *23*, 115,
Yezdegird 219
Yılanhada *77*
Yusuf Paşa (Kaptanpaşa) 32

X

Xaiver, Hierosme 71, 133

Z

Zacharie, Mattah Andreas *23*
Zanta odası 82, 101
Zeamet 119, *119*
Zernata *96*
Zeydî *105*

II. Cilt

A

Abdullah b. Mukaffa *4*
Abdülkadir b. Ömer el-Bağdadî *31*
Adalar (Ege'nin) 122, 149
Adalar (İstanbul'un) 83, 152
Adem *10*, 100
Afrika 116, 128
Ahmed I (Osmanlı Sultanı) *35*, 92
Ahmed b. Muhammed et-Tusî *5*
Ahmed Paşa (Hezarpâre) *88*
Ahmed Paşa 83
Ahmed Paşa. Köprülü bk. Sadrazam,
Ahmed (dönme) 17
Akçe tevzii 69
Akdeniz 113, 121, 122, 123, 131, 145
Alâmet 65
Alemâbad şehri 29

Alexandre VII (Papa) *13*
Ali Gerbi 17
Ali Çelebi *106*
Ali b. Salih *5*
Ali ibn-i Hamza el Kessay *100*
Ali Paşa (Kaptan-ı Derya) 131
Ali Paşa Çarşısı (Edirne'de) 54, 65
Alic 136
Almanya 1, 144
A. Elçisi 44, 47, 55, 67, 68
Amasya *129*
Amid 141
Amiral Ali 16, 18, 21
Amourgo 149
Anadolu 22
Anadolu Kalesi 108
Anadolu Kazaskeri 27
Anadolu Kavağı *89*
Anahtaroğlanı 141, 142
Andros 149
Anjou dukası 4
Antakya Patriği 53
Antep 152
Antiparos 129, 148
Antonio Pertuso 20
Aplemont 13
Arabistan 7
Arap Ciaux 17
Arabistan 7
Aridée 8
Arpalık 39, 141
Arpa Emini 134, 135
Arundel Kontu 147
Asya 108, 128, 148, 150
Asya Kalesi ağası 109
Aşçıbaşı 134, 135
Atina *27*, 106, 146, 149, 151, 153
Aune 76, *76*
Avrupa 108, 150, 153
Avrupa Kalesi kumandanı 109
Ayasofya Câmii 32, *86*
Aydın *7*
Aynaroz 102, 153
Ayoussa limanı 125
Ayşe (Kara Mustafa Paşa (b. bk) nın kızı) 131

B

Baba 47, 103
Baba Burun 111, 150
Babıâli 1, 12, 37, 38, 50, 56, 59, 60, 69, 86, 96, 101, 103, 104, 108, 117, 121, 127, 129
Babil 105, 153
Bagli (Baly) Dayı 16, 20
Bagli Chiaux 18
Baltacı 132
Balyoz bk. Venedik Balyozu ve Ceneviz Elçisi (Balyozu)
Barban 131
Barboux 137
Basra 142
Başborazan 135
Başçukadar 136, 137, 142
Başflavtacı 135
Başdümbelekçi 135
Başkâtip 34, 62, 63, 84, 86, 94, 103, 114
Baştercüman 2, 26, 33, 44
Baş yazıcı bk. Büyük Tezkereci
Bayezid I (Osmanlı Sultanı) *5*, 22
Bayraktar 135 bk. Sancakdar
Bayram (Amiral) 18
Bayram Ağa (dönme) 57
Bedesten 5, 7, 54
Edirne B.-i 54
Belfaden (kâtip) 17
Beninville 11, 14, 123, 126, 127
Béraut, André (yazıcı) 2
Bergama 150, 151
Beykoz 91, *91*
Beylik (köşk) 137
Beyoğlu 4, 11, 28, 29, 38, 40, 45, 68, 81, 84, 88, 95, 97, 102, 104, 105
Beyrut 126
Beyzha *10*
Bigot 73
Bim (Bemn) 5, 6
Binanville, le Commandeure *25*
Boğaziçi 30, *89*, *90*, 93, 107, 150
Boğdan Prensi 42
Bolu Nezareti 141, 142
Bosna 59, 138

Bosnaköy (Edirne civarında) 50, 53, 63, 70, 76, 81
Bostancı 50, 92, 101, 102
Bostancıbaşı 26, 63, 86, 94, 95, 96, 103, 104
Bozcaada 33, 110, 111, 119
Bradley, Nathaniel (Trablus'da İngiliz Konsolos) 19, 20
Brandebourg Elektörü 4, 55
Brüksel *39*
Budin 69
Burgaz (Lüleburgaz) 47, 53, 82
Bursa 50, 59, 141, 142
Büyükçekmece 46
Büyükdere *88*, *89*, 106
Büyük Tezkereci 134

C

Cacoum bedencare 143, *143*
Cacoum divan caftan 143, *143*
Cacoum feregé 143, *143*
Cacoum saratty 143, *143*
Calamine piskoposu 34, 42, 44, 102
Calocer 152
Calviniste 28, 43, 87
Canizarés Peder 97, 101
Canzar 2
Can Bolad oğlu (Budin Paşası) 69
Capo Iognicheri 108
Capo Jenizeri 150
Capucin 3, 24, 33, 38, 66, 68, 88, 102, 114, 119, 120, 125, 146
Carrey, Jacques (Ressam) 79, *79*
Casanova (Sabık elçi) 1
Celil (Kaptan Paşa) 109
Cemorin burnu 38
Cenabi *106*
Ceneve 7, 120, 123
Ceneviz Cumhuriyeti 31, 78
Ceneviz Elçisi (= Balyozu) 8, 11, 21, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 33, 36, 42, 84, 100, 101, 103, 106
Cenevre 120
Césy *68*
Cevher Hanım *32*
Cezayirliler *25*
Chabert 86
Chalegi Mehterbachi 134
Chambon (İzmir Konsolosu) 113
Chardin 41, 70, 87
Cığala (Hekim) 50
Cicade 53, 54, 55, 69
Cihangir (Şehzade) *39*
Cirit oyunu 72
Cizvit. Cizvitler 1, 33, 37, 44, 45, 70, 87, 119, 121, 125, 153
Cizvit Sauger 101, 110
Claude 53
Clazomen 151
Colofon 151
Cologlu 102 bk. Müsahip Paşa
Combourgas 46
Cornelio Magni 27, 99, 112
eserleri *27*
Coromandel 87
Cos 148 bk. İstanköy
Crois (Petis de la-.) *2*
Cynthus dağı 146

Ç

Çadır akçası 49
Çadır mehter başı 134, 136
Çanakkale 36
Ç. Boğazı 33, 118, 150
Çavuş 46, 54, 59, 61, 62, 63, 65, 74, 79, 85, 95, 107, 109, 118
Çavuşbaşı 114, 115, 117, 118
Çemberli Taş 13
Çeşnigirbaşı 134, 136
Çorlu 47, 82
Çuhadar 130, 132

D

Dantan (cerrah) 24
Dauphin 74, *74*
Dauphin limanı 146
Davulcu 134
Dayı bk. Bagli Dayı
De Campi de Scio (Draç'da konsolos) 43
Defterdar 57

Delaunay 3
Deli 137, 138
Delos Adaları 125
Delos adası 127, 146
Delphes 149
Delf 151
Denussa 128
Derne 21
Derviş (Trablus'lu) 20
Derviş (Kara Mustafa Paşa (b. bk) nın babası) *129*
Dilâver Ağa (Trablusgarp Beyi) 17, 18, 19
Divan efendisi 135
Divan kapısı 139
Divittat 133
Diyarbakır 131
Dobra Venedik (İyi Venedikli) 60
Doğancılar 48
Dolmabahçe *39*
Dominicain 35, 95, 100, 120
Dosithée (Patrik) 44
Draç 43
Dragut kalesi 17
Drapens (İngiltere baştercümanı) 26
Dümbelekçi 134

E

Ebu Ali Mehmet Belami *10*
Ebu Hâris ebu Ali ibn-i Sina *100*
Eçmiyazin 2
Edirne 3, 11, *12*, 23, *25*, 26, 27, 28, 32, 35, 37, 43, 46, 47, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 61, 65, 67-71, 73, 78, 79, 82-85, 95, 102, 106, 123, 142,
Efes 150, 151
Eflâk 131
Eğriboz 121, 122
Emine (Kara Mustafa Paşa (b. bk) nın kızı) 131
Ereğli 107, 128
Ermeni, Ermeniler 2
Esmet 141, *141*
Evliya Çelebi *86*, *88*, *91*

F

Fatma (Kara Mustafa Paşa (b. bk) nın kızı) 131
Fayd'herbe Rhombaut 51, 52, 53, 58, 70
Felemenk *13*, 15, 55, 67, 121, 144
Felemenkliler 4
F. Elçisi 3, 5, 26, 33, 37, 95, 101
Fındıklı (İstanbul'da) 39
Filadelfia 150
Filip 151
Flamanlar 4
Flandre 55, 78
Flavtacı 134
Fontaine (Fransız elçiliği tercümanı) 35, 37, 39, 46, 54, 55, 57, 58, 59, 78
Fornetti 3, 37, 44, 57, 58, 65, 71, 117
فرانچه پادشاهی 67
Francesco (korsan) 123
Francesco Girolamo d'Ascoli *34*
Fransa 4, 28, 31, 32,62,78,81, 98, 104,106, 110, 115
Franciscuain 125

G

Gaillard 72, 73
Galata 1, 4, 11, 13, 32, 33, *35*, 37, 40, 44, 45, 51, 66, 86, 88, 98, 100, 101, 102, 104
Gelibolu 11, 107, 108
Girit 122, 123, 126, 128, 131
Gümrükçü 97, 98
Gürcistan elçisi 78

H

Hague 23
Halep Paşası 70 bk. Kaplan Paşa
Halep 2, 3, 8, 9, *39*, 77, 97, *99*, 129, 151, 152
Halki 152
Hamamcıbaşı 133
Hamburg *13*
Haremağası *48*
Haseki 81, 132
Haşa 119
Havza 47, 82

Haye 13, 47, 65, 87
Hazne kâtibi 141, 142
Haznedar 133, 134, 136, 137, 138, 141, 142
Haznedar ağa 132
Hellespont 108
Hezarfen bk. Hüseyin
Hezarpâre bk. Ahmed Paşa
Hieropolis 150
Hızır bin Ali bin el Hattab *7*
Hindistan 22, 76, 91, 139
Hipodrom 13
Hippokrat 148
Hisarlar (İstanbul Boğazında) 30, 96
Hisarlarağası 94
Hoca Efendi (Sadeddin) 9, 10
Hoca Muzaffer 29
Hüccet (oudjet) 38, *38*
Hünkar İskelesi (Boğaziçinde) 89, *89*, 90, 92, 102
Hüseyin Bey 18
Hüseyin Efendi (Tarihci. Hezârfen) 38, 105, *105*, 106
Hüseyin Ağa 17
Hüseyin Ağa (Başgümrükçü) 26

I

Isfahan 2, 87

İ

İbn-i Kemal bk. Mevlâna Şemseddin Hz. İbrahim 62
İbrahim (Osmanlı Sultanı) 115
İbrahim Paşa (Osmanlı Sadrazamı) 30
İbrahim Paşa Camii 87
İbrahim Nişaburî *100*
İbriktar 49, 132
İç Oğlanları 48, *48*, 81, 130, 132, 133, 134, 138, 139
İlianova 131
İmrahor 46, *46*, 70, 74, 130, 134, 135, 136
İncil 55
İncir köy (İstanbul'da) 150
İncirliköy 88, *88*, 89, 96
İ. Kasrı 99
İngiliz Kâtibi 6, 11, 23, 26
İngiliz Konsolosu 150
İngiliz Elçisi 22
İonia 150
İran 7, 87, *99*, 139
Hz. İsa 1, 20, 28
İshak Ağa (Trablusgarpli) 21
İskender 8, 9, 90, 151, 152
İskender Köyü 56
İskenderiye 14, 113, 122, 123
İ. Patriği 53
İspanya 116, 144
İstanbul 2, 12, 13, 14, 18, 20, *27*, 31, 32, *35*, 37-40, 44, 46, 50, 51, 53, 62, *68*-73, 77, 78, *79*, 83, 84, 86, 90, 92, 93, 95, 98, 99, 101-109, 122, 123, 124, 128, 130, 142, 150, 151, 152, 153
İstanköy (Cos) 128, 148
İsveç 26
İtalya *27*, 116
İzmir 4, 9, 15, 39, 55, 72, 73, *73*, 98, 103, 106, 113, 119, 120, 128, 150, 151, 153
İzmit Körfezi 103, 152

J

Jacques Justiniani 17
Jean Maria (Korsan) 123
Jourdans (Ressam) 49
Justinani (İzmir'li aile) 121
Justiniani Peder 100

K

Kadızâde İstanbulî Alıned Efendi *39*
Kaftancı 132, 137
Kaftancılık 136
Kahire 3, *25*, *27*, 69, 72, *100*, 123, 153
Kahvecibaşı 132
Kâhya 6, 32, 55, 56, 57, 85, 92, 130, 131, 134, 135, 136, 138, 141, 142,
Kakûm bk. Cacoum
Kaminiça Kalesi 9, 12, 21, 22, *25*, 26, 52, 93, *106*, 123
Kâni bk. Ahmed bin Muhammed et-Tusî
Kanunnâme 1, *1*, 3, 4, 5
Kapıağası *48*
Kapıcı ağası 139

Kapıcı başı 135, 136
Kapıcı bölük başı 134, 135
Kapı Kahyası 70
Kapıcılar Kahyası 134, 135, 136
Kapitülasyon 39, 50, 52, 57, 58, 59, 63, 64, 65, 67, 77, 78, 81, 84, 85, 97, 109, 114, 115, 117, 118, 128
Kaplan Paşa (Halep Paşası (b. bk) 70, 77, 97
Kaptan Paşa 2, 36, 38, 78, 104, 122
Karaburun 113
Karadeniz 41, 70, 90, 102, 107, 113, 131
K. Kanalı 26, 30, 84, 88, 104, 150
Kara Kâhya 46, *46* bk. Kara Mustafa Paşa
Kara Mustafa Paşa (Merzifonlu. Kaymakam) 129-132 bk.Paşa ve Kaymakam
Karaman 129, 137
Karayitliler 153
Kasımpaşa Semti *32*
Kasır Kalesi 17
Kâtip 84
Kaymakam (Kara Mustafa Paşa) 12, 13, 51, 84, 101, 103, 118, 132, 136, 140
Kazaklar 48, *88*, 131
Kazan *100*
Kemal Paşazade bk. Mevlâna Şemseddin Ahmed
Kesil Adası (Kızık Kaya) 90, *90*
Keykubat *5*
Kıbrıs *27*, 53, 128, 129, 149
Kırım 41, 70
Kızıldeniz 128
Kızıl Kaya bk. Kesil Kaya
Kız Kulesi 13
Kızlarağası *48*, 52, 132
Kilerci başı 132
Kilise Câmii 105
Kirchberg baronu (Alman elçisi) 1
Kişmir 6
Kitapçı 133
Koçi Bey *2*
Koenisberg (elçi) 56
Komedi Fransez 4
Kore 38
Korent 151
Korsika 123
Köprülü Paşa 130 bk. Sadrazam
Kör Abdullah 17, 18, 19
Köse Ali Paşa 46
Kudüs *79*, 97, 101, 128
K. Patriği (Dosithee b. bk) 28, 43, 44, 53
K. Rahibi 66, 108
Kuloğlu Mustafa Paşa 132
Kulebahçesi Sarayı 31
Küçük ağa (vagi braya) 134
Küçük Çekmece 46, 83
Küçük İmrahor 131
Küçük Tezkereci 136

L

Lambecius 14
Lampsaco 108
Laodise 150, 151
Larnaka 128, 129, 149
Latin. Latinler 7, 31, 33, 35, 45, 125
L. Kilisesi 28
Lehistan 70, 77, 85
L. Elçisi. murahhası 44, 54
L. lılar (Lehli) 9, 12, 48, 77, 123
Léopol 77
Leryos 128
Leslie 12, *12*
Limni 149
Lion 149
Lisan gençleri (talebeleri) 29, 34, 84, 85
Livorno 15, 19, *27*, 55, 100, 123, 124, 153
Lizimaküs 151
Lokr 151
Louis (لویس) 67
Lûtfi Paşa (Sadrazam) *1*

M

Macar Burnu *89*
Macaristan 69
Magdelaine 23
Magni bk. Cornelio Magni
Magniotte 122, 126, 127
Mahmud I (Osmanlı Sultanı) *89*
Mahmud Paşa *90*

Makedonya 149, 151
Maldiv adaları 38
Malta adası 15, 19, 25, *25*, 95, 102, 122, 126
Manére (kaptan) 33, 36
Manisa 150, 151
Manolaki 42
Mansur bin Nuh *10*
Mansur 19
Manuel 17
Maramagi 133
Marc Antonio (tercüman) 12, 13, 39-43
Marcellin (hekim) 50, 52, 54, 69
Marmara Adaları 107
Marsilya 9, 31, 32, 39, 78, 83
Marsouan bk. Merzifon
Massaman 53, 113
Mastraaf 135 bk. Mürakıp
Mauchter, Mathias *13*
Maurocordato (hekim) 37, 50, 51, 54
Medeli Manastırı 153
Mehmed II (Osmanlı Sultanı) *5*, *86*, *90*
Mehmed IV (Osmanlı Sultanı) 49, 50, 65, *79*, 81, 91, 92, 96 bk. Padişah ve Sultan
Mehmed Çelebi 38
Mehmed (Kara Mustafa Paşa (b. bk) nın oğlu) 131
Mehmed Efendi 38
Mehmed Paşa (Tavil. Sokollu) *7*, 88
Mehmed Çavuş 21
Mehmed Hüdabende (Tahmas'ın oğlu) *7*, *8*
Mehmed bk. Pir Ali
Mehter 66
Mekke 127, 151
Mektupçu 134, 135, 136
Melinpoz 87
Menteşe 141, 142
Merdebani 76
Meryem 20
Merzifon (Marsouan) 129, 130, 137, 142
Mesina 120
Messia Kapı (Trablusgarp'de) 17
Meşaleci 68, 71
Mevlâna Şemsettin Ahmet *30*
Mezar Burnu *89*
Mısır 7, 111, 128
Michel Ange Peder 71
Michel Peléologue *34*
Micone 124, 128
Midilli 111, 119, 123, 128, 146
M. Piskoposluğu 110
Mikono adası *25*
Milano 1
Milet 150, 151
Milo 123, 128, 149
Mimar Ağa 102
Mingrelya 70, 87
Minkârizade Yahya Efendi 27, *27*
Mirkhond *106*
Moliére 4
Molino (Balyoz) *34*
Molla 87
Mora 22, *27*, 150
Morel 73
Moskof 48
Mosque malotte 142, *142*
Mosque telqui beden 143, *143*
Moucattem 136
Moyse 22
Hz. Muhammed 73
Muhammed b. Ömer el-Halebî *5*
Muhammed Deydanzemi *100*
Mukaddes Havariler kilisesi *86*
Murad I (Osmanlı Sultanı) *5*
Murad III (Osmanlı Sultanı) *7*
Murad IV (Osmanlı Sultanı) 2, *88*, 92, 96, 115
Murat Bey 122
Muruzi *88*
Mustafa I (Osmanlı Sultanı) 115
Mustafa II (Osmanlı Sultanı) *34*
Mustafa. Kara 67 bk. Kara Mustafa Paşa
Mustafa Bey (dönme) 122
Mustafa Paşa. Damad. 140
Mustafa Pehlivan 18
Mustafa Kaptan 111, 113
Muzıka başı 135 bk. Chalegi mehter başı
Mühürdar 130, 132, 137, 141, 142
Müneccimbaşı *91*
Mürakıp 134

Müsahip Paşa 23, 81, 102
Mycone 146

N

Naksos (Naxis) adası 31, 45, 106, 124, 125, 127, 128, 147
Naman (İngiliz başkâtip) 43
Nany 123, 124
Napoli de Romanie 88
Napoli 123
Nasırüddin ebu Hasan Ali el Beyzhaui *10*
Nathaniel Bradley (Konsolos) bk. Bradley
Neamoni manastırı 152
Nectarius (patrik) 43
Nedim 143
Nicarie 149
Nişan (Padişahın) 65
Nizamname 1 bk. Kanunname
Nointel, Charle Henry Olier 24
Nointel, Elçi. (Büyükelçi ve Ekselâns tâbirleriyle, türlü yerlerde)

O

Observantin tarikatı 15, 19
Odalık 131
Okmeydanı *32*, 104
Orange, Prince 28
Orta kapı 3
Osman Gazi 9
Osman II (Osmanlı Sultanı) 92, 93, 115
Osman Paşa (Trablusgarp Paşası) 15-18
Osman Paşa (Donanma Komutanı) 17-19
Oudjet bk. Hiccet

P

Padişah (Mehmed IV.) 10, 15, 24, *25*, 47, 48, 49, 66, 69, 73, 74, 75, 103 bk. Sultan
Pallas 15
Panaiotti 12, *25*, 35, 50, 63, 124, 152
Parekia 148
Parga *39*
Paris 4, 8, 14, 26, 60, 82, 99, 122
Parma *27*
P. tebası bk. Cornelio Magni
Paros Adası 125, 126, 147, 148, 151
Paşa (Kara Mustafa Paşa b. bk) 136, 138-141, 143, 144
Paşa Dairesi 132
Patmos 128, 148, 152
Patrik (İstanbul'un) 3, 7, 31 bk. Gerusimonski
Pehlivan 16
Petrus Gillius 150
Petrus Lambecius 13, *13*
Picard, Adracipu 10, 22, 23, 85, 113
Pir Ali oğlu Mehmet 39, *39*
Pire limanı 149
Piyale Paşa *32*
P. Camii 32
Plate 151
Ponte Grande bk. Büyükçekmece
Ponte Piccolo bk. Küçükçekmece
Posans 151
Publius Crassus 148

Q

Qondourah *90*
Quirini, G. bk. Venedik Balyozu

R

Ragüsa 59, 60
R. Elçisi 50
R. Mebusları 58, 59
Rais 41
Raisin 87
Recep Bey 16, 17
Reis Efendi 64
Reisülküttab 50, 52, 65, 116, 117
Réverénd (lisan talebesi) 68
Rhené 146
Rhombout 49
Ricaut 73, *73*
Ridolfi *34*, 44
Roboly 11, 36
Rodos 113, 121, 123, 128, 148
Roma *13*, 56
Rum. Rumlar 1, 4, 8, 11, 12, 19, 24, 28, 32, 33, 37, 51, 72, 83, 103, 127
R. Patriği 33, 37
Rumeli Kazaskeri *27*, 57

S

Sa Hotes 57, 59, 61, 67, 69, 77, 80, 81, 116, 117, 131, 132, 134, 139
Sabbathai Sevi 3, 22
Sadé fereq 143, *143*
Sade terequ 143, *143*
Sadi 8, *93*
Sadrazam (Köprülü Ahmed Paşa) 13, 22, 53, 54, 57, 59, 61, 63, 64, 66, 68, 69, 70, 76, 104, 114, 115
Sahafbaşı 10
Sahl Abdullah el Toustery *100*
Saint Anne kilisesi *34*
Saint Benoist kilisesi 1, 33, 101
Saint Dimitre 26, 29
Saint François kilisesi (Galata'da) 34, 35, 51
Saint François tarikatı 54
Saint Georges kilise ve manastırı 68
Saint Georges kilisesi (Trablusgarp'de) 19
Saint Pierre kilisesi 32, 35, *35*
Saint Sépulcre kilisesi 87
Sakız (Adası) 6, 15, *32*, 38, 102, 106, 113, 118, 119, 120, 123, 124, 128, 146, 151, 152
Salona 149
Samoure bedeneure 143, *143*
Samoure contesse 142, *142*
Samoure divan caftan 143, *143*
Samoura feregé 142, *142*
Samour saratty 142, *142*
Sancaktar. (Bayraktar) 134, 135
Santorin 31, 45, 46, 126, 149
Sardunya 124, 126
Saraç 134, 137
Saraçlar çarşısı 87
Sarayburnu 107
Sard 150, 151
Sardunya 124, 125, 126
Sarıkcı 132, 136, 137
Sarıyer (İstanbul'da) 90, *90*
Satalie 129
Satel Fornese 2
Savent 129
Sayda 129
Sdille, 146
Sebastiani, General *88*
Seccadeci 133
Sekino 9, 15, 36, 58, 69, 102, 123, 125, 137
Selâm çavuşu 63
Selim II (Osmanlı Sultanı) 7, 9, *32*, 47, 53, *88*
S. Camii. Edirne'de 53, 54
Selim III. (Osmanlı Sultanı) *88*
Semaniye medresesi 87
Serasker 77
Serigo adası 19
Setre *143*
Seylan adası (Taprobana) 38, 87
Seymen alayı 137
Sicilya 102
Sigaeum 108
Sikyon 151
Silahtar 48, *48*, 130, 132, 137, 139
Silivri 46, 47, 82, 131
Siphanto 149
Sis (Kozan) 2, 3
Sisam 149, 151
Sisibé 86
Sivas *129*
Sivurno 3
Soccolen 120
Sofracı 56
Sofya 60
Solignac (Büyükelçi) *35*
Spina Longa 70, 82
Stampalya 149
Stephani (Dalmaçya'lı) 2
Sude 123
Sultan (Mehmed IV.) 22,23, 26, 31, 32, 53, 57 bk. Padişah
Sultan Mehmed Camii 86, *86*
Sultan Ahmed Camii 13
Sultaniye *88*
Sultaniye Bostancıları *91*
Suriye *27*, 130, 151, 152
Süleyman I, Kanunî (Osmanlı Sultanı) *1*, 7, 9, 30, *39*, 47, 53, 83, *89*, *99*, 100, 115, 140, 150
Süleyman Kâhya (Trablusgarpli) 20

Süleyman (Gemici) 122
Süleymaniye 13

Ş

Şaban (Trablusgarp Beyi) 19
Şaban Bey (Kaptan) 102, 112
Şah İsmail II *8*
Şam 130, 153
Şamdancı 133
Şark Kilisesi 43, 53
Şatır 49
Şatırbaşı 47
Şiraz *10*

T

Tabya (Trablusgarp'da) 17
Taffener Peder *12*
Tahmas (Şah) 7
Takiyüddin Mehmed b. Pir Ali *39*
Tanagra 151
Taprobana bk. Seylan adası
Tarabya (İstanbul'da) 88, 96, 97, 103, 104, 105, 107
Tarsia (Venedik Baştercümanı) 39, 40, 41
Tcb 151
Tebriz *10*, 105
Teke 141
Tekirdağ *25*, 111,
Telhisci 130, 131, 134, 135, 136
Tellak başı 133
Tèmèricour, le Şövalye *25*, 26, 27
Tercüman 34, 47, 50, 52, 58, 60, 61, 62, 85, 86, 95, 114, 119, 129
Tersane Kâhyası 102
Tesalya 149
T. Yenişehiri bk. Yenişehir
Teslis Manastırı (Halki (b. bk) de) 152
Tevrat 62
Tezkereci 141, 142
Tharmasia (Eczane) 107, *107*
Tımar 5
Tırnakcı 133
Tiatira 150
Timurcu Çelebi (Hattat) *86*
Tines 149
Tinos adası 125
Tirnova *103*
Tokat *90*, 92, 94
Tokat Bahçesi 97
Tokat Sarayı 96, 98
Tokat Kasrı 90, *90*
Tophane *39*, 84
Toskana 113
Trablusgarp 6, 15, 16, 19, 20, 33, 64
Trablusgarp'lılar 11, *25*, 33, 35, 36, 78, 116
Trablus - Şam 130
Troie 111
Truva harabeleri 150
Tuğ 57, 79, 131, 134
Tuği 134, 135
Tuluz *13*
Tuna 103
Tunca nehri 72
Tunus 104, 108, 109
Tuvrenne 55
Tuzla (İzmit Körfezinde) 103
Türkmen 81
Türkmenistan 7

U

Umurköyü *89*
Urbain Peder 38
Urbain VIII 44

Ü

Üsküdar 22, *27*, 30, 95, 104

V

Vacher, le 98
Vagi braya 134, 136
Valde Han 14
Van 100
Vart günü 4
Veba (İstanbul'daki) 84, 95, 104, 124
Vekilharc 134, 135
Venedik 5, 16, 46, 60, 101, 120, 123, 125, 153

Venedik Balyozu (Quirini) 2-5, 26, 31, 33, 36, 42, 44, 46, 84, 144
Viyana 13, *13*, 14, 26, *46*
Voerden günü 4

W

Wathes *2*

Y

Yahudi. Yahudiler 3, 22, 42, 43, 49, 52, 153
Yahya Reis 18
Yahya bk. Minkârizâde
Yasakçı 34, 62
Yeni Cami (Galata'da) *34*
Yeniçeri ağası 57, 73, 76, 143, 144
Yeniköy (İstanbul'da) *88*
Yenişehir (Tesalya'da) 131, 142
Yerköy (Edirne'de) 47, 49, 53
Yunanistan 107, 145, 147
Yusuf (Kara Mustafa Paşa (b. bk) nın oğlu) 131
Yuşa Dağı 89, *89*, 90, 93, 94

Z

Zacharie (Tercüman) 72
Zeamet 5, 134, 135
Zeynep (Kara Mustafa Paşa (b. bk) nın kızı) 131
Zia dağı 147
Ziyaedelin Seyit Yakup *100*

Fiya 10000

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, ANKARA—1987